

DĚJINY

POSVÁTNÉHO ZPĚVU STAROČESKÉHO.

SEPSAL

KAREL KONRÁD.

DÍL PRVNÍ.

V PRAZE.

TISKEM A NÁKLÁDEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNĚHTISKÁRNY (J. ZEMAN A SPOL.).

1881.

Všeliká práva tisková zůstávají sobě spisovatel.

HUDEBNÉMU ODBORU

AKADEMIE KŘESŤANSKÉ V PRAZE

VĎEČNOU UPOMÍNKOU

UCTIVĚ VĚNUJE

SPISOVATEL.

Předmluva.

Mocný ruch, jež roznítla obecně cítěná i uznaná potřeba reformy kostelního zpěvu a hudby také v naší milé vlasti české, a jenž obzvláště od památné slavnosti svato-Václavské v Praze l. P. 1873 konané jako jarý déšť po luzích českoslovanských blahodárně se rozlil a již mnohému slibnému semeni dal vzklíčiti: tenť stal se i podnětem tohoto dějezpytného spisu.

Vědělť jsme všickni, již uchvácení jsme byli prvními vlnami onoho proudu, že třeba jest oné reformy netoliko liturgickému zpěvu, nýbrž i obecnému zpěvu lidu. Však kde a jak tu začíti? K jaké historické tradici měli jsme se tu připojiti? I na to byla odpověď na snadě: k staročeské písni, jejíž vzácná cena i krása povšechné byla dosti známa i obecně uznána od hudebných znalců. Avšak lid více jí neznal, oceniti neuměl, leč jen nepatrnou měrou. A jaký lid, takové bylo i pojmání a přednášení oněch zbytků staročeských písní. Lesk jejich se otřel, skvosty rezem se pokryly, původní ryzost se porušila, zkáza hrozila opět jednomu pokladu staročeskému.

Kde najíti brusiče, jenž by nám tyto drahokamy opět vyleštil, původní krásu jejich obnovil a v nové ztepilé roucho oděl? — Přemýšlejíce o těchto věcech doznali jsme toho pilnou potřebu, abychom prve původ, vznik a dřevnější tvary staročeské písně posvátné znali. Až potud dospěli jsme všickni; však tu náhle jako na písčité mělčině plavci uvázli. Byli jsme plavci bez kompasu. Tak objevila se nám potřeba historického bádání po staročeské posvátné písni a bohoslužebném zpěvu

v'českoslovanských zemích; nebo jsme postrádali soustavných dějin jeho, najmě z nejstarší doby téměř úplně. Co podáno bylo, buď po různu roztroušeno, nebo bylo úryvkovité, neb jen částečné, nebo nespolehlivé. Kdežto sousední Němci, ač vypěstovavše si mohutný strom posvátné písně lidu až po nás, přece již drahně let mají jeho dějiny, ač hudebně necelé: jest nám u věci té téměř začítí teprve. Proto jsou-li všeliké začátky vůbec nesnadné, u věci této byly velmi nesnadné; nebo kde dobrati se potřebných k tomu pramenů, o nichž bylo a jest známo, že domácími a cizími válkami krutě byly páleny a jinak hubeny? Čekal jsem proto, až by povolanější přiložili k tomu dílu píle a rukou; však nedočkal jsem se toho. Žeň byla sice hojná, ale dělníků málo a odměny za tuto práci kynulo ještě méně. Proto konečně dav se na výzvědy pramenů a shledav cesty jejich schůdné a materiálu s dostatek, odhodlal se podepsaný sám k této práci.

I bylo mi za tím účelem probíratí se nejprve velepracně dosti hustě porostlým lesem jednotlivých drobnějších a větších, bezpečných a neurčitých, více méně spolehlivých zpráv, článků a pojednání, rukopisů, zpěvníků a kancionálů rozličného druhu, věku, písma a not, jež buď na jevo již vyneseny a oceněny byly, neb ještě v archivech a bibliotekách světla se kryjí a pokladů svých jemu tají.

A tu nemohlo se ovšem i mně jinak než po lidsku dařiti, dílo toto nemohlo jinak než kuso, neúplno, systematicky ještě nezakrouhleno dopadnouti. Kde také takřka v pralese hned dobrati a dodělati se tak souměrného a dokonalého sdělání půdy za ornici, jako snadno se děje na žírných nivách, bohatě od přírody nadaných?

Protož ovšem čím starší bude mi podati zprávy, tím spořejší a neúplnější budou a méně uspokojivě dopadnou, že i nedosti způsobilých rýčů a ruchadel ku sdělání půdy této po tu dobu dostává se nám. Byloť mi kromě toho prve spracovati též nejednu monografii, úplně se nedostávající, nežli odvážití jsem se

mohl po způsobu našich kritických historiků toho a onoho povšechného soudu.

Tak uplynulo přípravnými pracemi pět let, látka mezi tím pod rukou rostla, jak to při podobných spisech bývá, družných dělníků přibylo, ve hvozdech naší písně počalo prosvítati, pramenů čím dál více přitékalo. I dospěl jsem takto za pomoci Boží k těm koncům a výsledkům, jež v tomto spise krajanům svým předkládám mile doufaje, že jím vyplní se již obecně cítěná mezera v budově naší vlastenecké literatury alespoň z části a že k lepšímu poznání a platnějšímu ocenění vzácného posvátného zpěvu předků našich též malou hřívnou přispěje.

V Táboře, v neděli devítník l. P. 1881.

Spisovatel.

Dějiny posvátného zpěvu staročeského.

Ú v o d.

Účelem úvodů bývá vyložiti a objasniti obsah, spořádání a rozdělení látky spisu. Nám toho tím více třeba jest učiniti, že luby, na něž odvážili jsme se, jsou novinkou.

Není úmyslem mým, aniž jím býti může, sestaviti úplnou sbírku všech staročeských posvátných písní s veškerým jejich obsahem i varianty, během času vzniklými, ač by práce taková nejednu perlu českého jazyka na jevo vynesla. Učinil tak Wakernagel s německou písní posvátnou a měl co hledati abonenty na dílo dvou veleobjemných svazků. Jak asi dařilo by se tedy takovému dílu u nás! — V té věci jest nám na ten čas spokojiti se s důkladnou hymnologií p. Jirečkovou, mravenčí pilností sestavenou. Komu na té které písní záleží, nalezne v ní s dostatek, často i hojně citováno pramenů, z nichž možno mu všestranné znalosti její se dobrati. Přáli bychom si u věci této jen tolik ještě, aby velehorlivý pan spisovatel neobtěžoval si doplniti svůj oul posvátné písně staročeské písněmi ještě scházejícími v abecedním seznamu, aby dle možnosti byl úplný. — Ano právě pro řečenou příčinu ani toho nemohl jsem se odvážiti, bych aspoň u těch písní, jež na důkaz a ukázkou sděluji, podal celý text přesný s varianty, leč u nejstarších, ještě nikde neotištěných, jichžto texty pro literární cenu jejich podám celé ve zvláštní příloze.

Účel, jímžto jsem se při sdělání tohoto díla řídil, byl: podati milým krajanům stručný a pokud možno i úplný přehled historického vzniku a vývinu posvátné písně české, jakož i oceniti hudebný ráz, význam a důležitost její. Za tímto účelem obzvláště jsem se bral proto, že naši vlastenečtí spisovatelé již ode dávna právem

touží na nedostatek hudebného ocenění našich velebných chorálů staročeských, na mnoze i majiteli jich neznámých a přece i od cizinců slavených. Skořápky těchto písní bylo již častěji otevřeno, však sladkého jádra jejího jsme nezažili.

Nezbytno nám bude k náležitému poznání vzniku naší písně rozhlédnouti se častěji též po latinském liturgickém zpěvu církve katolické; nebo z něho, poznáme, vznikla i naše česká píseň všelikého druhu. Jako všude jinde v církvi, opanoval též u nás bezmála všecken posvátný, ano i světský zpěv chorál svatořehořský.

Do slovesného a rytmického ohledání písní jsem se z pravidla pustiti též nemohl; neb i tato posud neznámá a na mnoze i záhadná stránka písní našich sama o sobě naplnila by knihu nemalou, jak seznal jsem jen z povrchního rozhledu. Vzhledem k slovesné a jazykové ceně dotýkám zde aspoň povšechně, že nejedna perla staročeského jazyka, zejména XIV. století v prachu rukopisů světla se kryje. Podám některé v příloze.¹⁾

¹⁾ Nelze nám zde obnoviti závažných slov Šafaříkových, jež o té věci v bouřlivé době r. 1848 napsal: „*Avšak ani básnických půvabův nejsou tyto kusové (nejstarší písně posvátné), mého dle zdání, naprosto a docela prázni, aspoň pro toho, u koho ještě cit pro přírodu, prostotu a pravdu docela ne-
utuchnul, což arci při nynější přebroušenosti a vycvikovanosti veliké části čtenářstva velmi řídké jest. Mne aspoň ta s takovou nevyrovnanou prostotou, lepotou a nično-ti ličená síla víry v legendě o sv. Dorotě vždy patrně, jakoby jakousi magickou mocí dojala, nejináče i tklivost některých míst v „Pláči sv. Marie“ a t. d.*“ („Klasobraní na poli staročeské literatury“ v Časop. česk. Mus. 1848. II. str. 259—60.) Ještě důležitější a u věci této závažnější jsou slova Jirečkova: „*Každý znalec beze snadu mně přisvědčí, že od let husitských až do XVIII. věku skládání písní náboženských všecku bezmála u nás zahrnuje umělou poesii Kdokoli o tehdejší básnictvu českém mluvíti chce, tomu nezbývá jiné možnosti, než aby především přihlédal ke skládáním v kancionálech sebraným, a podle nich hleděl ustanoviti, jakou do sebe vůbec cenu má poesie střednodobá.*“ A níže dokládá: „*Se stanoviska takového ovšem se nám poesie církevní objeví poněkud v jiném světle, nežli v jakém posud bývala spatřována. Písně, ze staré doby přenešené, prodšené sou duchem jadrné té prostoty, jižto se nám obdivovati jest na hymnech latinských; i ve formě sou dosti ukončeny a zaokrouhleny, tím pak velmi výhodně se liší od výtvorův pozdějších, ve kterých mimo nemnohé výnimky. přísné míry v tom, co řečeno i co smlčeno býti má, nevždy šetriváno.*“ (Hymnol. str. 95.—96.)

Vzhledem k rytmu našich písní znamenal jsem často, že překladatelé latinských zpěvů do češtiny patrně nedbali zvláštního přízvuku jazyka českého, alebrž překládajíce na mnoze doslovně, kladli pak také v českém textu bezohledně slabiku za slabikou pod nezměněné noty původní melodie, na latinský text sdělané. Tak ovšem státi se muselo mnohdy, že přízvuk slovný potýkal se s přízvukem hudebným a naopak. I myslím proto, že není třeba a radno dáti tomu, že by byl slovný přízvuk tehdejší české mluvy v podstatě jiným býval, než nyní jest, ač ovšem ona nedbalost skladatelů českých písní na melodie latinských musela také přispěti k porušení slovního přízvuku. (Viz p. Truhlářovo pojednání o staročeském přízvuku v Čas. česk. Musea 1872, str. 402. sl.)

Avšak i v tom, co vytkl si spisovatel za účel, shledána bude nejedna mezera, jakž i pisateli dobře známo. Jmenovitě žádoucno by bylo objasniti blíže poměr staročeských písní k jinoslovanským, aspoň tou měrou, jak možno nám bylo učiniti vzhledem k německým, jež mají již zvláštní literaturu svou. Ne tak slovanské, o nichž jest pramálo monografií, pokud mi známo. Vzhledem k ostatním mezerám uvážiti sluší, že bylo podepsanému ve mnohých věcech pracně teprve shledávati, dobývati a probíratí nejeden rukopis neznámý, nejednu knihu buď nepopsanou, nebo sotva dle titulu známou, nebo nedostatečně pro náš účel oceněnou. Ano ve mnohých věcech bylo nám i materiálu samého teprve hledati, přičemž někdy též nehrubě jsme pochodili, tytýž i na licho času hledáním nemálo zmařivše. Však největší překážkou byla spisovateli vzdálenost od Prahy, pro niž nebylo mu lze nahlédati častěji do rukopisů a vzácnějších tisků, jakž u takového spisu třeba jest. Tudíž patrně jest, že práce tato nemůže býti ni dokonalá, ni úplná, ačkoli přičinil jsem se všemožně, by aspoň relativně vyhověla cíli vytknutému. Jestliť tedy práci propravnou, jež raziti a klestiti má cestu spisu úplnému a dokonalému. Dělo se podobně i v německé literatuře.

U vyhledávání starých a nových pramenů, zejména rukopisných, avšak i jiným způsobem nápomocni byli podepsanému nevšední ochotou a laskavostí zvláště po vlasti proslulí znalci jich p. t. pánové mus. kustos A. Patera, Jeho Excel. J. Jireček, architekt Baum, prof. M. Kolář, třeb. archiv. Wagner, universitní skriptoři pražští pp. Tadra a Truhlář a j. Jim a všem, kteří jakkoli

pisateli laskavou pomocí propůjčili se, obzvláště nejdůst. p. biskupu, býv. bibliotekáři dr. A. Frindovi, vzdávám vřelé díky; nebo vydatná pomoc jejich dala nejednomu kvítku z luhu staročeské poesie posvátné ze spod rumu zapomenutí opět na denní světlo náležitě vyniknouti, čehož velevděčně zde zpomenouti jest mi milou povinností.

I nezbyvá než promluvití ještě o rozdělení látky spisu. Přirozený vývin a pokrok posvátné písně, účel spisu, postup dějin vlasteneckých byly mi bezpečným pravidlem a sudidlem u rozdělení těchto dějin. Dle toho rozdělil jsem je: I. na dobu nejstarší; II. na dobu Karlovu, a III. na dobu literátských bratrstev. Třetí dlouhá doba dělí se opět na troje období podle vývoje a působení bratrstev, jak na patřičném místě poznáme. —

Žel budiž Bohu, že zlatá doba Karlova, hojnou žeň slibující, dopadla jen na krátko, bouřemi husitskými náhle byvši jako uřata i zaražena! Neb ta-li již tak sladké ovoce vydala, jak poznáme, což by z takového kořene bylo dále vzrostlo bez těchto bouří, jež zutínaly se stromu uměny české tolik nadějných větví a lepých ratolestí! Však buď Bohu poručeno a přijmeme za vděk, co nám prozřetelností Božskou bylo zachováno a znova poskytnuto, snažíce se i toho užívatí na čest Bohu i ku prospěchu svému. — Dobu Karlovu čítáme pro její mocný účinek až do doby husitských válek. Ty zplodily sice dosti nových písní dogmaticko-polemických, avšak nikoliv nových melodických motivů, spokojivše se nápodobiti nebo předělávati staré známé nápěvy písní českých. Však i v tom toliko pokulhávaly za svým vzorem, jemuž ani něhou a milou prostotou, ani jádrností a jasnou úsečností se nevyrovnaly. Nápěvy jejich byly ponejvíce zádumčivé, úrupné a urputné. Proto s oněmi bouřemi, z nichž vypučily, také zanikly, vyjma několik nepolemických. — Drobnější porozdělení látky ozřejmí z dějin samých, anyť přirozené důvody jeho na jevě jsou. —

Krušno bylo nám někdy určití dobu vzniku písně, najmě nejstarších, že scházelo vše pozitivné udání. A někam přece vřaditi jsem je musel. Toť obtíž historického postupu v tomto spise. Tu pak ovšem řídil jsem se písmem, pravopisem, vazbou rukopisů, však i nápěvy a notovým písmem, čehož posud nedbáno, jakož i známkami tisku nebo ruční práce, osob a jednot. —

Vzhledem k terminologii hudebné přidržel jsem se celkem obvyklé v českých spisech hudebných. Však dovolil jsem si s Blahoslavem (v jeho „Muzice“) říkati místo „linie“ lína, místo „objem“ okolek (ambitus) a několik jiných výrazů, jakž na náležitém místě se objeví.

Rozhlédneme-li se po tom, co nám podati lze bylo, myslím, že odvážiti se mohu domnění, že nejen milovníci posvátného zpěvu předků našich a správcové kostelního zpěvu světští a duchovní, alebrž i bohoslovci vlastenečtí a literární historikové nejedno dobré zrnko v těchto dějinách naleznou, jež jim všem a přízni jejich proto snažně poroučíme.

Poukazuji ke konci teč k pramenům, z nichž tyto dějiny vyprýstily se a tekou, aby viděti bylo, jak čista jest voda jejich a věrohodn obsah. Kladu zde literaturu jejich zvlášť o sobě, by nebylo třeba ve spise samém prameny obsírně citovati. Dodávám, že pokud jen možno bylo, do pramenů samých pilně jsem nahlédal, rukopisných a tištěných a nejstarší písně hleděl jsem čerpati dle možnosti též i z nejstarších rukopisů zachovalých, abychom dodělali se výsledků co možná nejspolehlivějších.

Přehled pramenů a literatury staročeské písně posvátné.

Udám na tomto místě prameny, jichž užil jsem pro první a druhou dobu. Literaturu doby bratrstev literátských podám při třetí době zvlášť. V závorce naznačím skratky, jimiž prameny budu citovati.

Pro nejstarší dobu důležitá jsou díla: „Scriptores rerum bohemicarum“ (Sc. r. b.), Pragae 1783., v nichž Kosmasova Kronika a díla jeho pokračovatelů. — „Fontes rerum bohemicarum“ (F. r. b.), Pragae 1871. sq., jež opatřeny i českým překladem. — Dobrovského „Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur“ (G. d. bö. Sp. u. L.), Prag 1792. — Šafaříkovy „Slovanské starožitnosti“ (Sl. st.), I. vyd. v Praze 1862. — Nade všechny však odborný spis J. Jirečka: „Hymnologia bohemia“ (Hymn. boh.), v Praze 1878 vydaná. — Nápomocny byly též Palackého „Dějiny národa českého“ (D. n. č.), II. vyd. 1862.—1867., a Dudíkovy „Dějiny Moravy“ (D. M.), v Praze 1872. sq. Z těchto spisů čerpáno také zpráv zvlášť o slovanské liturgii. — K náležitému poznání

písni svato-Vojtěšské a svato-Václavské vedla nás vedle starých rukopisů díla: M. B. Boleluckého „Rosa bohemica sive vita s. Woytiechi“ & c. (Rs. boh.), Pragae 1668. Bolelucky z Hradiště byl duchovním správcem u sv. Vojtěcha v Praze. (V tomto spise jsou i rytiny od K. Skrety.) Strážlivé a důkladné jest i pojednání P. Al. Klara „Die beiden ältesten böhmischen Choralgesänge“ v alman. „Libuši“ r. 1858. — O nich jedná i dr. Ambros v díle „Der Dom zu Prag“, Prag 1858. — Mnoho povšechného světla poskytuje téhož mistra veliké, kriticky vytríbené dílo „Geschichte der Musik“ (G. d. M.), 4 svazky. Leipzig 1862.—1878.

Další obecné prameny jsou: tak zvaný „homiliář opatovický“ (hom. op.), pochodící asi z XII. stol. a vydaný od spolku pro dějepis Němců v Čechách však s mnohými chybami¹⁾, jak dovozuje A. Patera v důkladné zprávě o něm: „Staročeské glossy XIII. stol. v tak zv. homil. opatovickém“ (v Časop. česk. Musea 1880. I. sv. st. 109). Rukopis homiliáře chová se v c. k. praž. knih. sub sign. III. F. 6. Důležit jest pro poznání nejstarších bohoslužebných řádů v Čechách. — „Vita venerab. Arnesti“ (V. v. Ar.) od Balbína. Pragae 1664. — „Rozbor staročeské literatury“ (R. stč. I.), jež vydali Jungmann a Šafařík v Praze 1840.—41. — Zvonařovo pojednání „Dějiny české hudby“ v Slovníku naučn. pod záhlavím „Čechy“. — Učeného piaristy Ad. Voigta pojednání „o kostelním zpěvu v Čechách“ v period. díle „Abhandlungen e. Privatgesellschaft in Böhmen. Prag 1775. (Vojgts Abh.) — Frind „Kirchengeschichte Böhmens.“ Prag 1866. 1872. (F. K. B.) — Borového „Dějiny diecése pražské“ (D. d. pr.). V Praze 1874. — Jungmannův „Výbor z literat. české“ (Výb.). Praha 1845.—57., a téhož „Historie literatury české“, II. vyd. V Praze 1849. (J. hist. I. č.) — Hanušův „Malý výbor ze staročeské literatury“ (M. výb.). V Praze 1863. — Šemberovy „Dějiny řeči a literat. české“ I. vyd. — Též odborné články časopisů „Caecilie-Cyrilla“, Wittových „Fliegende Blätter f. kathol. Kirchenmusik“ a j. na poradu jsem bral. — Obecného světla o písních poskytly rozličné články musejn. časopisu a sborníky král. učené společnosti pražské (kön. Ges.) a c. k.

¹⁾ Pod chybným titulem: Das Homiliar des Bischofs von Prag. (Prag 1863.) Viz o rukopise důkladné a obsírné pojednání Hanušovo v Sitzgsber. d. kön. b. Gesel. d. Wissensch. in Prag. Jhgg. 1866. Nov. S. 17.

vídeňské (kais. Ges.). Obzvláště důkladný a nadšený „úvod“ ve spise Sušilově: „Hymny církevní.“ V Brně 1846. (Hy. c.)

Hojné rukopisy, jichžto jsem užil a z nichž vážil jsem vodu pramenitou, udám v textu. — Nápěvy bral jsem kromě jiných starých rukopisů také z rozličných kancionálů a zpěvníků latinských a českých, rukopisných a tištěných, z nichžto pro první dvě doby vedle c. k. pražs. rukopisu XI. E. 2. zvláště důležitými objevily se dva kancionály jistebnické, jež prof. M. Kolář darem obdržev od dp. faráře jistebnického P. Šullera věnoval českému Museu. Jeden z nich jest katolický¹⁾, druhý husitský. První kladu proto před bouře husitské, druhý pochází patrně z času těchto bouří, však zavírá v sobě i více starších písní českých. Prvý jest latinský, má však na konci též osm českých písní. Signatur nemají; první nemá udáno stran, druhý ostráňkoval sám Palacký. Naznačím první: jist. kanc. kat. nebo st., druhý: jist. kanc. hus. neb ml. Jsou to nejstarší zachované zpěvníky česko-latinské (i hus. je z poloviny latinský). První popsal také prof. M. Kolář v Památkách archaeolog. IX. sv. str. 825. sl.

K srovnání a zevrubnějšímu ocenění nejstarších písní (do doby literátské) nahlížel jsem též do těchto kancionálů: 1. do bratrských kancionálů (brat. kanc.) z r. 1505.²⁾, z r. 1530. (bez not)³⁾, z let 1576., 1581., 1598. a 1615. U vydání z r. 1598. obsahují se také jména skladatelů bratrských písní. Též do malého amsterodámského kancionálu Komenského (amst. kanc.) z r. 1659., jenž jest velmi poučný již svou předmluvou. Vykládá se v I. hlavě její „co jest zpěv“, v II. o původu zpěvů svatých v církvi, v III. o zpěvích církve české a v poslední klade „jisté regule, čeho šetřiti, aby zpívání naše Bohu chválu, duchu našemu rozveselení, církvi pak spasitedlné vzdělání neomylně přinášelo.“ Na to pro-

¹⁾ Že v něm také Husova píseň „Jesus Christus nostra salus“, nic nevádí. Viz o ní později.

²⁾ Jest to maličké příručné vydání bez not XVI. form., jehož exemplář viz v c. k. knih. praž. sub sign. LIV. E. 430. bez titulního listu. Dle udání katalogu pochází z r. 1505. Jest to snad též kancionál, o němž dí Jireček (hymn. boh. st. 13.), že „ho nikde nenašel“?

³⁾ Jsou v něm též písně Klimenta Bosáka, však vazbou poněkud pomíchány s ostatními.

mlouvá ve zvláštních statích o „rythmu“ (= rýmu) a o „metru“. ¹⁾ — 2. Užil jsem utrakvistických kancionálů Miřinského (k. Miř.) z r. 1522. a Valentina Polona Pelčického (k. Val. Pol.) z r. 1582. O tomto dí Jireček (hymn. boh. st. 21.), že *„byl utrakvistickým knězem dle starého řádu, děle se jen přijímáním pod obojí, tak že jej podle známého snešení tridentského dobře považovati lze za katolíka.“* — 3. Závrorkova luterského z r. 1606. (Záv.) a 4. katolických Rozenplutova (Roz.) z r. 1601., Šípařova „českého dekachordu“ (Šíp. dek.) z r. 1642., Šteyerova svatováclavského (Št. k.) (I. a IV. vydání), Božanova „Slavička rájského“ (Bož. Sl.) z r. 1719. a trnavského „Cantus catholici“ (trn. kanc.) z r. 1700. — Z nich jevil se Rozenplutův pro náš účel zvláště tím důležitým, že Roz. snažil se pilně šetřiti, jak sám dí, původního starobylého rázu starých písní, jakož i tím, že přidáno na konci 63 středověkých sekvencí s nápěvem a českým textem. Latinský originál vždy citován. Úpravou vyniká nad pozdější Šteyerův. ²⁾ — Také Šípařův „č. dekachord“ obsahuje bojně citátů latinských písní, z nichžto čerpáno buď textu, neb nápěvu, neb obého pro české písně. (V c. k. knih. praž. viz exemplář se zlatou ořízkou!) Rovněž tak se činí v utrakvist. kanc. z r. 1530. a v pozdějších bratrských zpěvnících, jmenovitě v evančickém z r. 1576. I z trnavského poučujeme se o vzniku nejedné písně staročeské, že otiskuje se v něm vedle českých písní též latinský originál s celým nápěvem i textem. — Mohl jsem i jiné zpěvníky staré zvoliti na srovnání písní; však měl jsem udané za hlavní, proto na nich jsem přestal. — Bližší zprávy literární o nich podává Jirečkova hymnol. boh.

¹⁾ V tomto dí, že i „jazyk náš český (nade všecky nynější v Evropě) *toto máti může, že metrum užívati můžeme jako Latinici a Řekové dlouhé syllaby k dlouhým notám dávajíc, krátké k krátkým*“ . . . I šetřil Komenský toho pravidla, proti němuž ve všech dobách bylo hřešeno, *„ve starých písních do té míry, aby se alespoň velkému skřípání vyhýbalo, ve mnohých pak, jak nejdokonaleji býti mohlo.“*

²⁾ Praviť v předmluvě svého kancionálu: „*Ano i na to se pozor náš vztahoval, abychom v starodávných písních slov žádných, ačkolivěk nynějších časů nepříjemných a mnohdykrátě okolků, shrnutí a skončení vrstev zpěvných nezpůsobných způsobem žádným neměníce, v době své, a jest-li kde shledáno bylo, že od potomkův bez hodné příčiny zjinačeny byly, podle starožitnosti napravené zanechali.*“

Vzhledem k notaci bylo ovšem třeba převáděti staré notové písmo, o němž v pojednání bude více podáno, na nové. Ukázky staré notace podám v příloze na konci. Však staré klíče pramenů a počet lín (4—5) podržím dle originálu; neb staré, ale nehy-noucí C-, F- a G-klíče má hudebník znáti. Vzhledem k pravopisu měl jsem za to, že dodám spisu větší ceny literární, podržím-li při nejstarších textech písní (až do XV. věku) věrně též původní pravopis beze všeliké transskripce, jež bez toho není ještě jednotně ustálena. —

Ke konci připomínám sourodé spisy jinonárodní, jichžto ku porovnání také jsem užil. Vedle latinských prastarých, pozdějších a nynějších kněh liturgických byly to hlavně tyto německé: Ph. Wakernagel: *Das deutsche Kirchenlied*. Leipzig 1864. Dva veleobjemné svazky. (D. d. Kl.) — Dr. Hoffmann: „*Geschichte des deutschen Kirchenliedes bis auf Luthers Zeit.*“ Breslau 1832. (G. d. d. Kl.) — Dr. K. Bartsch: „*Die lateinischen Sequenzen des Mittelalters.*“ Rostock 1868. (L. S. d. M.) — F. J. Mone: „*Die lateinischen Hymnen des Mittelalters.*“ (Freiburg i. Br. 1853—55. (Mo. Hym.)

Však hlavní dílo německé literatury u věci této jest důkladný spis K. S. Meistra: „*Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen*“ I. Bd. Freiburg i. Br. 1862. (M. kath. Kchl.) Bohužel dostalo se mi této výborné knihy do ruky až po vypsání prvých dvou dob. Máť tento spis účel a směr týž, jako můj, ač ovšem ihned jest se mi přiznati, že dílo Meistrovo jest již dokonalý plod a resultat jiných propravných a základních prací, kdežto mé jen propravné, za týmž účelem se nesoucí. Proto počínal jsem si v díle svém methodou či způsobem heuristickým, kdežto Meister podává již historicko-kriticky seřaděné resultaty. Podává i celou literaturu německou o německé písni posvátné. I nebude proto lze pokračovateli našemu obejít se bez tohoto hlavního díla, jež bohužel pro nedostatek odběratelů nedospělo k slíbenému II. a III. svazku.¹⁾ (Výstražné pokynutí

¹⁾ K označení cest, jimiž i nám bylo se bráti, neb jichž i nám bylo třeba teprve raziti, důležité jest, co praví Meister (Vorwort S. IV.) podle Wakernagla (l. c. Vorrede): „*Die Melodien der ersten geistlichen Lieder waren nicht immer neu erfunden, sondern es lagen ihnen grösstentheils ältere zu Grunde, u. zw. entweder weltliche oder alte lateinische. Ist es nun der*

pro nás!) Teprve nyní zanáší se vydáním II. sv., že toho na něm od mnohých žádáno.¹⁾

Ze slovanských spisů nebylo mi lze dopátrati se leč monografie polské písně sv. Vojtěcha, již sepsal Alex. hr. Prezdziecki, a již mi laskavě zapůjčil p. t. p. m. J. Jireček. — Slovinských sbírek starých písní posvátných od Potoczniaka (v Lublani 1845.) již třikrát vydaných, a Rihara nemohl jsem se dopídit. Potocznik má 43 písní ve dvou svazečcích, z nichž Rihar otiskl 11 marianských s melodiemi. (Viz Mone l. Hym. d. M. II. S. 3.) — Rusové přeložili pro svou bohoslužbu „troparie“ řeckých liturgických kněh a podrželi, soudíme-li podle nápisů, řecké toniny. Existují též prastará vydání slovanských kněh liturgických, tytéž i řecky pojmenovaných, jako Oktoechos sv. Jana Damascenského, vytištěný v Krakově 1491 a j. Tak dí Mone (Hym. II. S. 3.) Mají také své ὕμνων či „Obichod pěvčij“, písně duchovní na celý rok, jakož i návod ku zpívání v sobě obsahující; »Ὁκτώηχος« či Oktoich, obsahuje písně na osmery hlasy, složené od Jana Damaskina; konečně Τριώδιον

Untersuchung gelungen, sich der ersten geistlichen Gesangbücher, die schon selten sind, zu bemächtigen und liegen ihr die ältesten Drucke der kirchlichen Melodien vor, so entsteht also für jede derselben die erste Vorfrage, ob sie eine neukomponirte sei oder irgend ein Verhältniss zu einer früheren lateinischen oder weltlichen Melodie habe. Bei dieser Frage kommen uns die alten Gesangbücher zu Hilfe, welche über manchen Liedern die alte Melodie, nach der sie gesungen werden sollen, bezeichnen. Sind aber die Singnoten dem Liede ohne eine solche Nachweisung vorgedruckt, so gehört schon ein in dieser Gattung von Musik gebildetes, feines Ohr dazu, herauszuhören, ob eine ältere Weise anzunehmen sei oder nicht, aber eine wieder nur in diesem Kreise zu erwerbende ausgebreitete Bekanntschaft mit alten weltlichen und lateinischen Melodien, wenigstens mit den gleichzeitigen ist erforderlich, um dann zu sagen, welche von ihnen zu Grunde liegt. . . . Die Wissenschaft verlangt noch, dass auch von jeder dieser Originalmelodien die erste Quelle, die älteste Rezension ermittelt und von da herab ihre Entwicklung bis zur Zeit der Uebertragung auf den neuen Text und jenseit derselben die Geschichte der weiteren Verhandlungen dargestellt werde.“

Jak přerozsáhlá úloha nastává dle tohoto vyměření cíle a cest budoucím hymnologům našim! O té věru platí slova Meistrova (S. III.): . . . „dabei erfordert die Aufgabe an sich eine so umfangreiche und vielseitige Bethätigung, dass nur vereinten Kräften die endliche Lösung gelingen wird.“ Ovšem přisvědčujeme těmto slovům i z vlastní zkušenosti.

¹⁾ Viz jeho „žádost“ v Liter. Handw. f. d. kat. Deutschl. 1881. N. 285.

či Tripěsnec, doplněk to Oktoichu. (Viz Čas. Mus. č. 1862. st. 294. sq.) Nám však na ten čas knihy tyto jsou neznámy. Mám za to, že by porovnání s nápěvy ruskými bylo důležité pro dokonalé ocenění našich liturgických i neliturgických zpěvů nejstarších, ač ovšem u Rusů tohoto rozdílu není. Zajisté se ve zpěvu ruské církve, takřka stereotypné, zachovaly podnes aspoň části liturgického zpěvu našich slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. I toto vyšetření a srovnání zůstaviti jest nám budoucnosti.

Z tohoto přehledu vidno, že udaný seznam pramenů není ovšem úplný a že by nejeden pramen ještě se dal přivoditi, jakž i ve spise samém poznáme. Avšak doložiti jest mi také, že by ani nebylo lze úplným jej učiniti, an ještě nejeden pramen po archivech a knihovnách neznám a neoceněn leže, neb nepopsán jsa, čeká teprve svého vysvobození a vynesení na světlo. Spisovatel sám se o tom přesvědčil a nejeden pramen vyvážil a jiné že ještě vyváženy nejsou, seznal. Však myslím, že alespoň z domácích známých a uveřejněných pramenů žádný závažný mi nescházel.

I nezbyvá mi konečně než prositi čtenářů, by laskavě poshověli spisovateli tam, kde ho přistihnou na nějakém omylu, jenž do díla tohoto snadno vlouditi se mohl, ač dosvědčiti může, že hleděl všemožně vždy pravdy se dopátrati. Zavírám dokládaje, že povděčen budu každému, kdožkoliv mi k doplnění a opravě této práce něčím laskavě přispěje, byť hřivnou na pohled sebe menší.

Takto majíce cestu označenou vstupme již ve jménu Páně z přípravné předsíně do prostranné světnice dějin samých.

Na den nejsv. jmena Ježíš l. P. 1881.

Spisovatel.

I. doba.

Od počátku křesťanství až do Karla, otce vlasti.

~~~~~

A. Počátky posvátného zpěvu v zemích českých.

Známo jest, že Čechové již od své nejstarší doby historické byli, jako Slované vůbec, národem zpěvumilovným. Obzvláště písňe rukopisu Královédvorského dosvědčují nám zřejmě, že již v době pohanské jemnou myslí zpěvu milovnou se vyznamenávali, a znajíce již dobře mocné účinky zpěvu na mysl lidskou, rozněcovali se nadšeným zpěvem k vítězným bojům neméně, nežli jím v míru šlechtili mysl svou.¹⁾ Nelze ni o tom pochybovati, že též již při pohanské bohoslužbě své prozpěvovali. Svědčí o tom zákaz biskupa pražského asi z konce XI. století, by „nezpívali písni ďábelských“ („carmina diabolica“) t. j. pohanských, jež lid v noci nad mrtvými říkával.²⁾ To na mysli majíce snadno uvěříme a přisvědčíme tomu, že předkové naši obráceni byvše na víru křesťanskou, zajisté záhy snažili se uctíti též pravého Boha Stvořitele svého zpěvem, jímž uctívali dříve i domnělé bohy své.

A — díky bádavému duchu kriticko-historickému, jenž v době naší mocně probudil se i u nás a nejednu vzácnou památku starou nám zachoval neb objevil — možno i nám v oboru nejstaršího posvátného zpěvu předků našich nějaké, byť i malé světélko na jevo vynést a dle původu, obsahu i nápěvu vypsati a oceniti, jaký byl asi tento nejstarší posvátný zpěv Čechů.

¹⁾ Více o tom v mém pojednání „O paedagogické důležitosti zpěvu“ v „Cecilii“ r. 1877. a j.

²⁾ Viz jej v hom. opat. fol. 45. a.

V té příčině lze snadno domyslit se, že obecný zpěv lidu byl co nejúžeji srostlý s liturgickým zpěvem katolické církve, jakž liturgický řád její žádá i svědčí a jakž proto všude bylo. Proto nelze nám u vypsání zpěvu lidu obejít se bez náležité znalosti liturgického zpěvu církve. Toť příčinou jest, že u přítomném spise shledáme i o liturgickém zpěvu tolik napověděno, kolik asi třeba bude k náležitému poznání obecného zpěvu lidu. To nebude ani proto od místa, že liturgický zpěv ve starších dobách nemálo lišil se od nynějšího jakostí a hojností, jak poznáme. To nadeslavše pro náležité porozumění věci vizme, jaký byl asi nejstarší bohoslužebný zpěv Čechů a dle toho i nějaké ty začátky zpěvu lidu.

a) Vzhledem k bohoslužebnému (liturgickému) zpěvu na snadě jest domyslit se dle praxe církevní, že jím byl zpěv hodin ek církevních a mešní zpěv. A skutečně zavedli slovanští apoštolové naši tento druh zpěvu zároveň se slovanskou liturgií v říši velkomoravské, jež byla od papeže přidělena sv. Metoději za obvod arcibiskupský, k němuž tehdaž i Čechy náležely.¹⁾ Neváhámť za pravdivé a průvodné přijetí, že podle svědectví starých spisovatelů řeckých a slovanských přinesli jsou apoštolové Konstantin a Method, pozváni byvše od Rastislava krále na Moravu, do této říše s sebou již hotový, u jižných Slovanů zdomácnělý ritus řecko-slovanský, tedy zajisté i knihy bohoslužebné, zvláště mešní knihu a žaltář. „Bratři Konstantin a Method nikdy by se byli neopovážili vstoupiti do země německými kněžími již naplněné, kdyby byli pohotově neměli větších darů a dobrodiní, nežli onino jejich sokové a odpůrcové. Tito pak darové nebyli pouhé modlitbičky a promluvky; s těmito zajisté již i Němci k Slovanům přicházeli: nýbrž čtení sv. evangelium i epištol a nejpotřebnější bohoslužebné knihy, žaltář s časoslovem (breviář), liturgiář (t. j. missal a ritual) a t. d. . . . Že tak bylo, doličují výpověďmi svými nejstarší svědkové.“ Tak dí a dotvrzuje kritický veleduch Šafaříkův²⁾. „Když pak l. P. 871. pokřestil Method kníže české Bořivoje, maje pomocníka ve pracích svých Gorazda, rodilého

---

¹⁾ Viz o tom v B. Dudíkových „D. Mor.“ I. d. str. 179. sl.

²⁾ Slov. star. I. vyd. II. d. st. 503. Tam viz i další doklady a svědectví zvláště Dobrovského.

Moravana: liturgie slovanská . . . . v brzkém čase rozšířila se po příležitostech krajinách Chorvatech, Srbech, Čechách, Polště a j.“¹⁾

Nelze mi zde pouštěti se do místnějšího ohledání té věci, zda byl slovanský ritus našich apoštolů dle řeckého neb latinského ritu upraven²⁾; avšak to za jisto kladu, že ritus jejich i v Čechách se zachovával, ač ovšem i latinský měl tady svůj průchod vedle něho, jak známo z listů papeže Jana VIII. Rovněž jen dotýkám i té známé věci, že týž papež a dříve Hadrian II. Methodějovi liturgii slovanskou dovolili a užívání její potvrdili, jakž veřejně a slavně vyznal nejnověji též sv. otec Lev XIII. v „slovanské“ encyklice své. Však po smrti Methodějově (r. 885.) liturgie tato, potkavši se s urputným odporem a nenalezši u knížete Svatopluka, jinými péčemi zanešeného, dostatečné podpory, trvala sice ještě za některý čas onde a onde na Moravě a dílem i v Čechách, ale panující státi se více nemohla. (Šafařík l. c. st. 493.)

Že pak o svátcích a slavnostech i při této slovanské i při latinské bohoslužbě zpíváno bývalo po vlastech českoslovanských, netřeba pochybovati, jelikož bylo obyčejem tak činiti po celé církvi hned od počátku apoštolského. I nacházíme skutečně již v nejstarších pramenech dějepisných zřejmé doklady toho. Čtemeť již v „legendě panonské“ („život sv. Methoda“) výslovně: „*Došlo to* (t. uvěznění Methoděje) *apoštolského* (t. j. papeže). *I dověděl se o tom, poslal kletbu na ně*, (kteří ho uvěznili), *a by nezpívali mše.*“³⁾ A Křišťan v „životě sv. Ludmily a sv. Václava“ dosvědčuje, že již za Methoděje zpívala se mše a jiná služba Boží také ve slovanských zemích, řka: „*Mocí důstojnosti své ustanovili a po-*

¹⁾ Šafařík l. c. II. d. st. 492.

²⁾ Viz o té věci více v Dudíkových „Děj. Mor.“ d. I. st. 121., kdež v poznámce čteme: „*Při tom dovolujeme si poznamenati, že otázka, byla-li Methodějova slovanská liturgie podle textu řecké či římské církve spořízena, přese všecko důsledné tvrzení Ginzlovo (též Frindovo v Kchg. B.) ve prospěch liturgie římské posud ještě konečného vyřízení svého daleka zůstává. Glagolské fragmenty pražské, jež jsou pozůstatky liturgických kněh slovanských dle řádu řeckého, obyčej svěcení vody v svatvečer sv. tří králů, který podnes na Moravě a jinde (i v Čechách) se zachoval, tím méně bude případně co sledy slovanskořecké liturgie v Methodějově diecési pomíteti a zavrhovati, čím je nepochybné, že liturgie řecká, byvši od církve římské uznána, před roztržkou církve r. 869 dávno ještě nevyřknutém s překážkami v Římě nikterak nemohla potkati se.*“ A t. d.

³⁾ F. rer. boh. I. st. 47.

tvrdili („papež a ostatní mudrcové a ředitelé církve“), *aby jazykem svrchu jmenovaným* (t. j. slovanským), *v oněch končinách mše a ostatní předepsané hodinky zpívány byly.*“ (*Firmarunt, . . . missarum solemnia ceterasque canonicas horas ymnizari.*“)¹⁾ A o první světici české, o sv. Ludmile, sděluje týž Křišťan²⁾, že „*povolala, předvídajíc věci budoucí* (t. j. smrt svou), *kněze svého Pavla a požádala ho, aby slavnou mši zpíval*“ („*sacra missar. solemnia modulari*“). Kromě toho dosvědčuje o této světici, že toho dne, kdy zardousena býti měla, posilnivši se tělem a krví Páně, „*jala se pak neunavenou duší žalmy zpívati*“ (*psalmodiam concinere studuit*“). Ano prastarý homiliář opatovický zřejmě dosvědčuje, že tehdaž v Čechách jiné nežli zpívané mše vůbec ani hodinek církevních nebylo slouženo. Nebo kdykoli v něm řeč jest o mši sv., vezdy praví se „*missam cantare*“, mši zpívati.³⁾ I znamenáme z toho, že tehdaž tichých či tak zvaných privátních mší ani nebývalo slouženo u nás; proto i přikázáno bylo, jak se v témž homiliáři dočítáme (fol. 43. b.), by každý kněz měl školního klerika („*clericum scholarem*“), jenž by mu při mši sv. četl epištolu a odpovídal, a s nímž by i žalmy zpíval.“ A to vše platilo nejen o kněžích v Praze, nýbrž i po venkovských farách; nebo výslovně zakazuje se v onom homiliáři, by „*nikdo nezpíval mše ve farní osadě jiného bez vůle a prosby vlastního kněze* (té fary).“ (Fol. 44. b.) To platí též o hodinkách. Proto dí také Tóma ze Štítného: „*A tak opěte v tom popsání viery, kteréž na mši hlasitě zpievaji, řkú*“:⁴⁾ Jinde dí o hodinkách: „*Jakožto i dnes kostel pošeppo pěje i zjitra na prvé hodině i večer na kumpletní.*“⁵⁾ A v c. k. praž. rukop. XVII. F. 30. při Num. 97. čteme: „*Skonává se Magnificat, jako na nespoře zpievají.*“ A ještě J. Vorličný dí ve svém žaltáři (1572.) o hymnech, že se „*přes celý týden každého dne obzvláštně v církvi Boží zpívají.*“

¹⁾ F. rer. boh. II. st. 201.

²⁾ Ib. st. 207.

³⁾ Ku př.: „*Nullus cantet (sc. missam) nisi jejunos*“; „*nullus in ligno aut vitreo calice audeat missam cantare*“: „*nullus per domos missam cantet*“ a j. v. (Fol. 43. a & b); 44. b); 45. a) & c.) — Svědčí to o největší, ano nadšené uctivosti předků našich k této převzácné oběti.

⁴⁾ Viz jeho „*Knihy nauč. křesť.*“ (1873.), str. 185.

⁵⁾ Ibid. st. 184.

I bylo by nyní na místě, abychom vypsali, jaký byl bohoslužebný zpěv slovanský, jež u nás zavedli Cyrill a Methoděj. Však to učiniti nesnadno, ano nemožno jest, jelikož u věci té bohužel nedostává se nám potřebných pramenů a dokladů. Pouze domýšleti se můžeme, že prvotné zpěvy našich sv. apoštolů nebyly původu latinského, nýbrž řeckého; neb „*že písmo sv. a knihy bohoslužebné z řečtiny přeloženy, samo sebou se vykazují,*“ jak dí Šafařík ¹⁾ a dosvědčuje také starobulharská legenda (ve Font. rer. boh. I. sv. st. 78.) Rovněž nelze nic udati o tvaru a způsobu melodií liturgického zpěvu staroslovanského, jelikož nezachovalo se nám notovaných památek jeho, aniž také vůbec o zpěvu řecké církve oné doby co známo jest. Praví se, že asi sto let před našimi apoštoly slovanskými sv. Jan Damascenský znovu sebral řecké zpěvy bohoslužebné, mnoho nových sám k nim přičinil a bohoslužebný zpěv řecké církve vůbec zreformoval, jako Řehoř Vel. učinil před ním již na západě, ano že i zvláštní notové písmo vymyslíl.²⁾ Mělť tedy slov. apoštolé odkud bráti své zpěvy v církvi, v níž sami zrozeni a vychováni byli za času, kdy rozkolu řeckého ještě nebylo. Avšak způsob zpěvů a melodií sv. Jana Damasc. není mi znám, leda že z obecné povahy zpěvu církevního soudím, že byl z části též podoben žalmovému recitování, v celé církvi obvyklému. Tolik ale na jisto tvrditi můžeme, že tehdejší zpěvy církve řecké lišily se celkem od liturgických zpěvů církve latinské, jež braly se tehda již svou zvláštní, samostatnou cestou návodem a příkladem papeže Řehoře Vel. († 604.) ³⁾

---

¹⁾ Sl. st. II. d. st. 504. pozn. 117.

²⁾ Viz „Oktoich“ ruské církve, jenž obsahuje písně na osmery hlasy, složené od Jana Damaskina.

³⁾ Nesluší hledati a stopovati vznik mnohých prastarých písní slováckých (na Slovensku i na Moravě) v těchto starých liturgických zpěvích řeckého rázu, jichž až do XIV. věku možno nám zde doličiti? Neb nejen že mnichové sázavští, vypuzeni byvše r. 1055. z Čech, na Slovensku našli útulku; nejen že „*liturgie slovanská, ač potlačena, i po vpádu Maďarů trvale ve Slováckách se udržela*“ (Šafařík l. c.) i po druhém vypuzení mnichů slovanských ze sázavského kláštera na dobro r. 1096.: alebrž máme i zprávu z r. 1366., že Slovákům v Lípě vzati byli kněží kyrillští a hlaholskými z Dalmatska nahrazeni, z čehož viděti, že v Uhřích slovanská liturgie našich apoštolů jistě trvala aspoň do XIV. století. (Viz Dobrovského „Slovanku“ II. st. 168.) A o slováckých písních praví také znalec J. Kadavý zřejmě: „*že velká většina našich prosto-*

b) Ačkoliv tedy téměř nic nevíme o liturgickém zpěvu staroslovanském, jehož památky pro nepřízeň doby zle byly u nás ničeny, lze nám přece z oné doby vystopovati začátek obecného posvátného zpěvu lidu. Nepochybuji, že naši apoštolové slovanští, přilnuvše srdcem k lidu slovanskému záhy použili jeho přirozené lásky k zpěvu, by přiučili jej též posvátnému zpěvu a jím nadsmyslné pravdy sv. víry Kristovy snáze a trvaleji vštíplili do srdce jeho. Činiliť tak i jiní věrozvěstové, jako sv. Patrik v Irsku († 465.), františkán Jan z Monte Korvino u Mongolů (na konci XIII. stol.) a jiní. Jelikož však po smrti Methodějově „vypuklo hrozné pronásledování kněží slovanských, z nichžto přednější Gorazd, Klemens, Vavřinec, Angelar a j. z národu kněží německých dříve ukrutně trápeni, potom ze země vyhnáni byli“¹⁾: zanikly asi a umlkly v zemích českoslovanských tyto prvotné zpěvy lidu slovanského a nezbylo z nich a nedochovalo se nám nic více, než malý zlomek.²⁾ Míním nejstarší památku posvátného a vůbec veškerého zpěvu národa českého, jež obecně známa jmenem „píseň sv. Vojtěcha“. Nemáť nic sobě rovného a jest snad vůbec jedinou památkou toho druhu z oné doby, o níž praví dr. Ambros³⁾: „Vielleicht das älteste Denkmal dieser Volkssequenzen ist das uralte, in Böhmen heimische Adalbertlied.“ Zasluguje toho tudíž, abychom ji zevrubně poznali a ocenili tím více, že pradávný původ její zastřen jest tajemným závojem jako mnoho jiných prostonárodních skvostů zpěvných, jež jsouce obecným majetkem celého národa, zaznívají z úst všech, aniž přece kdo ví, od koho pocházejí.

Píseň sv. Vojtěcha.

Píseň „Hospodine pomiluj ny“ poutala pro svou starobylost a zvláštní skladbu hudební mysl mnohých badatelů a spisovatelů,

---

národních piesní pochodi z doby stredoveku.“ („Slovenské spevy.“ T. sv. Martin 1880. Pripomen.)

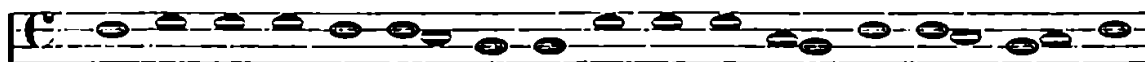
¹⁾ Šafař. Sl. st. II. st. 493.

²⁾ Nastalť potom tak veliký úpadek křesťanského vzdělání a života v lidu českém, že bylo pak nejen sv. Václavu i Boleslavu ztuhla zápasiti proti pohanstvu, jež opět mocně zdvihalo hlavu, alebrž i na sklonku XI. neb s počátku XII. století bylo ještě napomínati biskupu pražskému duchovenstvo, aby pilně o to dbali, by znal každý jejich osadník „Otčenáš“ a „Věřím v Boha.“ (Viz homil. opat. fol. 241. a.)

³⁾ G. d. M. II. st. 114.

tak že honosí se téměř celou literaturou zvláštní. A přece jest původ její posud záhadný. Praviť slavisté rozhodně, že pocházeti musí od slovanských apoštolů; však historické doklady svědčí téměř do jednoho, že sv. Vojtěch autorem jejím jest. Jak výpovědi tyto, jež obě mají platné a věrohodné důvody pro sebe, srovnati? Dříve než dáme na tuto závažnou otázku náležitou odpověď, třeba jest, abychom poznali nejstarší známé znění této písně dle nápěvu i textu. Pak dovedeme i všeliké důvody a výpovědi o ní lépe oceniti.

1. Znáám tři staré nápěvy této písně, jež textem pramálo, více nápěvem, ač též nikoli podstatně od sebe se liší. Nejstarší z nich zavírá se v rukopise c. k. univ. knihovně pražské sub sign. III. D. 17. na listě 15. b) ¹⁾. Napsal jej do této knihy r. 1397. jakýsi mnich břevnovský, ježž Dobrovský jmenuje Jan z Holešova.²⁾ I přidělal k němu zároveň obšírný komentář, jenž o tom svědčí, jak velikou a obecnou úctu chovali tenkrátě Čechové k tomuto hymnu svému. Psán jest notami veskrze stejnými, jež jsou jaksi přechodné od prastarých neumatických k chorálným. Nápěv jimi podaný značně se liší od nápěvu nyní obvyklého. Z téhož rukopisu otiskl jej i M. B. Bolelucký (duchovní správce u sv. Vojtěcha v Praze) v II. dílu svého spisu „Rosa bohemica“ (na st. 29.). Vyňal jej, jak udává, z rukopisu otců Jesuitů u sv. Klimenta na Starém městě pražském (M. S. sub num. 278.), jenž jest patrně náš zmíněný starý rukopis. Bolelucký podává jej podobnými notami ještě nemensurovanými na čtyřlínových systémech ovšem bez taktu a odděluje pouze verš od verše taktovou čarou, čeho však v rukopise našem také není. Přepíšeme-li celou píseň dle rukopisu zachovávající věrně starý jeho pravopis, zní takto:

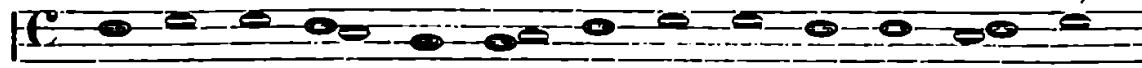
Hospo-dy - ne po-my - luy ny: ih̄u x - pe po-my - luy ny:

¹⁾ Viz facsimile jeho v hudebné příloze č. V. — Také v rukop. rajhradského kláštera H. i. 6. zachovala se tato „explicatio cantici s. Adalberti“ jak dí Brandl v Čas. Mat. mor. 1880. st. 157.

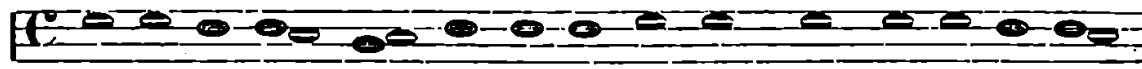
²⁾ „G. d. b. Spr. u. L.“ st. 49. Brandl (l. c.) nazývá jej i odpůrcem Husovým.

¹⁾

ty spa - fe wffe - ho **mí - ra:** spa - fízz ny y u - flyff

hospo - dy - ne hla - ffy naffye: day nam wfflyem hospody - ne

²⁾

zyzzn a mír wzemy kr - les kr - les kr - les.

Též Dobrovský dí, že opravil text této písně „nach einer alten Handschrift in der öffentlichen Bibliothek zu Prag, ³⁾ welche einen lateinischen, 1397. geendigten Kommentar eines Benediktiners von Břevnov über dieses Lied enthält, den zwar Bolelucký 1668 in seiner *Rosa boh.*, jedoch mit vielen Fehlern herausgab.“ ⁴⁾ Toť sice pravda, ale Dobrovský sám také nepodal starého pravopisu věrně. ⁵⁾ Dle mnicha břevnovského otiskli tu píseň i Voigt v Abhandl. e. Priv. i. Böhm. I. Bd. S. 211 a Dr. Ambros (l. c.), Ambros jen s latinským textem. Týž autor podává ji také harmonisovanou v jonické stupnici ve svém spise: „Der Dom zu Prag“ (1858.) po str. 198. A ku podivu i Dr. Hoffmann otiskl ji ve své G. d. d. ⁶⁾ Kl. (st. 60.) zcela správně.

¹⁾ Tady klade Bolelucký c.

²⁾ Tady píše Bolelucký žízu a připisuje na slabiku z u ještě jednu a notu, čehož ale v rukopise není. Máť sice rukopis také žízu, však na obě slabiky jen jednu a notu, z čehož soudím, že písař rukopisu měl před sebou text žízň (= hojnost) s jednou slabikou jako s jednou notou. Však že snad nerozuměl již významu slova žízň napsal žízu. O slově žíza viz Brandlovo pojedn. v Čas. Mat. mor. 1880. pozn. ⁵⁾.

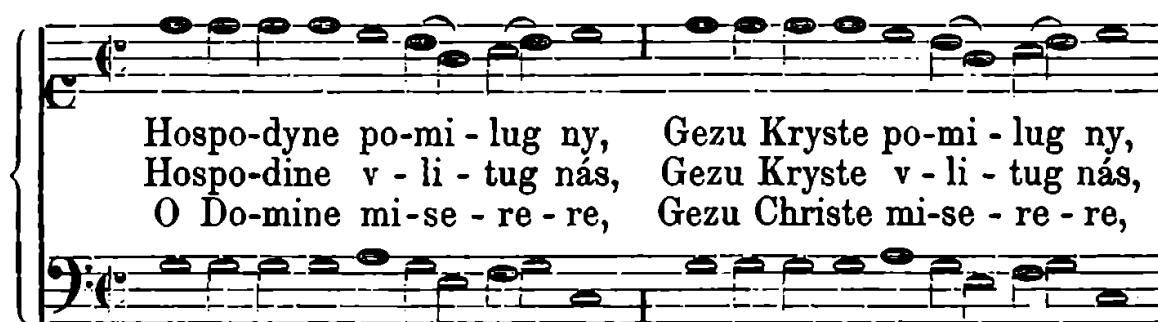
³⁾ Toť jest patrně náš III. D. 17.

⁴⁾ G. d. b. Spr. u. L. S. 59.

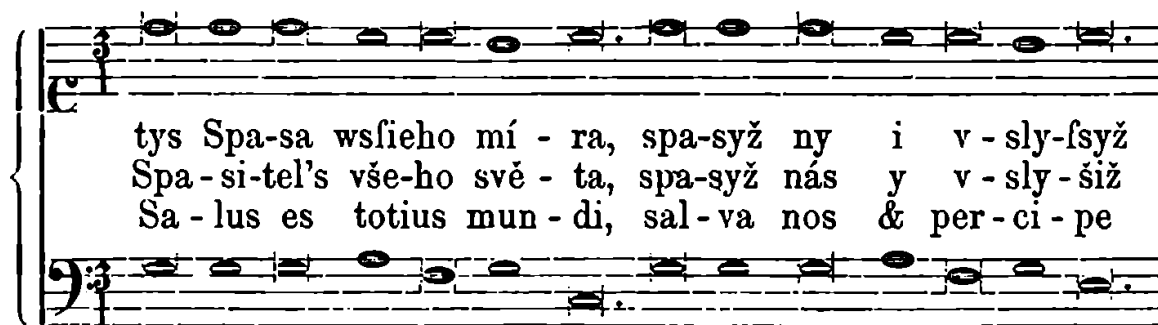
⁵⁾ V rukopise c. k. knih. praž. XVII. F. 30. podává se píseň (sub Nro. 109.) tímto pravopisem psaná, ač také z II. pol. XIV. stol.: „Hospodyne pomyluy ny | yezu cryfte pomyluy ny | ty spafe wffeho myra | spafyz ny | y vflyffyz hospodyne hlafy naffye Day nam wfflyem hospodyne zyzzn a myr w zemy | krleff, krlefs.

⁶⁾ Jak velice ji a jiné cenil, souditi lze z toho, že dodává: „*Möchte doch ein böhmischer Gelehrter den vielfach zerstreuten Stoff zu einer Geschichte des böhmischen Kirchenliedes sammeln und ausarbeiten!*“ Jak vzácné to povzbuzení pro Čecha!

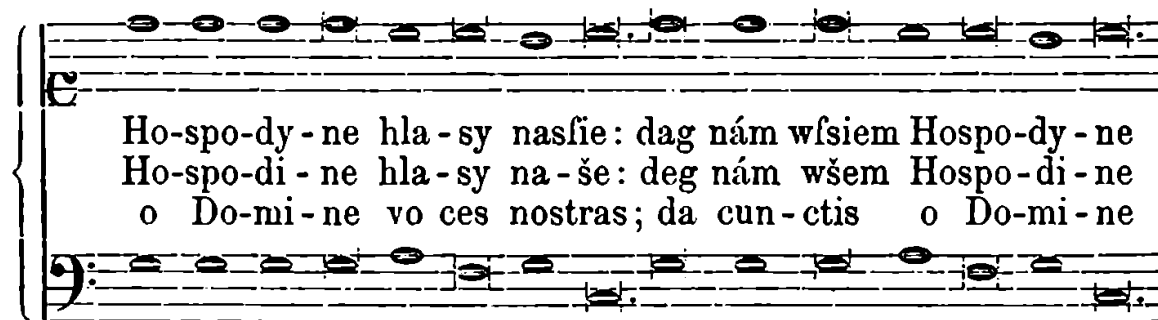
Však kromě tohoto nejstaršího známého nápěvu podává Bolelucký (l. c.) ještě jiný otisk této písně věrně podle notovaného textu, jež po dlouhém čase (jak vykládá), když písně té na mnoze bylo již zapomenuto, vydal dvacet let a více před ním Šimon Brož z Horstajnu, suffragan arcibiskupa pražského († 1642.) i s latinským překladem. Jest to onen nápěv obecně známý, jež otiskl Dr. Ambros ve svých dějinách hudby¹⁾, jež nacházíme i ve Šteyerově, svatojanském a Lehnerově kancionálku a j. U Boleluckého a Božana přidán jest „discantus“ (t. j. druhý hlas) a psána jest píseň ovšem mensurou oné doby. Rozděluje se na dvě části, z nichž první označena je znamením „prolatio imperfecta“, (asi naše „alla breve“), druhá má „tempus perfectum“ (třídobý takt). U starých autorů stejně podává se takto:

Hospo-dyne po-mi - lug ny,   Gezu Kryste po-mi - lug ny,
Hospo-dine v - li - tug nás,   Gezu Kryste v - li - tug nás,
O Do-mine mi-se - re - re,   Gezu Christe mi-se - re - re,

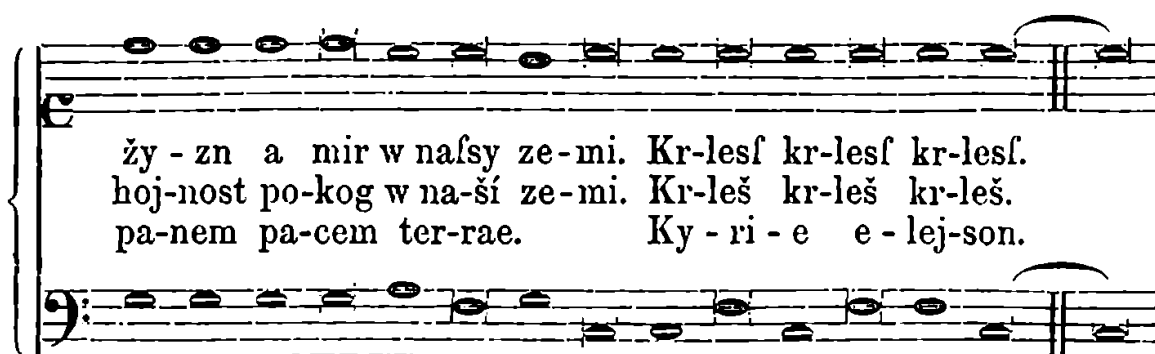

tys Spa-sa wsieho mí - ra, spa-syž ny   i v - sly-fsyž
Spa-si-tel's vše-ho svě - ta, spa-syž nás   y v - sly - šíž
Sa - lus es totius mun - di, sal - va nos   & per - ci - pe

Ho-spo-dy - ne hla - sy nasie: dag nám wsiem Hospo-dy - ne
Ho-spo-di - ne hla - sy na - še: deg nám všem Hospo-di - ne
o Do-mi-ne vo ces nostras; da cun - ctis   o Do-mi-ne

¹⁾ II. B. st. 115.

Že tento nápěv není původní, jeví se u porovnání s předěšlým samo sebou. Jak velice v něm uráží náš sluch nepřirozené rozdělení taktové, v němž falešný přízvuk hudebný zle potýká se se slovným! A kdežto druhý nápěv, ač jednoduchý, přece jest již pestřejší, figurovanější, jeví prvý prastarý nápěv, ač základní motiv jeho stejný jest, přece na sobě zcela zvláštní, neobvyklý ráz vznešené, velebné jednoduchosti, jakouž antická hudba Řeků vyznamenávala se, tak že i tento prazvláštní ráz svědčí o jeho původu na východě řeckém. Okolek nápěvu není větší nad kvartu, jež opakuje se stále, rozněcujíc mysl prosících vždy více k důvěře v milosrdenství Boží, že sestupuje po každé od nejvyšší noty, a ustává konečně na povýšeném základním tonu hypoastické toniny, jež dávno před vynalezením harmonie vymřela, jak dokládá Witt.¹⁾ I doznívá tato závěrečná nota ještě déle, jsouc takoruka mocnou ozvěnou pevné důvěry u vyslyšení proseb v srdcích věřících. A jak mocně jímají duši křesťana tyto dozvuky, tak že netřeba diviti se tomu, že předkové naši k vítězným bitvám jimi rozněcovali se. I stojí tato píseň v oné patrně nejstarší formě před námi, jsouc unicum svého druhu, jako žulový antický sloup, jenž mocně nám podnes hlásá dobu již dávno vymřelou, a stojí jako mezník na rozhraní dvou tisíciletí, od sebe velice se lišících myšlením a výrazem myšlenek.

O druhém, značně pozdějším nápěvu napsal Zvonař, zanícen jsa i jeho vznešeností:²⁾ „*Musíme s úctou pohlížeti na zpěv pradávných předků našich a musíme jim přiřknouti nejvyššího smyslu pro hudbu a zpěv obzvláště. Celý nápěv jest tak dokonalý, že se k němu nic přičiniti nedá*³⁾, co by jej mohlo zdokonaliti.. Při vší

¹⁾ Flieg. Bl. f. k. K. 1870. S. 11.

²⁾ V Slovníku nauč. v čl. „Čechy“ st. 455.

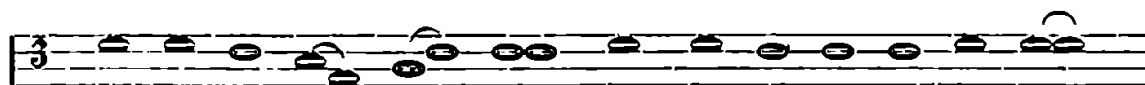
³⁾ Vidíme, že raději ubratí.

prostosti dýše vřelost a jeví pravdivost ve shodě se slovem; při vší pravé zbožnosti své jest líbezný a dojemný, že nám přichází, jako by byl v největším nadchnutí povstal.“ Tak-li soudil mistr hudebný o pozdním nápěvu, aj což byl by napsal o původním, kdyby jej byl znal! Neb nic nepochybuji, že ná­pěv z r. 1397. pochodící jest původní, poněvadž teh­dáž o nějaké méně starých ná­pěvů ani řeči nebylo. Ono nepřirozené přikrojování a sešněrování sta­rých ná­pěvů, jak jeví se i v pozdním ná­pěvu této pís­ně, na škodu jejich zavládlo, ano jaksi mo­dou stalo se ode vzniku vlašské arie, jež za Horsteina již kvetla.

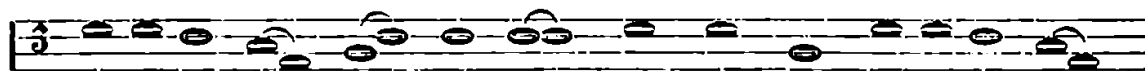
V tom utvrzujeme se konečně i třetím starým (ruko­pisným) ná­pěvem této pís­ně, jenž do rukou se mi dostal až pozdě po sepsání této úvahy. Zavírá se v rukopisu c. k. knihovny pražské sig. X. E, 2. na listě 20. a psán jest rukou XV. věku, jakž udává i Hanuš.¹⁾ Tento ná­pěv stojí uprostřed mezi oběma předešlými a znázorňuje nám přechod od prvního ná­pěvu k dru­hému. Psán jest jako ná­pěv mnicha břevnovského ležatou, ne­mensurovanou notou chorální, veskrze stejnou, na čtyřech línách v F-klíči. Zní takto:

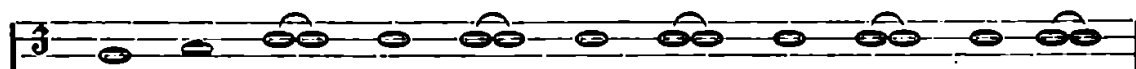
Hos­po­diě po - mi - luy ny, *thu xpe* po - mi - luy ny,

tys spa - le wfse - o mír(a)²⁾ fspasyz ny y v - fflysf ny

Hospodi - ne hlaf naf wflech: day nâ wfse Hospodi - e

zžýz a mír w ze - mí. Krlefs, Krlefs, Krlefs.

¹⁾ V M. výb. st. 63.—64. Tady viz i více rukopisných textů této pís­ně XIV. a XV. věku.

²⁾ Hlásky *a* v rukopise není.

K tomuto textu připsáno zde ještě bez not: „day, at twu lafku mame a tie na wieky chwalíme amen.“ I znamenáme v tomto nápěvu již pozdní figurovanější motiv, však bez jeho nepřírozené mensury a tou měrou na jednotlivé verše sdělaný, jako ve starém nápěvu mnicha břevnovského. Z něho patrně vznikl pozdní mensurovaný nápěv „kostela pražského“ (sv. Víta), jenž jest tedy ze všech podaných nejmladší.

Z toho, tuším, snadno již poznáme, komu za pravdu dáti sluší, zda mnichu břevnovskému, či Horsteinu, již oba svůj nápěv prohlašují za jedině pravý. Pravíť mnich břevnovský o svém: „*Notandum est, quod huic expositioni praescripsi hoc canticum correcte & praecise eisdan dictionibus & syllabis, quibus illud s. Adalbertus in principio ejus composuit & si quid in dictionibus vel in syllabis aut in ordine alicubi aliter quam in hoc textu invenerint, ut sciant, quod est corruptum & non est jam compositio s. Adalberti & ex isto corrigatur in monasterio Břevnoviensi.*“¹⁾ Avšak neméně důrazně prohlašuje také Horstein (u Boleluckého l. c.) svůj nápěv se svým textem také za pravou skladbu sv. Vojtěcha a dokládá se na potvrzení i vážností metropolitního kostela pražského, jenž prý právě tento nápěv a text přijal od sv. Vojtěcha.

Komu za pravdu dáti máme, snadno nyní rozhodneme dle toho, co jsme o obou nápěvech a textech již poznali. Z toho patrně, že nápěv i text mnicha břevnovského jest starší a původní píseň sv. Vojtěcha. (Bylť sv. Vojtěch sám založil klášter břevnovský r. 993.) Proto v tomto klášteře tak pečlivě ostříhali této písně jeho, kdežto za Horsteina z neznalosti starého jazyka snadno mohl i text s nápěvem porušen býti. Nápěv „kostela pražského“ mohl i častým opisováním, jež Bolelucký s Horsteinem za důvod pro svou redakci písně udává, právě naopak velmi snadno porušení doznati. A skutečně i velký pergamenový antifonář dómu pražského o sto let starší (z r. 1551.)²⁾ podává text s nápěvem docela tak, jako

¹⁾ „Sluší znamenati, že jsem tomuto výkladu nadepsal tuto píseň správně a přesně týmiž způsoby mluvy a slabikami, jimiž ji sv. Vojtěch původně složil, a jest-li kdo ve rčeních neb slabikách nebo v pořádku někde jinak nalezne, než v tomto textu, věz, že jest to porušeno a že to není více skladba sv. Vojtěcha, a z tohoto (textu) budiž opraveno v klášteře břevnovském.“

²⁾ Kde chová se nyní? Nemohl jsem se ho dopátrati. Tamť podle Klára stojí také psáno: „Gospodine.“

mních břevnovský. (Z něho otiskuje střízlivý Al. Klár v Libuši l. c. 1858. st. 378.) Však učíme se i z tohoto důrazného hájení pravého čtení písně znáti, jak velice si předkové naši této převzácné památky, jaké žádný jiný národ nemá, vezdy vážili.

2. Majíce takto zjištěný původní tvar textu i nápěvu a zná-
jíce vzácnou cenu té písně, vizme nyní a uvažme, kdo původcem
jejím jest. Obecně známa jest u lidu i v literatuře pode jménem
svatovojtěšské a nikoliv bez důvodných příčin; neb staří letopisové
čeští téměř do jednoho přikládají ji sv. Vojtěchu, aniž nám proto
lze svědectví jejich za podezřelá pokládati a za pouhé „domněnky
neuhajitelné“ prohlašovati.¹⁾ Pravíť již pokračovatel Kosmy kroku 1260.
o té písni, že „*Čechové před bitvou proti uherskému králi Bělovi moc-
ným hlasem zpívali „hymnus od sv. Vojtěcha vydaný“*“²⁾ („editum“).
A jmenovaný mnich břevnovský píše v „Rosa Bohem.“ o vzniku jejím
takto: „*Jak jsem slyšel od starých lidí, jichž došla také stálým podá-
ním předků: Když byl velký, náramný hlad a velké válčení vzniklo
v zemi české a zvláště proti sv. Vojtěchu a příbuzenstvu jeho od sou-
peřů, tehdaž sv. Vojtěch shromáždil věřící křesťany na oteckém statku
Libici, složil zde tuto píseň a naučil jí lid a s lidem ji
zpíval k Pánu Bohu, aby hlad a válku odvrátil a po-
třebu a pokoj v zemi dal.*“³⁾ I dokládá Bolelucký, že tak
učinil náš světec u příležitosti svěcení kostela, na oteckém hradě
od rodičů Slavníka a Střezislavy vyzdviženého.

Kromě toho vypravuje⁴⁾ také, že sv. Vojtěch tenkrát, když
byl z Říma po prvé se vrátil do Prahy (r. 992.), zvěstoval Praža-
nům, že papežským indultem Čechům jest povoleno, by slovanské
„Kyrie elejson“ v biskupském kostele sv. Víta denně se zpívalo.
Když pak kníže a lid slibujíce, že budou na dále zdržovati se ne-
pravostí, žádali na něm, by ukázal tuto píseň: vyňal z mošny (bylť
ještě v rouše mnišském) blánu slovanskými literami a notami
popsanou. Ukázav ji knížeti Boleslavovi, duchovenstvu a ostatním
řádům („ordinibus“) předříkal sám (jak vypravuje Paprocký⁵⁾) vy-
sokým hlasem žádoucí píseň.

¹⁾ J. Jireček: „hymn. boh.“ st. 2.

²⁾ Script. rer. boh. I. st. 404.

³⁾ Bolelucký l. c. II. pg. 45.

⁴⁾ L. c. p. I. pg. 267.

⁵⁾ P. in success. eppr. pg. 273.

Kromě těchto svědků dotknouti sluší, že též Dubravius, Pontanus (v Bohemia pia), Hájek, Balbín, a jiní souhlasně nazývají tuto píseň „hymnum“ nebo „canticum“, neb „dulcem cantilenam (divi Martyris) Adalberti“ („sladkou písni sv. Vojtěcha“). Také v staročeské písni „žaloba na husity“ asi z r. 1417, pocházející nazývá se písni sv. Vojtěcha. Čtemeť v ní:

„Čechové mír, pokoj měli
dokudž jeho (t. sv. Vojtěcha) piesň pěli:
„Hospodine pomiluj ny“. ¹⁾

Měla tedy celá starobylost tuto píseň za práci sv. Vojtěcha a znám jen jedinou historickou domněnku, jež může v nás oprávněnou pochybnost o autorství sv. Vojtěcha vzbuditi. Pravíť Bolelůcký v „Rosa Bohem.“ ²⁾ že slyšel od jistého v dějinách sběhlého veledůstojného muže: tato píseň, již sv. Vojtěchu přikládáme, že by nebyla prací jeho, nýbrž raději od sv. Cyrilla neb Methoda, „apoštolů Čechů“ složena byla. I dokládá, že i v něm proto vznikla pochybnost o původci té písně, obzvláště proto, poněvadž prý „mnozí spisovatelé píší, že užívalo se této písně slavné (i v bitvách) již před narozením sv. Vojtěcha.“ Jmenuje Bolelůcký Kosmasa (při r. 973.), Hajka (fol. 85.), Brottufia (k r. 933.), Reginon (k r. 934.) a jiné.

Však tyto historikové nedosvědčují vlastně nic více, nežli že obecný lid český zpíval při rozmanitých příležitostech „Kyrie elejson“, („quod Bohemi nimis syncopant“ dokládá mnich břevnovský), či-li „Krlěš“; nejmenují však hymnus „Hospodine pomiluj ny“. „Kyrie elejson“ zpívali tehdáž i Němci svým jazykem „Kris-te kejnado“ („Christe sei uns gnädig“). ³⁾

Ale důležitější a závažnější nad tato svědectví jest jazyko-zpytné ohledání této písně, z něhož jde na jevo, že „*tato píseň má více podobnosti se starým jazykem církevně-slovanským, než kterákoliv jiná památka česká.*“ ⁴⁾ Tomu nasvědčuje výraz mir (= „svět“), k jehož výkladu již mnich břevnovský r. 1397. dovolával se staroslovanského rčení v klášteře Emauzském.

---

¹⁾ Viz „Výb. lit. čes.“ II. d. sl. 240.

²⁾ L. c. II. pg. 19.

³⁾ Font. rer. boh. II., 38.

⁴⁾ Dobrovský, Gesch. d. böhm. Spr. u. Lit. S. 60.

„Ty spase“ (nikoliv „spása“) jest vokativ slova spas (= spasitel), a o časoslově „pomiluj“ dí Palacký zřejmě ¹⁾, že „*verbum activum „pomilovati“ na místo „smilovati se“ nikdy českým nebylo a není. alebrž že se ho jen v staroslovanské neb cyrilské řeči a liturgii užívá, čehož nikdo tuším zapíratí nebude.*“ — Což tedy učiníme při svědectvích sobě zdánlivě tak odporujících a přece s obou stran věrohodných? Komu přisoudíme autorství této nejstarší a nejvzácnější památky zpěvu a písemnictví českého? — Poněvadž obojí svědectví víry hodna jsou, dáme do jisté míry za pravdu oběma a řekneme, že ta částka, jež staroslovanský ráz jeví na sobě, „*nevznikla na půdě české, nébrž dostala se k nám z jihu, že ji sv. věrozvěstové naši, přišedše na Moravu, již s sebou přinesli*“ ²⁾, jakož i slovanskou liturgii již s sebou přinesli, poněvadž i u jiných slovanských národů řeckynesjednocených se vždy jevila a zpívala. Na tomto bytelném základě neváhám našim slovanským apoštolům přisouditi složení prvých tří veršů, jež onen ráz staroslovanského jazyka na sobě zřejmě jeví, a konec „Krleš“, jenž jistě již před sv. Vojtěchem se zpíval. První verše: „Hospodine pomiluj ny“, „Jezu Kr. pomiluj ny“ tím spíše, jelikož nejsou beztoho nic jiného, než slovanský překlad řeckých invokací církevních: „Kyrie elejson“, „Christe elejson“. S tím souhlasí též nejstarší nápěv, v němž viděli jsme, že se vyznačuje přesně ještě rázem velebné jednoduchosti antické hudby řecké, a jeví již v prvních dvou verších dokonale uzavřený hudebný motiv či myšlenku, jež slovy Krleš výborně se zavírá. Pochází tedy i tento nápěv od nich a jest nám tím drahocennější památkou hudební. — Však ostatní verše rozhodně vindikují sv. patronu Vojtěchu, přisvědčuje slovům učeného Voigta: „*Der hl. Adalbert erweiterte sie (onu invokaci) und setzte, wie wir gesehen haben, auch noch andere Bitten hinzu.*“ Sv. Vojtěch přidal ostatní prosby za „hojnost a mír v zemi“, tehdáž krvavým svárem navštívené. To neváháme přijíti za pravdu tím více, jelikož právě v tomto ostatku veršů slova „mír“ užito již s významem českým, nikoli staroslovanským jako v 3. verši. V tomto mínění svém utvrzujeme se i druhou podobnou prací, posvátnou písní, kterou

¹⁾ Čas. č. Mus. 1837. st. 413. pozn.

²⁾ J. Jireček „Hymnol. boh.“ st. 1.

sv. Vojtěch složil Polákům. Tato píseň liší se celým skladem slovným a hudebným od naší. Melodie její nejeví na sobě vznešený ráz antické jednoduchosti jako naše, alebrž složena jest veskrz na způsob sekvencí, jaké se tehdaž pilně skládaly v latinské církvi. Pochází-li tedy tento nápěv opravdu od sv. Vojtěcha, a nemáme příčiny o tom pochybovati: pak zajisté nápěv naší svatovojtěšské jest posvátným dědictvím našich apoštolů slovanských, jehož nejen neporušil, alebrž i rozšířil a potomkům svým pro veškeru budoucnost zachoval.¹⁾ I za to zavázani jsme mu díkem.

¹⁾ Aby se mohl každý přesvědčiti o pravdě a váze tohoto soudu našeho, sdělujeme také nápěv polské písně sv. Vojtěcha, jak jej podává hr. Alex. Przewdziecki dle rukopisu częstochovského z konce 15. věku:

Bo - go - ro - dzi - co dzie - wi - czo Bogiem sła - wio - na

Ma - ry - a. U twe - go sy - na Go - spo - di - na

ma - tko zbo - le - nia *) Ma - ry - a.

*) či zvolená? což v staročeských písních častěji se naskytá. Viz: Píseň „Bogarodzica“ wraz z nótą z rękopismu częstochowskiego z końca wieku XV. . . . przez Alexandra Przewdzieckiego. Warszawa 1866. Nemůžeme při této příležitosti neupozorniti na to, že začíná tento nápěv s týmž motivem, jako naše svato-Václavská dle původního znění:

„Sva - tý Vá - cla - ve“.

Rozdíl mezi oběma jeví se jen v notě druhé. Dále již se obě písně rozcházejí. Kdežto polská vzlétá u radostném plesu až k oktávě dorické toniny, zůstává naše česká při témž motivu skromném, ano sestupuje u bolné prosbě ještě níže a prostá jest všech neumatických ozdob, jež má polská. Tato vypadá ve svém melodickém hávu jako středověký „jubilus“. Však prosba neplesá. Ostatně i toto porovnání svědčí o původu značně vyšším naší svato-Václavské, než se jí posavad přikládal. — O textu polské písně viz také zprávu J. Jirečka v Čas. česk. Mus. 1872. st. 335. sl.

Protož očistiti jest nám též u této příležitosti sv. Vojtěcha od nařknutí, že „nebyl přízniv církvi východní“ a „slovanského jazyka že nenáviděl“ (!). Fotiově rozkolu přízniv ovšem nebyl a nemohl býti, a byl také na ritus latinský vázán základní listinou svého biskupství. Avšak něco jiného než liturgický zpěv a řád jest obecný zpěv lidu, což často zůstává nepovšimnuto.¹⁾ A nepřáti zpěvu lidu, vlastním jeho jazykem konanému, a památce tak přesné a ctihodné, k tomu neměl žádné příčiny, ani pohnutky, proč se tím nikterak neoslabuje svědectví mnicha břevnovského. Ano právě ta okolnost, že sv. Vojtěch vymohl papežský indult či svolení, by tato píseň denně u sv. Víta zpívána býti mohla, a kromě toho že nadal ji odpustky 40 dní pro ty, kdožkoli nábožně ji budou zpívati, což pozdější biskupové týž a týž obnovovali: svědčí zajisté právě naopak, že sv. Vojtěch velice byl přízniv této písni a horlivě zasazoval se o její obecné rozšíření a oblíbení v lidu českém. A pro tu příčinu troufám si i tvrditi, že by bez této snahy jeho nikdy nebyla se tak hluboko v lidu českém zakořenila, nýbrž naopak snad vyhynula jako ostatní památky ritu slovanského.

3. Zbývá nyní, abychom o této převzácné památce své dodali a uvážili, jakou měrou předkové naši si ji oblíbili a vážili. — Mnoho písní smetly bouře časové s povrchu veřejnosti a byť i někde v zákoutí byl se ještě ten onen skvost zachoval, však světu byl a zůstal neznám. To platí najmě o písních této doby nejstarší. Však „píseň sv. Vojtěcha“ nikdy nebyla v prach zapomenutí smetena. Jak hojnou měrou byla mezi Čechy rozšířena i oblíbena, i o tom obšírnou zprávu podává Bolelucký ve zmíněném spise svém.²⁾ A mnich břevnovský dí hned na počátku svého výkladu o ní: „*Doufati lze, že pro zásluhy jeho (sv. Vojtěcha) tato píseň potrvá už na konec času.*“³⁾ Dobře to znamenáme z toho, že arcibiskup stále přikazuje na synodách pražských, aby lid po farách jeho diecése zpíval tuto píseň o všech nedělích a svátcích v kostelích, což se stává též při procesích, při mši a před kázáním z rozkazu jeho i podle

---

¹⁾ Již sv. Řehoř Naz. (ve IV. stol.) (orat. 16.) rozeznává mezi zpěvem kněze u oltáře a zpěvem kůru a lidu, tento nazýváje *ἱερα μῆλη*, onen *μυστικὰ ᾠδαί*.

²⁾ Rosa boh. II. st. 58. sl.

³⁾ Tisíc let již trvá!

stureho a chvalitebného obyčeje.“ Již sám sv. Vojtěch horlivě se zasazoval o její rozšíření, jak jsme již poznali, vlastnoručně ji napsal, odpustky nadal a duchovenstvu kostela svého u sv. Víta do opatrování poručil. Ano sv. Vojtěch vyžádal na papeži Janu XV. r. 992., aby se směla také zpívati „inter missarum solemnia“ při mši sv., což bylo tehdy něco neslýchaného a neobyčejného. A Bolelucký o ní vypravuje,¹⁾ že metropolitní církev pražská ode dávna (od r. 1039.) zpívala tento hymnus u hrobu sv. Vojtěcha, majíc jej za nejvydatnější prostředek k vyprosění deště na Hospodinu. I dokládá, že až na jeho časy tak se děje zvláště v čase velikonočním a o všech nedělích a svátcích po zpívané mši sv. Proto i v neúrodném roce 1667., když nebe jako uzavřené deště nevydávalo, mandátem arcibiskupské konsistoře přikázáno bylo, aby tato píseň při procesí po celé zemi se zpívala spolu se svato-Václavskou. (A. Klár v „Libuši“ l. c. st. 379.) Tou příčinou vydal též tehdejší děkan „kostela pražského“ Šebast. Zbraslavský ze Svatavy obě písně znovu česky a latinsky. (Bolelucký l. c. II. st. 97.)

Avšak i mimo službu Boží zpíval ji lid český již od počátku při nejrozmanitějších příležitostech, jako při volbě a korunování knížat a králů, při volbách biskupů a arcibiskupů a při jiných veřejných slavnostech. Se zvláštní zálibou a zaníceně zpívali ji předkové naši též před bitvou a nemálo se jí k statečnosti rozněcovali, nikdy bez úspěchu. Tak v krvavé bitvě Čechů proti německému králi Lotharovi u Chlumce r. 1126. volali čeští vojínové k Hospodinu tak dlouho o pomoc zpěvem „Kyrie elejson“ (Hájek dí „Hospodine pomiluj ny“), až jim dal Bůh zvítěziti nad nepřáteli.²⁾ A před bitvou neméně krvavou, již podstoupiti bylo Přemyslu Otakaru II. proti mocnému Belovi uherskému r. 1260. u Kressenbrunna, když Čechové začali prozpěvovati píseň sv. Vojtěcha: poplašili se koně Maďarů tak, že začali utíkat dříve, než vojska nepřátelská se srazila. I stala se porážka Maďarů veliká.³⁾ Podobně stalo se v bitvě, již svedl Vilém Zajíc z Hasenburka proti míšenským Němcům r. 1318. Svolav všechny náčelníky svého vojska, kázal jim sestoupiti s koně a prve o pomoc Boží volati.

¹⁾ R. boh. II. st. 58. sl.

²⁾ Contin. Cosmae l. c. I. st. 286.

³⁾ Ibid. I. st. 404.

I začal sám mocným hlasem píseň sv. Vojtěcha. A poražení a pobiti byli toho dne téměř všickni nepřátelé.¹⁾

Nejčastěji a nejraději brávali předkové naši útočiště své k této písni po příkladě původce jejího v čas sucha, neúrody a válek a měli pevně za to, jak dí Bolelucký, že není žádné jiné písně vlastenecké v celých Čechách, jež by úctou a vážností byla větší, na milosti hojnější a pro žadatele u Boha mocnější nad tuto píseň.

I nelze mi tudíž úvahu o této písni jinak zavřít, nežli že z toho srdce volám s Boleluckým: „Istud canticum et ejus autorem, Boemiae patronum, Boëmi diligite, frequentate & una benedictionem Patris & Filii expectate.“ (Str. 24.)²⁾

B. Jak pečovali staří Čechové o posvátný zpěv?

Nalézalo-li v této době umění hudebné, jímž tehdáž rozuměli hlavně zpěv, horlivých pěstovatelů v Itálii, Německu a jiných zemích křesťanské Evropy: můžeme totéž říci a dosvědčiti i o zpěvumilovných Čechách. Jakmile přilnuli duchem a srdcem ku spasné víře Kristově, již počal i obecný lid vedle duchovenstva vděčně chválu prozpěvovati Pánu Bohu svému.

a) Kdy zpívali?

Zpívali při rozmanitých příležitostech, při službách Božích i mimo ně, v kostele, doma a mimo dům, při pohřbech, volbách, na uvítanou knížat a biskupů a j. Hojných svědectví a dokladů na to poskytují nám zápisy starých kronikářů. Podám některé. Již Křišťan v „životě sv. Ludmily a sv. Václava“³⁾ vypravuje, že věrný služebník sv. Václava, Podivín, ustanoven byv správcem nade všemi v domě Václavově bydlícími, „*všecky skoro služebníky až do posledního kuchaře tak navedl, že nebylo téměř dvořana, jenž by nebyl uměl žalmy zpívat.*“ Týž Křišťan vypravuje o pohřbu sv. Ludmily,⁴⁾ že „*kněží a žáci (levitae) zpívající žalmy a chvalozpěvy*

¹⁾ Hájek fol. 288.

²⁾ „Tuto píseň a jejího původce, českého patrona, Čechové milujte, ji často zpívejte a spolu požehnání Otce i Syna očekávejte.“

³⁾ Font. rer. boh. Dílu I. sv. 1. c. g. str. 223.

⁴⁾ L. c. str. 212.

nesli tělo její do města“ (Prahy z Tetína). A když přenášeli tělo sv. Václava ze Staré Boleslavi do Prahy, sešlo se tolik, kolik mohlo, duchovních a lidu. „*Zpívajíce hymny a písně položili tělo svaté do rakve a pochovali v chrámě sv. Víta.*“ ¹⁾ V „životě sv. Ludmily“, dí Křišťan, ²⁾ že *lid vida zázraky, jež Bůh u hrobu této světice spůsobil, slávu prozpěvoval Kristu všemohoucímu.*“ Kosmas vypravuje, ³⁾ že při inthronisaci (nastolení) prvního biskupa pražského Dětmara, a podobně při slavném vjezdu druhého, sv. Vojtěcha, do Prahy všecken lid radostně prozpěvoval „Kyrie elej-son“. Když pak za rekovného knížete Břetislava I. Čechové, dobyvše Hnězdna, vyzdvihnouti a přenést chtěli odtud do Prahy tělo sv. Vojtěcha, kázal kníže, by duchovenstvo a lid prve zapěli svaté písně. ⁴⁾ A k roku 1100. vypravuje Kosmas, ⁵⁾ že při pohřbu zavražděného knížete Břetislava II. jakýsi český kněz hluboce pohnul myslí veškerého lidu tímto truchlozpěvem: „*Anima Brecislai, Sabaoth Adonai, vivat expers thanatu, Brecislaus ischyros*“ ⁶⁾

Však i při volbách svých knížat prozpěvoval lid český radostně zbožné písně. Tak při volbě Spitihněva r. 1055. Dít Kosmas: ⁷⁾ „*Všickni velmožové českého národa i lid volí si Spitihněva za kníže zpívajíce Kyrie elejson, píseň lahodnou.*“ Podobně se stalo při volbě knížete Ottona r. 1109. A když uváděli Čechové radostně a slavně krále svého Václava I. do kostela na hradě pražském l. P. 1249., prozpěvovali velmožové i lid: „*Hospodine pomiluj ny.*“ ⁸⁾ Tak činil národ český též vítaje Václava svého od poručníka Oty Braniborského do země české l. P. 1283. — Duchovenstvo, processí jdouc mu vstříc, zpívalo: „*Advenisti desiderabilis*“ ⁹⁾ cum aliis hymnis et canticis; ostatní věřící: „Hospo-

---

¹⁾ L. c. str. 222.

²⁾ L. c. str. 213.

³⁾ Script. rer. boh. Dílu I. str. 50.

⁴⁾ L. c.

⁵⁾ L. c.

⁶⁾ „Duše Břetislavova, Pane Bože zástupů; nechť žije, prost smrti, Břetislav silný.“

⁷⁾ L. c. str. 129.

⁸⁾ Script. rer. boh. Díl. I. continuator Cos. II.

⁹⁾ Text i nápěv starý s hřebíčkovými notami XV. století viz v archivu třeboň. (sign. A. N. 8.)

dine pomiluj ny.“¹⁾ — Kromě toho rozněcovali staří Čechové ducha svého i k rekovnosti zpěvem. Oblíbili si k tomu konci zvláště píseň sv. Vojtěcha, jíž nemálo síly, ducha a pomoci Boží nabývali v bitvách, jak jsme na jiném místě již seznali. Podobně v jiné kapitole seznáme, že již tehdáž při službách Božích i lid obecný zpíval.

b) Kdo zpíval?

Snadno jest nám domysleti se, že pro řádné pěstování bohoslužebného zpěvu nejzávažnější podporou i podnětem stalo se záhy založení biskupství pražského r. 973. Odtud počalo i školství hojně vzkvétati, jsouc co nejúžeji spojeno s církví. Však patřilo i učení zpěvu a hudbě tehdáž k obecným naukám školským a k obecnému vzdělání. (Viz trivium a quadrivium). Také sv. Vojtěch poslán byv do Dívína a poručen tamějšímu arcibiskupu Adalbertu k vychování, obdržel zajisté vzdělání v hudbě dle tehdejší doby. Toho nám dosvědčuje zvláště píseň jím rozšířená a podle něho nazvaná. Kromě toho dí slavný jesuita polský Skarga ve svém díle: „Życie świętych“, že složil náš světec Boží Vojtěch i Polanům píseň: „Boga rodzica dziewica, Bogiem slawiona Marya“ atd. l. P. 995., jíž i před bitvou zpívali a podnes vůbec často zpívají. I nepřestal náš sv. dědic povzbuzovati své milé Čechy, by zpěvem horlivě oslavovali jméno i službu Boží, jak jsme již blíže poznali.

Tak vzácným příkladem stalo se ovšem, že nejen duchovenstvo, nýbrž i obecný lid, ano i vladykové ve chvalách Božích zpívající pilně se účastnili, jak tehdáž i v Čechách po starodávném obyčeji Církve bylo. To zřejmě jest i z historických dokladů, již udaných. Dokládám ještě příklad knížete Spitihněva, jenž v čas čtyřicetidenního postu trávil v klášteře, také žalmy zde spolu s mnichy zpíval.²⁾ Ano zpívati žalmy při službě Boží pokládáno tehdy tak obecně za povinnost všech, i nejvzácnějších rodem, že zpěvu žalmů se naučiti bylo zvláštním předmětem vyučování na školách tehdejších. Tak svědčí nejmenovaný autor životopisu sv. Vojtěcha o tomto, že nevyšel z otcovského domu v Libici dříve, dokud se nenaučil zpívati žaltář.³⁾ Kronikář Kosmas dí o sobě,⁴⁾

¹⁾ L. c. cont. Cos. II. str. 467.

²⁾ Cosmas l. c. ad an. 1055 str. 134.

³⁾ Ve Freherově sbírce česk. děj. str. 74.

⁴⁾ l. c. II. ad an. 1074. str. 161.

že již jako chlapec žalmy říkával („cum ruminaret psalmodiam“). A podobně svědčí ¹⁾ o Juditě, jež později stala se manželkou Břetislava I., že dali ji starostliví rodičové do kláštera na vychování, aby se tam přiučila i žaltáři. A týž dějepisec vypravuje k r. 1092., že lid a plesající sbory dívek a jinochů zpívající a hrající radostně vítaly Břetislava II., nově zvolené kníže české.²⁾

Z posledního svědectví zároveň souditi nám lze, jak hojnou měrou byl zpěv již tehdy v lidu rozšířen a pravidelně pěstován i od jinochů a dívek českých. To dělo se patrně v tehdejších školách, o nichž víme, že nebyla bez nich žádná kollegiatní kapitola ani kterýkoli klášter.³⁾ — Že byly tehdáž zpěv a hudba v Čechách vůbec obecným a oblíbeným zaměstnáním i dívek, dosvědčuje nám názorným způsobem nejstarší památka našeho domácího umění malířského, Velislavova bible obrázková. Tam znaménáme ⁴⁾ vyobrazení čtyř odrostlých dívek ušlechtilého, vážného vzezření, any hrají na hudebné nástroje, jakých se tehdy ku provozování zpěvův užívalo, t. na žaltář (psalterium), violu (větší „húsle“), loutnu a citaru. Na jiném listě vidíme jinocha, hrajícího na velkou harfu. Tato bible sepsána a obrazy opatřena byla ke konci XIII. století. Uvážíme-li, že křesťanský středověk u věci této tak si počínal, že na místo věrně historických typů a tvarů kladl ve svých vyobrazeních své vlastní charakteristické tvary, obyčeje a způsoby života: seznáváme, jak důležitým zrcadlem a dokladem tehdejšího způsobu života Čechů jsou pro náš účel i tato vyobrazení, zvláště přidružíme-li je k vytknutému svědectví Kosmově, o plesajících sborech dívek a jinochů.⁵⁾

---

¹⁾ I. c. str. 81.

²⁾ I. c. str. 192.

³⁾ Viz Pal. děj. nár. česk. II. str. 402.

⁴⁾ J. E. Vocela „Bilderbibel Velislavs,“ 23. tab.

⁵⁾ Laskavý čtenář srovnaj k tomu vyobrazení andělů v latinském passionálu abatyše Kunhuty z roku 1312. Spatřujeme v něm na listě 17. v gotické obrubě jednoho obrazu čtyři anděly. Jeden hraje prsty výborně kreslenými na harfu (stč. „desietistrun“ neb „slavník“); druhý na kytaru (stč. ručnice); třetí na housle (húsle) a čtvrtý na loutnu. Vyobr. kytary (citary), houslí a loutny srovnávají se s těmi, jež i ve Velislavově bibli se obrazují. (Viz Pam. archeol. IV. díl, str. 105.)

O zpěvu obecného lidu svědčí v tehdejší době také písně Kralodvorského rukopisu a stčs. píseň: „Dřevo sie listem odievá“ („Výbor“), jakož i hra velikonoční: „Tri Marie“ („Mastičkár“ Hankův). [Viz Výb. liter. čes. I. st. 961.]

Z těchto vyobrazení také znamenáme, že předkové naši již tehdaž částečně hráli své zpěvy, jmenovitě žalmy na hudebné nástroje, zvláště „žaltáře“, odkudž i tento název. A na důkaz, že Čechové měli již tehdaž hojnost zpěvů vůbec, dokládám se svědectvím kronikáře Vincentia. Praví k r. 1158. o vojíněch českých, Milán obléhajících: „*In eorum cantibus et in eorum sermonibus Mediolani resonat obsessio.*“ ¹⁾ (Dobrovský: Gesch. d. böhm. Liter. 179. str. 329.)

Však že posvátný zpěv český té doby též obecně rozšířen byl, dokazuje nám bezděky také náboženská sekta mrskáčů („flagellantes“), tehdaž i v Čechách se šířící. Právě pro tu příčinu, že lid byl zpěvu zvyklý, uznali též oni za dobré, „*při svých processích podle žáků svých zpívati,*“ jak se dočítáme v Pulkavově kronice české k roku 1261.

c) Kdo pečoval o zpěv?

Byloť to ovšem duchovenstvo, jež i v Čechách, jako vůbec v křesťanstvu, tehdaž o veškeré umění a vědění, též o zpěv pečovalo. (Srovnej Palack. děj. nár. česk. V. kn. 3 čl. str. 290. vyd. II.) Nezůstalť spanilý příklad zakladatele českého zpěvu, sv. Vojtěcha, bez následování — aniž poručil nadarmo tento horlivý vlastenec náš své písně a posvátné zpěvy vůbec péči a lásce metropole pražské. — Čtemeť u pokračovatele Kosmy k r. 1271: ²⁾ že tehdejší horlivý praž. děkan Vít opatřil vlastním nákladem více nových zpěvních kněh, k službám Božím náležejících. I dokládá: „*Bylyť staré knihy již spotřebované a jednoduché. Některé byly již věkem sešlé, nepotřebné, a neprospěšné, poněnadž se jimi často stávaly zmatky a chyby při službách Božích.*“ Však tyto zmatky děly se všude před vynálezem not mensurovaných. Proto mám za to, že sluší nám hledati původ a vznik oněch knih před druhým tisíciletím. Snad sám sv. Vojtěch byl původcem jejich, což není zcela nedůvodné dle toho, co jsme svrchu o něm pravili. — Jmenuje pak kronikář knihy, které Vít znova pořídil. Byly to: missály, graduály, antifonáře, žaltáře, hymnáře, kollektáře, baptistéře a breviáře. K tomu všemu dokládá, že „*i jiné kostely kollegiatní a farské*

¹⁾ Obležený Milán rozezvučil se jejich zpěvy a řečmi.

²⁾ L. c. str. 411—412.

opsaly pro sebe tyto knihy pražské a tak služby Boží opravily.* Že i biskup Tobiáš pečoval o pořízení bohoslužebných kněh, poznali jsme dříve ¹⁾).

Poznáváme z toho všeho, že již dávno před r. 1271., v němž děkan Vít zemřel, měl nejen biskupský kostel pražský, nýbrž že měly i jiné kostely kollegiatní a farské své bohoslužebné knihy, ku zpěvu náležité, jakož i dle pravidel zřízený zpěv kostelní, a správcové těchto kostelů že pečovali o něj již od počátku církve české.

Tamtéž čteme ještě, že týž děkan „zřídil také zvláštní pulpit na místě, kde zpívají vikáři na zelený čtvrtek: Domine miserere (Pane smiluj se), při hodinkách na velký pátek a o svatvečeru velikonočním.“ Kromě toho založil mnoho jiných nadací a podpor pro oltáře, kostely a kaple.

O horlivé péči duchovenstva té doby o řádný zpěv bohoslužebný svědčí také zřízení tak zvaných „bonifantes“ (boni infantes, t. j. hodné děti) nebo „boni pueri.“ Ustanovil totiž pražský kanovník Eberhard l. P. 1259. (podle Dobrovského: *Gesch. d. böhm. Liter.* str. 79.) při pražském kostele 12 žáků, jimž bylo za povinnost uloženo, stále přísluhovati v tom kostele při zpěvu, čtení („legenda“) a při hodinkách církevních. Na výživu jich vykázal kostelu některé důchody statku „Veliká ves“. ²⁾ (Viz o nich též v Borového děj. d. pr. st. 103. 146. 206.) Jak dobře bylo o tyto kostelní zpěváky postaráno, poznati lze ze zprávy Voigtovy, ³⁾ že dle jména i dle služby trvají při metropoli pražské podnes. (To psal Voigt r. 1775.)

Tací „bonifantes“ byli brzy po svatovítských ustanovení též při Vyšehradském kollegiatním kostele (počtem 12), neví se určitě kdy a kým; jisto jest, že ke konci XIII. století již byli zřízeni. Byli to žáci neb klerikové, kteří při službách Božích ve dne v noci sloužiti měli také za povinnost. Příjmy měli na

---

¹⁾ Kapitolní knihovna na Hradčanech podnes chová tři dobře zachované bohoslužebné rukopisy XIII. století, jež v ohledu nejednom pro nás jsou důležité: jedno „troparium“ z r. 1235., jeden evangeliář z r. 1293. (sig. A. L. XI.) a ritual z r. 1294. (sign. P. 3.). — Také c. k. knih. pražská chová z té doby veliký vzácný antifonář kláštera Sedleckého (sign. XIII. A. 6.).

²⁾ Cont. Cosmae l. c. str. 415.

³⁾ Abh. e. Privatges. in Böhm. str. 209.

jednom dvoře, jenž patřil ke kostelu Panny Marie před Týnem. Také ves Čakovice s tvrzí a Bašt jim náležely. Léta Páně 1317. ustanoveno bylo kapitolou, aby místo bonifantů kněží byli ustanoveni. Však teprve roku 1326. usnešení toto bylo provedeno a místo 12 bonifantů ustanoveno bylo deset „kněží chorálních“ (všech kněží a duchovních osob vůbec bylo tam až ke stu). Těmto kněžím dán byl zvláštní zákon o 27 artikulích, jež podává Ruffer ve svém spise „Historie vyšehradská.“¹⁾ Za povinnost uloženo jim bylo, aby „obcovali všem hodinkám, mším, vigiliím a službám kostelním s počátku až do konce.“ Zvláště mělo jich po pěti ob týden býti na mši svaté, „která se při rozednívání zpívá (pozdější „matura“). Kromě toho měli chorální kněží s duchovními „desíti chlebů“ každý měsíc v neděli „u velkého oltáře po prvních hodinkách slavně se služebníky zpívati mši o Duchu sv.“ (artik. 9.). S týmiž duchovními měli také po kompletáři po celý rok zpívati antifonu o Panně Marii. (Art. 13.) — Dosazování, po případě i složení s úřadu bývali od „prelátů a kanovníků větších prebend a od residentů.“ (Art. 21.) — A těmto chorálním kněžím uložil Ekrik, kanovník vyšehradský, okolo r. 1320. také za povinnost, obstarávati bohoslužbu při kapli Božího Těla, již tu dobu zřídil a hojně zbožím nadal.²⁾

Kromě toho jest nám již v této době zaznamenati vznik ranných mší o Panně Marii zpívaných. Alespoň víme, že ustanovil biskup Dětrich (Teodorik) v Olomúci již l. P. 1282., aby mše svatá o Panně Marii před svitáním slavně zpívána byla. A podobně stalo se asi též v tu dobu i na královském Vyšehradě. Rok založení jejího zde není sice znám, ale r. 1295. biskupové Jan Krakovský a Konrad Lubučenský „udělili na žádost děkana vyšehradského Bartoloměje a Jana scholastika odpustky v kostele vyšehradském těm, kdož by přispěli k stavbě kostela a obcovali mši svaté o Panně Marii na úsvitě.“ (Viz Rufferovu Hist. Vyšehr. str. 102.)

---

¹⁾ Str. 116. sl.

²⁾ L. c. st. 123.

C. Jaký byl posvátný zpěv v této době?

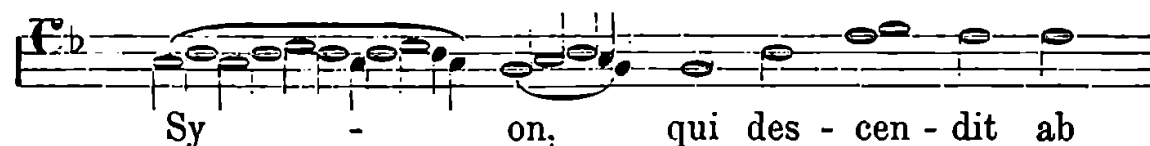
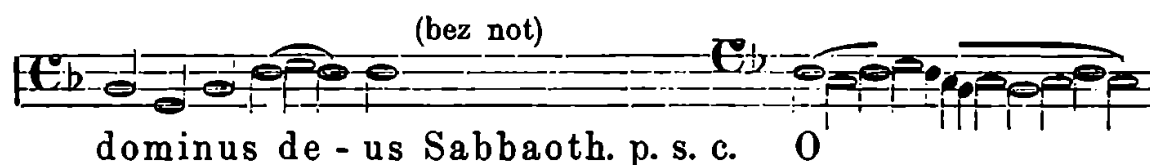
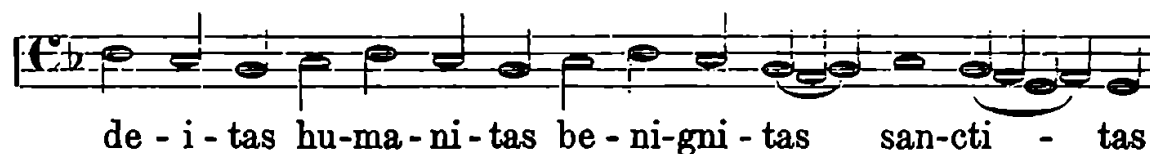
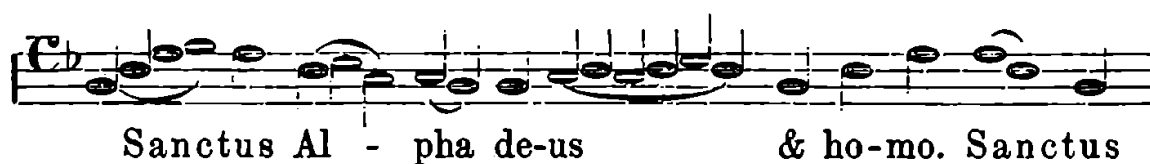
a) Liturgický zpěv.

Třeba nyní dolíčiti, jaký byl posvátný zpěv předků našich v této době. — O latinském liturgickém zpěvu lze nám určitou zprávu podati, že byl tehdáž bohatější a delší, než nyní jest. Zachovalo se nám více obřadných kněh z XIII. a XIV. století, jež podávají jasné světlo o tehdejší zpěvu Církve a poskytují také bezpečné stopy vzniku obecného českého zpěvu lidu. Nejstarší z nich, tuším, jest krásný rukopis kapitolské knihovny u sv. Víta v Praze.¹⁾ Tento pergamenový kodex, pochodící z r. 1235., obsahuje na 68 listech velkého oktavu krásně psané a veskrz na čtyřech línách, „muščími nožičkami“ notované „troparium“. Na prvních 35 listech čteme „versus super offertoria“, jejichž antifony jen se citují. (Taková byla tehdáž offertoria, delší než nyní, ježto věřící při něm též obětovali). Pak na 24 listech rozličná „Kyrie, Gloria, Sanctus a Agnus“ („Kyriale“); na posledních devíti listech zavírají se v knize zpívána evangelia. Nápěvy jsou velmi rozmanité, bohatě neumami zdobené, jež bývají někdy velmi dlouhé; často shodují se nápěvy s nynějšími chorálními, však jiné jsou figurovanější. Objem hlasu mají tyto zpěvy značný, vystupující někdy i nad oktávu až do decimy. Však zvláštní pozornosti hodno se tu jeví, že „Kyrie, Sanctus a Agnus“ nejsou tady prosta, nýbrž interpolacemi rozšířena. Odtud právě nabýváme jasného světla k poznání, kde pozdější skladatelé našich kancionálů dobrali se tak podivuhodného množství melodické a textové látky k svým rovněž tak rozšířeným „Kyrie, evangeliím“ a jiným částem mše, jež pak **tropy** (trophi) nazývali.²⁾ Melodie jsou veskrz plynné

¹⁾ Sign. X. 1.

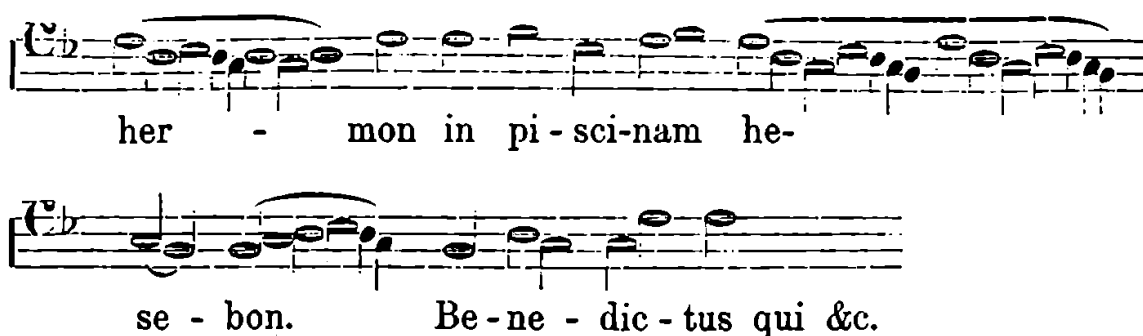
²⁾ O vzniku tohoto způsobu interpolovati „tropicky“ všechny zpěvy mešní, vece Schlecht (G. d. Km. S. 45.): „*Eine andere Art der Thätigkeit entwickelte ihr Zeitgenosse Tutilo (v hudbě a jiných umách výtečně vzdělaný mnich kláštera svatohavelského, jenž † r. 915.). Er wendet sich an die Neumen im Kyrie, Ite missa est &c. und versah sie zwischen den einzelnen Textgliedern mit Texteinschaltungen, die man Interpolationes oder Tropen nannte; dabei hielt er sich genau an die Noten des Graduals.*“ . . . . A na str. 47. dokládá: „*Ueberall wurden Tropen angebracht; es scheint eine förmliche Manie*

a plny dojemné velebnosti a zbožnosti, někdy až přeplněné ozdobnými neumami. I ze šesti evangelií honosí se každé jiným nápěvem, jež podobají se chorálným sekvencím, opakující častěji jednotlivé frázy hudebné. Však vizme na důkaz těchto slov dvě ukázky z rukopisu.¹⁾ „Sanctus in festivitatis“ zní takto:

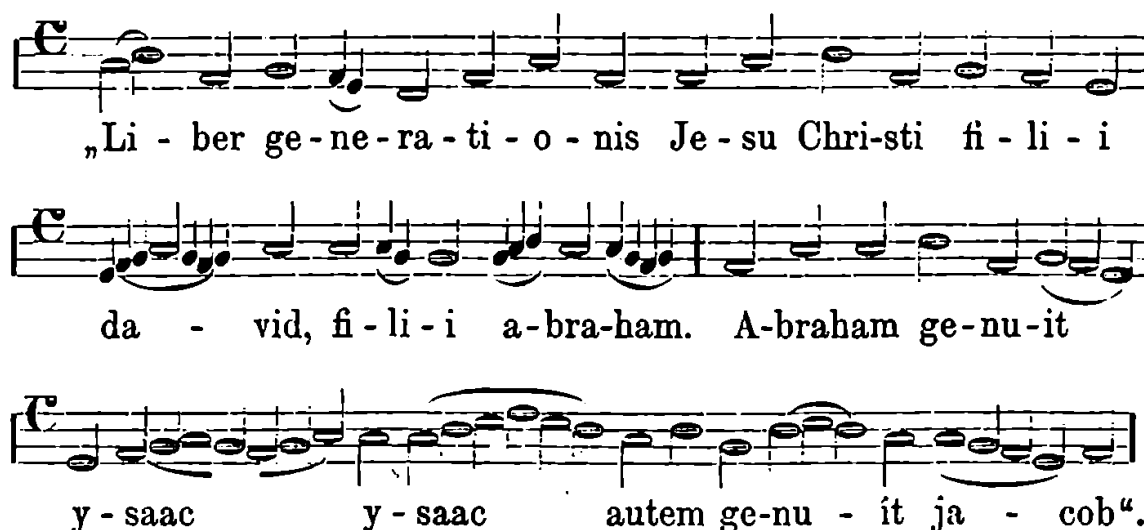
geworden zu sein, alle textlosen Noten mit Texten zu versehen und wo es ging, erklärende oder moralisierende Worte einzuschieben.“ Tropy zavládly pak obecně po celé církvi, jak u nás později svědčí zpěvy rorátní, jež namnoze jsou interpolované texty mešní. (Viz o nich později.)

¹⁾ Tato ukázka buď zároveň příkladem, jak tehdaž liturgické mešní texty interpolovali.

Čtoucímú toto sanctus s přidanými slovy řeckými bezděky mi přišlo na mysl, zdaž tyto zpěvy neobsahují snad nějakých ostatků staroslovanské liturgie na latinsko převedené, což dělo se, důvodně mním, již za času sv. Methoděje. Též melodie jsou příbuzny a podobny zpěvům řecké církve. Myslím také, že nelze míti za to, že by se slovanskou liturgií byly též vymizely na dobro posvátné nápěvy její, poněvadž tehdaž nebylo ještě nynější jednoty v liturgickém zpěvu, alebrž panovala v něm pro neustálenost i volnost a různost.

Nápadné bylo mi též, že podle tohoto rukopisu i evangelia zpívala se recitativem bohatě figurovaným. I byl asi tento způsob liturgického zpěvu po Čechách tehdaž obecný, jak svědčí též rukopis kapitolní knihovny u sv. Víta sign. A. L. XI., ježž dal pražský biskup Tobiáš sdělati pro svůj kostel r. 1293., a jenž nic jiného neobsahuje než zpívaná evangelia (tedy „evangeliář“) na neděle a svátky, z nichž nejedno ještě bohatěji melismaticky zdobeno jest, nežli v předcšlém rukopise, ač s jeho nápěvy jinak dle podstaty se srovnává. Vizme na příklad počátek evangelia o rodokmenu Páně (o narození Páně) v rukop. r. 1235.

Hudebná fráza slov „Abraham genuit“ &c. opakuje se pořád, podle textu rozličně jsouc upravena. Na konci evangelia opakuji se obě frázy a zavírají se takto:

Sexta objevuje se po řídce. — Také v ostatních evangeliích se druhá melodická fráza slov „Abraham genuit“ &c. rozličně modifikována častěji objevuje, jednou u vyšší, jednou v nižší poloze se pohybujíc. Ano i pozdrav bohatě zdoben se jeví, na rozličné svátky rozličně. Ku př. v I. mši o naroz. Páně:

Evangelium z r. 1293. má na tom místě:

Z tropicky rozšířených Kyrie (později „Kyriamina“ zvaná), Gloria, Sanctus a Agnus, jak se obsahují též v rukopise r. 1235. na 24 listech, čerpali skladatelé našich kancionálů svá „Kyrie summum“, „Kyrie cunctipotens“ a jiné tropy. Tak začíná ku př. první „Kyrie de resurrectione Domini“ v rukopise takto:

¹⁾ Nejsou to snad způsoby zpěvu ambrožského, jenž od biskupa Gebharda zaveden byl v I. pol. XI. stol. z Milána do Řezna, kamž psal asi r. 1024. o „sacramentarium cum solis orationibus & praefationibus ambrosianis.“ (Codex diplomat. episc. Ratisbon. I. 1816. st. 141. sq.)

A v bratrském kancionále z r. 1598. a j. čteme:

„Pane mocný Bože věčný Stvoři-te-li Ot-če přežádoucí.“ Atd.

(Více o tom v II. dílu, z části v II. době.)

K místnějšímu poznání bohoslužebných řádů a zpěvů téhož času srovnajž laskavý čtenář obzvláště ještě důležitý a vzácný rituál pražsk. biskupa Tobiáše z r. 1294. v kapit. knih. u sv. Víta sign. P. 3. Sekvenci bílé soboty „Exultet jam angelica turba coelorum“ nacházíme tu jak podnes se zpívá, však ještě jednodušeji: *g a c c c c c d c h c a* &c. Viz též velký antifonář kláštera sedleckého z téže doby v c. k. knih. praž. sign. XIII. A. 6., rukopisy abatyše Kunhuty († 1321.) tamtéž, staré mšály té doby u křižovníků v Praze a na děkanství Prachatickém a j. v.

Z nich poznáváme také, že vedle liturgických zpěvů nám dnes již úplně cizých bylo tehdaž u nás i zpěvů, jež podnes platnost mají; zvláště to byly sekvence a hymny. Dle nich sdělávali předkové tehdaž i nové zpěvy. Tak na př. sdělán jest prastarý nápěv hymnu o sv. Václavu „Dies venit victoriae“ (*g h d̄ d̄ d̄ ē d̄ h̄ c̄ d̄* &c.) dle hymnu obecné církve „Deus tuorum militum.“ (Viz jej v rukop. c. k. knih. praž. sign. XII. D. g. na listě 358. b., jenž patřil kdysi řečené abatyši Kunhutě.) ¹⁾

b) Obecný zpěv lidu.

Seznávším takto liturgický zpěv oné doby, snáze, bezpečněji a volněji bude nám nyní přihlédnouti také k obecnému zpěvu lidu. I z něho zachovala se nám nejedna vzácná památka oné doby, a právě tyto sluší nám považovati za nejvzácnější, nejdůstojnější a nejlíbeznější písně české.

Zachovalo se nám z oné doby více českých písní posvátných. Tak v rukopise c. k. knih. praž. ze XIV. stol. sign. XVII. F. 30. osmnácte písní, o nichž dokládá Jungmann: ²⁾ „*Mnohé omyly a*

¹⁾ Také Mone (D. l. H. d. M. III. str. 559.) má tento hymnus, však udává při něm: „*Wenzeslaus starb 1305 (!), ist aber nicht kanonisirt.* (! — Jaká to konfuse!)

²⁾ R. st. I. str. 131.

opravy dosvědčují, že rukopis ten ze staršího nějakého opsán, aneb z jiných více snešen jest.“ Jsouť mezi nimi také svatovojtěšská a svatováclavská. I z nich souditi lze na pravdu těchto slov Jungmannových. Kromě těchto řadím z nich do této doby písně: „Vstalť jest této chvíle“, „Vítej milý J. Kriste, vítej“, „Vítej milý J. K., jenž se vtělil“, „Narodil se Kr. Pán“, „Buoh všemohúcí“ a „Jesu Kriste štědrý kněže“. — Do XIII. století náleží také píseň, již objevil p. Patera v rukop. kapit. knihovny u sv. Víta sign. A. LVII. (z r. 1174.), jejíž nápěv ale neznám jest. Začíná: „Slovo do světa stvoření v božství schováno“. Obsahuje 16 veršů rýmovaných (či 8 veršů s dvojitým rýmem u prostřed a na konci? jelikož takovým dlouhým veršem vždy myšlenka celá se vyjadřuje a takové verše i v jiných písních oné doby se nám objevily). První sloha dle toho upravená zní:

„Slovo do světa stvoření ¹⁾ v Božství schováno,
jež pro Evino zhřešení na svět posláno.“

Dle všech palaeografických známek pochází co do písma z XIII. stol., jak udává p. Patera ve své zprávě o ní v čas. čes. Mus. 1878. II. sv. na str. 289. a sl. Zavírá se v rukop. kapit. knih. sign. A. LVII. na 2. str. 8. listu. Snad se nám dalším bádáním objeví ještě více písní z této doby. Udané písně rukop. XVII. F. 30. vyznačují se zvláštním rázem prosté a milé jadrnosti a jasnou úsečností, až plastickou bych řekl nejraději, ve slovech i v nápěvu, čímž nemálo se liší a rozeznávají od písní pozdějších dob. Však k doličení a dotvrzení těchto slov sluší na zřeteli míti původní text a nápěv jejich, jež proto nyní čtenářům svým podám. Za nejstarší z nich mám svatováclavskou.

I. Píseň svatováclavská.

I tato píseň náleží k oněm vzácným skvostům, jež zaznívají z úst a rozléhají se v srdcích všech věrných Čechů, však jmeno původce a datum vzniku, — kdo je zná? Toť největší důkaz jejich populárnosti a vzniku v srdci českém. Snažil se ovšem vlastenecký jesuita Balbín, dokázati v životopisu Arnoštově ²⁾ proti Háj-

¹⁾ Nikoli: stvořené. Viz o tom pojedn. far. Miltnera v Obzoru z roku 1878. na str. 223.

²⁾ Vita ven. Arn. lib. 2. ep. 14, p. 193. & 198.

kovi, že Arnošt, prvý arcibiskup pražský, jest jejím původcem (asi v r. 1343.), kdežto Hájek udává za původce třetího arcibiskupa Jana II. Já však za pravdu nemohu dáti ni jednomu, ni druhému, poněvadž současný dějepisec Beneš Krabice z Veitmile dī zřejmě o naší písni,¹⁾ že lid již ode dávna zvykl ji zpívati, nazývá ji „cantionem ab olim cantari consuetam“. A Beneš, kano-
vníkem jsa u sv. Víta za Arnoštova arcibiskupování a líče hojně a veliké zásluhy jeho, nebyl by proto zajisté ani toho obmeškal, přivlastniti jemu i zásluhu složení této písně, kdyby skutečně od něho byla pocházela. Protož nelze nám jinak, než podle Dobrovského²⁾ s Dr. Ambrosem³⁾ dáti tomu, že tento „Hymnus národa českého“, jsa obou arcibiskupů starší, pochází aspoň z XIII. století, ne-li ještě z dřevnější doby. (Viz také, co dříve o něm zmíněno na str. 36 *). V tom utvrzuje nás i nápadná podobnost slovesné i melodické skladby té písně se svatovojtěšskou, jakož i ta okolnost, že již na konci XI. století památka sv. Václava platila Čechům za největší národní svátek, jak vysvítá z homiliáře opatov. Fol. 148. b). Dodávám, že také Jungmann ve své Historii lit. č. (str. 17.) klade ji do doby nejstarší proto, že ještě bez r ý m u jest.

Však mám-li již o samém složení jejím mluvíti a souditi, jest nám prve třeba poznati, pokud možná, původní text i ná-
pěv. Celý text, jak nyní jej máme před sebou, není původní, nébrž jen prvé tři slohy: 1. „Sv. Václave“, 2. „Nebeské jest“, 3. „Pomoci my tvé“. Tak ji podává Beneš z Veitmile, ostatku neznaje. O tomto dokládá Balbín,⁴⁾ že ostatní slohy přidali katolíci v dobách husitských, prosíce jimi, aby česká země tolika nepřátely sklíčená nezahynula.⁵⁾ Tomu nasvědčuje i rukopis c. k. knih. praž. X. E. 2., jenž pochází z XV. století a zavírá v sobě také naši píseň (bez nápěvu) na listě 29. c., ale již s pěti slohami v tomto pořádku: 1. „Sv. Václave“, 2. „Nebeské jest“, 3. „Ty's náš dědic“,

¹⁾ Script. rer. boh. II. p. 397.

²⁾ G. d. bö. Spr. u. L. S. 88.

³⁾ Gesch. d. M. II. B. S. 116.

⁴⁾ Vita ven. Arn. p. 193.

⁵⁾ Tím si také vysvětlíme, proč Husité této písně nezpívali a proč jí tudíž ani v kališnických, ani v bratrských kancionálech nenalézáme. (Viz Jireč. hymn. boh. st. 76.

4. „Pomoci my tvé“. 5. „Maria matko žádúcí“. Má se tedy se složením celé písně tak jako s polskou svatovojtěšskou „Bogarodzico dziewico“. Jsouc původně též jen o dvou slohách, jevila r. 1408. již osnovu třinácti sloh. Vkládaliť Polané také do druhé části své písně rozličné vlastenecké přídavky, tak že stala se píseň nejoblíbenějším, takřka státním zpěvem národa polského.¹⁾

Co nápěvu se týče, na bíledni jest, že nyní obvyklý nápěv rovněž tak jako i text, nikterak není původní. Dělíť píseň na úvod a vlastní píseň,²⁾ kdežto začátek vlastní písně není než pozdější přídavek, jehož Beneš z Veitmile ani neznal, a nynější čtvrtá sloha jest vlastně původní druhá, jež zpívala se s nynější třetí dle jediného nápěvu. Lehnerův kancionálek podává píseň podle Dra. Ambrosa (G. d. M. l. c.) Však již Ambros ve spise svém „Der Dom zu Prag“ opět jinak podává její začátek, ale vždy bez rozdělení na „úvod“ a „píseň“.

Viděti všude rozpaky spisovatelů, který nápěv za pravý či původní přijíti sluší. Svatováclavský a Božanův kancionál podávají jednodušší nápěv souhlasně s Boleluckým.³⁾ Svatováclavský liší se od Božanova nápěvu jen jedinou notou, maje ve slově „Boha“ pozdější *fis* místo co má sestoupiti z *e* na *d*.⁴⁾ („Pros za nás Boha“ pje: *f e e fis g* místo: *f e e d g*). Svatovácl. má nápěv o kvartu zvýšený. Oba tyto kancionály mají však za druhou slohu také již: „Ty jsi dědic“ a liší se od Boleluckého závěrečnou invokací, majíce „Kriste elejson“ (*f e e (d) a e*), kdežto Bolelucký klade „Kyrie elejson“ bez kvarty *a e* konče *f e*.

Srovnáme-li všecka tato různá čtení mezi sebou, shledáme, že základní tvar melodické frázy mají sice stejný, avšak během času rozličným vlivem rozličně pozměněný.

Vážícím to vše zrale na mysli přestati jest na nápěvu Boleluckého, a pro jeho větší jednoduchost a přirozenou plynost jeho melodie považují jej za nejstarší známý a vzhle-

¹⁾ Viz pojednání Jirečkovo o ní v Čas. č. Mus. 1872. st. 337.

²⁾ Viz ji ve svatojansk. kancionále.

³⁾ Rosa boh. l. c. st. 105.

⁴⁾ Nic naplat ujímá-li se tohoto *fis* dr. Ambros (D. Dom z. Pr. S. 200 v poznámce) řka: „Dieses nach Art einer Durchgangsnote erscheinende, zufällige *fis* ist unbedingt echt und nicht erst zufällig im Laufe der Zeiten eingeschmuggelt, da *f* viel leichter zu intoniren wäre.“ A t. d. Čtěme jen následující odstavec o vzniku písně.

dem ke vzniku jeho i za původní. Přepsán jsa na moderní systém notový a opatřen starým textem Beneše z Veitmile (z r. 1368.), zní náš hymnus národní takto: :

Swa - ty Wa - czla - we We - wo - do Cze - ske zemye, kneze nass
San - cte Wen - ceslae, Princeps ter - rae Bo - ě - mae, Dux noster

pross za ny Bo - ha Swatě - ho Du - cha. Ky - ri - e e - ley - son.
De - um e - xo - rā sa - crosanctum Pneuma. Kyr. &c.

Latinský text a druhý hlas přidal též Bolelucký a dle něho otiskl píseň s harmonisací též Al. Klár v Libuši 1858. (str. 383.) Druhý hlas srovnává se celkem s číslovaným basem, jejž Božan k této písni přidělal. — Druhá sloha dle Beneše z V. jest:

„Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu ktoz tam poygde,
zywot wieczny ohen iassny
Swateho Ducha. Kyr. el.

3. sloha: Pomoczy Twe zadamy
smyluy sie nad namy
vtyess smutne otwed wse zle
swaty Waczlawe. Kyr. el.

K tomu Beneš dodává: „Et debet ter cantari“.¹⁾

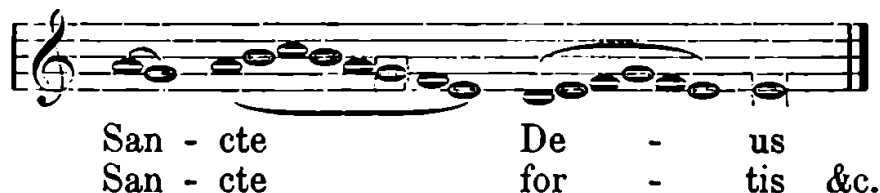
Nastává nyní otázka: jak vznikla neobyčejná melodie této písně v duchu neznámého původce? Dlouho měl jsem ji

¹⁾ V rukopise c. k. knih. praž. XVII. F. 30. psán jest text takto: „Swaty waczlawe | wewodo czefke zemye | knyeze nass | pros za ny boha | fwateho ducha | Kyryeleyson. Nebesket gest dworstwo krafne | blazye tomu ktoz tam poyde | w zywot wyeczny | ohen yasny | fwateho ducha | Kyryel. Pomoczy twe zadamy | smyluy sye nad namy | vtyess smutne | otzen wffe zle | swaty waczlawe | Kyryel.“

také pro zvláštní typus její za nápěv původní. Však dobře věda, že nápěvy našich posvátných písní nevyrůstaly jinak, leda z půdy řehořského chorálu církevního, nebo z malé částky i z národní písně, hledal a našel jsem konečně, že vzrostl náš nápěv ze dvou motivů prastaré sekvence Notkera,¹⁾ mnicha a proslaveného básníka kláštera svatohavelského, kdež byl tehdaž nejhlavnější útulek a sídlo zpěvu církevního. Jest to ona proslavená sekvence „Media vita in morte“, jejíž motivy záhy rozezvučily se po celé Evropě a již zpívalo netoliko duchovenstvo v kostele, anobrž i lid v nejrozmanitějších nebezpečích života.²⁾

Nelze nám zde podati této sekvence velmi dlouhé, však otiskneme z ní zde ty verše, z nichž naše motivy vznikly. Jako naše česká jest i latinský originál složen ve frygické tonině, o níž na tento nápěv obzvláště hodí se soud Blahoslavův,³⁾ že třetí ton jest studnice zpěvů tvrdých, ostrých, trpkých.

První motiv opakuje se v sekvenci Notkerově třikrát (v II. polovině její) a zní:

Prastarý německý překlad podává tento motiv takto:

A tak právě začíná i naše česká. Že náš autor vynechal průchodné noty *a h*, svědčí o tom, že mocně pohnuta byla mysl jeho při invokaci „Svatý Václave“, jakož i o tom, že složena byla pro lid český co nejprostěji a v době nejstarší. — Druhý motiv znamenáme ve verši dříve položeném:

¹⁾ Notker, přijímám Balbulus (t. j. Koktavec).

²⁾ Viz o ní ve spise: Schubiger: Die Sängerschule S. Gallen S. 54. a ve spise: K. Bartsch. d. lat. Seq. d. Mittelal.

³⁾ V „Muzyce“ I. 31. a).

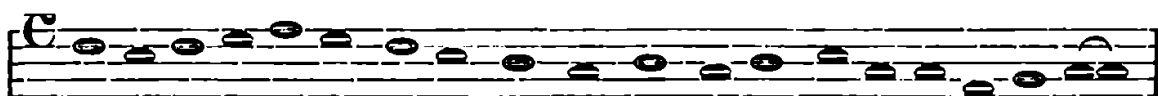
⁴⁾ München. Handschr. d. 15. Jahrh. u K. Meistra D. D. k. Kehl. I. S.

sich wiederholenden Bittfahrten auf die nahegelegenen Höhen und Berge, sondern auch an Gedächtnistagen für Verstorbene und überhaupt zur Zeit schwerer Bedrängnisse“: shledáváme, že podobně stalo se i s naší písní. Také o ní platí, co dí Schubiger dále o Notkerově: „Wie so viele andere, so wurde auch dieses Tonstück . . . in alle Gegenden verbreitet; man sang es in den verschiedenartigsten Schrecken des Todes; es ertönte aus den stürmenden Meereswogen und Kriegsheere stimmten es an während blutiger Schlachten. So wurde dieses allbekannte Lied das Mittelalter hindurch bis in's 13. Jahrhundert ein allgemeines Volkslied.“¹⁾

Však poznáváme z podané úvahy této snadno, že také pozdější prameny této písně vzrostly z půdy či z ducha Notkerovy sekvence, vyjma plagální závěrek na *h* notě. — Zbývá vytknouti důležitý význam a ráz našeho hymnu pro národ český. Vyniká i rázem i významem tak zvláštním a neobyčejným, že kromě svatovojtěšské žádná jiná píseň se jí nerovná, aniž která důležitosti její kdy postihla. Toť jest, proč uznávám za svou povinnost, označiti a doličiti co nejzevrubněji, čeho třeba i možno bylo mi o ní zvědět. — Mám-li vypsati a oceniti tento význam i ráz její, nelze mi především nevytknouti značné melodické a slohové příbuznosti její s písní sv. Vojtěcha. Melodická frása obou jeví se nám v nejskrovnějším objemu pouhé kvarty a opakuje se upravena dle textu. I obsah obou je stejně rozdělen: nejprve položena invokace, pak prosba, jež zavírá se prastarým „Kyrie elejson“, jež objevuje se význačně toliko v této nejstarší době na konci sloh. Tato příbuznost obou jmenovaných písní svědčí, že naše svatováclavská jistě starší jest nad XIV. století; neb nápěv původní, jak jsme jej poznali, jeví na sobě ještě

¹⁾ Meister l. c. S. 388. Také utrakvista Val. Polonus užil ve svém kancion. téhož nápěvu, složiv na něj své „Salve“ v postě (na lis. XC. 1.). Příkladá v něm sboru zpěv:

„Svatý silný Pane Kryste, jenž jsi sám náš obránce najmocnější.“

(Na posledním listě.)

Tu znamenáme patrně oba motivy naší svatováclavské, či vlastně Notkerovy sekvence.

značnou měrou vznešenou jednoduchost antické hudby, jako předešlá a z pozdějších žádná více. Však vedle ní nelze přece ve svatováclavské nepozorovati též pokroku vývinu melodické frázy. Kdežto svatovojtěšská má jen jednu frásu, znamenáme v této již dvě: onano nesměle pohybuje se jen od stupně k stupni beze skoku, v této již nastupuje kvarta samostatně a směleji; v oné shledáváme jen jednu kvartovou frásu, v této dvě, jednu ve vyšší, jednu v nižší poloze, tak že objem tonů rozšiřuje se v celé písni již na septimu, zavíraje již celý okolek toniny frygické v sobě, kdežto v oné jeví se toliko nejskrovnější objem hypojonické toniny. Vidíme tedy, že melodie svatováclavská jest již značně bohatější a ozdobnější, než-li svatovojtěšská. Toť zjevný důkaz pokroku u vývinu české písně od počátku XIII. století. Avšak i pramen její svědčí již o mocném vlivu chorálu latinského na tento vývin naší písně, jak dobře, ač neznaje pravé příčiny, podotkl již Zvonař.¹⁾ — Ještě jednoho rozdílu hudebné frázy obou písni nelze nám nepoznamenati. Kdežto ve svatovojtěšské písni ozývá se klidný, milostný, jasně prosebný, skoro bychom se Zvonařem (l. c.) řekli, jinošský ton u vyšší poloze not (*c̄ d̄ a*): zasazuje svatováclavská v první, výše položené fráze prosebným tonem, jenž svědčí o mocném pohnutí mysli skladatelovy; ale pak i to na sebe jeví, že vyronila se tato frása z mužné, otrlé mysli na denní světlo. Však náhlé sestoupení do nižšího trudného okolku frygické toniny až i na ton pod ní a setrvání v ní právě při prosbě svědčí o neobyčejně trudné, ale i pokorné mysli autorově, jež přece klidně zůstavuje vyslyšení své prosby vůli Boží, již poroučí se naposled ještě mocnějším povzdechem kvartovým. I znamenáme takto v uspořádání nápěvu již formálnou dokonalost, jež o tom svědčí, že jen zbožný mistr hudebného umění, hluboce pohnutý strastmi milované vlasti české, mohl býti skladatelem jejím. Tuším proto, že v době krutého řádění Oty braniborského v zemi české vynořila se tato neobyčejná píseň ze stísněných prsou nějakého Lumíra českého, aby, volaje tak dojemnými zvuky „Utěš smutné, zažeh vše zlé“, pomohl své vlasti zubožené.²⁾ Pamatujme k tomu, že ještě

¹⁾ V čl. „děj. čes. hud.“ v Sl. nauč. II. d. st. 456.

²⁾ Tak i Notker Balbulus složil svou sekvenci, an právě s hrůzou pohlížel do propasti, nad níž klenuli stavitelé, u velikém jsouce nebezpečí života, most. (K. Meister l. c.) — Zpomeňme, co vypravuje Palacký v Děj. nár. čes.

na krátce před tím rozněcovali se Čechové v bitvě u Kressenbrunnu (r. 1260.) k srdnatosti písní svatovojtěšskou, což dělo se sice i za biskupa Tobiáše ještě; však vlivem arcibiskupa Arnošta rychle se rozšířila a zobecnila sv.-václavská. —

Z této úvahy zajisté poznáváme, že nevšední jest význam tohoto hymnu národa českého, o němž tou příčinou i s nevšední úctou jest nám mluvit. Nabyli vedle svatovojtěšské písně v národě českém takové váhy a důležitosti hned s počátku svého vzniku, že právem říci můžeme o něm s Dr. Ambrosem,¹⁾ že „s kaplí svatováclavskou nerozlučně sloučen jest asi tak, jako „improperia“ a „Stabat Mater“ Palestrinovo i „Miserere“ Allegriho duševným majetkem Sixtinské kaple nazvati lze.“ A sám národ jeho slove proto svatováclavským. Této důležitosti nabyla pro národ český zvláště od té doby, kdy veliký ctitel sv. Václava, zbožný arcibiskup Arnošt z Pardubic, aby úctu sv. Václava všude rozšířil, prohlásil a ustanovil odpustky čtyřiceti dnů těm, kdožkoliv by tuto píseň sv. Václava v čas kajicný nábožně zpívali.²⁾ A když byl l. P. 1497. zbožný král český Vladislav II. o vigílii svátku Přenešení sv. Václava v dómu u vidění spatřil sv. dědice a patrony české: Vojtěcha, Víta a Zikmunda, ani vyšedše z hrobů svých ve spolek zapěli u kaple svat. Václava hymnus „Svatý Václave“: založil, nebeskou rozkoší jsa zanícen, nadaci na patnáct choralistů při dómu, již kromě jiných povinností měli též denně po hodinkách jitřních³⁾ z presbytáře ke kapli sv. Václava se berouce, tento hymnus zpívati.⁴⁾ Při nich měli býti kněží a dvanácte žáků (scholares). I dokládá o tom

---

k r. 1279. (st. 216.—218.). Starý kronikář (Cont. Cos. p. 443.) vypravuje, že pro uvěznění královice Václava na Bezdězi strhnul se pronikavý křik a pláč mezi dvořany. K tomu dokládá Palacký: „*Na vysokém onom hradě držáni jsou pod krutou stráží Němců cizozemců*“ (Ib.) Sluší také znamenati, že tehdaž biskupoval Tobiáš v zemi (1278.—1296.), jenž co nejúsilovněji zasazoval se o propuštění Václava a vypuzení Braniborců. Jelikož víme o něm, že horlivě zasazoval se také o zvelebení bohoslužebného zpěvu (viz na str. 48.), na snadě jest domněnka, zdali skladatelem svatováclavské písně on sám není, jenž slul „osvoboditelem a mstitelem vlasti.“ (Viz. Borov. Děj. diec. pr. st. 119. sl.) Vždyť právě v jeho rituálu (z r. 1294.) jsem našel pramen svatováclavské, sekvenci Notkerovu!

¹⁾ D. Dom. z. Prag S. 199. *)

²⁾ Chron. Beneš. ad an. 1368.; Pešina „Phosphor.“ pg. 630.—631.

³⁾ Nikoli po mši sv., jak dí Klar (l. c.).

⁴⁾ Pešina l. c. p. 670.

Pešina, že za jeho času (psal r. 1674.) děje se to denně podle řádu z r. 1616., že totiž po „primě“ (Prima finita) jde se procesím z kůru (= z presbyteře) ke kapli sv. Václava, při čemž choralisté podle zbožného ustanovení krále Vladislava zpívají „respon-sorium“ sv. Václave.¹⁾

To dosvědčuje i Balbín,²⁾ dokládaje, že až do jeho času (r. 1664.) posud zpívá se tato píseň po Čechách co nejhojněji a staří Češi že ji zpívali takřka jednými ústy. Dí též o hudbymilovném císaři Ferdinandu III.,³⁾ že v této písni obzvláště si liboval a vychvaloval často její nápěv, ale také dodává, že tyto melodie byly uším jeho již velmi cizí. Však proto přece nezanikly podnes, alebrž rozléhají se mocné zvuky této divně jímající písně národní tou měrou po vlastech českých, najmě ve velechrámu pražském, že uchvacují až do nejhlubší útrob duše netoliko vlastence, nýbrž i cizince, byť i jazyka českého neznalé. Slyše kdysi takový cizinec lid tuto píseň v dómu pražském nadšeně zpívati, zaražen jsa zvolal: „*Così podobného jsem ještě neslyšel a neviděl!*“⁴⁾ To však platí ovšem o pozdějším nápěvu přetvořeném a k tomuto mocnému důrazu stupňovaném, jak jej podnes zpíváme. I pochopíme, proč také Husité na svých válečných štítech psáno měli: „Svatý Václave, vévodo české země, kníže náš, pros za ny Boha, sv. Ducha. Kyriel.“⁵⁾ Kéž by tato mocná slova byla i nyní heslem našich vojínů!

Proto nebude nám divno spatřiti, že Čechové později skládali nejednu píseň téhož nebo podobného obsahu buď úplně na melodii svatováclavskou, nebo upravovali podle ní nové písně. Tak najmě pozdější písně svatováclavské sdělány dle jedné neb druhé melodické frázy její, nejčastěji se opakuje v nich melodie slov: „Ty jsi dědic české země.“ Viz písně: „O milý svatý Václave“ a „Vítaný den se dnes světí“, v níž původní nápěv téměř celý bohatěji spracován jest. Podle začátku sdělána jest také stará píseň: „O ty zdo bo země české.“ — Ano tak velice si oblíbili předkové tento nápěv, že i jiného rázu písně sdělali dle ní, na př. vánoční „*Prorokovali proroci*“. — Však obzvláště pozoruhodna

¹⁾ Ib. p. 695.

²⁾ Vita v. Arn. p. 199.

³⁾ Ib. pg. 193.

⁴⁾ Tak zvolal očitý svědek (v kalendáři „Poutník“) r. 1879. st. 72.

⁵⁾ Al. Klar v Libuši l. c. st. 383.

jest píseň k svat. Prokopu „Svatý Prokope, zástupce české země“, jež úplně upravena jest podle svatováclavské i textem i nápěvem. Tento sdělán jest notu za notou dle nápěvu, jak jsem jej podal dle vytištění Boleluckého vyjma konec „Kriste elej-son“, jenž zní dle Steyerova konce: *f e d a e*. Ač má též úvod a píseň, jako pozdější svatováclavská, není přece melodie dle této sdělána, nýbrž úvod i píseň věrně dle mnou podaného nápěvu; pročez i tuto píseň pokládám za důkaz svého výroku, že tento nápěv svatováclavské písně jest původní. Při tom do očí bije, že píseň sv. Prokopa zachovala se v tomto původním nápěvu, svatováclavská však v pozměněném pozdějším. Byl-li tedy, jak tuším, tento pozdější nápěv sdělán v době husitských válek, kdež i sloh přidáno bylo: pak bychom souditi mohli z toho, že zmíněná píseň o sv. Prokopu sdělána byla před nimi, ovšem nikoli s celým textem nynějším. Nacházímeť rukopisné důkazy veřejného uctění sv. Prokopa (jenž byl kanonisován r. 1204.) zajisté již ve XIII. století.¹⁾ Jireček (v Hymnol. str. 88.) udává za pramen této písně pouze Rosenmüllerův kancionálek z r. 1709., ač také Steyerův svatováclavský ji obsahuje na str. 117., kde zřejmě i dokládá, že se zpívá jako „Sv. Václave.“) Vznikla-li však až v XVII. století, dosvědčuje, že nejen její nápěv jest původní svatováclavský, alebrž také, že svatováclavská s tímto nápěvem tenkrát se zpívala.

2. „Vstalf jest této chvíle.“

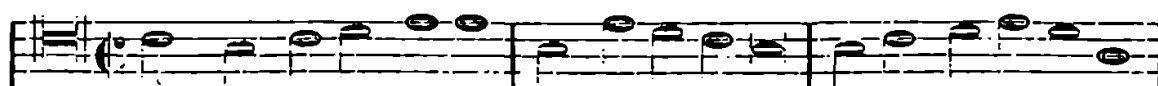
Ještě větší příbuznost hudebnou, nežli s písní sv. Vojtěcha jeví naše svatováclavská s prastarou velikonoční „Vstalf jest této chvíle“, již výtečný znalec dr. Witt, unešen jsa velebnou krásou její, nazval „Das herrliche Auferstehungslied“.²⁾ I tato píseň pohybuje se ponejvíce jen v okolku nejvyšší kvarty téže *frygické* toniny³⁾, z níž nevyšínuje se leč jednou sestu-

¹⁾ V kalendáři rukopisného breviáře z XIII. stol. (c. k. univers. pražské signat. XII. G. 20.), jenž náležel bezpochyby klášteru sv. Jiří na hradě pražském, jeví se jméno jeho v červenci položeno. A v rukopise kapitolní knihovny sig. A. LVII. (též XIII. stl. z r. 1285.) připsána na desce antifona s „R. in prima de Sco Procopio.“

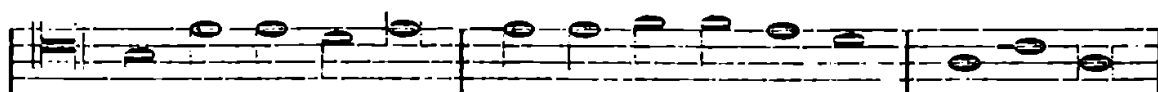
²⁾ Flieg. Bl. f. kath. Kirchmus. 1870. S. 11.

³⁾ Pohybuje se melodie skoro vesměs jen v hořejší kvartě této toniny tak, že i *reperkuse* její (*e—c*) objevuje se nám zde u vyšší poloze v převratu *c—e*. Viz dvoje čtyřhlasné spracování této písně ve *frygické* tonině ze XVI. století ve Zvonařových „hudeb. pam. čes.“ III. seš.

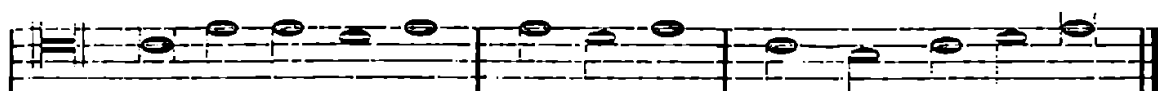
pujíc na slova „on vstáše“. Však i v této písni znamenáme vlastně jen jednu hudebnou frázu v objemu naznačené kvarty $h\text{---}e$, jež nemalým důmyslem rozličně upravena jest vezdy věrně dle ducha toho kterého verše. Vizme, jak v přesném starožitném rouše svém (dle Steyerova kancionálu a j.) se jeví:

Vstalť jest té-to chvíle ctný Vy-ku-pi-tel, Ježíš Kristus mi-le

svě - ta Spa-si - tel, jenž pro hří-chy na - še on vstá-še

rozpiat na kří - ži, ne - vin-ný, náš Bůh je - di - ný.

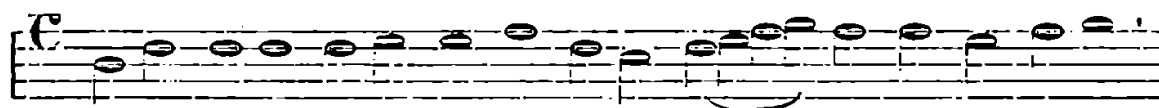
Jak vznešený výraz síly duševné jeví se i v tomto nápěvu, jenž nepochází více z trudné, sklíčené mysli, jako v předešlé, alebrž z mysli nadšenou vírou naplněné! Toť jeví se najmě v rázné kvartě, dvakráte náhle intonované a častěji průchodnými ozdobnými notami jako u vítězném pochodu vyplněné. A přece jakmile i dojímají uprostřed této ráznosti u víře slova a zvuky od nejvyššího stupně k nejhlubšímu (sektě $f\text{---}a$) sestupující volným rytmem na slova „jenž pro hříchy naše on vstáše“ (vstal). Tuť bezděky zpěvák i posluchač zamyslí a pohrouží se do divupných hlubin tajemství vzkříšení Páně, aby vyvážil odtud duši své světlo a sílu u víře. Však od rozjímání této nevýslovné lásky Páně povznáší se duch skladatelův ihned opět k vítězoslavné radosti předešlé, zavíraje píseň týmž povznášejícím motivem, jímž i začal.

K tomu sluší také uvážiti a náležitě oceniti překrásnou tektoniku či stavbu nápěvu, jenž vyrůstá vlastně toliko z jednoho motivu jako z kořene, však rozvětvuje se na více příbuzných haluzí podobně jako svatováclavská, nad niž ale vyniká bohatější figurací. Však to právě zakládajíc se v duchu textu svědčí o důmyslu skladatele též neznámého. Zajisté duch, jenž napájeti se mohl ze zdroje tak krásných a bohatých melodií, jež postřehujeme v prastarém již naznačeném „Kyriale“ z r. 1235. a jinde, tenť

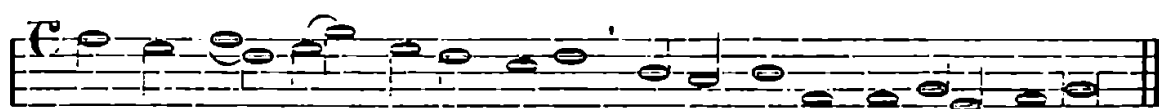
schopen byl již tehdaž v zemi české vykouzleti z nitra svého tak vznešené a dojemné, ač přece jednoduché hymny, jako tento a jiné, jež následují. I pochopíme tudíž, proč věhlasný dr. Witt, posuzuje náš svatojanský kancionál, nazval tuto píseň „ein höchst wichtiges und interessantes Stück.“ ¹⁾ V celém bohatém skladu písně české nenalezl jsem více žádné jiné, jež by této rovnala se melodií. Podobá se jí pouze píseň o apoštolích č. 617. ve svatojanském kancionále. O původu jejím ještě dokládám, že utrakvist. kanc. z r. 1530., bratrské kancionály z r. 1576. a 1598., pak Šíparův katl. kancionál, kde s nápěvem tak podána, jak zde notována jest, mají sice nad ní nadepsáno: „Surgit in hac die Christus Dominus“; však mám za to, že tento latinský hymnus vznikl asi překladem z onoho českého. Ani Mone, ani Wakernagel, ani Meister ho nemají, a v české písni úplně se kryje slovný přízvuk s hudebným, čehož při překladech oné doby nebývalo, jak ještě více později seznáme. Rozenplut podává ve svém kanc. str. 779. i velikon. sekvenci o P. Marii „Prozpěvujmež chvály lide křesťanský“ (Virgini Mariae laudes“), na nápěv písně „Vstalt jest.“

3. Víťaj milý Jezu Kriste, víťaj.

Do první doby posvátné písně české jest nám vřaditi též několik písní o vtělení a narození Páně, jež mají mezi sebou podobnost nápěvu a vyznamenávají se obzvláštní něžností, již předkové vzhledem k obsahu tak milému uznali za dobré nápěvům těmto přiřknouti. Jsou to písně 1. „Vítej milý J. Kr., vítej“, 2. „Vítej milý J. Kr., jenž“ a 3. „Narodil se Kristus P.“ První obsahuje se již v rukop. c. k. knih. praž. XVII. F. 30. č. 27. ze XIV. věku (na listě 51.), však bez melodie. Nejstarší melodii k ní jsem nalezl v rukop. XV. věku c. k. knihovny pražské XI. E. 2., dle nížto zní:

„Vítaj mi-lý Je-su Kryste, ví-taj sy - nu pan-ny či-sté,

já tě ny - nie vě-rú vidím, sil-ně tomu v pl-ně vě-řím.“

¹⁾ Flieg. Bl. 1. c.

První melodická fráza této písně souhlasí s první frásou naší „Narodil se Kr. P.“ (ovšem dle starého nápěvu jejího); však v 2. verši jest již jinak sdělána po způsobu chorálních melismatických nápěvů, vyznačujíc se větší rozmanitostí melodickou. Samorostlá skladba její svědčí o hluboké víře skladatelově, již obzvláště vhodně naznačil hlubší polohou poslední věty. Na celém nápěvu znamenáme, že podobá se více volnému chorálu, než rytmicky spořádanému hymnu.

Zcela jiný nápěv dorické toniny podává k této písni Rozenplut ve svém kanc. (z r. 1601. na str. 289.) Zní:

Prostý, však něžný tento nápěv, složený toliko ze dvou melodických frás, z nichž druhá jest důmyslným stupňováním prvé, jeví na sobě patrný ráz starého původu snad již v této době. Nápěv, přiměřený textu, tak úsečný a jadrný jest jako text, s nímž úplně zdá se býti srostlý a vypučelý z jednoho kořene. Podobný nápěv podává Roz. st. 805. vl. 647. i k lat. sekvenci „Adoro te devote.“

Však k této vzácné písni spořízen byl jiný ještě nápěv, jež shledal jsem v trnavském katol. kancionálu (z r. 1700.)¹⁾ a jenž zní takto:

A právě tento výborný kancionál „cum facultate archiepiscopi Strigoniensis“ vydaný, přivedl mne tímto nápěvem svým na stopu

¹⁾ Str. 161. Mus. knih. sig. 58. H. 23.

vzniku naší písně. Není nic jiného, leč volné spracování latinského „rythmu“ sv. Tomáše Akv. († 1274.) „Adoro te devote latens deitas.“ Podáváť trnavský kanc. tento hymnus ještě jednou doslovně česky¹⁾: „Ctím tebe Božství zakryté“ s melodií notami stejnou, však bez předznamenání b. Tento nápev (s b) není nic jiného než zkrácený choralní nápev téhož latinského hymnu. (Srovnej Mohr „Cantiones sacrae“ 1878. st. 21—22. zvláště nápev slov „Adoro te devote latens“: *g fis g a g fis e a*, a nápev slov „totum subicit“: *h a g fis e*.) První melodická frása živě upomíná nás na svatováclavskou pozdější. Latinský nápev u Meistra (D. k. d. Kl. S. 490.) liší se od našeho, z něhož má jen melod. frásu: *c hes a g*. Němci sdělali na tuto latinskou píseň také starý překlad s podobným nápevem patrně mladším, poněvadž do F-dur toniny přeloženým. (Viz Meister l. c. S. 492.: „O Christ hie merck“.) Ostatně celý text této písně viz v Jungm. Výb. z liter. č. d. I. sl. 323./4. Latinský text viz v Mone l. Hym. d. M. d. I. st. 275. Kdy tento třetí nápev k naší české sdělán byl, nevím. Zajisté také velmi starý jest, jak svědčí celý sklad jeho prostý. Že byl obecně znám lidu, svědčí národní píseň Slováků ze Šáryše.²⁾ A o jejím obecném rozšíření svědčí, že dokonce tři nápevy k ní sdělány byly.

Text této písně zavírá se také v c. k. rukop. praž. LIV. B. 94. z doby okolo r. 1532. na předposledním listě IV. části nadepsané: „*Písnička velmi utěšená starých Čechů proto vytištěna, aby nynějších některých Čechů smysl poznán byl. A jak jsou daleko od svých otcův zašli z těch prvních věcí svých, co smyslili a drželi, nečinivše pokání Bohu, ani bratřím, tak ve své již zůstávajíc, na odpor této písni mnozí již smýšlejí.*“

¹⁾ Str. 158.

²⁾

Pozorujme zvláště poslední tři takty.

Dějiny posvátného zpěvu staročeského.

Však písař tohoto nápisu svědčil těmito slovy i proti sobě samému; neboť nepodává potom pouze text této písně nejstarší, původní, alebrž i přidává více jiných sloh, jež obsahem svým ukazují na původce utrakvistu.¹⁾ Máf jeho text celkem 18 sloh po čtveru veršů, kteréžto rozdělení v rukop. samém se jeví;²⁾ však původní má sloh jen osm. První 4 slohy srovnávají se s textem Výboru (l. c.); pak ale přiděláno jest 7 nových sloh o t ě l e a „p r a v é k r v i B o ž í,“ 12. a 13. sloha jsou stejné, 14. 15. a 16. jsou zase přidány, poslední 17. a 18. srovnávají se s Výb. — Z interpollací utrakvistickým smyslem se nesoucích znamenáme, že použito bylo této písně k hojnějšímu rozšíření utrakvismu, jelikož tato píseň byla velmi oblíbena i rozšířena, jakž o tom i toto jednání utrakvistů svědčí. Zvláště charakteristická jest sloha 10:

„Z kalicha's krev píti kázal,
všecky's křesťany zavázal
řka: Kdo chtí spasení býti
musí krev z kalicha píti.“

Podobně dí se v sloze 14.. „že bez krve jisté není odpuštění hříchův lidských“ a t. d. Ve stejných slohách jest i sem tam některé slovo pozměněno, nebo přesmyknuto, tytýž i celý verš.

4. „Vítej milý Jezu Kriste, jenž se vtělil.“

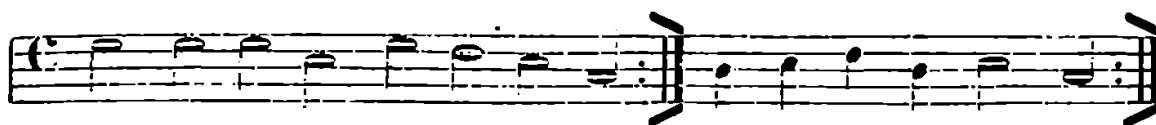
D r u h á p í s e ň, jež obsažena jest také v našich „rorátech“ (v „offic. na sobotu“) má na sobě ráz pohyblivější, však též prostý. Zvonař o něm soudí³⁾, že bez rozpaků můžeme přijíti její nápěv za vzor, jaké byly asi zpěvy našich pohanských předků. Má jen malý objem kvinty a zní podle rukopisu univers. knih. praž. sign. XVII. F. 45., jenž pochází asi z počátku XVI. stol., takto:

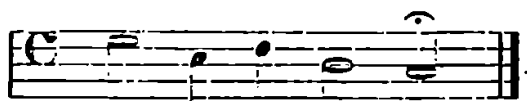
¹⁾ V předmluvě IV. části rukop. k čtenáři nazývá vydavatel „učitel jednoty bratrské“ tuto a jinou ještě píseň „Zdráva dívka šťastná matičko Boží“ „písničky starých Čechův jednoty Rokycanovy“, od něhož druhá píseň také pochází. Snad jest tedy Rokycana původcem i interpolovaných sloh prvé písně „Vítej milý Jezu Kr.“ U písně „Zdráva d.“ udáno, že se zpívá „na svou zvláštní notu“, u druhé (Vítej): jako „Budiž chvála Bohu Otci, našemu milému Tvorci.“

²⁾ Ve Výb. stč. lit. d. I. st. 323. není text rozdělen na verše.

³⁾ Slov. nauč. II. d. st. 455.

„Vít - ej mi - lý Je - zu Kri - ste, (a - by na - še vi - ny)
jenž se vtě - lil v panně či - sté, (sám jsa bez po - skvr - ny)

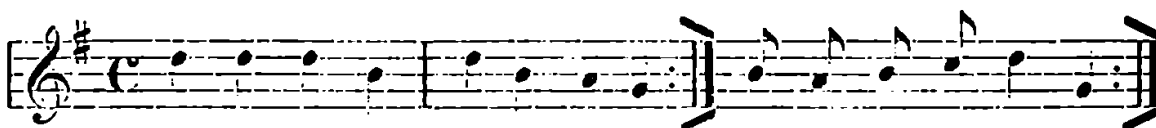
ob - myl a shla - dil.“

Text této písně není nic jiného než volný překlad latinského hymnu „Ave verum corpus natum ex Maria Virgine“ ¹⁾ a t. d. Však nápěv její na dobro se liší od chorálního nápěvu latinského hymnu, tak že snad tím více pravdě se podobá, že nápěv tento vzal skladatel z prastaré písně národní. I pochopíme pak, proč předkové naši také tento nápěv velmi si oblíbili, zpívající jím i později národní písně, nač již Zvonař (l. c.) upozornil.²⁾ Jiné volné spracování textu lat. viz v písni c. k. pr. rukop. I. F. 37.: „Bud pozdraveno svate bozie tielo.“ (V Mal. výboru Hanuš. ze staroč. liter. st. 62.) Pochází také ze XIV. věku.

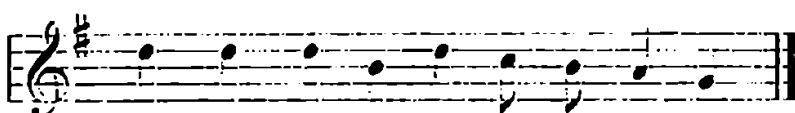
Obě písně „Vítej m. J. K.“ složeny jsou k uctění těla Páně v nejsvět. Svátosti oltářní. A poněvadž tato úcta rozšiřovala se

¹⁾ Viz jej v Mohrově spisu „Cantiones sacrae“ st. 67. a jinde.

²⁾ Zvláště pozoruhodna u věci té jest tato stará píseň národní (v Erben. sbírce č. 103., kdež 2. nota jest chybná):

„Dej Bůh ště - stí to - mu domu, (ma - lé - mu dě - fát ku, (
my zpí - vá - me Pá - nu Bohu, (Kri - stu Je - zu - lát - ku, (

dnes v Be - tlé - mu na - ro - ze - né - mu.“

V první fráse zjevný jest nápěv naší II. „Vítej“, v druhé fráse melod. poznáváme druhý díl naší „Narodil se Kr. P.“ — Zajímavé jest, že moravský nápěv téže písně cele sdělán jest podle druhé „Vítej . . . . jenž“. (Viz Sušil. Mor. pís. II. vyd. st. 735.)

i u nás během XIV. století, můžeme tyto dvě písně právem pokládati za nejprvnější květy na ušlechtilém stromu této veleúcty, vypučelé v srdci českém. Ve Francii, Italii a v Německu zpívali tuto krátkou píseň dle Mone (l. Hym. I. S. 280.) po praefaci nebo mezi pozdvihováním (dle rukopisů XIV. a XV. věku). Dva rukopisy XV. věku dí, že toto pozdravení (lat.) složil papež Innocentius a papež Lev že dal odpustky tří let na ně. — O vysokém stáří naší české svědčí také poznámka Hlohovského v „katolických písních“ z r. 1622., jenž ji nazývá velmi starodávnou, kdežto jiné staré slují mu jen starodávné. — Týmž nápěvem zpívá se také stará vánoční píseň „Všem věc divná, neslýchaná“ a jiné, což též o její oblíbenosti a obecné známosti u lidu svědčí a našemu mínění o ní nadřazuje. —

5. „Narodil se Kristus Pán.“

Třetí ze jmenovaných písní příbuzna jest nápěvem svým prvé. Náleží k oněm řídkým starým písním, jež v ústech všeho lidu jsou, plníc podnes mocně hrud' jeho čistou a líbeznou radostí nebeskou, jako snad žádná jiná. Však neznám také jiné staré písně, jež by byla během času tolik změn doznala, jako tato, vyjma snad svatovojtěšskou. Ale právě tato různost nápěvů (text jest všude stejný) svědčí o neobyčejné oblíbenosti a rozšířenosti její. Máme-li však udati, který nápěv původní jest, nesnadno nám rozhodnouti. Nenalezlť jsem bohužel v žádném starém rukopise této písně. Z nápěvů později zachovaných zamlouvá se sličností hypojonický nápěv Rozenplutova, Božanova a trnavského kanc. neméně než hypolydický nápěv Šteyerova a Holanova kancionálu. Šteyerův a trnavský nápěv sestupuje na slova „radujme se“ o plagálnou quartu níž, Božanův a Holanův nápěv z kvinty ani nevykročuje, než jednou na sextu k vyznačení největší radosti z narození Páně. Však oba liší se zase nemálo od nyní obvyklého nápěvu, jenž patrně jest nejpozdnější, vyvinuv se z Holanova nápěvu.

K tomu podává trnavský kanc. k nápěvu dříve text latinský ¹⁾, pak teprve na týž nápěv text český. Však Rozenplut podává prve český ²⁾, pak latinský text ³⁾. Latinský text je sdělán po

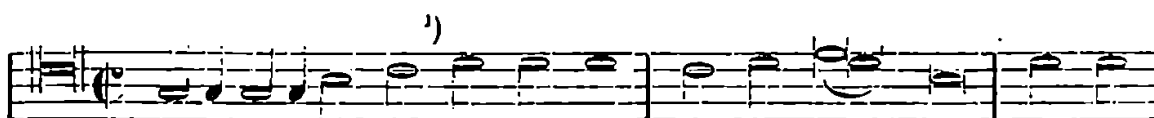
¹⁾ St. 45.

²⁾ St. 45.

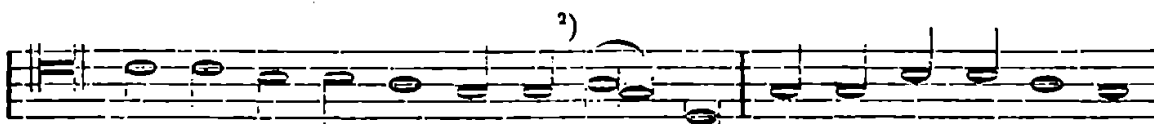
³⁾ Na st. 78.

způsobu středověkých sekvencí, a poněvadž v lat. textu rytmus a přízvuk slovný úplně se kryjí s přízvukem melodickým, nikoliv ale při českém textu, mám za to, že naše česká dle této latinské je sdělána.

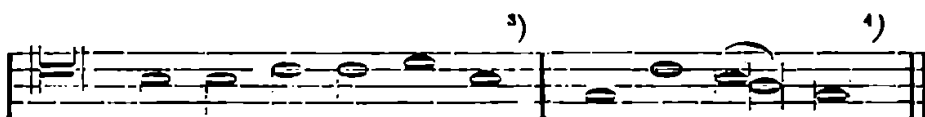
Srovnáme-li všelike různé nápěvy této písně, jež máme před sebou, shledáme, že nejpůvodnější a nejstarší jest asi ten, jež podává Rozenplut ve svém kancionále, s nímž ostatně i Šteyerův (vyjma toninu) a trnavský v podstatě se srovnávají. Z variantu Holanova vznikl patrně náš moderní. Podám zde proto tyto dva nejhlavnější nápěvy. Rozenplut má (na st. 45.):

„Na - ro - dil se Kristus Pán, ve - sel - me se, z rů - že
„En virgo pa - rit fi - li - um, ju - bi - le - mus, Ro - sa

kví - tek vykvet nám, ra - duj - me se, z ži - vo - ta či - sté - ho,
gi - gnit li - li - um, e - xul - té - mus. Na - tum si - ne pa - tre

z ro - du krá - lov - ské - ho   na - ro - dil se.“
Fi - li - um cum ma - tre   col - lau - de - mus.“

Latinský text klade sice Roz. až na str. 78., však cituje k němu tuto melodii. — Jak něžně (hypolydický také slavně) zní počátečná figurace kvintová stupňovaná k sextě na slova „veselme se“. A něžna i čista jest radost jimi vyjádřená až do konce, jako její intervally, plynouc proto ze srdce do srdce. Milá prostota i jádrnost obsahu, jakož i úsečná forma textu i melodie svědčí

¹⁾ Šteyer počíná: $g \ h \ \bar{c}is \ \bar{d} \ \bar{a} \ \bar{d}$, $c \ \bar{c}is \ \&c.$ . . . Holan: $f \ a \ h \ \bar{c} \ \bar{c} \ \bar{c} \ h$. Tento lydický (resp. hypolyd.) začátek zní zajisté slavněji než oslabený hypojonický.

²⁾ Trnavský má: $h \ h \ \widehat{ag} \ \bar{d}$. Však $g \ g \ a \ g$ jest přirozenější pokračování melodie.

³⁾ Šteyer, Holan a trnavský kanc. tu mají: $h \ a \ h \ \bar{c}is \ \bar{d} \ h$ ($a \ g \ a \ h \ \bar{c} \ a$).

⁴⁾ Trnavský uzavírá: $\bar{d} \ \bar{c} \ h \ \bar{c} \ a \ g$, což jest patrně závěrek dle předešlé písně sdělaný. Však Šteyer a Holan mají: $g \ \bar{c} \ h \ h \ a \ g$. Holan má podobně: $g \ \bar{c} \ h \ a \ a \ g$. „vám, n. narodil se.“

o vzniku této písně v nejstarší době. Holanová dvouhlasná melodie (na str. 122.) zní takto:

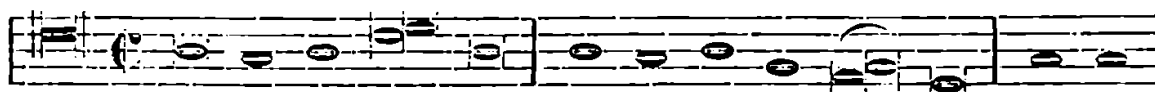
Na tomto nápěvu znamenáme patrně přechod k nynějšímu, jemuž k radostnému výrazu nestačí již pouhé kvarty $\bar{c}$ (a) $\bar{g}$ (v „čistého“) a $\bar{g}$ $\bar{c}$ (na slova „nám nám“ později přidaná). Položeno v něm za onu kvinta $\bar{d}$ $\bar{g}$, za tuto sekstu $\bar{g}$ $\bar{e}$, čímž povznáší se tato píseň k mocnému plesu pro narození Páně.

Obsahem a počtem sloh srovnávají se všechny varianty, vyjma Miřinského, jenž má jedenácte sloh, přidělav jich několik k původním. Latinského textu nemá ani Mone, ani Wakernagel; mám proto za to, že vzrostl i tento spanilý kvítek na luhu českém. Rozenplut neklade české mezi sekvence, nýbrž mezi vánoční písně. Vzhledem k nápěvu dokládám, že podobné motivy nalazáme i v označeném tropariu z r. 1235. Ovšem jsou v něm liturgicky bohatěji upraveny. Že byl i tento nápěv lidu milý, sdělaly se podle něho i jiné písně, jako: „Kristus Syn Boží“ a j. Podivno, že utrakvisté, bratří a protestanté tuto znárodnělou píseň úplně pominuli mlčením; nalezl jsem ji jediné v kancionálu Miřinského (1522.), jenž ji také podává s nápisem „En virgo parit filium.“ Nelze ke konci nezmíniti se příkladem o mocném účinku této znárodnělé písně. Píseň K. V. Reis: „Byli u nás jedenkrát dva sousedé, kteří dlouhá léta se hněvali. Jednou o půlnoci (o Vánocích) seděli náhodou vedle sebe a když zazněla tato staročeská píseň, stiskly se pravice jejich v dlouhém, upřímném stisku a nově přátelství posvětily dvě vřelé slzy.“ (Dalibor 1880. str. 286.)

6. „Buoh všemohúcí“.

Také píseň velikonoční: „Buoh všemohúcí“ shoduje se celým rázem a skladem své melodie s písněmi „Sv. Václave“ a „Vstalť jest“, klademe ji tedy právem do této doby. Vyniká též touž úsečnou jadrností a milou prostotou nápěvu, jako jmenované písně. Pravíť se sice ve „Výboru z liter. č.“,¹⁾ že „zdá se teprve po r. 1378. složena býti, ana také prosbu o navrácení jednoty církevní v sobě obsahuje“: „Day nám pro svú dobrotu — svaté Církve jednotu“. Avšak dokládám, že v téže sloze prosí se prve také za odvrácení bludů („všech nás bludův sprostí“), a dříve již se prosí za „zbavení“ „núzie této“, za „dobré léto“ a „za pokojné časy“. A to vše, mním, hodí se na časy krále Jana Lucemburka (1310.—1346.), jenž zemi české nejednu ránu těžkou zasadil, tak že bylo tehdáž Čechům mnoho příčiny, volati za „dobré léto“ a za zbavení „núzie této“. Sluší též připomenouti, že obsahuje se již v rukopise c. k. knih. praž. XVII. F. 30.²⁾ při nejstarších písních, patrně ze starší předlohy opsaných (Viz o tom shora). Však i slov „všech nás bludův sprostí“ nelze v XIV. století vztahovati leč k sektě mrškačů (již v XIII. stol. v Čechách hojně se vyskytujících), neb na sektu bekardů či jamníků, proti nimž byl r. 1315. inkvisiční soud dominikánů zřízen.³⁾ Na tyto blouznivé bludaře lze ovšem obrátiti také prosbu za „svaté Církve jednotu“; neb se značně šířili, trhající jednotu Církve Páně. Vyhubeno bylo to bludařstvo r. 1335.

Kromě toho zavírá se i tato píseň invokací „Kyrie elejson“, a již dříve jsme poznamenali, že písně takto se zavírající sluší řaditi k nejstarším, poněvadž tato invokace svědčí, že vznik těchto písní blízek býti musí době, kdy oné invokace lid obecně užíval.⁴⁾ — Však vizme již, jak píseň sama zní dle Šteyerova kanc., (text podle udaného rukopisu), a jak nápěv její vznikl.

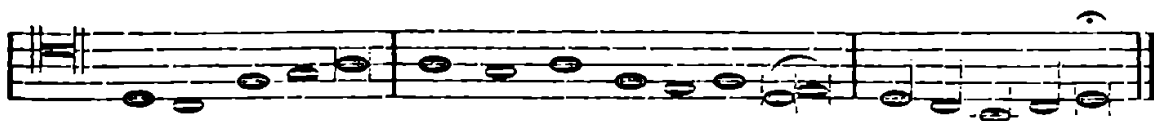
„Buoh vše-mo-hú - cí vstal z mrtvých žá - dú - cí, chvalmež

¹⁾ L. st. 320.

²⁾ Na listě 96.

³⁾ Viz Borov. „děj. diec. praž.“ st. 167.

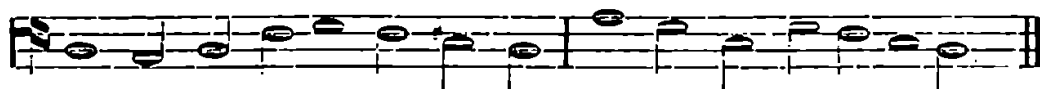
⁴⁾ Odtud i Němci nazývali své nejstarší písně „Laisen“.

Bo-ha v vese-lí, tof nám všem písmo ve-lí. Ky-ri-e-elejson.“¹⁾

Tak podobá se tento dorický nápěv skoro ve všech zpěvnících stejně až na nepatrné uchylky.

Přihlédneme-li blíže k tomuto nápěvu, shledáváme, že vzat jest z liturgické sekvence velikonoční „Victimae paschali“,²⁾ tak že jeví se nám zde zjevně pramenem choral svatořehořský. Jsouť ovšem jednotlivé frázy melodické zvláště upraveny pro český text i pro zvláštní metrický sklad její. Proto dí se v utrakvist. kancion. (1530.), že má „svou notu“. Tak i Šípař ve svém kancion. (katl.). Avšak právě tím vznikl onen zvláštní ráz chorálu českého, jímž se liší od každého jiného a jímž národ český ve světě křesťanském proslul. Bychom pravdu těchto slov a udaný rozdíl jasně znamenali, vizme též alespoň prvou slohu latinské sekvence:

„Vi-cti-mae pascha-li lau-des im-molent Christi-a-ni.“³⁾

Srovnáme-li oba nápěvy, vidíme, že podobnost obou jest úplná; neschází k závěrku naší písně ani „alleluja“ lat. sekvence, ač v ní jinak upraven jest nápěv, pln jsa čistě lyrického plesu duše zbožné pro vzkříšení Páně. A poněvadž „čím srdce vře, tím ústa přetékají“, ještě jednou opakuje autor písně verš „Chvalmež Boha v veselí“ a t. d. a zavírá píseň nápěvem, v němž bez mála notu za notou opisuje z latinské sekvence, klada místo „Amen“ „Pane smiluj se“.⁴⁾ Zní takto:

---

¹⁾ Šteyer a j. mají na konci: „Pane, smiluj se“, a Rozenplut noty: *c a c e d*.

²⁾ Viz „Graduale roman.“ a j. Latinskou sekvinci složil Wippo, dvorní kaplan císaře Konráda III., asi v polovici XII. stol. dle jiné. Viz dr. Ambros G. d. M. II. B.

³⁾ Z tohoto porovnání zároveň poznáváme, že malé uchylky Božanova nápěvu nejsou správné.

⁴⁾ Dle jisteb. rukop. kanc. ml. na str. 167.

„Víme že jsi vstal za-ji-sté z mrtvých Pane Je-su Kri - ste,

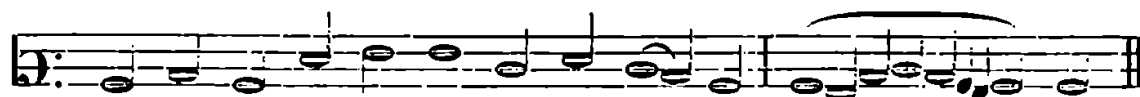

k tobě vo-lá-me smi-luj se nad ná - mi. Pane smiluj se.“
Pane Bo-že náš.

A latinský text, dle něhož i český sdělán jest, zavírá se (podle Grad. rom.) rovněž tak:

„Scimus Christum sur - re - xis - se a mor - tu - is ve - re:

tu no - bis victor Rex mi - se - re - re. A - men.“

Však závěrka „Pane smiluj se“ v rukop. XVII. F. 30. není, jest tedy pozdější, jakož i poslední Šteyerova (a jiných) sloha „A my v tomto domě“ a t. d. Podobně rozšířeny byly, jakož jsme viděli, také jiné písně prastaré. Ostatně že lidu i tato píseň byla milá, upravovali podle ní také nápěvy jiných. Tak jest stará píseň „v čas sucha“ zpívaná, začínající „Bože Abrahamův“ sdělána nota za notou podle ní. Též píseň „O Pane nad Pány“. Ano tak oblíbili si naši předkové také tuto píseň, že dle motivu slov „Chvalmež Boha v veselí“ sdělali též nejednu píseň národní.¹⁾ A starší

¹⁾ Ku př.:

„Cho-dil pán Bůh po po-li, cho-dil pán Bůh po po - li,

sbí-ra-ja a - po-što-ly, sbí-ra - ja a - po-što - ly.“

(Sušil mor. nár. p. II. vyd. st. 14.) Dle téhož nápěvu sdělána i píseň „Na mšu svatu zvonili“ (l. c. str. 20.) a číslo 8. b): „Byla krásná Dorota“.

jistebnický kancionál má na týž český nápěv i jinou latinskou slíčnou píseň:

„Christus surrexit,
mala nostra texit,
& quos hic dilexit,
hos ad coelos vexit.“

Mone a Wakernagel jí nemají, jest tedy asi českého původu.

Mladší jistebnický kancionál má tuto píseň ¹⁾ s přidáním druhým hlasem (tehďáž „discantus“ neb „tenor“ zvaným). Však si tu skladatel původní nápěv libovolně předělal, nikoliv na prospěch písni. Nicméně má píseň takto spracovaná, jakož i několik jiných podobně spracovaných, pro nás tu důležitost, že poučují nás o počátcích diafonie (dvojhlasného zpěvu) u nás, ²⁾ jenž ostatně ve Francii už ve XII. století vznikl a o němž moravský dominikán Hieronymus de Moravia v Paříži již v XIII. století napsal traktát. Můžeme tudíž domýšleti se, že „ars discantandi“ v tomto století byla u nás již známa.

Vzhledem k původu textu udávají sice při ní bratrské kancionály, utrakvista Val. Polonus a j. latinskou píseň „Deus omni-

¹⁾ Na str. 167.

²⁾ Stůjž zde na ukázkou:

„Bůh všemohú - cí vstal z mrtvých žá - dú - cí, chvalmež Boha

ve-se-lím, toť nám všem pí-smo ve-lí. Pa-ne smi-luj se.“

V kancionálu jdou tyto dva hlasy za sebou, ne pod sebou jako zde. Pak tu následuje sekvence „Victimae paschali“ v českém překladu na též listě. Viz tento překlad podle c. k. pr. rukop. XI. E. 2. v Mal. výboru Hanušově ze staročes. liter. st. 55. (také z 15. stol.). Také Val. Polonus ji má celou i s nápěvem. Jsou tu také dvojhlasně: „Ježíš náš, Spasitel“ (st. 223.), „In hoc anni circulo“ (na st. 215.) a j. Druhý hlas se tu nazývá vždy „tenor“.

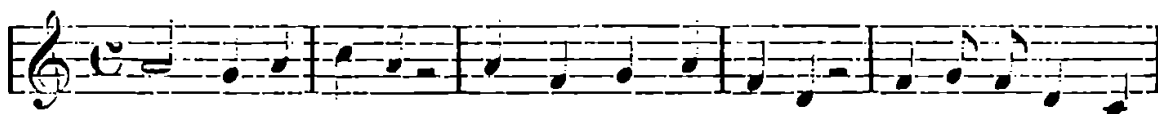
potens“ za pramen; však nevím na ten čas, zdaž tato či česká jest originálem.¹⁾ Mám za to, že českého jest původu, jelikož ji ani Mone, ani Wakernagel neznají a v Čechách tenkrátě obecně známa byla. Rozenplut podává tuto latinskou píseň celou (na str. 237.). Prvá sloha jest:

„Deus omnipotens, a morte resurgens,
Laudemus hunc hodie carmine laetitiae. Alleluja.“

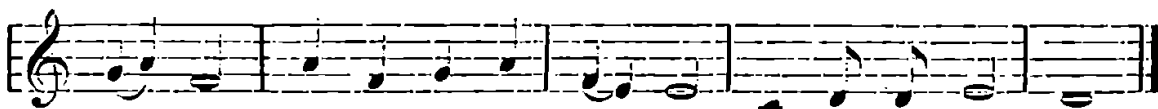
Má zde celkem 10 sloh. Česká čítá 13 sloh, závěrek dvou-slohový.

Českou zpívali předkové naši, jak se podobá, závěrkem po slavnosti vzkříšení; máť Val. Polonus (na l. 68. b.) nad touto písní nadepsáno: „Závírka jitřně“.

Dle nápěvu téže latinské sekvence utvořena jest i prastará německá píseň „Kriſt iſt erſtanden“, kterou Wakernagel odvozuje již ze XII. věku (?).²⁾ Němci upravili si lat. „cantus firmus“ pro svůj text takto:

„Kriſt iſt erſtanden von der marter al=le, des juſſu wir alle

frôh ſin, Kriſt wil un=ſer trôſt ſin. Ky=ri=e=lei=ſon.“

(Z r. 1513.) (Viz notovou přílohu spisu Hoffmannova „G. d. d. Kchl.“)

Naše česká byla také Polanům dobře známa, jak svědčí nej-oblíbenější píseň jejich „Boga Rodzico“, jejíž druhá část (pozdější) má nápadnou podobnost s naší, někdy až doslovnou. Srovnajme ku př. tuto slohu českou s polskou:

Ležal tři dni v hrobě
dal proklati sobě
rucě, nozie obie
na spasenie tobie. Kyr.

Leżał tři dni v hrobě
dał proklati sobě
rucě nozě obě
na spasenie tobě.

¹⁾ Pamatujme, že i české originály svatovojtěšské a svatováclavské přeloženy byly latině, by také od jiných národů zpívány býti mohly.

²⁾ L. c. II. S. 726.

Doslovně srovnává se také sloha „Maria žáducie, z nebes róže stkvúcie!“ (Jos. Jirečka zpráva v Čas. česk. Mus. 1872. str. 337.)

7. „Jezu Kryste štědrý kněze“.

Konečně do této doby náleží položití také vznik prastaré a velebné písně „Jezu Kryste, št. kněze“, již synodální statut arcibisk. pražského z r. 1406. jmenuje mezi těmi starými písněmi, které dovoleno lidu v kostele a vůbec zpívati.¹⁾ Jest tedy tato píseň tak, jak otištěna ve Výboru z liter. č.²⁾ dle rukopisu z r. 1398., obsahem svým katolická. I mám za to, že vznikla asi v první polovici XIV. věku, kdy úcta k Velesvátosti oltářní obecně rozšířila se po Církvi.³⁾ (Srovnejme k tomu i obě písně „Vítej milý Jezu Kryste“). Tomu nasvědčuje i závěrek její „Kyrie elej-son“, jímž původně končila, jakož i starý pravopis XIV., jímž podává ji z části také jistebnický kancionál ml.⁴⁾ Z řečeného jest ovšem zřejmo, že nemůže M. J. Hus považován býti za původního skladatele jejího.⁵⁾ Šteyerův a svatojanský kanc. jí nemají, pročez upadla v nezasloužené zapomenutí. Nejstarší známý nápěv má ml. jistebn. kancionál. Také Závorka má týž nápěv (až na dvě

---

¹⁾ Viz Hoefflerova „Concilia prag.“ st. 52., kdež čteme toto IV. mandatum k r. 1406.: „*Cantilenarum prohibitio. Item mandat dnus archiepiscopus, quod plebani & ecclesiarum rectores in praedicationibus nuntient, prohibitas esse novas cantilenas omnes praeter „Buoh wsfe mohuczy, Hospodine pomiluy ny, Jezu Kriste styedry kniezie, Swaty nass Waczlawe.“* Z tohoto zákazu všech jiných nových písní poznáváme také, že tehdyž bylo skutečně již dosti skládáno a zpíváno i jiných českých písní posvátných.

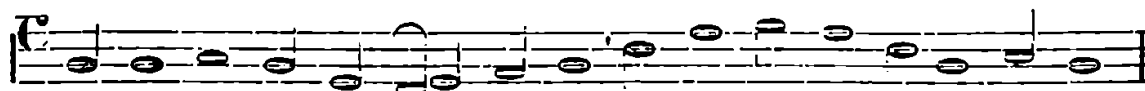
²⁾ II. st. 22.

³⁾ Také Jireček (hymn. boh. st. 89.) praví, že „*rým lidu vedle súdu a zbudu* (Výb. sloha 10.) *určitým je svědectvím, že píseň sama pochází aspoň z první polovice XIV. věku, ač není-li starší.*“ Pamatujme k tomu, že svátek Božího Těla, jež papež Urban IV. r. 1264. potvrdil, r. 1311. na sněmu Vieneském ustanoven byl pro celou církev. A že v Čechách již v XIII. století se slavil, dosvědčuje kalendář breviáře asi z r. 1285. pocházejícího, jenž náležel nějakému ženskému klášteru v Čechách. V máji tam čteme také: „*Solempnitas corporis Domini celebretur annuatim post fest. ss. Trinitatis Ia. feria Va.*“ (Rukop. c. k. knih. praž. VII. E. 14.)

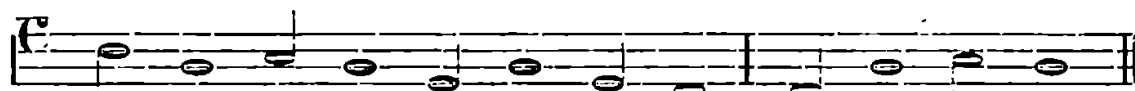
⁴⁾ Na st. 53.

⁵⁾ To již Hanka dovedl v Sitzgsber. d. kön. b. Ges. d. Wis. in Prag 1856. IX. Bd. S. 58.

ozdobné noty přidané). Jest to patrně původní nápěv a zní dle jistebn. kanc. takto:

„Jhe-su cri-ste sty-e-dri kny-eze s uotcem duchem jeden bo-zie,

two - ge ftyedrost na - fsie zbo - zie. { z twe my - lo - sty.“
 { Ky-ri-e - lej - son.

Původní text končí dle Výboru z liter. čes. (l. c.) a podle rukopisu trnavské kapitoly z XV. věku ¹⁾ invokací *Kyrie elej son*. Tento nápěv hypolydický (u Závorky hypojonický) vyniká též milou jednoduchostí, jež jeví a budí náladu srdečné a čisté radosti z Velesvátosti Páně. Však i dokonalou formou hudebného motivu svého a toniny svědčí o dovednosti a hluboké zbožnosti autorově, z níž vypučela. Proto i tento nápěv brali později též k jiným písním, jako „O Spasiteli, Ježíši“ (u Bratří, Závorky a j.), ²⁾ a podnes jej slyšíme v písni (po pozdvihování) „Cherubínům jesti dáno“. — Týmž nápěvem zpívala se i staroněmecká svatodušní píseň „Nü bitten wir d. hl. Geist“, jíž zpomíná kazatel Berthold již v polovici XIII. století. ³⁾ Meistr o ní praví: „*Unter den Originalweisen deutschen (?) geistlichen Sanges ist die vorstehende eine der ältesten. Sie ist nach der einstimmigen Meinung der Hymnologen gleichzeitig mit ihrer alten Pfingstleise entstanden*“ Ovšem, ale tato „alte Pfingstleise“ nebyla německá, zde podaná píseň, nýbrž latinská sekvence „*Spiritus s. gratia*“. Rozenplut podává ve svém kancion. zřejmě tuto latinskou píseň s naším nápěvem. Tím ale dospěli jsme již k poznání pramene nápěvu naší písně. Jestliť jím jeden z nejoblíbenějších nápěvů prozvaný „Occidentána“, jejíž původce proslavený mnich Notker

¹⁾ Viz jej v Jirečk. hymn. boh. st. 89.

²⁾ Nad touto písní „o utrpení Páně“ vytištěno v bratrsk. kanc. z r. 1581. a 1598. (st. 107.) „Jezu Salvátor optime“ a souvěkým písmem připsáno: „Mistr Jan Hus latině složil. B. Lukáš starý přeložil.“ — Bratří ve svém vydání kancionálu (r. 1598.) kladou píseň „Jezu Kriste št. kn.“ mezi písně o umučení Páně (st. 122.) a dle toho i text předělali.

³⁾ D. d. k. Kl. I. S. 431. Srovnává se s Hoffmannovou.

Balbulus složil k němu původně řečenou sekvenci „Spiritus s. gratia“ a později též jiné. O této původní sekvenci dí Bartsch, že se jí často užívalo za přípravu ke mši svaté.¹⁾ V ten způsob sluší udání Meistrovo poopraviti, jež jakož i Hoffmannovo nezakládá se na starším rukopisu, než ze XVI. století, kdežto náš jistebnický pochází z počátku XV. věku, však obsah jeho ještě starším se jeví, pocházeje jistě ze čtrnáctého století. —

Známo jest, že M. Jan Hus, použiv prvé slohy této písně, přidělal k ní píseň novou, jíž pak r. 1409. arcibiskupem zakázáno bylo zpívati.²⁾ Později doznala i jiných změn, tak že bez mála v každém kancionále jinak zní. (Viz Jir. hymnol. b. str. 47.). Ano složení této písně během času od různých sekt náboženských tak důsažně bylo měněno, že „píseň ta lépe než kterákoli jiná může sloužiti k zobrazení proměn v ohledech dogmatických.“ (Viz Jireč. hymn. boh. str. 89., kdež i starý katolický text její z ostríhomského rukopisu.)

D. Ohlavení.

Ze všeho, co jsme posavad pověděli, snadno ovšem domysleti se můžeme, že neutkáno zde pásmo dějin všech písní této doby, nýbrž jen těch, jichž bylo nám možno se dopátrati. Mám zajisté za to, že zvláště na bratrském Slovensku a na Moravě nejedna píseň této doby světla veřejného ještě se kryje. Však o známých snažil jsem se veskrz obšírněji pojednati, žádné neostaviv nepovšimnuté, poněvadž čím starší, tím vzácnější jsou. Nejzevrubněji slušelo ovšem promluvit o těch, jež byly a jsou nejdražším skvostem celému národu.

Vážíce vše na mysli, co bylo nám takto lze vyzpytovat a poznati o české písni posvátné této doby, o povaze, vzniku a ceně její, snadno nyní za pravdu dáme Zvonařovi,³⁾ že při skládání písní těchto byl vedle vlastní činnosti též jiný ještě živel spolupříčinným, římský chorální zpěv. Jím nabytý přirozený smysl Čechů

---

¹⁾ D. lat. Seq. d. M. S. 8.

²⁾ Jireč. hymnol. boh. st. 3. a 89. Zakázány byly také písně „Vstalt jest Bóh z mrtvých svú mocí“ a „Navštěv nás Kriste žádúci“, tato zajisté s textem od husitů předělaným, jak později seznáme.

³⁾ V slov. nauč. I. c.

pro hudbu záhy nové potrawy. Sloučivše pak přirozené vlohy své s horlivým pěstováním římského chorálu (jenž ovšem se ozýval při veškeré bohoslužbě), vypěstovali českou píseň posvátnou, jež lahodou, prostotou, nejedna i mocným důrazem až podnes duše naše mile jímá. Však jeví kromě toho na sobě tytéž již i pravidelné uspořádání a urovnání textu na slohy a nápěvu na věty. I pochopíme nyní a dovedeme oceniti také tu zásluhu naší písně posvátné, že vyprýštiti dala ze zřídla svého z části i milé písni prostonárodní, jak jsem již dolíčil a ještě více dolíčím. —

Vzhledem k vývinu melodie sluší ještě povšechně dodati, že předkové naši tehdaž i v neliturgických nápěvech svých vyvíjeli již hojnější rozmanitost, než na počátku, jak zjevno, porovnáme-li udané písně mezi sebou. O tom dokládá starý dějepisec český: „*Cantus fractis vocibus per semitonium & diapente modulatas olim tantam de perfectis musicis usitatus jam in coreis ubique resonat & plateis a laycis & fariseis!*“¹⁾ Z toho svědectví poznáváme, že nejstarší melodie našich písní obmezovaly se na nejužší intervally quarty, pak kvinty a teprv později i sexty. A skutečně znamenali jsme právě tento postup na našich nejstarších písních.

K tomu dodati sluší, že již tehdaž počínali předkové naši ke zpěvu užívati též **varhan**. Vypravujeť pokračovatel Kosmy k r. 1255.,²⁾ že „*kanovník Vít* (jehož horlivost pro čest Boží jsme již poznali) *kázal v tomto roce postaviti v biskupském kostele za 26 hřiven stříbra nové varhany, jež dodělány byly až příštího roku v postě.*“ Dal-li nové varhany stavěti, dá se mysliti, že již v XII. neb XI. století postaveny tam byly starší. Podobně učinil také král Václav II. v kostele zbraslavském l. P. 1292., vyzdvihnuv tam klášter.³⁾ — Jak primitivně asi tyto první varhany vyhlížely, souditi a poznati lze z vyobrazení varhan, jež nacházíme v malovaném breviáři křižovnickém z r. 1356.⁴⁾ V krásné iniciálce E spatřujeme (při „jitřní“ feriae VI.) křižovníka

---

¹⁾ Opat Petr v V. svazku monum. inedit. p. 439. To jest: „Zpěv lomenými hlasy půltonem a quintou (t. j. malou sextou) modulovaný, jehož kdysi jen dokonalí hudebníci užívali, již ozývá se všude, po sborech a ulicích, z úst laiků i fariseů.“

²⁾ S. r. b. pg. 413.

³⁾ Franc. Prag. chronic. li. I. p. 39.

⁴⁾ Sign. XVIII. F. 6. v kříž. knih. v Praze.

hrajícího na varhany. Varhany mají jednu řadu devět cinových píšťal, za nimiž jest ještě znáti spodek několika jiných píšťal. Klávesy jsou tak široké, že se na jeden vejde celá ruka. A skutečně hrající mnich klade jednu ruku na jeden kláves, druhou zdvihaje jako k taktu. Při tom významně pohlíží na kláves, jež chce právě stlačit, na polo jsa obrácen k čtenáři. Z této charakteristické situace varhaníkovy zřejmě poznáváme, že se tehdaž za pomoci varhan nejen zpívalo, noprž i učilo zpívati. Ovšem nehodily se varhany takové leč k tomu, by prostá melodie na ně se hrála a tím lid u zpěvu melodie se podporoval. —

Zbývá pověděti též o vzniku textu písní této doby, obzvláště hymnů. Byl týž jako vznik nápěvů. Oba se prýští z latinské liturgie obecné Církve. „K textu latinských hymnů a snad i jiných zpěvů připisovali nejprvé glossy české, jež pozděně vzrostly až na úplný překlad. Gloss takových užíváno pak též při školním vyučování latině (a bohoslužbě). Postupem času našel se někdo, jenž se cítil ponuknuta, aby je uvedl v lad a sklad pravidelného rozměru. Tak se v rukopisech univ. bibl. pražské III. G. 12., X. G. 18., XI. D. 1. a XVII. F. 20. nacházejí latinské hymny „Vexilla regis prodeunt“ a „Pange linguae gloriosa lanceae praeconium“ s českými glossami mezirádkovými. — Všecky tyto rukopisy nejsou sice starší nad první polovici XV. věku, ale obsah jejich jistě daleko jest dávnější.“ Tak dí J. Jireček ve své hymnologii.¹⁾ Pojednám o těchto glossovaných hymnech sice až v následující době, však poukazuji již i na tomto místě k rukopisu téže knihovny ze XIV. století sig. XVII. A. 18., kde skutečně nacházíme již celé hymny české (v rozličných českých hodinkách). — O ostatních písních již dříve poznali jsme jejich latinský původ. Jen málo, viděli jsme, jest těch, jež původně česky složeny byly.

Dodatek.

Dodatkem vizme ještě, jakým notovým písmem Čechové zaznamenávali v této době své zpěvy. Nelišilať se ovšem, jak snadno lze domysleti se, notace jejich od notování, po ostatním světě křesťanském tehdy obvyklého. A jako jinde, tak i v Čechách vystřídal se až do XV. věku několik druhů not. Od nejstarší

---

¹⁾ St. 2.—3., kdež viz více o té věci.

doby až do XIII. století psali neumatickými znaménky, jichžto přerozmanité klíčky, háčky a čárky (virga, clavis, podatus &c.) psali nejprve do textu mezi řádky, později na dvě, pak na čtyři líny, z nichžto druhou (z dola) z pravidla dělali červenou (= F klíč) a čtvrtou žlutou (= C klíč). Svědčí o tom sbírka rukopisných ostatků té doby, již pro kapitolní knihovnu u sv. Víta pořídil bývalý horlivý bibliotekář její, nyní ndp. biskup litoměřický Dr. A. Frind. — Však v XIII. století zjednodušilo se v Čechách toto velmi složité a nesnadno čitelné písmo notové a přeměnilo se znenáhla na jednodušší a snáze čitelné, jež pro svůj zvláštní tvar nazváno „pedes muscarum“ („muščí nožičky“). Tímto písmem shledal jsem, že psány jsou všechny zpěvné knihy XIII. věku, u nás zachované. Tak rukopisy kapitolní knih. u sv. Víta sig. X. 1. z roku 1235., evangeliář sig. A. L. XI. z r. 1293. a rituál P. 3. z r. 1294., též velký antifonář c. k. knih. pražské sig. XIII. A. 6 a jiné.¹⁾ (Vizme ukázky této notace v hud. příl. čísla I. a II.) Však ze starých neum vyvinulo se ve XIV. století ještě jiné písmo „hřebíčkové“ a „podkovové“. Písmem hřebíčkovým psány jsou breviáře a jiné zpěvníky kláštera u sv. Jiří na hradě pražském z první polovice XIV. století, jež náležely po nejvíce abbatysi Kunhutě († 1321.) a chovají se nyní v c. k. knihovně pražské. (Viz jednu sub sign. XII. D. 9., v němž výslovně psáno: „Iste liber extinet ad dominam abbatissam de sto georgio Chunegundam filiam othakari Regis Bohemie“). Na listech 358. b) a 359. a) jeví se dva hymny k sv. Václavu, jejichž notace má tvar not přechodných od „mušcích nožiček“ k hřebíčkovým. Ruk. VI. G. 3. b), jenž v sobě zavírá i rubriky o bohoslužebných řádech onoho kláštera, notován je též hřebíčkovými notami, a rovněž tak i rukopisy XII. E. 15. a), b), c) a jiné, což i o době vzniku jejich svědčí. Ke konci XIV. století počala pak vyvinovati se u nás z těchto tvarů nota čtvercová (chorální), nejprve šikmá, později rovná, prve bez mensury, v XV. věku znenáhla se i mensura v ní vyvíjela, ač, opisováno-li ze starší předlohy, podržel písař tytýž

¹⁾ Proto mám za to, že naše česká velikonoční hra o třech Mariích (Hankův známý „Mastičkář“, nedobře tak zvaný) pochází buď již ze XIII. neb nejdéle z počátku XIV. století. I tamť objevují se nám tyto „muščí nožičky“, kterých Hanka „padělati“ zajisté nedovedl. — Srovnejme na důkaz kratičkou ukázkou z „Mastičkáře“ v hudební příl. čís. I. b) s hudeb. příl. čís. I. a).

i starší písmo notové, jak svědčí ku př. hudeb. příl. čís. IV. Příloha č. V. a VI. jest zároveň ukázkou šikmé noty čtvercové bez mensury, příl. č. VII. obrazem takové též noty mensurované.

Závěrek.

Přehlédneme-li nyní a uvážíme-li úhrnem veškeru péči a snahu předků našich o posvátný zpěv v době nejstarší, pokud nám bylo lze ji seznati, shledáme, že vlivem východu i západu, řecké a římské církve, avšak též mocí svého přirozeného nadání k zpěvu a hudbě záhy a rychle i v této říši umění, v posvátném zpěvu křesťanském zdomácněli, vytvořivše si, kdy sousedé jejich nejedni ještě dřímalí, již svůj zvláštní, národním duchem a rázem českým nesoucí se zpěv posvátný. Kráčeli tu na rovno s malířským a písarským uměním, jež také již ke konci XIII. století dočkalo se zvláštní školy české.

K tomu zajisté nemálo přispěl i veliký rozkvět politické moci české, jímž zastkvěla se koruna česká za Přemysla Otakara II. (1253.—78.) až tou měrou, že byla tehdáž přední mocí evropskou. Proto přisvědčiti jest nám i u věci této slovům ne pochybným, alebrž vedle pravdy od Palackého pronešeným, že „*Čechové XII. a XIII. století rovnali se vzdělaností a osvětou i nejpokročilejším sousedům svým a předcházeli mnohé jiné dobrým příkladem.*“ A za pravdu mu dáme i vzhledem k posvátnému zpěvu, dí-li, že „*všecky zárodky vzdělanosti z ciziny jich došlé v jemném duchu jejich samostatně se pučily a k rozkvětu vedeny byly.*“¹⁾ Již B. Balbín souhlasně svědčil o tom řka v životopise Arnoštově: „*Cantum ecclesiasticorum venustate & textus ipsius sanctitate multas gentes provocare possumus.*“²⁾

¹⁾ Děj. nár. čes. d. II. st. 392.

²⁾ T. j.: „Sličností zpěvů kostelních a svatostí obsahu jejich vyzvati můžeme mnohé národy.“ (Vita ven. Arn. p. 199.)

II.

Doba Karlova.

Proslaveným otcem vlasti české králem Karlem, toho jména Prvním, nastal veškerému domácímu umění českému veliký rozkvět, ano právě vzhledem k umění českému nabyla tato doba takové váhy a důležitosti, že nazvati nám ji lze klasickou dobou umění českého. Praha jižjiž počala proto slynouti pověstí města světového, v němž Angličané, Francouzi, Němci, Polané a jiní národové hledali a nalézali ukojení touhy po vědeckém a uměleckém vzdělání. A to vše stalo se mocným, až podivuhodným vlivem veleducha Karlova. Ký div, že proto „mile utkvěl v paměti národa co representant nejvyššího rozkvětu a blahobytu vlasti“. (Palacký v dějin. nár. česk.) ¹⁾

Jako vyvinula se za Karla jeho snahou a péčí zvláštní škola malířská, či vlastně jak svědčí Velislavova obrázková bibla a jiné památky malířské před Karlem, k vrcholu svého rozkvětu dospěla: tak dělo se i v umění hudebním, zejména zpěvném. Karel podporován jsa úsilovnou a obezřetnou snahou prvního arcibiskupa českého, proslaveného Arnošta, velice se přičinil a postaral též o rozmnožení, zvelebení a povznešení posvátného zpěvu v zemích českých. A právě spojené snaze těchto dvou mužů nad jiné výtečných jest nám děkovati za mnohou vzácnou perlu staročeského zpěvu posvátného, až podnes zachovanou. A vlivem jejich zasazovali se pak i jiní věhlasní mužové o zvelebení a rozmnožení onoho zpěvu latinského i českého, tak že Karlem nastal nový rozkvět i zpěvu posvátnému, nastala nová doba jeho. Že v úsudku tomto nad slušnou

---

¹⁾ Kn. IX. čl. 2. st. 206.

míru nenadsazují, znamenati lze z toho, že ještě více dokládá Dr. Ambros (v Gesch. d. M. II. Bd. S. 483.) řka: „*Die durch die Luxenburger Fürsten vermittelte, innige Verbindung zwischen Frankreich und Böhmen hätte bei dem bekannten natürlichen Ton-sinn der Böhmen vielleicht eine Entwicklung der Musik hervor-rufen können, welche ein Gegenstück der niederländischen gewesen wäre, hätte das glänzende Leben, wie es unter Karl IV. Prag zur „fröhlichen Stadt“ machte, und der mächtige Kulturaufschwung, der z. B. gleichzeitig die so äusserst merkwürdige Malerschule hervorrief, fortgedauert. Unter Karl's Sohn und Nachfolger Wenzel brach 1419. der Hussitenkrieg aus und verwüstete alle die hoffnungs-reichen Keime.“*¹⁾

A. Jak byl posvátný zpěv v Čechách zveleben péčí a vlivem Karla a Arnošta ?

O péči Karlově o zvelebení bohoslužby vůbec svědčí, že valně rozmnožil počet kanovníků a jiných duchovních a služebníků církevních, jakož i zřídil nové kláštery. Však kostelní zpěv zvláště rozmnožil a zvelebil četnými fundacemi.

1. Založil zvláštní sbor tak zvaných „mansionářů.“ Chtěl, jsa ještě markrabím moravským, vděčným se prokázati Rodičce Boží za zvláštní zázračné vidění, jímž mu zachránila nebes královna život před úklady nepřátel ve Vlaších, jak vypravuje Balbín.²⁾ Tou příčinou ustanovil při kostele pražském (sv. Víta) sbor 24 duchovních: 12 kněží, 6 jáhnů a 6 podjáhnů, jimžto za jedinou povinnost uložil, aby denně zpívali hodinky k poctivosti nejsvětější Rodičky Boží. K této službě jim vykázal v onom kostele zvláštní kůr, nazvaný „kůrem mansionářů“ nebo „kůrem panny Marie.“ Zde měli každodenně zrána zpívatí též jednu mši o Panně Marii („matura“) a zpěvem při ní odpovídati. Zde měli říkati a zpívatí hodinky ranní a nešporní. V službě této stále jim pomáhati bylo povinností též bonifantů. (Viz o nich v předešlé době). Nadání k tomu sboru učinil Karel již r. 1343., jsa ještě markrabím. Stav se králem a císařem, toto nadání valně rozmnožil

¹⁾ Srovnej k tomu, co řečeno na konci tohoto dílu o vývinu české hudby tehdejší, jejíž hlavní representant byl tehdy ovšem zpěv.

²⁾ „Vita Arnesti“, str. 83—85. Viz také „Výbor lit. čes.“ I. d. st. 560.

a na rozličných statcích na Moravě a v Čechách pojistil. (Viz o tom více v Tomkově dějepisu Prahy III. díl, str. 66 sq.) Bývali též podělováni jistými platy na penězích, však tím způsobem, že kdo nebyl přítomen službě kostelní, pozbyl podílu toho dne. Karel vykázal jim také společné bydliště ve zvláštním domě na hradě za palácem královským.

Dělili se na mansionáře větší a menší. Větší byli kněží, menší jáhnoyé a podjáhnové. Menší k větším v podobném poměru byli jako „vikáři“ ke kanovníkům, t. j. byli jim podřízeni a zastupovali je, když bylo třeba. Měli také zvláštního představeného, jenž slul „*praecentor*“, jemuž přináleželo patrně i řízení veškerého zpěvu mansionářů. Kromě podílu svého měl také všecky požitky, vycházející ze statků, vyjma stálé platy. Jmenování praecentora a ostatních 11 mansionářů větších vyhrazeno bylo králi samému, z čehož nám souditi lze, jak veliká čest a důležitost jim přikládána byla. Jmenování menších mansionářů zůsta-veno bylo větším. Král Václav ustanovil l. P. 1400., aby 12 mansionářů menších smělo býti svěceno též na kněžství, avšak že jest jim spokojiti se se svými porcemi.¹⁾ (Měliť větší mansionáři dvakrát tak velké peněžité podíly jako menší.)

I došel tento sbor duchovních také církevního schválení a potvrzení; neboť potvrdil jej nejen arcibiskup Arnošt zvláštním listem,²⁾ nýbrž i sám papež Kliment VI. později zvláštní bullou.

Nabyl pak záhy tento sbor zvláštní důležitosti a vážnosti tím, že podřídil Karel praecentorovi mansionářů kůru panny Marie v kostele pražském i jiné sbory mansionářů, které zřídil v Tereugii ve Vlaších, v diecesi Parmenské, a v Norimberce. Dle řádu pražských mansionářů měli i tito sborové konati a zpívati služby Boží a hodinky. (Viz: Dobnera „*Cursus mansionariorum*“, „*Monumenta inedita*“, III. 299.)

2. Roku 1360. ustanovil také zvláštní „žaltářníky“ (*clerici psalteristae*) při kostele pražském. Jejich povinností bylo, aby v něm, co po hodinkách kanovníků a mansionářů zbývalo času denního a nočního, vyplňovali říkáním žalmů. Měliť bezpochyby

---

¹⁾ Libri erect. L. V. fl. 61.

²⁾ Odtud vzniklo podání, že Arnošt sám byl původcem oné ranní mše, „matury“ zvané.

i oni své jisté nadání od Karla, k němuž později král Václav přidal velkou summu na měste Slaném r. 1396.

Přiděleno bylo kostelu pražskému i „chudé žakovstvo“ či kůroví žáci. Bylo to 30 duchovních zpěváků, kteří tuším přijímali tonsuru a obléčeli se rouchem duchovním, později též nižší svěcení přijímali. Byli povinni pomáhati v kůru při zpěvu bohoslužebném a při bohoslužbě vůbec. Arcibiskupský vikář byl zavázán, opatřiti každého jednou sukní na léto a jednou sukní a kápí na zimu z důchodů vsi Libkovic. K obědu a k večeři chodili dílem střídavě ku prelátům kostela.¹⁾ Albert z Poděhůz zřídil r. 1375. v kostele pražském oltář sv. Václava ustanoviv, že oltářník, či kněz k tomu oltáři zřízený, povinen jest, chudé a nemocné kleriky kůru a školy kostela pražského 14 dní vydržovati pro nedostatek hospice.²⁾

Tyto kůrové žáky též choralisty (chorales) zvané přijímal kněz kantor, avšak schválením děkana kapitoly po zkoušce ze zpěvu a čtení. (Viz Tomkův „Dějep. Prahy“ III. str. 150.) Přijímalo se jich také více přes 30, chtěli-li kteří kostelu sloužiti dobrovolně, prozatím bez opatření. Z toho lze nám souditi a poznávati, že mládež byla tehdáž mnoho a pilně cvičena ve zpěvu. Neboť jednak bylo tehdáž zasvěcených svátků značně více než nyní, jednak bylo i mnoho kostelů po zemích českých, v nichž pomáhali také „clerici chorales“ jak hodinky, tak mše a nešpory zpívati.³⁾ Ano právě z četného ustanovování těchto „kleriků“ po Čechách lze také souditi nám, že příkaz předešlé doby, „aby každý kněz měl školního klerika (clericum schoralem), jenž by mu při mši svaté četl epištolu a odpovídal, a s nímž by žalmy zpíval, trvalo až po tuto dobu nepřetržitě dále. (Viz homiliář opatov. Fol. 43. b.) — Onomu kantorovi, děkanu podřízenému, příslušelo pečovati v kostele svato-vítském o dobrý zpěv, jakož i o navedení k němu mladšího duchovenstva i žakovstva. (Tomek I. c. str. 194.)

3. Známo jest, že vyzdvihl Slovanstva milovný Karel I. P. 1347 velikým nákladem klášter Emauzský na Morani či na Slovanech zvaný a na jména sv. Jeronýma, sv. apoštolů slovanských a j. zasvěcený. I vymohl na papeži Klimentu VI. povolení, by ko-

¹⁾ Tomek I. c. str. 62—64.

²⁾ Libri erect. L. I. fol. 110.

³⁾ V „Libri erect.“ hojně k tomu dokladů.

nati se směly v něm všechny služby Boží, hodinky i mše sv. církevním jazykem slovanským. Však papež svolil k této žádosti jen za tou podmínkou, by jediné v tomto klášteře konaly se služby Boží slovanským jazykem.

První mnichové do tohoto kláštera uvedení byli rodem Chorvaté, již byvše vypuzeni ze své vlasti, utekli se ke Karlovi a do jeho ochrany se poručili. Avšak všickni potomní bratří do kláštera přijatí, byli, pokud možná souditi z jich jmen neb jiných zpráv, rodilí Čechové. I byl císař Karel těmto mnichům svou přízní tou měrou nakloněn, že nejen činil občas nová nadání ke klášteru jejich, nýbrž platil jim i zvláštního písaře Jana, aby jim potřebné bohoslužebné knihy ku čtení a zpívání opisoval. R. 1372 obcova sám s mnohými knížaty, biskupy a pány slavnému vysvěcení téhož kláštera.¹⁾

Velezajímavé a důležité byly by pro náš účel zprávy o bohoslužebném zpěvu těchto mnichů slovanských. Však pohříchu vzala tato slovanská bohoslužba vinou husitů za své. I zachovalo se naší době jen málo památek oné bohoslužby slovanské, z nichž nelze téměř nic souditi a seznati o onom zpěvu. Když byl císař Ferdinand II. r. 1635. povolal do tohoto kláštera mnichy španělské z Monserratu, nalézaly se v něm ještě hlaholské knihy staré, jež Balbín sám ještě viděl. (Více o tom v „Památ. archeolog.“ I. dílu.)

4. Kromě liturgie a zpěvu slovanského zavedl císař Karel IV. do Prahy též Milánskou liturgii sv. Ambrože. K tomu konci založil a dostatečně nadal l. P. 1354 na Novém městě pražském klášter sv. Ambrože. I vymohl toho na stoličce apoštolské, aby opat a bratří téhož kláštera povinni byli zachovávatí mši sv. a hodinky po způsobu a obyčeji církve Milánské podle řádu sv. Ambrože.²⁾

---

¹⁾ Dobrovský, „Gesch. der böhm. Liter.“ str. 44 — 46. Srovnej také „Tomkovy dějiny m. Prahy,“ d. III. st. 187., 195.

²⁾ Beneš z Veitmile k roku 1354. — Tomek: Děj. Pr. I. c. a na st. 105. — Lišit se řád ten značně od řádu římského. Zpěv Ambrožský zvlášť vyniká zvláštním melodicko-rytmickým způsobem, a poněvadž původně značně předčil nad zpěv římský [za času svého původce sv. Ambrože], rozšířil se tehdejší valně. Základem jeho jsou 4 diatonické stupnice počínající tony: *d e f g*. — Dom Jos. Pothier dí (dle něm. překladu P. A. Kienle): „*Die Antiphonen des ambrosianischen Psalters überschreiten kaum diese Quint (authentických tonin), so dass sich hier eine authentische und plagale Tonart nicht unterscheiden lassen; an*

První mnichové tohoto kláštera byli bez pochyby rodilí Vlaši, pozdější však rovněž vesměs Čechové. I tento ritus s klásterem zanikl v bouřích husitských, pročež ani o tomto způsobu zpěvu bohoslužebného, jaký byl a jak se vykonával, nelze nám z nedostatku pramenů nic místnějšího povědět.

5. Náš otec vlasti byl jako Arnošt také velkým ctitelem sv. Václava. Když tedy množily se zázraky, jež Bůh na mocnou přimluvu téhož světce při jeho hrobě působil, učinil Karel ve Staré Boleslavi nadání, by na tom místě, kde tekla krev tohoto svatého mučenníka, denně konala se zpívána mše svatá („cum cantu musico“). Tuto fundaci potvrdil Arnošt na věčnou památku. Tak vypravuje Balbín podle Hájka k r. 1351. (l. c.)

Moudrým rádcem a horlivým pomocníkem v tomto zvelebování služeb Božích byl císaři Karlu nad jiné zbožný arcibiskup Arnošt. Puzen jsa zvláštní úctou a vděčností k nebes královně učinil též mnoho ku zvelebení a oslavení jména jejího. Z těchto zbožných skutků došly zvláštní obliby a obecného rozšíření najmě dva: „Rorátce“ a zpěv „Salve.“ Slovem „roráte“ vyrozumívají Čechové již od starodávna ranní zpívanou mši sv. ke cti Rodičky Boží, jak vykládá Balbín,¹⁾ jež sloužívá se v adventě a k níž lid před svítáním co nejčtetněji se dostavuje, aby při ní nejen přítomen byl, nýbrž i sám také obvyklé staré písně („veteres cantiones“) zpíval. Toto zvláštní a důvěrné uctění matky Páně buď sám teprve vymyslel neb aspoň ve vlasti své zavedl Arnošt. „Salve“ (t. j. „zdrávas královno“) zpívati se mělo a zpívalo dle ustanovení Arnoštova též k uctění památky panny Marie po kompletáři, hlavně v čas jarního postu. O této pobožnosti dokládá Balbín (l. c.), že k ní přidávaly i jiné zpěvy a modlitby, tak že dobrou půl hodiny a déle trvala. Obě tyto pobožnosti hojně se rozšířily po Čechách, později též na Moravě. Jmenovitě o „Salve“ svědčí „libri erectio-num,“ že tato pobožnost v Krupce, v Hořici, v klášteře na Kar-

---

diesen Umstand lehnt sich wohl die Meinung an, der hl. Ambrosius habe die vier authentischen Arten erfunden, und ihnen habe der hl. Gregorius die plagalen beigefügt. („Der gregorianische Choral.“ Tournay 1881. S. 251.) — Náš kronikář Vincentius dává o něm r. 1158.: „*Eorum (Mediolanensium) archiepiscopus ad celebrandum divina praeparatur . . . , cuius gestus plus, quam eorum cantus ab omnibus admirabantur.*“ (V „Monum. Boh. med. tom. I.

¹⁾ „Vita Arn.“ str. 369.

lově, v Sulislavi, v Ústí n. L., v Kouřimi, v Kamenici, v Pecce a jinde byla založena i konána. Konali ji obyčejně kněží s kleriky (neb žáky) a učiteli, nejčastěji pod večer buď denně neb každou sobotu neb o suchých dnech. I brali za to všickni jisté fundované platy. Někde zpívali též jinou antifonu o panně Marii místo „Salve,“ ku př.: „Regina caeli,“ neb „Virgo Jesse.“ O obou pobožnostech dokládá Balbín (l. c.), že trvaly ještě za jeho času.

Takovým tedy způsobem osvědčovali tito nej přednější mužové Čech a ozdoby svého věku úctu a lásku ku všelike službě Boží, a ku zvelebení jejímu pečovali též o rozmnožení posvátného zpěvu. Protož rádi přisvědčíme V. Pešinovi řkoucímu: *„O zdokonalení zpěvu nábožného má zajisté zásluhu největší slavné paměti císař a král český Karel IV., který k slavným službám Božím v hlavním chrámu Páně u sv. Víta . . . nejvelebnější zpěvy uvedl a na 380 kněží k tomu ustanovil, aby řádně vše bylo konáno.“* (Čas. kat. duchov. 1837. str. 519.)

B. Jak ostatní národ pečoval o posvátný zpěv?

Tak stkvělé příklady nejvzácnějších osob mocně pobádaly šťastné poddané jejich, aby dle možnosti následovali šlépějí jejich. A skutečně právě tehdaž postaveno nejen od arcibiskupů, nýbrž i od mnohých pánů a prelátů v městech ano i ve vsích po celých Čechách tak hojně znamenitých kostelů s mnohým nadáním, že dle soudu Aeneáše Sylvia¹⁾ „žádná země v Evropě v tomto ohledu Čechám rovnati se nemohla.“ Snadno se domyslíme, jak mnoho tím způsobem zajisté postaráno bylo i o zpěv posvátný, jehož tím valně přibýlo po celé zemi a na celý rok církevní. A skutečně podávají nám obzvláště staré zápisky z oné doby pocházející, „libri erectionum“ zvané, hojně důkazů o rozmanitých nadacích, jež učinily tehdaž mnohé osoby duchovní a světské po celých Čechách ke kostelům a oltářům, kněžím a zpěvákům, aby za ně zpívali mše sv., hodinky, nešpory, vigilie neb antifony. Však nejčtetněji činívali tito zbožní předkové naši nadání na rannou mši zpívanou o panně Marii dle příkladu zbožného krále svého. Vizme k tomu některé doklady:

---

¹⁾ Histor. Bohem. cap. 36.

1. Předešel Karla v tomto zbožném skutku dle výpovědi Hájkovy¹⁾ kanovník Pražský Oldřich z Paběnic, ze vzácného rodu pánů Voračických. Založil prý již roku 1334., kdy Arnošt byl děkanem, mši o nejblahosl. Panně a ustanovil, by na úsvitě pražském kostele sv. Víta se zpívala. Nazvali proto tuto mši sv. m a t u r o u, a když byl brzy na to založil císař Karel za týmž účelem zvláštní „kūr p. Marie“ a celý sbor duchovní ku stálému ctění Rodičky Boží, rozšířilo se toto zvláštní uctění p. Marie téměř po celých Čechách. Tak jmenovitě obmyslili bratři Petr a Jan z Rožmberka a Václav, rektor filialního kostela p. Marie v Bavorově, tento kostel l. P. 1384. zvláštním platem a důchodem pro pět kněží, aby první z nich každého všedního dne z rána zpíval s kůrovými žáky („cum clericis choralibus“) mši o panně Marii. Všech pět mělo zpívati se žáky denně hodinky („horas“) o panně Marii.²⁾

Podobně založil Mikuláš, řečený Policer, měšťan v Hradci Králové r. 1374. ve farním kostele sv. Ducha při oltáři sv. apoštolů každodenní officium blahosl. panny Marie a ustanovil, aby se konalo do br ý m s o u z v u č n ý m z p ě v e m („vocali consonantia peragendum“), podle rozměru hudebného umění („secundum artis musicae mensuram“.³⁾ Aby však tento umělý zpěv dle přání jeho vždy náležitě se dařil, ustanovil také zvláštního ředitele tohoto officia, jemuž uloženo zároveň, by k tomuto zpěvu naváděl a cvičil v něm též několik hochů placených. Prvním ředitelem jmenoval kněze Michala, ježž k tomu konci přivedl s sebou z Nového Města (Solnohradské diecése), kdež vzdal se proto svého benefícia. Po něm jmenuje se zde altaristou r. 1386. Jan Rorejs.⁴⁾

Ve Slaném založil Oldřich, probošt Ostrovský a farář městský, r. 1405. zvláštní nadání na dva kaplany pro kūr panny Marie na věčné časy, aby zpívali v něm ob týden se střídající

---

¹⁾ Viz jeho kroniku k r. 1334.

²⁾ Libri erect. l. II. fl. 110.

³⁾ Viz v Lib. erect. zápis ddto 8. Januar. 1374. — Pamatujme, že tehdáž v hudbě tak zvaná **mensura** (měření not dle času) v XII. století vzniklá, právě rozšiřovati se počínala.

⁴⁾ Libri erect. l. I. fl. 96, l. II. fl. 102. Není snad jeden z těchto ředitelů původcem českých rorátních zpěvů Hradeckých, které již asi na sklonku 14. století se zde konaly, jak svědčí inventář kůru r. 1407. po ohni shótovený, jenž vykazuje též jeden kancionál?

denně ranní mši sv. (maturam) o panně Marii. Nadací listina pak o ní dokládá, že již od drahného času se zpívala.¹⁾

A podobným způsobem založena byla ranní mše zpívaná o panně Marii na mnohých jiných místech buď na každý den, neb na sobotu, neb zvláště na advent a půst velikonoční. Na každý den založena byla ve Zbraslavicích r. 1390., na Karlově v Praze Vokem z Valdštejna r. 1392., ve Vodňanech Janem farářem a jinými r. 1372., v Žlutici Boršem z Risenberka r. 1375., u sv. Mikuláše v Praze, v Klumíně, v Kutné Hoře atd. Každou sobotu zpívati se měla v Hořici založením Neplacha z Ostrova r. 1391., ve Velešicích nadáním Ježka z Vartenberka r. 1361., v Lípě založením Beneše z Veitmíle a bratra jeho r. 1363., v Němčicích od r. 1371., v Hlohové od r. 1394.; na začátku 15. století pak v Liběšicích, v Klatovech, v Starkoči, v Klučenicích, ve Svatém Poli a j. V Jičíně zvláštní nadání učinil Jindřich z Vartenberka k oltáři panny Marie r. 1413., aby při něm zvláštní altarista v adventě a v postě zpíval denně mši o panně Marii. Ostatně poukazujeme k tomu, že již ke konci XIII. století zpívala se tato mše o panně Marii na úsvitě v Olomúci a na Vyšehradě, jak jsme poznali v době prvé.²⁾

2. Neméně četně zakládali duchovní a světští páni zpívané ročníce (anniversaria) za spásu duší svých a příbuzných, při nichž nezřídka ustanovili, by kněží, klerikové a rektor školy zpívali též vigilie (hodinky noční). Nelze nám zde veliký počet těchto anniversarií a jiných zpívaných mší zádušních zevrubně udati. Byloť jich v tehdejší době velmi mnoho založeno.

3. Za to však třeba jest místněji zmíniti se zde o zvláštním „bratrstvu Božího Těla.“ Toto slavné bratrstvo vzniklo asi r. 1382. Mezi prvními zakladateli bylo mnoho šlechticů, ano i někteří z přednějších dvořanů krále Václava. Mělo za představené mistra a čtyři rady. Členové byli rodu panského i městského. Roku 1407. čítalo se jich dobře tři sta. Toto bratrstvo se znakem „kladiva v obruči“ vystavělo v prostřed velkého rynku Nového města Pražského kapli Božího Těla dílem slavným a nákladným. Při tomto kostele zřídili více duchovních k slavnému konání služeb Božích a ustanovili, by o každých suchých dnech konaly se slavné vigilie

¹⁾ L. er. I. IX. f. g. 4. (citát Balbínův).

²⁾ Na str. 45.

a úmrtní mše sv. zpěvem za duše bratří.¹⁾ Mistr Dětrich zřídil pak r. 1404. ještě jednoho kněze k této kapli, by každý čtvrtek zpíval jednu mši za bratrstvo. I tento příklad slavného uctění nejsvět. těla Páně záhy došel hojného následování po Čechách a obecného rozšíření. Pročež nacházíme v kancionálech této i pozdější doby četné zvláštní zpěvy: písně, prózy a litanie „o těle a krvi Páně,“ latinské a české.

Takové zpívané mše svaté „o těle Kristově“ zřízeny a založeny byly obyčejně ve čtvrtek z rána („in aurora“): v Týně pražském již r. 1386., v kostele sv. Michaela v Opatovicích r. 1387., v Lípě r. 1406., kdež bylo zároveň deset žáků a kleriků pro zpěv k té mši a jiným ustanoveno. Téhož roku nadání takové bylo učiněno v Sulislavi, r. 1412., v Hradci Králové, r. 1407. v Děčíně a j. Obyčejně byly pro tuto slavnou mši svatou zřizovány v kostele i zvláštní oltáře „těla Kristova“. Ano na některých místech ustanoveno bylo kromě mše svaté i slavné procesí „s Božím tělem v monstranci“. Tak v Mostě, kde „bratrstvo Těla Páně a P. Marie“ již dříve založené vykazalo k tomu konci zvláštní platy „rektoru kaplanky“ a čtyřem klerikům a zpěvákům r. 1415.²⁾ V Kadani učiněno bylo r. 1460. nadání, by „každý čtvrtek konala se při oltáři „Božího Těla“ zpívaná mše svatá a procesí v ambitu kláštera k uctění Těla Páně.“ A v oné velké nadaci pánů Petra a Jana z Rožmberka v Bavorově, o níž byla již řeč, bylo též ustanoveno, aby kromě těch pět kněží fundovaných ještě nejméně jiných dvacet bylo pozváno na tu neděli po Božím Těle. Ti měli na čest Těla Páně „konati ten den procesí s Tělem Božím“, aby, jak zřejmě dokládá nadační listina, „chvalitebný tento obyčej dokonce nezašel“. Z toho poznáváme, že již před rokem 1384. tato slavnost se zde konala, snad ještě dříve, než v Praze ono bratrstvo ji konati začalo. I později ještě čteme v „Letopisech českých“,³⁾ že roku 1512. zřídili si i utrakvisté v Týnském kostele v Praze zvláštní bratrstvo (literátské), jež každý čtvrtek konalo též procesí k uctění „Těla Božího“ v monstranci „vnitř kostela okolo sloupů“. Farář kněz Jakub Uher nesa monstranci „začal“ při ní literatům:

¹⁾ Tomek I. c. str. 202—203.

²⁾ Lib. erect. X. G. 5.

³⁾ Str. 332.

„Homo quidam fecit coenam magnam“. („Člověk jakýsi učinil večeři velikou.“)

4. Vedle tak slavného uctění Těla Páně a nejsv. Rodičky Boží šířilo se tou dobou i slavné uctění památky svat. Václava dle vznešených příkladů Arnošta a Karla IV. Tak založil Jan Očko, tehdáž kanovník ve Vratislavi, později arcibiskup pražský, zvláštní nadání při vratislavském kostele, by ve svátek sv. Václava konaly se v něm služby Boží se zpěvem a čtením dle obyčeje kostela pražského. Ano nástupce jeho na arcibiskupském prestolu Jan z Jenštejna přikázal r. 1381., jsa stálým legátem apoštolským v diecesích řezenské, bamberské a míšenské, aby i v těchto diecesích slavili památku sv. Václava.¹⁾

Z toho snadno můžeme se domyslit, že bylo toto slavné uctění sv. Václava tehdáž tím více rozšířeno i po Čechách, jakž nám toho dotvrzují svátky jeho již v nejstarších kalendářích XIII. a XIV. věku i četné zpěvy o témže světcí v nejstarších kancionálech složené (prózy, hymny a písně).

Konečně dodati sluší, že kromě všech těchto zvláštních pobožností hojně obmyšleny byly kostely po Čechách nadacemi na obyčejné mše zpívané buď jednou neb dokonce i několikrát za týden. Ano, rektor školy se žáky v Jaroměři „zpívati měl denně jednu mši a o svátcích ranní“ (od r. 1374.); ve Veselí r. 1361. založil Ješko z Vartenberka tři zpívaných mší do téhodne, na Hradišti (nad Lužnicí) při kapli sv. Filipa a Jakuba (nyní hřbitovní kostel v Táboře) též založeno tři mši slavných týdně (feria II., IV. & VI.) r. 1388. a j. v. Tak potvrzují „Libri erectionum“ četnými listinami a zápisy, jichž tuto jednotlivě citovati není třeba, aniž od místa.

Přehlédneme-li nyní v duchu ještě jednou vše, co v této době pořízeno a způsobeno bylo na oslavu liturgické služby Boží zpěvem buď od Karla samého nebo jeho mocným a neodolatelným vlivem a příkladem od jiných: snadno seznáme, jak hojnou měrou pečovali předkové naši v zlaté době Karlově vedle jiného umění neméně i o posvátný zpěv bohoslužebný. Jak valně byl po Čechách rozšířen, jak značně musil býti vyvinut, ano bylo kněžím a zpěvákům tak mnoho mší, ročnic, vigilií a jiných služeb Božích zpívati!

¹⁾ Tomek: Děj. Prahy III. díl. st. 197.

Z toho však i zřejmo jest, jak velikou hojnost zpěvů rozmanitých druhů musili též předkové naši tehdy mít, aby vyhověti dovedli zpěvem při službách Božích tak četných a rozmanitých.

I neváhám k tomu dodati, že i pozdější literátští spolkové a bratrstva nebyli než dědicové tohoto zbožného zpěvného ducha, Karlem a Arnoštem po Čechách znova probuzeného, povznešeného a obecně rozšířeného.

C. Kdo posvátný zpěv obstarával?

1. Jako v první době, bylo i v době Karlově veškero vyučování školské udělováno a spořádáno ve školách farních, kollegiálních a klášterských podle dvou stupňů veškerého učení „trivia a quadrivia“.

V tomto vyšším oddělení školském (quadrivium) učebným předmětem byla též tak zvaná „musica“. Bylo účelem vyučování ve školách veřejných jednak vycvičení mládeže v prvních počátcích literárního umění (čtení, psaní a počítání), jednak vzdělání v tom, čeho bylo nejvíce třeba vstupujícím do stavu duchovního. K tomu náležela zvláště znalost jazyka latinského a umění zpěvného. Tou příčinou vyučovalo se při farních školách kromě čtení, psaní a počítání jenom ještě latině a zpěvu. Tak se stalo, že nacházeli se nejen ve školách kollegiálních, jež pokládaly se jaksi za vyšší, nýbrž i ve farních vedle pacholat i žáci odrostlejší, jimž mezi jiným též příslušelo, zpívat i při zpívaných mších, při nešporách a jiných hodinkách církevních a při pohřbech. Nevlastně bývali tací žáci počítáni již k duchovnímu stavu a proto nazýváni byli někdy „clerici“, bezpochyby proto, že dříve nebo později přijímali tonsuru a nižší svěcení a nosili roucho duchovní. Jinak říkalo se jim „školáci“ (scholares), neb „druhové“ (socii), neb „žáci kůroví“ (clerici chorales).

Tak svědčí četné zápisy starých knih nadačních oné doby. Jeden zápis český z r. 1415. nazývá je „Koralles“ (chorales), kterýž název podnes se zachoval ve slově choralisté. Naši tak zvaní „choralisté“ konají tytéž služby, které tehdy obstarávali „kůroví žáci“, latiny a zpěvu znalí.

• Z toho vidíme a seznáváme, že vyučování zpěvu, jakož i obstarání zpěvu kostelního bylo tehdy co nejúžeji spojeno s vy-

učováním školským. Pokládalyť se školy jistou měrou za příslušné ke kostelům, a to tím více, že církevní úřadové nejvíce o ně se starali. Proto také poručeny byly ochraně, dohledu a vrchnímu řízení duchovenstva.¹⁾ Proto i stavěly se školy všude co nejbliž při kostelích, ke kterým příslušely.

Kůrových žáků bývalo při kostele farním ode dvou do šesti, někdy i více. Někdy bydlívali ve škole, jako v Kouřimi. (Viz zápis nadační v libri erect. na rok 1407.²⁾ Bývali na mnoze chudí a proto ob čas chodívali po kraji vyprosit si na dobrých lidech přídavku na živobytí, zvláště v jisté dni, jako o sv. Martině, kterého ctili za svého patrona. Při takovýchto žebravých obchůzkách zpívali hojně písní nejen nábožného, ale tytýž i světského obsahu, jak se podnes některé zachovaly.³⁾ Rozumí se, že pro časté ty obchůzky po kraji od mnohých rádi vidíni nebyli i že někdy též posměch a hanu utrpěli, jak svědčí mezi jiným známá báseň oné doby: „Podkoně a žák“; částečně se tak dělo i pro výtržnosti, jichž někdy se též dopouštěli, jak vysvítá ze statut Arnoštových z r. 1361,⁴⁾ tak že proto někdy až i trestem pozbaveni bývali výsady kleriků („clericali privilegio“). Tamtéž čteme také, že arcibiskup si stěžuje do některých kleriků, přijavších nižší svěcení, že se i stává, že vzdávající se tonsury a kroje klerikálního opouštějí sbory kleriků a přidávají se k laikům, činíce se tak nehodnými kleriky.

2. Vrchní řízení žakovstva při kostelním zpěvu příslušelo správci školy či školmistrovi („rector“ neb „magister scholae“). Avšak zpěvu ve škole vyučoval tak zvaný „Kantor“, jenž byl podržien školmistrovi. Kromě kantora býval při škole ještě „succentor“ (= podzpěvák). Jedině při škole svatovítské v Praze, jež pokládala se tehdáž za vyšší nade všechny ostatní, neměl „kantor“ (= zpěvák) žádné služby ve škole, nýbrž jedině v kostele, byl tedy podle našich pojmenování asi samostatným ředitelem kůru, kdežto ostatní byli zároveň učiteli, avšak hlavně a původně jen zpěvu.

---

¹⁾ Tomek l. c. str. 262. sq.

²⁾ V. fl. 157.

³⁾ Ku př. „Den sv. Martina ctí všeliká dědina“, „Sv. Martina všeliká dědina dnes štědrost zpomíná“ a jiné.

⁴⁾ Hoefler: Conc. Prag. str. 7.

Kdo chtěl správcem školy se stát, musil dokázati schopnost k tomu zkouškou u skolastika kapitoly pražské neb u jeho náměstka. Tento skolastik byl vůbec nejvyšším představeným škol v Praze i po celé diécesi.

Odměna či plat těchto ředitelů a učitelů zpěvu kostelního záležel nepochybně v jistých ročních platech a požitcích, o nichž nemáme však skoro žádné paměti. Někdy měl správce školy (zároveň ředitel kůru) stravu u faráře. Mimo to měli správcové tito neb i kantoři a succentori též příjmy z nadání zádušních za své služby kostelní při výročních mších, vigiliích, hodinkách, nešporách, antifonách a j. Tak opět dosvědčují hojné zápisy kněh: „libri erectionum“.

Od rodičů bohatších žáků brali nepochybně také jistý školní plat, jak bylo obyčejem i v jiných zemích toho času.

Volba správce školy příslušela bez pochyby té které obci. Tak aspoň čteme v nadační listině města Jaroměře z r. 1374., že starosta a měšťané společně mají dosazovati a sesazovati správce školy.¹⁾

Téměř při všech zádušních nadacích pamatováno bylo nějakým menším platem i na kůrové žáky, buď bezprostředně nebo skrze faráře. Nadační listina z r. 1406. ustanovuje, aby farář Klumínský za denní zpívanou mši dal mimo jiné denně též od stolu svého něco jídla a piva, ráno a večer, ke škole.²⁾

O správci školy dodati ještě třeba, že hrával i varhany. Tak mu byla v nadaci Pavla z Jencenšteina v Staré z r. 1408. vykázána výslovně 1 kopa grošů „pro tangendis organis“. Ovšem byly tyto varhany ještě onen starý netvor s klávesy na půl stře-
více širokými, na něž nemohl hráč více dokázati, nežli zpěvákům ton melodie udati a při něm je udržeti. Proto asi málo byly rozšířeny, proto tak řídká děje se zmínka o nich.

D. Jaký byl posvátný zpěv český této doby?

Seznavše z tohoto stručného nástinu rozšíření a zvelebení bohoslužebného zpěvu v zemích českých, přihlédněme již ke hlavní úloze své: vytknouti a zevrubněji dolíčiti obsah, ráz a vznik, jakož

¹⁾ Lib. erect. I. 95.

²⁾ Lib. er. VII. 62. — Hojně zpráv o tom viz v Tomk. děj. Prahy III. st. 264. sl.

i vniternou cenu českých písní posvátných doby Karlovy. A u věci této snadno především se domyslíme, že v době, kdy péčí tak moudrých a věhlasných vladařů, jakými byli Karel v občanských a Arnošt v církevních záležitostech zemí koruny české, bohoslužba tak znamenitou měrou se rozmáhala a zvelebovala, jako nikdy před tím, ani potom, zajisté netoliko liturgický, anobrž i obecný zpěv lidu značně se povznesl a rozhojnil. Jako vždy, jest nám ovšem i v této době šetřiti rozdílu mezi liturgicko-latinským zpěvem církve a obecným českým zpěvem lidu. A zřejmo jest, že národ český, národ zpěvný dal v době nadšené víry zajisté i své vřelosti u víře výraz netoliko bohatým zpěvem liturgickým, ale i hojnějším a bohatějším zpěvem českým, nežli v předešlé době, kde u víře křesťanské teprve se vzdělával a pohanským řádům odvykal. I vzniká u věci této především otázka :

a) Které písně české pocházejí z této doby? — Prameny jejich.

Nesnadno jest nám, dáti na tuto otázku všestranně uspokojivou odpověď z nedostatku rukopisných důkazů oné doby, jichžto jen po skrovnu se nám dostává. Třeba jest nám tudíž někdy toliko s domyslnými kombinacemi na ten čas se spokojiti.

Tak učiniti jest nám hned z počátku s nejvzácnějšími zpěvy této doby, s r o r á t e m i A r n o š t o v ý m i. Žel Bohu krutá litice válečná pohubila staré památky Čech oné doby tou měrou, že nelze nám vykáhati se žádným rukopisem „rorát“ z oné doby. A přece že existovaly, nelze nám dle starých podání a zbytků pochybovati. Nezakládáť se zajisté na lichu svědectví Balbínovo u věci této, ad a) již sdělené.¹⁾ Z něho poznáváme, že podnětem ke vzniku našich rorátních zpěvů byla ranní zpívaná mše na čest nejsvět. Rodičky Boží. Ta však již vlivem Karlovým ve XIV. stol. valně se rozšířila po zemích českých; tudíž na snadě jest se domysleti, že i rorátné zpěvy pro ni složené záhy a rychle se rozšířily péčí zbožného Arnošta. I neváhám pro horlivou snahu Arnoštovu o zvelebení služby Boží a zbožnosti lidu přisvědčiti starému podání, že sám Arnošt jest původcem přeutěšených zpěvů těchto. Muži takového důmyslu a věhlasu bylo za snadno složiti je podle

---

¹⁾ Viz na str. 88.

mešních oficií marianských a adventních, jež byla tehdáž interpolacemi veskrz značně rozšířena dle tehdejšího způsobu, obecně zavládlého. A naše „roráte“ nejsou právě nic jiného než interpolované texty mešní.¹⁾ Však bezprostředních důkazů autorství Arnošтова nemáme. Toliko doložiti můžeme ještě, že všeobsáhlý vele duch jeho neobmeškal pečovati též o pořízení nových knih bohoslužebných. O tom svědčí „inventáře kostela pražského“ (u sv. Víta) z let 1354. a 1374., které zachovaly se v knihovně jeho metropolitné kapitoly a na něž laskavě upozornil mne univers. profesor Dr. Ott. Čteme v něm, že pořídil (fecit) Arnošt jeden antifonář v jednom svazku, jehož užívají kanovníci „praecentores“ (předzpěvující). Dal také shotoviti nejslavnostnější antifonář třísvazkový, jedno nové graduale jednosvazkové a dvě denní pro choralisty. Kromě toho dal Arnošt ke kostelu ještě jednu knihu, zavírající v sobě „Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus, epištoly a evangelia a jinou knihu „překrásnou,“ mající s e k v e n c e²⁾ na celý rok. (Tak inventář z r. 1374.³⁾) — K tomu sluší také dodati zprávu Balbínovu⁴⁾, že *to byli biskupové a arcibiskupové, po výtce však kanovníci pražského kostela, již skládali ponejvíce tyto zpěvy a písně kostelní ze spisů sv. otců.* —

Vedle převzácného souboru těchto rorátných zpěvů zaznamenati jest nám do této doby i více jiných jednotlivých písní. Druží se k nim jmenovitě ty, o nichž Balbín dokládá⁵⁾, že „našel v jisté sbírce rukopisů knihu proz a zpěvů („prosarum & cantum“) kostela pražského, sepsanou prastarým druhem písma.⁶⁾ Nacházely se v něm nejprve latinské prozy s notami, pak i české

---

¹⁾ I texty sekvencí, z nichž částečně vzaty jsou, říkaly se tehdáž při mši sv.

²⁾ Skládaliť a říkali při bohoslužbě ve středověku mnoho sekvencí, z nichž později a podnes již jen pět se užívá. Tato kniha sekvencí jest bez pochyby táž, jež až podnes chová se v archivu kapitoly metropol. a pochází z r. 1363.

³⁾ Viz o něm mé pojednání v čas. „Method“ r. 1880. str. 53.—55. — Neexistuje více žádný z ostatních jmenovaných rukopisů? —

⁴⁾ Vita ven. Arn. p. 199.

⁵⁾ L. c.

⁶⁾ Notové písmo jejich nemohlo tedy jiné býti leč buď podkovové a hřebíčkové, nebo „muščí nožičky“, neb dokonce neумы, patřily tedy buď do XIII., XIV. neb nejdéle XV. století. Pozdější mensurované písmo notové bylo i za Balbína.

prozy.¹⁾ I dokládá o nich, že „byly téhož tonu a nápěvu a tak složeny, jak podnes se zpívají.“ Pak dále o českých, že jsou jasnější a výraznější či trefnější a více veršů čítají.“ Někdy se citují po straně svatí otcové, z jichžto spisů ty zpěvy byly jsou váženy, jako sv. Řehoř, sv. Bernard a j. Z tohoto svědectví poznáváme opět, že vznik českých proz a písní i v této době odvoditi sluší z latinského zpěvu. Na to Balbín jmenuje některé z českých proz, výslovně říká, že v nich obsahují se též přemilé lidu písně: „Nastal nám den veselý“, „Andělové jsou zpívali“, „Jmeno Boží veliké Emanuel“, „Narodil se Kristus Pán“, „Na Boží narození“, „Co tu stojíte“, „In dulci jubilo“, „Vstalť jest této chvíle“, a mnoho jiných proz a sekvencí kostela pražského.“ — Z této zprávy Balbínovy vidíme, že k starým písním předešlé doby Čechové nyní pilně a horlivě přidávali a přidělávali hojně jiných, osvědčující i takto horlivost svou u víře a životě křesťanském, jež byla tak veliká, že i mimo dům a služby Boží zpívali posvátné písně, tak že souvěký mudřec český Tóma ze Štítného viděl se pohnuta vyznati: „A tu vieru (t. apoštolské vyznání víry) každý vstáváje měl by spěti i také lehaje.“²⁾

Dvě z jmenovaných písní „nastal nám d. v.“ a „jmeno Boží v. E.“ zavírají se také v starším kancionále jistebnickém. Však má tento kancionál kromě nich ještě jiných šest písní českých, jež k ostatnímu obsahu latinskému (mešnímu) na konci jsou přidány. Začínají: „Počátek toho rodu“, „divná milost Boží“, „Zdrávas nejsvět. Královno“, „Zdrávas Císařovno.“ Tyto písně jsou veskrz notovány čtvercovým písmem. Pak podává též kancionál ještě dvě písně „Stala se jest věc divná“, a „Věčnému Tvorci děkujíc“ a dříve již mezi latinskými hymny českou: „Za císaře Augusta Panna porodila Pána Jezu Krista,“ všecky tři bez nápěvu. Písně „Stalať se jest věc divná“ a „Nastal jest nám d. ves.“ nalezl jsem také v rukopise třeboňského archivu, A. N. 4. (na listě 407.), pocházejícím z XV. století. Píseň „Nastal jest nám n. d. v.“

¹⁾ Prozy (či sekvence) byly zpěvy, jež následovaly po graduálním alleluja a byly textem opatřené rozšíření alleluja. Skládali je hojně věhlasní mužové v středověku, později také u nás. Že byly volně sdělávány bez básnické míry, sluly „prozy“.

²⁾ T. j. vzpíeti = zpívati. Viz Kn. naučení křesť. 1873. str. 184.

jeví se ve všech jmenovaných pramenech, byla tedy lidu nad jiné milá a rozšířena.

K těmto pramenům písní doby Karlovy sluší řaditi také rukopis c. k. knihovny pražské XVII. F. 30. Pět písní z něho přisoudili jsme původem již první době; ostatních třináct náleží asi do té doby, ne-li již také do předešlé. Jsou to písně: „Vítaj milý Jezu Kr., Králi všemohúcí,“ „O Maria róže stkvúcie,“ „Vítaj milý Jezu Kr., narozený z panny čisté,“ „Navštěv nás Kriste žádúcí,“ „Ach nastojte na mé hříchy,“ „Královno nebeská raduj se, alleluja“ (Regina caeli laetare allel.), „O přeslavná Matko bozie,“ „Zdráva naděje všeho světa Maria,“ „Zdráva bozie matko,“ „na čest panně ktož se klanie,“ „Zdravas hvězdo mořská.“ Následující dvě písně jsou vlastně prozy. První „Milý Jene počni slova“ ¹⁾ zavírá v sobě vypsání celého umučení Páně, druhá „Doroto panno čistá“ ²⁾ vypisuje život této světice. I takové životopisné prozy byly tehdejší velmi oblíbeny. (Viz je u Mone lat. Hy. d. M. III.) — Konečně shledáváme v tomto rukopise také známou sekvenci či prozu: „Stáše matka bozie žalostieci.“ (Tak čteme začátek její patrně starší v jiném rukopise c. k. knih. pražs. XVII. A. 18. též ze XIV. stol. pocházejícím.) Tak dle „Rozb. staroč. literat.“ Však nalezl jsem v rukopise samém (na II. l. čís. 3.) i nejstarší překlad hymnu: „Veni Creator Spiritus.“ Viz jej v příloze č. I. (Zawytay duffe fwatý.)

Z ml. kancionálu jistěbn. náležejí snad tyto písně vznikem svým do této starší doby: „Jedním hlasem tímto časem,“ „Ježíš náš Spasitel,“ „Kriste andělský králi,“ a snad i více jiných.

Do této doby kladu také vznik tří písní, jež nalezl jsem v rukopise praž. c. k. knih. XV. věku, označeném signaturou XI. E. 2. Začínají: „Kristóv život znamenajmy“, „Pastuškám najprv zjeveno“ a „Kriste, jenž jsi den i světlost“, jež jest také v ml. jistěbn. kanc. Poslední píseň tohoto rukopisu „Vítaj milý Jezu Kriste“ není tu bohužel celá a jsouc na konci poslední stránky, svědčí, že tu opět na zmar přišlo více písní.

---

¹⁾ Viz celý text v Hanušově „Malém výboru ze staročeské liter.“ 1863. st. 56. „*Vyniká nadobyčejnou hlubokostí pocitů a obrazností básnickou.*“ (Hanuš.)

²⁾ Viz ji ve Výboru z I. č. II. st. 18. a j.

K těmto písním přidružití sluší také píseň o Panně Marii „Od císaře nebeského“ s dvojitým rýmem uprostřed a na konci, jako jiné té doby. (Viz píseň p. Paterou objevenou „Slovo do světa stvoření“ z XIII. stol. a jednu latinskou v *Chronic. Francisci* p. 39. k r. 1292., na Václava II. sdělanou.¹⁾) — Konečně i jiná marianská píseň „Zdráva matko přežáducie hvězdo mořská přesvětlucie,“ . . . jež obsahuje se v praž. c. k. rukop. II. E. 25. Pochází z II. poloviny XIV. stol. a otištěna jest ve *Výb. liter. č.* (II. st. 24. a j.)

b) Vznik a cena těchto písní.

Abychom dovedli náležitě posouditi a oceniti vznik těchto písní, jest nám především též o této době poznamenati a označiti, jaké byly liturgické zpěvy této doby. Rukopisy staré dosvědčují nám, že tyto zpěvy, porovnáme-li je s nynějšími, vyznačovaly se jako v první době na mnoze, ač ne veskrze složitějšími a bohatěji figurovanými nápěvy a paraeneticky rozšířeným textem. Dosvědčuje nám toho starší latinský kancional jistebnický, této době náležející. Tato kniha, zavírající v sobě mešní officia (introity, gradualy, offertoria a communio), veskrz notovaná byla patrně pro tehdejší kůrové zpěváky určena, jakž dosvědčují sem tam pro zpěváky přidané poznámky, jako: „Kyrie Marie“, „Kyrie paschale“, „in cantu galli“ a j., jakož i nedbalá úprava její.²⁾ Poznáváme z ní, že melodie mešních textů byly z části jiné, než nyní a delší, někdy tak dlouhými neumami zdobené, že ku př. na druhou slabiku slova Ave (commn. na IV. ned. advent.) neméně než 28 not připadá. Následkem této rozvláčnosti stávaly se některé zpěvy až nehezke a unavující. Totéž shledáváme pak i na některých prozách a chorálech českých rorát.

V II. dílu tohoto kancionálu obsahují se vedle jiných také

---

¹⁾ Modlilif se mniši zbraslavští za zakladatele svého kláštera Václava II. takto:

„Dicentes: Christe fac Rex pius vivat iste
Laetus et illaesus exaltetur, quasi Croesus“ &c.

²⁾ V tomto rukopise nazývají se neděle po sv. Duchu ještě nedělemi po sv. Trojici. Pamatujme, že svátek sv. Trojice ustanovil papež Jan XXII. l. P. 1334.

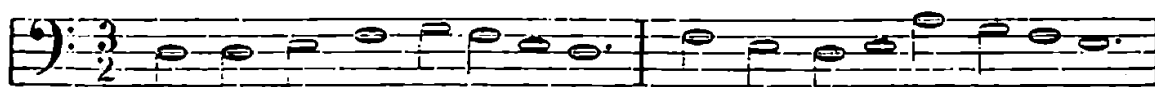
rození, vzkříšení a Těle Páně, zpíval je zajisté i o sv. Václavě, jehož výroční památka platila za největší svátek národní. Třetí díl této písně začíná: „Veselte se všickni slovanští národové“. I zpomeňme k tomu, jak ožilo za Karla slovanské vědomí Čechů. Také jádrným a úsečným obsahem živě upomíná nás na onu dobu velevážený jonický nápěv její první u Šteyera (st. 772.); podobá se velmi nápěvu prastaré sekvence Abalardovy († 1142.): „Mittit ad Virginem“ a zdá se dle něho sdělán býti. (Viz „roráte“). — Však doložití mi této domněnky nelze žádným rukopisem starým. Podle Jirečk. hymnol. (st. 87.) naléztí ji lze jen v pozdějších katol. kancionálech XVII. a XVIII. stol. — V století XIV. rozšířila se valnou měrou i v Čechách úcta k Velesvátosti oltářní, jak jsme zevrubně seznali na str. 76. Mám za to, že pro tu příčinu vzniklo i více českých písní na oslavu této Svátosti, ač mi nelze na ten čas všech doložití středověkým rukopisem. Řadím sem ze známé již příčiny písně končící invokací „Kyrie elejson“. Jsou to písně „Budiž pochválen Pane Jezu Kriste“ (u Šteyera na str. 524.), „Na kolena klekněte“ (l. c. str. 525.), jež má dvojnásobný rým u prostřed a na konci verše, a „Vítej k nám Tělo Páně“ (l. c. str. 529.). V této písni jeví se podobný počátek jako v latinské proze jistebn. st. kancionálu jmenovaného „Ave caro Christi regis veneranda“, však jiné pokračování.

Mám za to, že sluší sem vřaditi také vznik písně o oblíbených tehdáž patronech českých, především píseň „Lidmila, svatá milá“,¹⁾ jež zavírá v sobě vypsání života i umučení této první světice naší. Ctil-li národ sv. Václava, vnuka jejího, hned po mučenické smrti jeho, zajisté nezapomněl ani na bábu jeho a první světici svou. Soudím tak i z obsahu této prozy, jak bych tuto píseň nejraději nazval. Činíť se v ní také zmínka i o tom, že „Krosinu modlu zlatou chovala v tajnosti, dokud víry křesťanské nepoznala“. Památka této modly pohanské nemohla zajisté jinak než-li z této starší doby zachovati se nám. I prostý, ušlechtilý nápěv dorický nasvědčuje jádrností a úsečností této době. Však Jireček udává (v hymnol. st. 87.), že složil tuto píseň r. 1589. Lomnický dle nápěvu staré národní: „Eliško milá srdečná“.

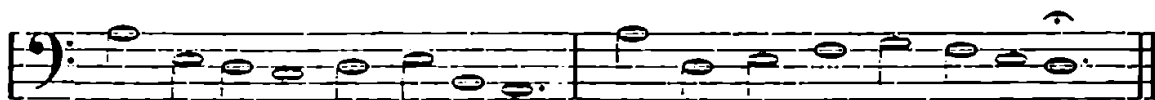
Sem čítám i píseň o sv. Martinu „Svátek se dnes připomíná“. Jestíť známo, jak slavně a hojně ctili Čechové právě

¹⁾ U Šteyera na st. 768.

v této době tohoto slovanského světce, tak že žáci v souvěké písni o něm pěli píseň: „Den sv. Martina ctí všeliká dědina“. A školy zvláště jej slavně ctily za svého patrona. Tudiž zajisté neobmeškali uctíti jej i posvátným zpěvem, aniž mu zasvětili již od nejstarší doby svátek, jenž náležel k nejslavnějším národním. I dali proto této písni též proslavený nápěv svatováclavský za základ, přidavše toliko jednu větu melodickou, jež objevuje se později též v písni „Otče náš milý Pane“. Však vyměnili v ní zádumčivou frygickou toninu svatováclavské za zmírněnou vážnou a slavnou hypodrickou. Pro zvláštní zajímavost její vizme, jak zní: ¹⁾

„Svá-tek se dnes připo-mí-ná slavný sva-té-ho Mar-ti-na,

jenž nej-pr-ve byl ry-tí-řem, pak bi-sku-pem a pastýřem.“ ²⁾

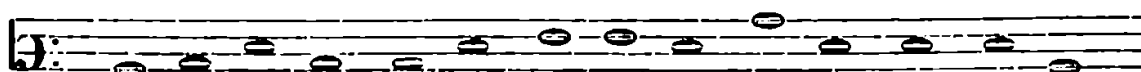
Pozorujme na této písni, jak skladatel snažil se noty vypůjčené melodie přizpůsobiti novému textu a jeho přízvuku slovesnému.

Třetí píseň o sv. patronech, již sem řadím, jest o sv. Prokopu „Svatý Prokope, zástupce české země“, o níž už dříve jsem promluvil při písni sv. Václava na str. 61.

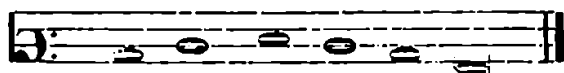
Přehlédneme-li nyní sumovně písně této doby jisté a nejisté dle obsahu, shledáme, že předkové naši skládali tehdáž písně

¹⁾ U Šteyera st. 792., kdež jest o quartu (s b) zvýšena.

²⁾ Srovnejme k ní sekvenci z Arnoštova „Liber sequentiarum“:

Sa-cer-do-tem X - sti Mar-ti-num cun-cta per or-bem

can-tat ec-cle-si-a.

Viz o ní též: Bartsch Lat. Seq. d. M. S. 10.

o vtělení, narození a vzkříšení Páně, o Božím Těle, o nejsvět. Rodičce Boží a o sv. patronech svých.

Na čase jest již, abychom zevrubněji ohlédali a změřili též hudební cenu těchto písní a vznik jejich. I rozšířím úvahy tyto bez mála na všechny písně této doby, poněvadž čím vzdálenější jsou věkem od nás, tím vzácnější. Začneme s nejvzácnějšími:

α) Roráte.

Kohož bylo by tajno, že na prvním místě sluší zde jmenovati naše rorátní zpěvy, jimž v literatuře písní lidu u žádného národa není rovno, jež u věku našem opět vzkříseny byvše, osvědčují týž a týž starou moc a nevyrovnatelné kouzlo své na duše věřících? Původce těchto zpěvů tenť jest v pravdě Lumír, jenž již po věky hýbá „Vyšehradem a vší vlastí“ a rozněcuje mysl naši podnes týmž plápoem svaté nadšené víry a lásky k Synu Božímu a svaté Máteři Jeho.

Však kdo jest tento Lumír, kdo nám poví? Jako tajemný obraz v Saisu zastřeno jest i jmeno jeho záclonou, již až posavad nebylo nikomu, ani mně lze odhaliti. Jen dohadem jsem dříve již s obecnou tradicí naznačil také velikého Arnošta za skladatele této důmyslné sbírky zpěvů. Přišly ty zlaté písně odněkud s hor jako proudy Nilu do dědin našich, zúrodnily nivy duší svatou vírou, tužbou a láskou a opět odpluly do moře věčnosti, aniž kdo ví, odkud se vyprýštily, jako ty toky Nilu.

Ale jako o pramenech Nilu, počíná svitati též o tom již, jakým způsobem byly tyto zpěvy skládány a již jest prokázáno, že zřídlem těchto léčivých pramének jest také římský chorál svatořehořský. Nelze mi této pravdy dolíčiti zevrubně o každé části rozsáhlé sbírky zvláště. Toť naplnilo by mnoho listů nad účel našeho spisu a tudíž zůstaviti jest nám toto vypsání zvláštní vděčné monografii, jakou počal již P. Pachta v Cecili-Cyrrillu r. 1879.—1881. sl. Však povinni jsme, alespoň některým příkladem této pravdy přehledně dotvrditi. — Právě v tu dobu, kdy pátral jsem po vzniku rorát, hledalo i dvě jiných vydatných pomocníků po něm, neúmorný redaktor Lehner a P. Pachta, i dodělali se oba příznivého výsledku, seznavše, že rorátní officium na neděli sděláno jest jednak podle mešního officia římského na středu o suchých dnech adventních, a od polo-

vice¹⁾ notu za notou podle středověké dlouhé sekvence „Mittit ad Virginem“.²⁾ Však not jejich užil skladatel českého textu tak, že rozdělil jednotlivé díly či slohy latinské na tolikéž krátkých chorálů, mezi něž vložil vždy po jedné mensurované písni, jejíž nápěv volně vzdělal vždy podle předešlého neb jiného chorálu. Vedle toho rozdělil skladatel i český text „chorálů“ tak, že vždy dal jen jednu notu na jednu slabiku, roztrhav tím též neumatické melismy latinského originálu. Viděti z toho, že znal český skladatel dobře způsob tehdejších skladatelů sekvencí, již graduálné alleluja neb aspoň poslední slabiku jeho „ja“ též tak rozdělovali, že pod každou notu dlouhé neumy kladli po jedné slabice svých sekvencí. Tak právě sekvence tehdy vznikaly. I poznáváme z toho, že náš český skladatel jednak žil ve středověku, kdy takto se skládalo, jednak že byl muž bohoslužby církevní a způsobu tehdejšího skládání dobře znalý, jakým Arnošt ovšem na výsost byl.

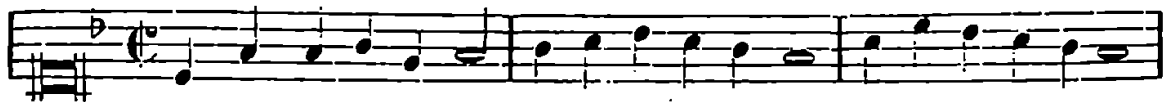
Na důkaz těchto výpovědí stůjtež zde pro porovnání tyto výňatky:
Latinská sekvence (Schlecht l. c.) počíná takto:

„Mittit ad Virginem non quemvis Angelum sed for-ti-tu-dinem
su-am arch-an-ge-lum a-ma-tor ho-mi-num.“

¹⁾ Dle Pospíš. vyd. I. st. 23. od prozy „Pán Bůh všemohoucí“. Rovněž tak upraveny jsou také jiné prozy, jako čtvrtěčná „Otče všemohoucí“ a t. d.

²⁾ Viz ji s melodií v Schlechtově Gesch. d. Kchm. S. 232. Také Meister (l. c. S. 162.) ji má, však s německým textem vzav ji od českých bratrů z „Gesangbuch der böhmisch. Brüder“ 1544. Čeští bratři ji podávají i s uchylkami od latin. originálu dle našich rorátních rukopisů. O melodii tady dí Winterfeld (I. S. 32.) „*sie trage schon das Gepräge der späteren Zeit . . . und gehöre als dem Gedichte gleichzeitig der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts an.*“ Mone (II. S. 32.), Wakernagel (I. 116.), Meister a j. dí, že původcem jejím jest Abaelard, jenž zemřel 1142. — Viz tuto sekvenci s českým textem a vše notovanou také v kancionále utrakv. Valent. Polona (r. 1582.) na str. 4. b). O dobrých sto let dříve psána objevuje se nám v rukop. c. k. knih. praž. XI. E. 2., kdež také celý překlad její s melodií veskrz notovanou černou čtvercovou notou vše stejnou na čtyřlínových systemech na listě 118. a) a sl. spatříš.

Tuto melodii rozdělil skladatel rorát na text český takto:

„Pán Bůh všemohoucí z ve-li-ké mi-lo-sti poslal posla svého

an-dě-la mocného k Panně Ma-ry-i k tomu zvo-le-né.“ A t. d.

(Posp. vyd. I. st. 23.) Pozorujme u křížků, jak jsou neumatické ozdoby na slova „k P. Marii k tomu zvolené“ roztrhány. Však největší měrou jeví se toto roztrhání a rozdělení chorálních melismů v roratních „gradualech“. Vizme ku př. gradual „na štědrý den“ (Posp. st. 153.). Toť jest patrně sděláno dle prvního gradualu římského na sobotu adventních suchých dnů, ač jest částečně dle něho i volně upraveno a rozšířeno. Začátek jeho zní:

„Jako slunce, kteréž vi-dí-me na okrs-lku ne-beském

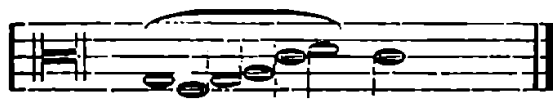
v bě-hu svém vše-mu stvo-ře-ní zem-ské-mu sví-tí“ a t. d.

(Gradual na pátek st. 116.) —

A v římském gradualu na zmíněnou sobotu čteme:

„A sum - mo cae - lo e - gre - ssi - o

e - jus“ a t. d.

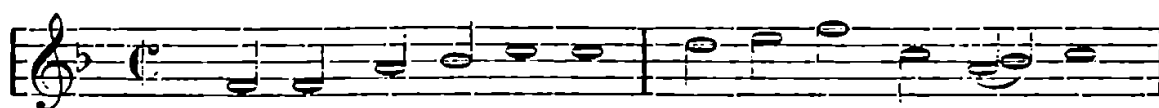
Rovněž tak čteme i v nedělním graduálu. (Viz o něm Pach-tovy „Poznámky a vysvětlivky k roratním zpěvům dne nedělního v Caecilii r. 1879. st. 83.)

Však znamenajme také na těchto příkladech, jak rozvláčně tento roztrhaný český chorál proti svěžím melismům latinského

originálu zní a jak houževnatě držel se český autor svého poněkud přeměněného nápěvu proti originálu. V graduálu nedělním jest patrně i český text „Syn Boží s nejvyššího nebe od Boha Otce ráčil jest na tento svět přijíti“ utkán podle vzoru latinského gradualu „A summo caelo egr. e.“ (Žalm XVIII. 7.) A graduál pátkový sdělán dle římského graduálu druhého na sobotu o suchých dnech adventních (textem dle Žalmu XVIII. v. 6.) Vzhledem k rorate na ostatní dni po neděli shledáváme, že rorate pondělní a úterní jsou melodií rovna nedělním; jenom některé noty jsou delší a písně jsou z části jinak sdělány. Též rorate na ostatní dni začínají jako předešlá; ano čtvrtkové začíná i obsahem svým jako adventní mše feriae IV. o suchých dnech, text jest toliko „tropicky“ interpolován.

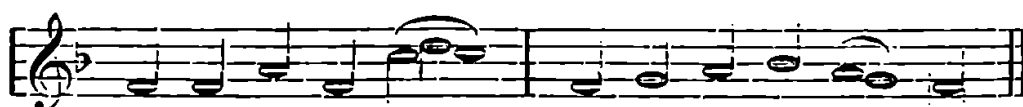
Kromě naznačených nápěvů užíváno častěji střídavě též motivů latinských sekvencí a tropů tehdejší doby. Tak často shledáváme melodii latinské písně „Ave hierarchia“, již Mone nazývá „ein Glossenlied über das „Ave Maria“.“) Tato melodie nad jiné se rozšířila v lidu českém a podnes mocně zaznívá v adventě po kostelích našich. O latinském originálu dí Leisentritt (r. 1567.) u Waker-nagla: 2) „*Ein latein. Gesang von der hochwürdigst. Jungfrau Maria der Mutter Gottes, welchen die altgläubige christliche Kirche pflegt im Advent gar andächtiglich zu singen; ist begründet Luc. I. und durch den Propheten nach der göttlichen Weisheit, wie oben angezeigt (Eclic. 24.), bewahrt.*“ Má 12 sloh pětiřádkových. První zní podle Meistra (l. c. st. 151.):

„A - ve hie-rar-chi-a cae - le - stis & pi - a,

De - i mon-ar-chi - a, re-spi-ce nos Di - a

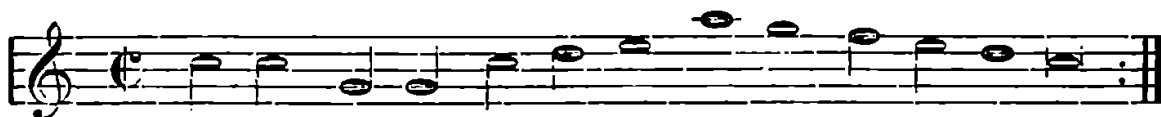
ut e - ru - a - mur er-ran-tes in vi - a.“

1) L. c. I. S. 106.

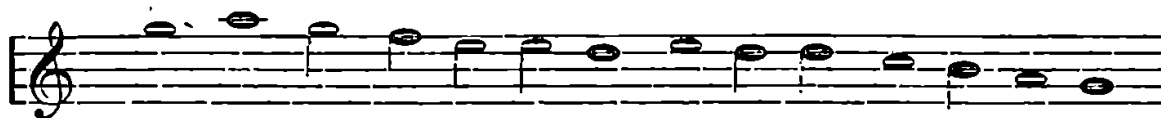
2) L. c. I. S. 245.

Tuto transponovanou hypojonickou melodii, v níž jeví se statečná zmužilá mysl věřící, znamenáme v písních: „Milosti tak hojné“ (Pospíš. l. c. st. 28.), „Protož se připravme“ (st. 65.), „Slušnou chválu vzdejme“ (st. 160.), „Otče všemohoucí, Ducha tvého moci“ (st. 163.)¹⁾ a jiných. Vznikem klade se i latinský originál této glossované písně na „pozdrav andělský“ do XIV. století.²⁾ (Viz latinskou i s českým překladem v Rozenpl. kanc. st. 25. a 4. Každá sloha počíná zde jedním slovem z modlitby „Zdravas Maria“.)

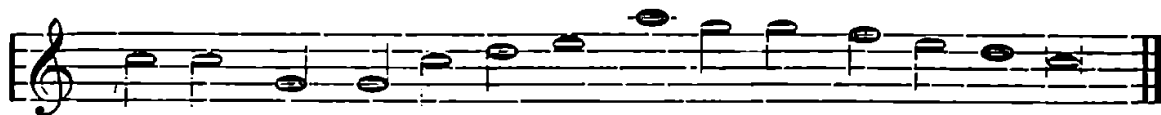
Vedle této objevuje se v rorátních písních také melodie latinské písně „Ave virgo virginum“, k níž mnoho rozličných textů je sděláno, jež také obsahují výklad na „pozdrav andělský“. (Viz Mone l. c. II. 256. a j.) Jest též prastará a zní s textem sv. Bernarda³⁾ takto:

„A - ve vir - go vir - gi - num, a - ve vi - a mo - rum;
e - di - di - sti fi - li - um, vi - tam mor - tu - o - rum;

qui non in con - si - li - um a - bi - it im - pi - o - rum,

is per te sub - si - di - um con - fe - rat be - a - to - rum.“

Dle této svěží a živé melodie hypojonické sdělány jsou písně: „Bůh věčný co uložil“ (st. 26.), „Jakož o tom proroci zdávna zvěstovali“ (st. 77.), „Ej já, vece, pokorná dívka“ (st. 140.). — Ano i melodie známé sekvence „Lauda Sion“, jež ale starší jest než tato sekvence, užil skladatel rorát k některým chorálům, jak viděti lze na chorálu „Sladké ovoce vydal jest“ (st. 118.), a na proze „Poslal Bůh s nebe sám od sebe“ (st. 138.). Této oblíbené melodie

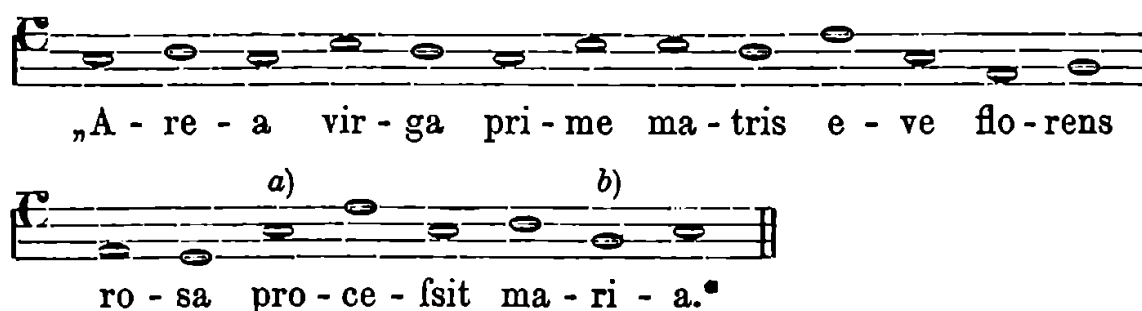
¹⁾ Pozorujme na str. 162., kterak skladatel rorát sdělal dle téže melodie píseň „Vtělení Krista památku“.

²⁾ Meister l. c.

³⁾ Viz jej u Meistra l. c. st. 213.

užívali předkové naši i později často k jiným prozám nejrozmanitějším, jak na patričním místě poznáme.

Pramenem jiných zpěvů rorátních byla latinská sekvence „Area virga primae matris“, jejížto vznik klade Wakernagel do XIII. století.¹⁾ Otiskuje ji celou s nápisem: „Sequentia in assumptione b. Mariae“. A na týž svátek ji podává též velký a krásný „liber sequentiarum“ Arnoštův. Čteme tu první třířádkovou slohu takto:

Tento mužný a statný nápěv hypomixolydický (VIII.) jeví se v našich rorátech při proze „Světlo nejtajnější z stolice vyšlo z nejvrchnější“ (Pospíš. st. 119., kdež ale dvě noty jsou změněny. Však při *a*) má podle pozdějších kancionálů [bratrského 1576. a j.] místo *g c* jen tercii *a c* transponovanou na *g hes*. Při *b*) psáno zbytečně diesí *fis* [transponov. *e*] místo *f*. Ostatní souhlasí.

Píseň „O co tebou hnulo“ (Pospíš. st. 37.) složena jest na nápěv sekvence „Ave gloriosa Virgo“: *ḍ a c̄ h a e*, jak čteme v rukop. c. k. knih. praž. X. E. 2. na kraji listu 4. a)²⁾. Mone podává text její l. c. II. st. 312. Wakernagel příkládá jednu podobnou sekvenci sv. Bonaventurovi. Však jest tento veledůstojný nápěv složen patrně v hypodorické tonině; sluší proto vynechatí u Pospíšila předznamenání *b*. Mají proto i v tomto vydání chybném všecka *hes* odrážku označenou.

Píseň „Anděl k Marii Panně cnostné poslán byl jest“ (Pospíš. st. 23.) sdělána jest podle latinské: „Mittitur ad Virginem“, jak při ní zřejmě poznamenáno v bratrském kancionále

¹⁾ L. c. I. 151.

²⁾ Týmž nápěvem zpívá se známá píseň: „Vítej Jezu Kriste, s nebeské výsosti“, jak ji podává bratrský kancion. z r. 1576. a Komenský (1659. na str. 286.) na listu 14. b). Viz ji též v Lehnerově kancionálku na str. 125.

z r. 1576. na li. 12. a). Však i tu zní nápěv, poněkud jinak, než v Pospíš. vyd., takto:

V rukopise c. k. knih. pr. X. E. 2. počíná se latinská píseň na 1. listě a) takto: „Angelus ad Virginem Christi destinatur“, a počátek nápěvu, po kraji přidaný, počíná o quintu níž, maje za základní ton c, k němuž, mním, sluší přidati na počátku ke klíči b, tak že jeví se nám pak tato píseň složena býti v hypojonické tonině. A v c. k. pr. rukop. XI. E. 2. z XV. věku obsahuje se tato latinská píseň celá i s nápěvem, však bez klíče (na l. 122. a). Na tento nápěv zpívají se též písně: „Neb Duch sv. sstoupí v tě“ (Posp. st. 103.), „Hned k jejímu svolení ráčil se vtěliti“ (Posp. st. 104.) a j.

Konečně vytknouti jest mi ještě jednu z nejoblíbenějších sekvencí středověkých za pramen rorátních zpěvů. Jest to sekvence „Ave praeclara maris stella“, za jejíhož původce nyní obecně uznává se svatohavelský mnich a básník Jindřich na počátku XI. století.¹⁾ Jako dle její melodie mnoho jiných latinsk. sekvencí utkáno bylo, tak i v našich rorátech mnoho písní a chorálů podle ní upraveno bylo. Známe dva staré opisy její, jeden z pergamenového rukopisu metropol. kapitoly pražské z r. 1363.²⁾ na listě 239., druhý ze starš. jistebnick. kancionálu. Oba nápěvy úplně souhlasí. Podle rukopisu z r. 1363. zní³⁾:

¹⁾ Viz: Dr. Bartsch „Latein. Sequenzen des Mittelalt.“ (S. 97.). Mone (II. S. 355.) a Wakernagel (I. S. 146.) udávali před ním jiné autory. Meister jí nemá.

²⁾ Viz o něm shora na str. 98. ³⁾

³⁾ Uveřejnil jej Pachta v „Cyrillu“ (1880. st. 11.).

De s. Maria.

Jak důstojný, však i líbezný jest tento nápěv, neméně než předešlý písně „Ave hierarchia“. Práví proto Glarean ¹⁾, že jest to „prosa de diva Virgine elegantissima“. Sekvence sv. Tomáše Akv. „Lauda Sion“ jest patrně podle této melodie upravena ²⁾. Podle nápěvu „Ave praeclara“ sdělány jsou v našich rorátech nedělní chorály „Alleluja, chvalmež všickni P. Boha“ a „Od nejvyššího trůnu“ (st. 21.). Však autor rorát nesdělal tyto chorály sám dle oné sekvence, nýbrž notu za notou je opsal z gradualného „Alleluja“ a verše „Sancta Dei genitrix“, jež obsahuje se ve mši „de beata Virgine post tempus paschale usque ad advent. Dni“, jak ve středověku a i později ještě v Čechách se říkala. ³⁾

I v tomto českém chorálu shledáváme očividně, že vznikl z latin. melismatického chorálu tak, že skladatel roztrhav melismy, téměř každé notě podložil po jedné slabice. Poznáváme z toho, jakož i ze vzniku proz, že právě toto dělení a trhání neumatických melismů lat. chorálu jest také jednou známkou, jež označuje tvoření tehdejších písní českých, jakž i později ještě na jiných písních mimo roráte poznáme.

Český text chorálu „Od nejvyššího trůnu nebeského“ není nic jiného, než paraenetické rozšíření 7. verše XVIII. žalmu: „Od končin nebes východ jeho“ („A summo caelo egressio ejus“), což platí též o nedělním gradualu „Syn Boží s nejvyššího nebe“ atd. (Viz jej shora, kde jsme ukázali, že církev tato slova žalmu klade do graduálu mše adventní, odkudž asi náš autor je vzal i do rorát.) Podobně se má i s ostatními gradualy a chorály.

¹⁾ Dodecachordon l. II. cp. 35.

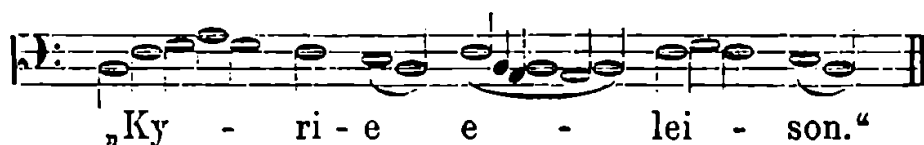
²⁾ Však Pothier ve spise „Melodies gregoriennes“ udává za pramen její sekvenci Adama ze sv. Viktora „Laudes crucis attolamus“, „nach deren Rhythmus und Melodie der hl. Thomas bekanntlich sein „Lauda Sion“ geschaffen hat.“ (Viz v něm. překladě P. Kienle na str. 189.)

³⁾ Viz o tom zevrubný důkaz v Pachtově pojedn. cit. („Cyrill“ 1880. st. 10. sl.)

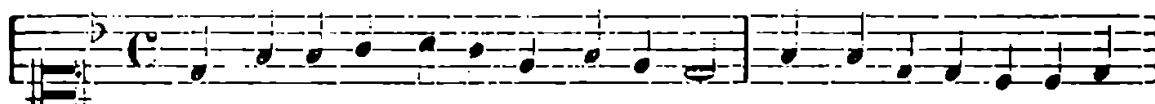
Vedle těchto latinských pramenů církevních objevuje se nám jednou i motiv české písně „Jezu Kriste štědrý kněze“ (v písni „Pane Ježíši Kriste“ na st. 22.).

Však nejčastěji a nejraději vracel se autor rorát k motivům nejoblíbenějším a nejrozšířenějším sekvencí, zvláště „Mittit ad Virginem“ a „Ave hierarchia“, jichž nejčastěji užil a jež i rozmanitě vzdělal, s nimiž na neděli začíná a v posledním officiu na štědrý den končí. A srovnáme-li pestrou a bohatou, však přece i jednotnou tkaninu všech takto sdělaných písní a chorálů, dospíváme ku poznání, že jsou celé roráte skutečně jedno dílo jedním duchem provanuté a složené, ač bohatými vzorci pestře utkané. A o původci jejich jest nám pak vyznati, že byl muž dobře znalý veškerého liturgického a, jak uvidíme, i národního zpěvu českého.

Motivy chvalozpěvů „Sláva Bohu Otci“ a t. d., jakož i motivy textů na Kyrie a na prozy vzaty jsou z nápěvů církevních. Tak jest ku př. nedělní Kyrie věrně sděláno podle Kyrie „in missis b. Mariae V.“ Však i zde znamenáme slabikové roztrhání melismatických ozdob latinského Kyrie. Toto začíná:

A české „Kyrie“ zní (Posp. vyd. st. 13.):

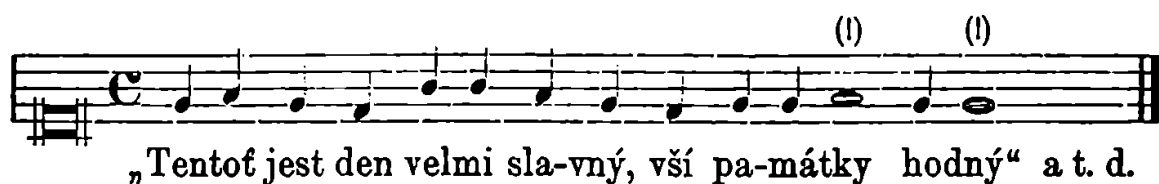
Z porovnání obou poznáváme, jak si předkové naši původní melodii upravovali pro svůj český text. Rovněž tak ustrojeno jest i Kyrie pondělní, úterní, středové a pátkové. Kyrie čtvrteční utkáno jest duchem druhé frázy latinské „Christe elejson“. Ostatně latinský původ těchto melodií a textů dokazují také zřejmě nápisy v některých rukopisných rorátech. Tak označuje rukopis c. k.

knih. pražské XVII. C. 12. původ českého Kyrie úterního nápisem: „Kyrie Angelorum Domina“ (lis. 55. a., též na lis. 75. a při Kyrie „Stvořiteli všemohúcí, votče Bože vší moci“). Rorátní rukopis téže knihovny XVII. F. 45. má v roráte na středu při proze „Z vyso-kosti nebeské vyšlo světlo“ nadepsáno: „Prosa super „Ab arce siderum“. Hymnu takového nezná ni Mone, ni Wakernagel; snad jest tedy českou prací. Podobně doličuje se též původ jiných melodií a textů rorátních, obzvláště v bratrském kancionálu z r. 1576.

Také antifony na počátku rorát položené jsou latinského původu. Již prvá (ve vyd. Pospíš.; v c. k. pr. rukopisech jest po-slední) označuje se nápisem „Haec est dies“ (quam fecit Dominus &c. ze žalmu 117. verš 23.). Přihlédneme-li blíže k této antifoně, shledáme, že jest interpolacemi rozšířený překlad oné latinské a také nápěv její sdělán jest dle obecného církevního nápěvu způsobem dříve již poznaným. Církevní nápěv, však s českým pře-kladem slovným čteme v ml. jisteb. kancionále (na str. 123.) takto:

A v Pospíš. vydání souhlasně s rukopisy ¹⁾ čteme:

Meister cituje sice tuto antifonu, však nezná jí. Ostatně podobá se, že ani nápěv latinsk. originálu není původní, nýbrž vzat jest z velebného nápěvu Prudentiova hymnu (IV. století): „Corde natus ex parentis“, ²⁾ jehož počátek a konec úplně se shoduje s naší antifonou, však ostatek její rozvláčně spracován jest podle téhož hymnu.

Podobně sdělány jsou též ostatní antifony z latinských, zřejmě udaných originálů.

¹⁾ C. k. rukop. praž. XVII. F. 45. má psáno: „Antiphona super „Haec est dies.“

²⁾ Viz jej u Meistra l. c. st. 215.

Avšak dodati sluší, že jeví se v rorátech vedle motivů církevních také původní nápěvy prostonárodní, jako v písni dříve již popsané „Vítej milý Jezu Kr., jenž se“ atd. A rorátní rukopis c. k. knih. pr. XVII. F. 45. poučuje nás zjevně, že některé písně i podle světských motivů prostonárodních se zpívají. Udávám tento rukopis zřejmě při nedělní písni „Počneš z Ducha sv.“ (u Pospíš. st. 15.), že zpívá se jako „Eliško milá srdečná“, již předkové naši velmi si oblíbili.

V písních, které skladatel našich rorát sdělal dle starších a vůbec jiných motivů církevních, osvědčuje se býti dobrým znalcem církevních tonin, zvláštností a okolků (ambitus) jejich, jichžto vždy šetří, aniž kdy z nich vykračuje, z čehož pak vzniká krásná souměrnost, jež ucha i srdce mile se dotýká a zbožnou náladu v duši budí.

Však tyto výroky naše neplatí vesměs o rorátech, jak je redakcí Škroupovou vydal Pospíšil. Toto vydání ani není původní, ani přesné. Není písně, „Zdravas buď Panno Maria“ v starých rukopisech rorátních a shledal jsem také, že Škroupem byl sem tam některý nápěv porušen v melodii. Prohlédl a porovnal jsem několik rorátních rukopisů c. k. knihovny pražské ze XVI. a XVII. věku ¹⁾ a shledal jsem, že notace a melodie jejich mezi sebou i s králové-hradeckými roráty úplně se srovnávají; avšak u porovnání se Škroupovou redakcí objevilo se, že tato práce XIX. věku není správná.²⁾ Tak, abych aspoň některým příkladem toho dolíčil, přidáno v této nové redakci libovolně taktových čár, ano někdy i celých not při chorálních antifonách. Ku př.: při antifoně „Aj anděl Páně Maryi Panně“ (l. c. st. 4.) přidáno jest o první notu c i pošinuta tím celá melodie o tertii níž a tím i ráz její změněn. — Rukopisy mají při nemensurovaných chorálech noty veskrze stejné, jež nová redakce někdy libovolně mění. Někdy klade Škroup melodii o quartu níže neb výše, častěji přidal neprávě b neb diesi (posuvku) k notě. Nejpovážlivější porušení nápěvů tím se stalo, že přidáno tytéž některých průchodných not, čímž byla zohyžděna mnohá píseň po nezpůsobu trhových nápěvů na nemalou ujmu

---

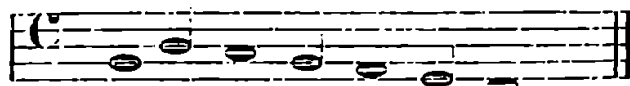
¹⁾ Sub sign. XVII. F. 45. (asi z počátku XVI. stol.), XVII. C. 12., XVII. A. 38. (z r. 1581.) a jiné.

²⁾ Generální bas napsal k tomuto vydání mistr Tomášek. (Viz Časop. kat. duch. r. 1837. st. 527.)

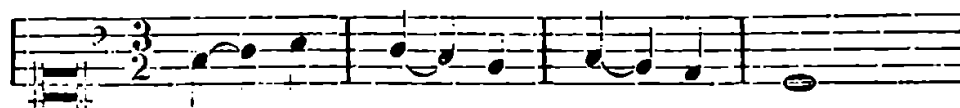
ryzosti a jadrnosti původní melodie; ano někdy i rytmus nápěvu tím byl zvrácen. Za mnohé vizme tyto dva příklady:

V starých rukopisech c. k. knihovny pražské čteme v nedělní písni „Sláva, jasnost, moudrost“:

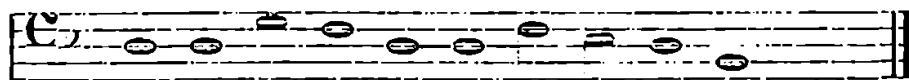
„Sy-nu je-ho mi-lé-mu“ &c.

Ale Škroup klade:

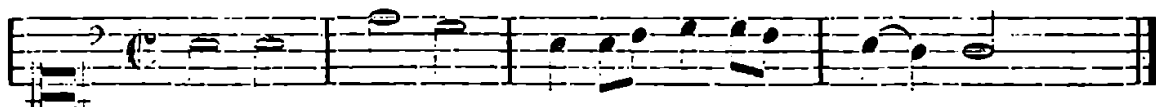
„Sy-nu je-ho mi-lé-mu“ a t. d.

Jiná píseň nedělních rorát počíná v rukopisech takto:

„Z vý-so-sti ne-be-ské za-slí-be-ní“ a t. d.

Však Škroup má:

Z vý-so-sti ne-be-ské za-slí-be-ní“ a t. d.

Jaké to záplaty! ¹⁾ Koho by z takových melodických „ozdob“ „nenapadla běhavka“, jak dí glossator v „Muzice“ o našem českém Josquinovi (v Museu č. sig. 58. G. 10.)! Dodávám, že i rozdělení zpěvů rorátních v Pospíš. vydání na chorály a písně jest libovolné. Jmenované rukopisy rorátní nemají nápisů jiných než Kyrie, Prosa, Gloria, Graduál, Patrem a versus. Tak ku př. náležejí v nedělním roráte všechny zpěvy od začátku až do Kyrie k sobě, tvoříce vesměs mešní „Introit.“ Rukopis c. k. knih.

¹⁾ Pamatujme, že „melodie právě svatá,“ jak trefně dí Sušil v „Úvodu“ svých „hymnů církevních“ (st. 4.), „vezdy čista jest. Ona se nevytlívá nenábožnými cítě, nepřilučuje tonů zbytečných a lichých... Jest prostá, vážně se nese, všelikého tanečného křepčení... se střeží.“

pr. XVII. C. 12. nazývá proto chorál, „Nebesa vypravují čest a slávu Boží,“ jak náleží, „versus;“ neb jest to verš mešního introitu. Zpěvy potom následující tak patří k sobě, že Kyrie („Dnes počátek našeho spasení“) a píseň „Všickni věrní křesťané“ tvoří prvé „Kyrie,“ po mešním introitu následující; chorál, „Všemohoucí Otče“ a píseň „Věkové když přeběhli jsou“ tvoří druhé „Kyrie“ mešní, jakž v rukop. XVII. C. 12. jest i nadepsáno; pak následuje v něm třetí „Kyrie, jež zavírá v sobě chorál „Gabriela archand. svého“ a píseň „Počneš z Ducha sv.“ A týmž způsobem střídá se pak třikráte „Christe“ a opět třikrát „Kyrie“ jako při mši sv., vždy po jednom „chorálu“ a jedné písni na každé „Christe“ a „Kyrie“

Kdož by z toho všeho neznamenal pilné potřeby očistiti tyto perly rorátní od kalu, jímž lesk jejich byl zanesen, obnoviti jejich původní melodie a řád a opatřiti je přiměřenou harmonisací, jelikož ta moderní sluší k starým toninám asi jako cibulová lucerna na gotický chrám. —

I vzhledem k **textu** jest nám zaznamenati, že parenesí a interpolacemi sdělán jest dle latinských mešních officií a sekvencí. Naše proza „Pán Bůh všemohoucí“ (l. c.) není nic jiného než „t r o p u s“ na latinskou sekvenci udanou „Mittit ad Virginem“ A totéž jeví se i v podaných příkladech chorálů „A summo coelo“ a „Syn Boží s nejvyššího nebe.“ Tak jest i u jiných zpěvů.

Vzhledem k obecně rozšířené a oblíbené ¹⁾ sekvenci: „Mittit ad Virginem“ dodávám, že již ve XIV. století měli a znali Čechové i d o s l o v n ý p ř e k l a d její, jež našel jsem v rukopise c. k. knihovny pražské XI. E. 2. Pochází tento rukopis sice z XV. věku, však nestejný pravopis písní v něm přívěskem přidaných, svědčí o tom, že tyto písně opsány jsou byly z nějaké starší sbírky. Však objevuje se nám zde týž nápěv bez b v F klíči v VIII. tonině.

Nelze nám zde rozebíratí zevrubněji každé z denních rorát zvláště, aniž každou jeho částku, ať píseň, chorál nebo prózu. Toť by šlo přes míru a účel našeho spisu a zůstaviti jest nám zvláštní monografii. Dotýkám zde pouze ještě té domněnky své, že asi sotva již ve XIV. věku složena byla celá tato bohatá sbírka zpěvu, jak ji nyní máme před sebou a jak se nám jeví také v rukopisech XVI. a následujících věků, jež i vzhledem k uspořádání

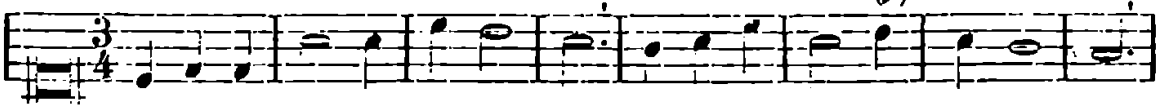
¹⁾ Německý překlad její jeví se již v rukopise XIV.—XV. věku. (Viz Meister l. c. st. 162.)

jednotlivých zpěvů a jich obsahu ani mezi sebou úplně nesouhlasí. Zejména počátečních antifon není všude stejným počtem, aniž jsou stejné spořádány, a závěrečného „Zdravas buď Panno Maria“ není v žádném starém rukopise. Možno také, že Arnoštovým vlivem složeny byly roráte původně latině a teprv později česky přeloženy byly. Však není dokladu na to. Nápadné mi bylo, že jsem ne-nalezl žádných starších rukopisů rorátních nad XVI. století, ač ovšem i zničení starších dalo by se pochopiti a vyložiti.

Vzhledem k vzácné ceně jejich dokládám s Pešinou, že „nejslavnější hudební mistři věku našeho užasli nad velebností těchto zpěvů a s velikou pochvalou mluví o nich.“ K tomu dodávám, že nanejvýš písně z ducha předešlých chorálů tvořené svědčí o umělosti skladatelově, jakož i zanícenosti srdce jeho vírou a láskou zbožnou. Z hlubin duše váženy jsouce, přece i věrně sdělány jsou dle pravidel a ducha té které toniny církevní, jakož i dle obsahu té které písně.

Nemajíce v tu chvíli starého rukopisu po ruce a nemohouce spolehnouti se na správnost nových vydání, obmezíme se pouze na tento doklad: V Pospíšilově vydání prvé (r. 1823.) čteme na str. 148. tuto píseň

(b)

„O byť byl pr-vní o - tec náš Bo-ha poslouchal v o-nen čas,

kdyžto byl v rá-ji postaven, byl by člo-věk smr-ti zba-ven.“

Píseň tato utkána jest podle mešního introitu toho dne (Na štědrý den¹⁾) věrně v duchu dorické toniny. Proto vynechal jsem Škroupovo neprávě předznačené b. Okolek i reperkuse této toniny se nám tady jasně zračí, a bolné jediné *hes* ozývá se nám při bolném přání, aby Adam „byl poslouchal“.

Jinou píseň („Vítej milý Jezu Kr., jenž“ [Posp. vyd. na str. 140.]) ocenili jsme již prvé a poznali její líbezný nápěv. I jest nyní snadno každému o této ceně našich rorát očima

¹⁾ Čas. katol. duchov. I. c. st. 520.

i ušima se přesvědčiti, jelikož podnes po vlasti naší tiskem i zpěvem jsou rozšířeny.

Vzhledem k obsahu stačí zajisté dotknouti, že rorátními písněmi oslavují a vysvětlují se právě nejhlubší tajemství svaté víry Kristovy. Zdaž divu tedy, že tak vznešený a utěšený obsah vyjádřený dokonalými a krásnými nápěvy rozněcuje podnes všechny věřící k mocné chvále Boží, k přeradostnému díkůčinění a k láskyplné lítosti a cnosti! ¹⁾ I spočívá zvláštní požehnání Boží na této nejvzácnější pobožnosti české. Třikráte již hrozil zlý duch času vyhladiti ji: válkami husitskými, josefinským mrazem nevěry a násilné „tolerance“, a za našich dnů netečností náboženskou. Však duch svatých patronů českých, duch Karlův i Arnoštův nad ní očividně bdí a vždy znovu rozněcuje srdce Čechů k obnovení této pobožnosti. Tímto nebeským duchem puzeni jsouce obnovili Královéhradečtí tuto pobožnost, pořídívše si s velikým nákladem a mnohou obětí za císaře a krále Rudolfa II. r. 1585. nové drahocenné knihy rorátní. Tak učinili po nich i jiní. Týž duch vnuknul jim i r. 1786., kdy josefinské patenty novou záhubou rorátům hrozily, by odvrátili ji největším podáním licitačním za ty knihy. A za našich dnů konečně touha po potřebné nápravě a obnově kostelního zpěvu mocněji opět i rorate po vlastech a v srdcích českých rozšířila. I nezbyvá než vroucí přání, by tato nejvelebnější a nejutěšenější pobožnost lidu všude, po všech chrámech českých se rozléhala a v srdcích všech poutuchlou víru a lásku Boží mocně budila. —

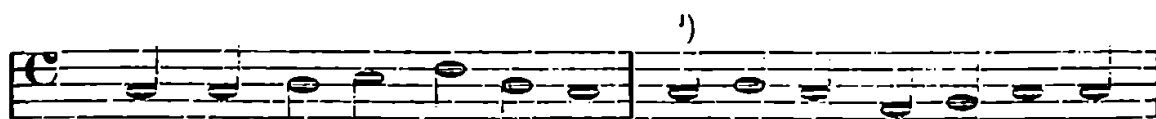
β) Ostatní písně doby Karlovy.

Vedle slavných rorát oceniti jest nám i nemalý počet jiných ještě písní, o nichž už dříve jsem dovodil, že do této doby náležejí. Třeba jest zevrubněji promluvit o jejich vzniku a ceně, poněvadž jedno i druhé jest u nás posavad neznámo, ano nejedna z písní těchto až posud světla veřejnosti se kryla, zastřena byvši pláštěm nezaslouženého zapomenutí. Proto sluší, abychom tyto perly české buď zespod popele vynesli opět na světlo, aneb očištěvše je od pozdějšího rumu původní lesk jejich jim vrátili. Které písně to jsou, pověděno na str. 99. Seznam je nyní dle vytknutého tam pořádku.

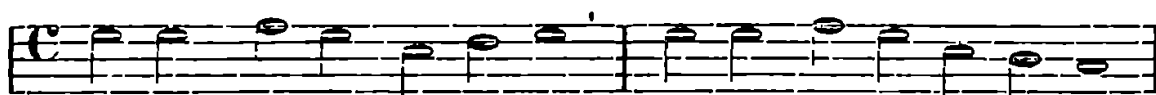
---

¹⁾ Viz také Pešinovo pojednání o tom v Čas. k. d. l. c. st. 523.

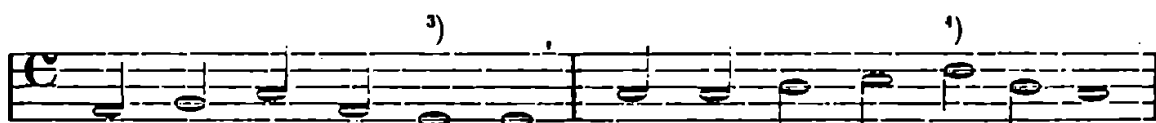

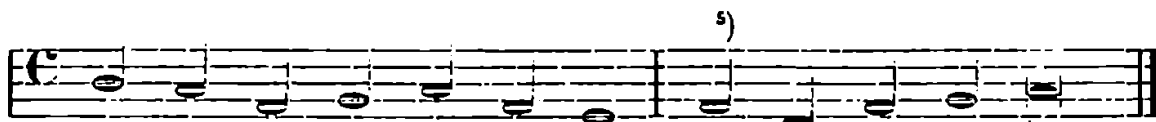
nam pro - ces - sit ho - di - e de ven - tre vir - gi - na - li.
jež nám po - šlo v dnešní den z bři - cha pa - nen - ské - ho.

Pu - er ad - mi - ra - bi - lis, to - tus de - le - cta - bi - lis
Ro. Dí - tě ²⁾ vel - mi pře - di - vné i ta - ké pře - ra - dost - né

in hu - ma - ni - ta - te, qui i - nae - sti - ma - bi - lis
v tě - le smr - tel - no - sti, o němž nel - ze mlu - vi - ti,

est & i - nef - fa - bi - lis, in - di - vi - ni - tate.“
my - sli - ti, vy - pra - vi - ti, ve - dle je - ho Božství.“

Německé překlady této písně existovaly již v XV. věku. (Viz Meister l. c.)

Pozorujme v této písni, jak utěšeně povznáší se ve prostřed do vyšší polohy své toniny, o níž trefně dí Blahoslav, že „zpěvové k ní příležití jsou velmi příjemní a utěšení“. Pro nevšední radost z narození Páně stoupá tu i o ton výše nad oktavu toniny a vrací se pak klidně k prvnímu motivu nazpět. Čistě, plyně, jadrně a prostě teče proud té melodie, odleskem jsa klidné duše a zrcadlem takové též radosti nebeské. Což divu, že byla proto i veleoblíbená i rozšířena, jevíc někdy i více neb méně sloh. Český text

¹⁾ Tady má Komenský: $\bar{d} \bar{d} a h \bar{c} \bar{c}$. Jinak souhlasí s nápěvem naším v intervalech, však pošinul stupnici o kvartu výše na hypojonickou. Rozenpl. a Št. kladou tu opět: $a a e f g g$.

²⁾ Odtud text dle Rozenpluta st. 53. a Šteyera st. 47.

³⁾ Zde píše Meister: $c \text{ hes } c$.

⁴⁾ Místo $c a$ má Meister (o ton niž) $\text{hes } a \text{ hes } g$.

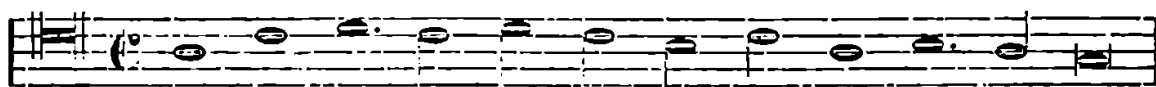
⁵⁾ Tady klade Šteyer: $e d e f \text{ ga } g$, a Meister na konci $gf f$.

jistebn. má 7 dvojitych sloh, Wakernagel (l. c.) udává více variantů. Proto skládali dle ní též jiné písně vánoční jako „Sláva buď Bohu na nebi“, jež textem i nápěvem důstojně řadí se k předešlé.¹⁾ O vysokém stáří jejím svědčí závěrek „Kyrie elejson“. Též vánoční píseň „Zvěstujem vám radost“ začíná jako „Nastal nám den v.“ a ostatek v jejím duchu složen jest doricky s větším okolkem tonů. Rozenplut podává na „touž notu“ také píseň: „Nastal nám čas veselý královské slavnosti“ (st. 35.) Dodávám, že trnavský kanc. udává²⁾ k této melodii text jiný: „Přišel jest nám den veselý beze všeho smutku, narodil se Syn Boží z čistého životka. B. Chvalmež my svatú Máři“ a t. d. I tento text pochází z této doby; neb se zavírá také v ml. jistebnickém kancionále (na str. 99.), kdež ale nápěv nedobře jest pozměněn. —

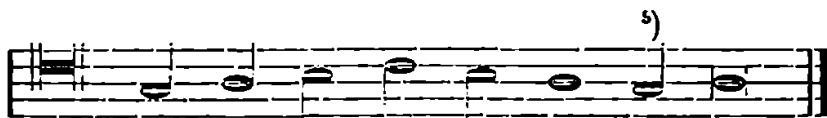
V svatojanském kancionále sluší všeliké posůvky v písni „Nastal n. d. v.“ přidané vynechatí.

2. „Andělové jsou zpívali.“

Pamětihodna jest i tato kratičká vánoční píseň, již nenašel jsem mimo české prameny nikdež jinde. I podle svědectví Balbínova i dle nápěvu jest prastará. Náleží k nejjednodušším, tedy zajisté i k nejstarším, nemajíc více než dvě melodické věty aeolické toniny, jichžto okolek nezavírá v sobě více, než kvintu. Ze tří různých nápěvů, jež mám před sebou, jest patrně nápěv Šteyerův³⁾ původní, poněvadž nejjednodušší. Zní takto:

„An - dě - lo - vé, an - dě - lo - vé⁴⁾ jsou zpí - va - li

a pa - stý - řům zvě - sto - va - li.“

¹⁾ U Šteyera st. 48.

²⁾ St. 38.

³⁾ Jest též v svatojansk. kanc. st. 60.

⁴⁾ Místo druhého „andělové“ mají některé kancionály „ti poslové“, jako utrakv. kanc. r. 1530. a bratrský (1581.).

⁵⁾ Při tomto *g* udává Šteyer zbytečně diesi.

Božan porušil prvou větu této písně ve svém zpěvníku. Druhou podal sice dobře, však neprávě rychlými notami. Též bratrské kancionály z r. 1576. st. 73. a 1581. podávají tu píseň v prvním motivu porušenou všední figurací: *g hes a c a hes c hes a hes g f e f*. Tak ji mají též Komenský ve svém amsterodámském kancionálku (st. 314.) a Rozenplut (st. 43.).

Náš původní nápěv jeví na sobě ráz mile vypravujícího recitativu, jenž snadno utkvíti mohl v mysli lidu, ano podobá se více prostonárodnímu popěvku. Ani u Meistra, ani u Mone, aniž jinde jsem takovéto písně latinské nenašel. Však utrakvist. kancionál z r. 1530. (číslo CV.), bratr. 1587. a „český dekachord“ udávají, že se zpívá jako „Collaudemus Christum Regem“. Mám proto i tento nápěv a text za českou práci a to tím více, že se nám jeví ohlasem také v národních písních českých.¹⁾ Snad náleží tedy také tento nápěv k prastarým prostonárodním, vzat jsa pro naši píseň ze zpěvu lidu, čímž nabývá tím vzácnější ceny a zajímavosti.

Holan podává ji ve své „kaple královské“ (st. 132.) dvouhlasně s nápěvem, duchem stejným.

3. Jmeno Boží veliké Emanuel.

Tato píseň náležela od pradávna k nejoblíbenějším vánočním. Již Balbín (l. c.) klade ji k prastarým a skutečně ji nacházíme v starším jistebn. kanc., však jen polovinu nápěvu pravého. Druhou část možno nám snadno doplniti ze Šteyerova²⁾ neb svatojansk. kancionálu, nebo dle latinského originálu „Magnum nomen Domini

¹⁾ Zvláště č. 13. v Sušil. sbírce moravsk. nár. písní (II. vyd.), kde zní začátek a konec jako naše prvá věta a prostředek má týž motiv stupňovaný

„Kdo se v pátek roznemů-že, kdo se v pátek roznemů-že,

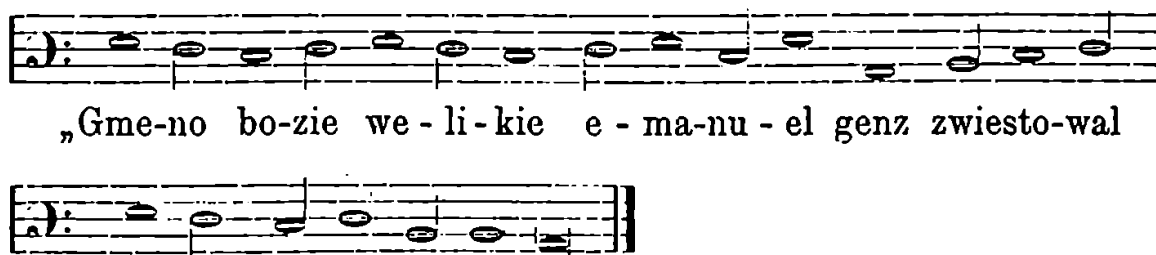
tomu žádný ne-pomů - že, tomu žádný ne-pomů - že.“

²⁾ Str. 35.

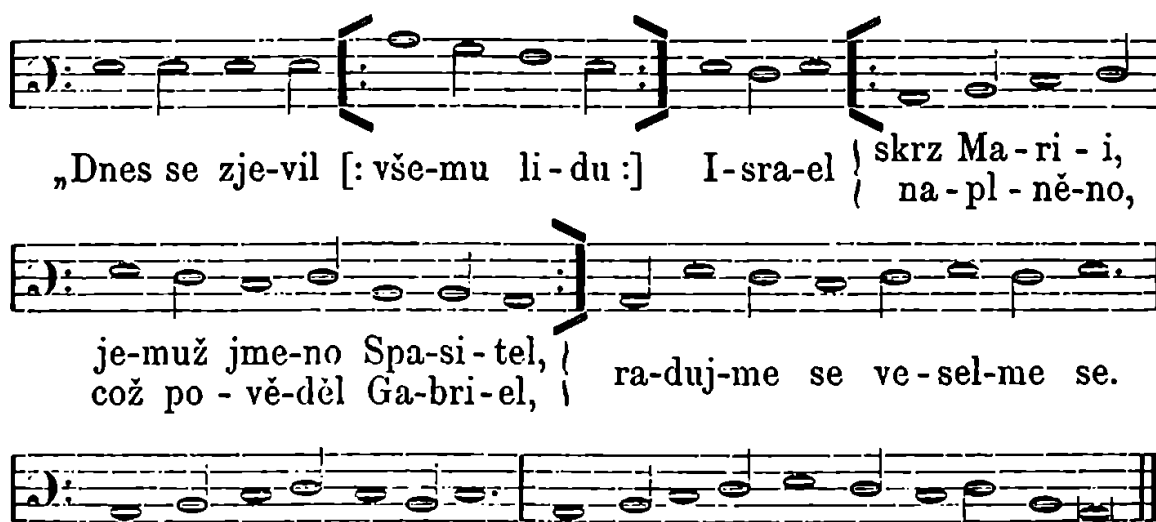
Em.“ u Meistra (l. c. st. 185.), jenž ji podává celou s latinským textem i s německým překladem ze 17. století (i z r. 1422.).

Jelikož jsem jí nikde v českých spisech tak otištěné nenalezl, třeba jest, abychom ji zde uveřejnili. Kancionál jistěbn. podává píseň původním pravopisem takto:

„Gme-no bo-zie we-li-kie e-ma-nu-el genz zwiesto-wal
an-giel swa-ty ga-bri-hel.“ (Má 5 sloh.)

Však doplníme-li ji podle Meistra-Šteyera ¹⁾, zní její pokračování:

„Dnes se zje-vil [: vše-mu li-du :] I-sra-el { skrz Ma-ri-i,
na-pl-ně-no,
je-muž jme-no Spa-si-tel, { ra-duj-me se ve-sel-me se.
což po-vě-děl Ga-bri-el, }

Pan-na sy-na po-ča-la, bez bo-le-sti Kri-sta po-ro-di-la.“

Aj, jaká to radost jeví se v této části nápěvu, jaká souměrnost a lepost jonické toniny! — Však pozorujme při slově zvěstoval a jinde, jak hrubě odporuje přízvuk slovný hudebnému, čehož v latinském ovšem není. Tento začíná:

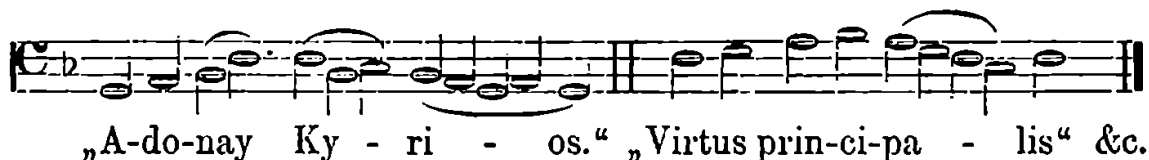
Magnum nomen Domini Emanuel,
quod annuntiatum est per Gabriel.
Hodie [: apparuit:] in Israel,
per Mariam virginem
Rex natus est. ²⁾

¹⁾ Str. 85.

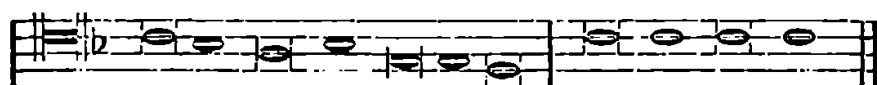
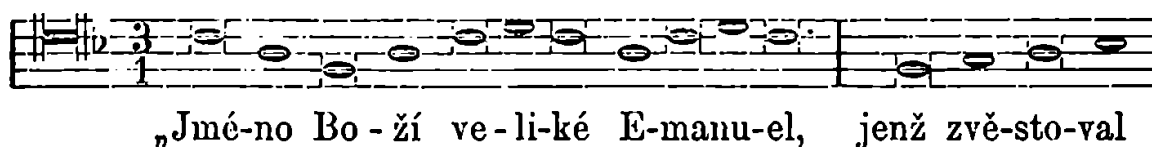
²⁾ Meister má od 4. verše: „De Maria virgine in Betlehem. Eia, eia

Pozorujeme tu opět, jak škodlivě působily latinské prameny našich zpěvů na přízvuk český, tytýž jej i měníce a přesmykující z těžkých slabik na lehké.

Upozorňuji i na to, že první motiv písně jeví se také v „Kyriale“ kapit. knih. pr. z r. 1235.¹⁾ Čtemeť v „Sanctus in festivitatis“ tyto melodické frázy:

Meister (l. c. st. 186.) dí: „*Das „Magnum nom. Domini“ bildete ehedem mit dem „Resonet in laudibus“ (ze XIV. století) jedenfalls ein Ganzes.*“ I poznamenati sluší, že Šteyer naši píseň podává s nápěvem této druhé latinské „Resonet in laud.“, jenž jest asi rovněž tak starý jako předešlý. Jelikož ani Božan, ani svatojan. kanc. ho nemají, podáme ho zde také:

(Tato melodie náleží dle Meistra st. 189. písni „Resonet in laudibus“.)

Jak čistá a mírná radost z narození Páně jeví se nám v těchto nápěvích! Tak čistá jako ty nejčistší intervally terce a kvinty, stále se opakující, jež toliko jednou vystupují do hořejš.

Virgo Deum genuit, sicut divina voluit Clementia &c.“ (S. 185.) Rozenplut přidává k našemu textu ještě: „Sunt impleta, quae praedixit Gabriel. Eya, eya, virgo Deum genuit, quod divina voluit clementia.“ St. 82.)

¹⁾ Viz o něm na str. 47.

quarty jonické toniny, aby dal se patřičný výraz nebeskému plesu srdce „všeho světa“ z narození Páně. —

Což divu, že se nám ohlasy této tak čisté lyrické nálady duše zbožné objevují také v jiných posvátných a národních¹⁾ písních. Píseň „Pán Ježíš narozený“ má týž nápěv. Jiné vánoční jsou dle téhož nápěvu sdělány. Holan podává tento druhý nápěv dvouhlasně ve své Kaple král. na str. 126.

Latinsky se tato píseň zpívala často střídavě s jinými jako: „In dulci jubilo“, „Nunc Angelorum gloria“, „Omnis mundus jucundetur“ a j.²⁾ I mají tyto písně skutečně stejnou toninu, stejný rytmus a podobné nápěvy, tak že jedna píseň upomíná bezděky na ostatní. „Všecky tyto písně zpívaly se při obřadu kolebání dítky „betlemského“. (Meister l. c.) Meister pokládá tyto písně za starší nad XIV. století.

Dodávám, že jistěbn. kancionály oba mají také latinskou píseň „Nunc Angelorum gloria“³⁾, však poněkud jednodušší, tedy i starší, než Meister (st. 183.). V mladším ji čteme takto:

Meister má na tuto melodii ještě druhou slohu:

„Quam celebris victoria recolitur & corde laetabundo,“ &c.

¹⁾ Srovnejme k tomu tuto prastarou národní (Erben. sb. st. 32.):

Toť nic jiného nežli náš první motiv, o ton níž opakovaný. Na základě téhož motivu sdělána jest i moravská píseň: „Stojí tyčička prostřed dvorečka.“ (Suš. l. c. st. 749.) a koleda: „Půjdu, půjdu tu uličku ke dvoru.“ (Suš. str. 745.)

²⁾ Meister S. 188.

³⁾ Ml. na str. 99.

Viz ji také u Rozenpl. st. 76. Druhý nápěv její zní (3. slohy):

Ro. „No - vi par-tus gau - di - um vir - go ma-ter pro-du - xit

& Sol ve-rus in te - ne-bris il - lu - xit.“

K této sloze má Rozenpl. připsáno: Ro.

Mone obou písní nemá. Rozenplut podává ve svém kanc. překlad této písně celé (na st. 39.—40.) — Podávám zde i tyto latinské písně, poněvadž dle jejich nápěvů sdělali si Čechové též některé písně, jako dle prvního nápěvu píseň „Prozpěvující vesele chvalme všickni Spasitele“, „Vesel se nebe“ (Šteyer st. 109.) a jiné. Motivem druhým (*c a f* &c.) nese se také píseň „Pán Ježíš narozený“ (u Šteyera st. 85.). *

4. „Věčnému Tvorci děkujíc.“

Podobným a příbuzným nápěvem jako předešlé vyznačuje se i tato píseň z téže doby pocházející, jež milou prostotou a úsečnou jadrností, však i tektonickou lepostí neméně vyniká, než předešlé, ano jednoduchostí ještě je předčí. Proto pokládám ji za starší předešlých. Šteyer ji má na str. 86., Šípař (s nápěv.) na str. 49. v původní poloze hypojonické. Také svatojan. kanc. ji obsahuje, však s textem poněkud pozměněným.

Dle Šteyera zní:

Vě-čné-mu Tvorci dě-ku-jíc, s Dě-fát-kem se ra-du-jíc,

ve - se - le zpí-vej - me,
o - řě - ru mu vzdej - me.“ ¹⁾

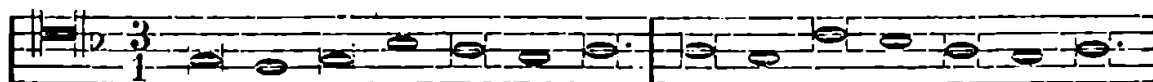
¹⁾ I tento nápěv shledáváme v národní koledě obecně známé.

Melodie této písně sdělána jest podle latinské „En trinitatis speculum“ (u Meistra st. 212.), jež obsahuje se poněkud změněna i v starším jistebn. kancionále. Naše česká melodie písně „Věchn. Tvorci“ jest jednodušší, čistší. Soudíce dle posledních slov můžeme odvoditi tuto píseň z doby, kdy ještě věřící při mši sv. sami „ofěru dávali“. To však že dělo se v Čechách již od nejstarší doby křesťanstva, známe ze svědectví homiliáře opatovického z konce XI. neb z počátku XII. stol. Čtemeť tam (fol. 208. b.): „*Quando ad ecclesiam convenitis, oblationes, quae in sacrario consecrantur, offerte. Qui enim habet unde & non exhibet (kdo má a nedá), qua fronte oblatione, quam pauper exhibuit, communicare praesumit?*“ Jak dlouho asi tento obyčej ofěry bohoslužebné, z níž pak všickni přítomní požívali, v Čechách trval, na ten čas nevím.

Nelze nám proto určitě udati dobu vzniku té písně. Však že alespoň ve XIV. stol. již se zpívala, o tom svědčí starší jistebn. kancionál, v němž na konci se nachází text její bez not, celý tak jako u Šteyera. Také Meister klade (l. c.) latinsk. píseň zmíněnou do XIV. století. Jireček v hymnol. jí nemá. Podle ní zpívá se i vánoční píseň: „Věčný Syn jednorozený“ (u Šteyera na st. 77.).

5. „Na Boží narození.“

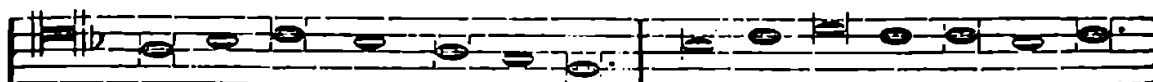
Tuto píseň od Balbína mezi prastaré počtenou nacházíme v rozličných zpěvnících XVI. a XVII. století, též u Šteyera (l. c. st. 52. s dvojí melodií).¹⁾ Jest patrně překlad latinské písně „In natali Domini“, již klade Meister²⁾ do XIV. století. Rozenplut st. 45., 46. a 78. zřejmě ji cituje. Souhlasí s tímto nápěvem až na několik vedlejších uchylek. Však nápěv naší české (dle Šteyera) jest jednodušší než Meistrův, tedy i starší. Svatojans. kanc. jí nemá; proto ji zde klademe dle Šteyera:

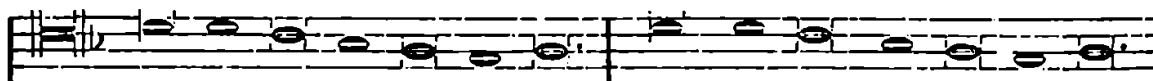
„Na bo - zí na - ro - ze - ní ra - du - jí se an - ge - li
 „In na - ta - li Do - mi - ni gaudent om - nes An - ge - li

¹⁾ Viz Jirečk. hymn. st. 57.

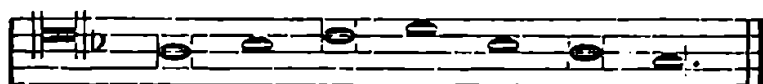
²⁾ S. 209.

a s ple-sá-ním zpí-va - jí: chvá-la mi-lé-mu Bo-hu,
& can-tant cĕm ju - bi-lo: glo-ri - a u - ni De - o;

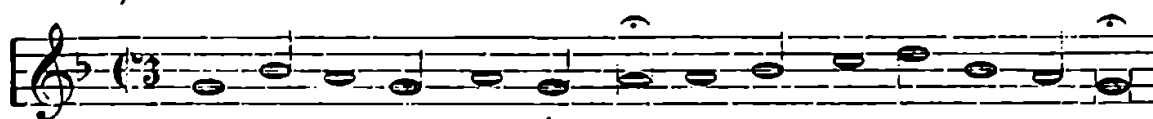
Pan-na Sy - na po - ča - la, nám Bo - ha pó - ro - di - la,
vir - go De - ů ge - nu - it, Vir - go pe - pe - rit

či - stou pan-nou zů - sta - la.“
vir - go sem-per per-man-sit.“ (Rozpl.)

Verše: „Panna Syna počala“ a t. d. jsou vždy refrenem na konci každé slohy. Melodie refrénu tohoto srovnává se úplně s latinskou až na nepatrné přesmyknutí dvou not. (Viz ji u Meistra l. c.) ¹⁾ Meister zde udává též německou píseň „bratrskou“ na tento latinský text „Da Christus geboren war“, ²⁾ jež s naší českou více souhlasí nápěvem, než latinská. Dí v ní Meister: „*Beachtenswerth*

¹⁾ Zní:

In na - ta - li Do-mi - ni gaudent om-nes An-ge - li
„Zur Geburt des Her-ren Chri-ſti“ &c.

& can-tant in ju - bi - lo glo - ri - a De - o:

Vir-go De-um ge-nu-it, Virgo semper in-tacta.“
Vir-go Chri-stum pe-pe-rit,

²⁾ Z „Gesangb. d. böhm. Brüder.“ 1544. Bl. 37 b)

scheint mir die Fassung des böhm. Brüdergesangbuches schon darum, weil sie die älteste ist." (S. 211.) Však u porovnání s naší českou melodií zde podanou jest i tato bratrská ještě rozvláčnější, patrně jsouc upravena na rozvláčný překlad. I potvrzuje se tím, že náš nápěv nejkratší, nejjednodušší, jest asi též nejstarší. Miřinský má nad touto písní psáno: „Obecná, pěkná“ (t. nota). Dle ní upravena jest i vánoční píseň „Věčný Syn jednorozený“ (u Šteyera str. 77.).

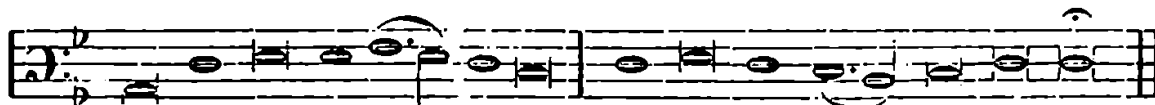
6. „Co tu stojíte.“

Píseň takto počínající našel jsem toliko v kancionále Rozenplutově na str. 42. Jest to vánoční píseň volně přeložená z latinské písně „Quid admiramini“. Rozenplut podává na tuto píseň prve jiný novější, snad vlastní překlad, začínající „Ej co se divíte a co teď smejšlíte“. Pak teprve na stejný nápěv klade i starší překlad náš: „Co tu stojíte“. Také latinský hymnus celý se tu obsahuje.

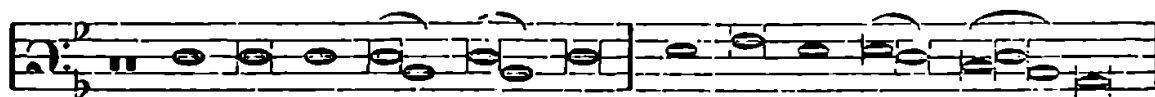
Položíme zde starší překlad, jenž dle svědectví Balbínova do této doby náleží, i s tímto latinským textem pod společný jich nápěv dle Rozenpluta:

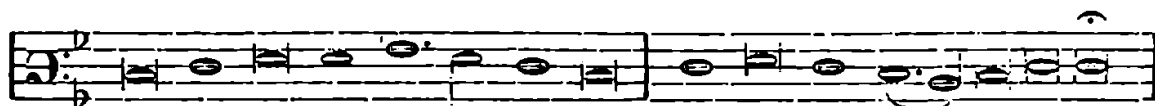
„Co tu sto-jí - te a co se di - ví - te,
„Quid ad-mi-rá - mi - ni quid o - pi-ná - mi - ni,

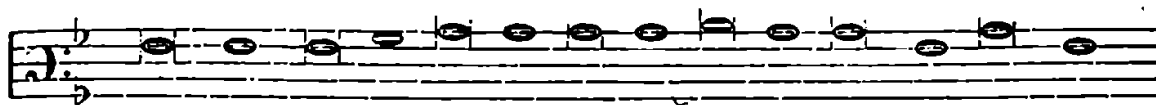
že pan-na po-ro - di-la sy-na vel-mi krá-sné-ho.“
fí - li - ae Je-rú - sa-lem de par-tu no - vi - tá - tis.“

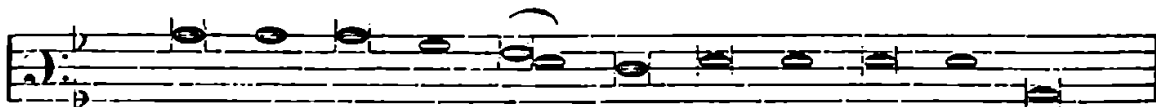
„Ač jest to di - vné, však Bo-hu po - do - bné
„Li-cet mi-rá - bi - le, ta-men pos-sí - bi - le,

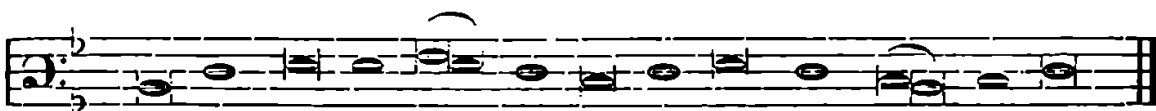
u - či - ni - ti z panny ma-tku bez po-ru-še - ní.“
vir-gi-nem pu-er - pe-ram fu - is - se gra - vi-datam.“

R. „Ten, jenž stvo-řil ne-be ze-mi i vše-cko stvo-ře - ní,
„o - mni - a quae vó - lu - it, ex ni - hi - lo cre - á - vit,

ten dal Sy - na své - ho na po - ro - ze - ní,
o - mni - a quae de - cu - it,
na - tú - ra na - tu - rá - vit,

a - by pan-na po - ro - di - la bez po - ru - še - ní.“
na-tus i - pse vo - lu - it na-tú - ram collaudá-re.“

(Nápěv na str. 41., text na str. 42., latinský text viz na str. 77.)

Tento líbezný nápěv hypojonický upraven jest patrně pro pozdější rozvláčnější text, při němž také u Rozenpluta vskutku se podává. Ani latinský se všecek k němu nehodí. Má celkem tři dvojité slohy. I na starém překladu této písně znamenáme, že ne-dbáno nic přízvuku českého, alebrž položeno slov a slabik krátkých, dlouhých pod noty nápěvu, původně k latinskému textu sdělaného, jak se nahodilo. — Však zda-li nápěv a český text písně zde po-dané původní jsou, nevím, ježto nelze mi doložití jich žádným starým rukopisem. Latinský text její viz v rukopise XV. stol. c. k. knih. pr. X. E. 2. na l. 13. a).

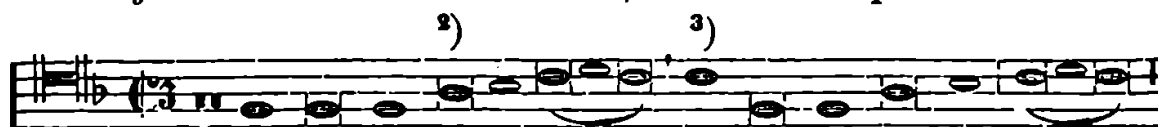
7. „In dulci jubilo“.

Jelikož Balbín cituje tuto vánoční píseň mezi prastárymi českými, mám za to, že se i v Čechách zpívala již tehdáž s textem pololatinským, poločeským, jako dělo se i jinde¹⁾ s touto a s jinými písněmi. Však nemoha ji doložití starým rukopisem, podávám

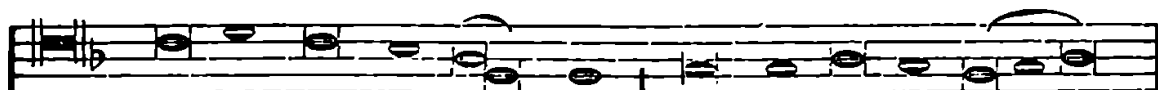
¹⁾ Viz ji polo-německou u Meistra (l. c. str. 178.): „In dulci jubilo, Ru fínget u. sent fro, Bnferš herženš monne Bcgt in praesepio. Bnd leuchtst als die sonne Matris in gremio. Alpha est et O. — Ostatně viz u Rozenpluta (st. 70. a st. 103.) i jiné dvě latinskočeské písně: 1. „Salve parvule, dětátko skvostné,“ 2. „Puer natus in Betlehem, z čehož vesel Jeruzalem.“

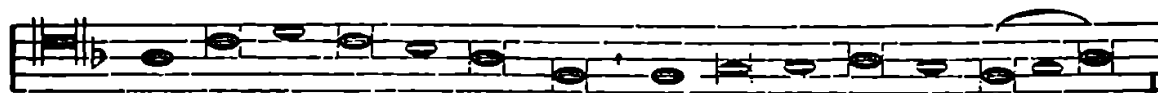
ji dle Rozenpluta,¹⁾ v jehož Kancionále jedině jsem ji našel, zůstává ovšem o své míře a váze, zda-li to ta původní.

1. In dul - ci ju - bi - lo   všickni si zpí - vej - me
2. O Je - su parvule   ny - nej mé dě - fát - ko,

Je - zí - ši mi - lé - mu   in prae - se - pi - o,
ny - nej pa - cho - lát - ko   o prin - ceps o - pti - me,

jenž se rá - čil vtě - li - ti   ma - tris in gre - mi - o.
jenž jsi rá - čil chudým býti   o pu - er o - pti - me,

Al - pha est et O,   Al - pha est et O.
tra - he nos post te,   tra - he nos post te.

Líbezný ráz této jonické melodie trefně označuje Meister řka:⁴⁾ „*Letztere ist der Ausdruck herzinniger, kindlicher Weihnachtsfreude und wurde jedenfalls von den Kindern unter Händeklatschen bei der Krippe gesungen.*“⁵⁾ Počátek své písně lat.-něm. klade M. do počátku XIV. neb do XIII. století. Původce nápěvu jest neznám.

Šteyer podává ve svém Kancion. (l. c.) věrně dle nápěvu Meistrova volný český překlad latinského originálu, jenž začíná:

„Všickni zvucnými hlasy
zpívejme v tyto časy“ a t. d.

¹⁾ Str. 69.

²⁾ Tak má i Šteyer st. 66. Meister čte: *f g a c* a t. d.

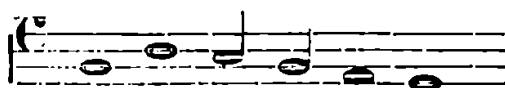
³⁾ Tak i Šteyer. Meister má: *f f f a b c*.

⁴⁾ St. 178.

⁵⁾ Pamatujme, že se tehdy „jesličky“, jejichž původem byl sv. František z Assisi († 1226.), rozšiřovaly.

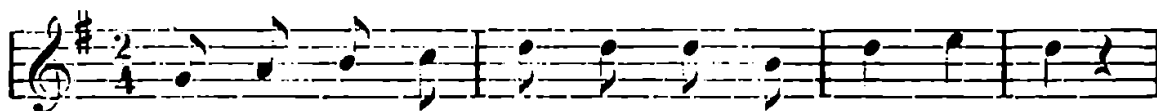
„In dulci jubilo“ má tři slohy obsahem prosté, dětinnou mysl jevící, tak že dobře hodilo se dítkám, zpívati ji u jesliček. V Jirečk. hymnol. jí není. Nápěv této písně nad jiné byl lidu milý, tak že mnoho písní posvátných a národních dle něho bylo sděláno, jak později poznáme.¹⁾

Z rukopisu XVII. F. 30. zbývá ještě osm písní, o jichž nápěvu nám buď nic, neb velmi málo říci lze z nedostatku pramenů.²⁾ Neznám nápěvů k písním: „Ach nastojte“, „O přeslavná Matko Božie“, „Zdráva naděje“, „Zdrava Božie matko“. V písni „O Maria róže stkvúcie“ srovnává se prvá sloha s latinskou „Ave rubens rosa, virgo speciosa“, jenž obsahuje se v rukopise c. k. knih. praž. X. E. 2. (XV. stol. na lis. 2. a), pod níž také položen začátek nápěvu:

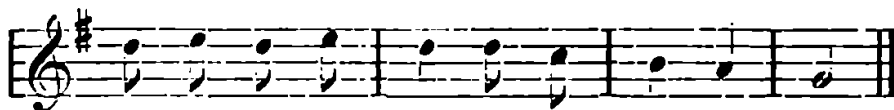

A - ve rubens ro - sa &c.

¹⁾ Tak ku př. obsahuje rukop. treboňského archivu A. N. 4. (XV. století) píseň „Vizmež pacholíčka, anť v jesličkách leží“, nad níž psáno: „Cani potest sicut In dulci jubilo.“ Kdož by si ku př. čta tento nápěv nevzpomněl bezděky na národní koledu našich dratařů:

„Vzhů-ru, vzhů-ru pa - stu - ško - vé po - vím vám,

že se již nám na - ro - dil Kri-stus Pán.“ (Sušil. l. c. st. 741.)

Nebo na slováckou svadební

„Lie - ta - la gá - ga - la bie - la hus nad vo - dou“ a t. d.

(Sloven. spevy d. I. čís. 79.) Tať zachovává motiv naší písně posvátné zcela věrně v melodii, změnivši jen rytmus jeho a závěrečnou notu (a).

²⁾ Viz jich šest v liter. příloze čísla 2., 4., 5., 6., 7. a 8.

(Viz ji celou také v trnavsk. kanc. na str. 165 i s českým překladem: „Zdravas růže stkvící“.) Však v dalších slohách se liší, jen sem tam obsahem se shodujíc.

Jedna z nich „Královno nebeská raduj se“ jest překlad latinské antifony velikonoční „Regina coeli“; ¹⁾ bezpochyby se tedy podle této latinské i zpívala. O původu této antifony dokládá Rozenplut ve svém kancionále ²⁾: „*Leta 591., když byl veliký mor v Římě, sv. Řehoř, toho času jsa římským biskupem, nařídil den vzkříšení Páně slavnou procesí, ve které i obraz Panny Marie od sv. Lukáše malovaný s sebou nosili. Kterýžto obraz kdežkoli přinesen byl, tu všudy jedovaté povětrí potřeno a zahnáno jest. A přijda ad Vaticanum, tuto písničku „Regina coeli“ od anděla Božího zpívati slyšeli, ku kteréž sv. Řehoř z vnuknutí Ducha sv. tato poslední slova („pros za nás Boha all.!”) přidal.*“ (O tom píše Petrus Canisius opere Mariano ex Carolo Sigo. lib. I. &c. Et Theodorus de Apoldia lib. 2. &c.) ³⁾ — Při písni „Na čest Panně“ udává ml. jistebn. kanc. (na str. 82.), že se zpívá podle lat. písně „Ad honorem conditoris“, jíž neznám. Konečně píseň „Zdráva hvězdo mořská“ jest patrně překlad lat. písně „Ave maris stella lucens miseris“, jež obsahuje se také v rukop. c. k. knih. praž. X. E. 2. (lit. 5. b.) s počátkem melodie: $\overline{c} \overline{c} \overline{d} \overline{e} \overline{f}$. Tuto píseň sluší lišiti od jiné, jež rovněž tak začíná, však jinak pokračuje a slovně přeložena jest z latinského hymnu „Ave maris stella - Dei mater alma“. Čteme ji v rukop. XIV. stol. (c. k. knih. praž.) XVII. A. 18. Viz obě v liter. příloze. — Nápěvu rukopisně doložiti nám lze toliko k jedné z nich, totiž: 8.

8. „Navštěv nás Kriste žádúci“.

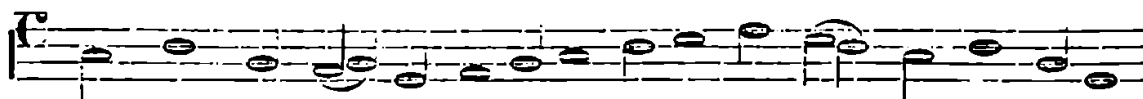
Tato píseň náleží k nejlepším a nejzajímavějším staročeským písním, jíž naše novější kancionály bezprávně vynechávají, majíce ji snad původem za husitskou, však bezdůvodně. Máť sice mladší jistebn. kanc. nad ní psáno: „Tuto piesni jest složil Mr. Hus“; však tomu odporuje, jak i Jireček ukázal (hymnol. str. 4.), že prvních osm sloh obsahuje se již ve zmíněném rukopise XIV. věku, XVII. F. 30., jehož písně starší jsou než rukopis i Mr. Hus. Že jí není

¹⁾ Viz text v příloze.

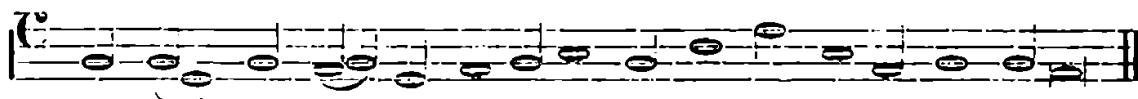
²⁾ St. 232—3.

³⁾ Sušil (Hym. církv.) udává, že z doby po VII. stol. pochází.

ani v Šteyerově, ani ve svatojansk. kancionále, záhodno tím více, abychom ji zde dle rukopisu jistebn. otiskli.¹⁾ Zní s původním pravopisem takto:

„Nawstyew nas cri-ste za-du-ci pa-ne fwyeta wsfe-mo-hu-ci

day nam fse w fsrdci pozna-ti bez hruozi fse-be cze-ka-ty.“

Také smíšený pravopis XIV.—XV. věku svědčí o pouhém opisu a tudíž i o starším původu písně v XIV. věku. — Zda-li vznikla z latinské písně, či originál český jest, nevím. Nenašel jsem ani u Mone, ani u Wakernagla, ani u Meistra takové písně. Pouze u Meistra jest adventní píseň také frygická, v níž jedna frása stejná se objevuje (*c h a c g a f d*). Začíná: „Aufz hertem Weh flagt menschliche Geichlecht“. Však celkem se melodické frásy naší písně od německé liší. Naše jsou úsečnější a určitěji označují frygickou toninu. O německé dí Koch, „že se původ její nedá dolíčiti“,²⁾ Meister též neudává žádného pramene, a přece tonina její zjevně poukazuje na církevní původ její. O nápěvu jejím udává utrkv. kancionál (r. 1530.), že se zpívá jako: „Vexilla regis“ („obecní nota“). Však Vesperale Rom. (1875.) udává k tomuto hymnu jiný nápěv. — O naší české sluší ještě dodat, že v ní znamenáme krásný dokonalý vzorec frygické toniny. Praví-li Blahoslav ve své Muzice (na listě 31. b.) o této tonině, že jest „studnice nebo špižírna zpěvů přísných, tvrdých, ostrých, trpkých“, shledáváme tento ráz obzvláště v druhé části nápěvu a při slovech „bez hruozi ssebe czekaty“. Však v první části jest tento ráz velmi zmírněn a zjemněn postupem tonu za tonem beze větších skoků intervallových. Proč arcibiskupským mandátem r. 1409. (viz str. 27.) byla i tato píseň zakázána, nevím udati. Bez pochyby pozměnili husité text její, jako dělo se i s jinými písněmi, ku př. „Jezu Kriste št. kn.“

¹⁾ Viz ji na str. 54. na 4 línách psanou.

²⁾ U Meistra S. 156.

9. „Stáše matka božie zalostěci“.

Přicházíme k sekvenci, obsahem i formou překrásné a po celém křesťanstvu nad jiné zpěvy rozmanitými nápěvy a překlady rozšířené. Již v XIV. věku opěvovali předkové naši svým jazykem muka sedmibolestné Rodičky Boží. Nacházímeť ji ve dvou rukopisech c. k. knih. pražské (XVII. F. 30. a XVII. A. 18., v tomto na listě VIII., v onom Num. 182.), však bez not. V rukop. XVII. A. 18. má nápis: „Na zalost matky bozye“ a začíná původním rčením a pravopisem takto: „Staffe matka bozye zalostyeczy podle krzyze a slzeczy, kdyzto syn gegy wyfelfe.“¹⁾ — Též německá literatura vykazuje nejstarší překlad ze XIV. století. (Meister l. c. str. 308.) Jako v německé, doznala tato dojemná píseň i v české literatuře více rozličných překladů a nápěvů. (Viz Jirečk. hymnolog. st. 75.)

Latinský original „Stabat Mater dolorosa“ s 11 slohami přikládá se původem františkánu Jacopona da Todi († 1306.). Však podle zprávy pap. Benedikta XIV. („de festis Jesu Christi“ II. c. 4. §. 5.), že papež Innocent III. († 1216.) ji složil, má Mone²⁾ za to, že snad Innocent původně složil slohy 1., 3., 4., 5., 9. a 10., Jacopona že pak ostatní interpelací přidělal. Naše staré překlady mají ovšem již všech 11 sloh.

Zda-li předkové naši tuto sekvenci zpívali tehdaž podle liturgického nápěvu latinského originálu, či podle onoho, jejž podává ve svém kancionále Závorka (r. 1602.) na listě D. VI. a souhlasně s ním bratrský kancionál z r. 1576. (na str. 148. černou notou stejnou), a jiné, nelze nám na ten čas určit, poněvadž neznáme současného nápěvu rukopisného. Však mám za to, že zpívali ji dle obecného nápěvu římského, jehož duchem sdělán byl později nápěv druhý, neméně bolný a tklivý, než obecný, snad Husem dle udání Zvonařova.³⁾ Však k tomu dodati sluší, že bratrský kancionál z r. 1598., ač udává jmena skladatelů bratrských a též jmeno M. J. Husi při jeho písních, přece u „Stáše matka žalostivá“ (na

---

¹⁾ Tento text nejstarší není posavad vytištěn. Proto otiskujeme jej v liter. příloze č. 10. Jungmann ve Výboru (I. 322.) má o něco mladší text z druhého rukopisu.

²⁾ L. c. II. st. 149.

³⁾ „Čechy“ v Slovn. nauč. st. 457.

str. 117.) neudává nic, pročez pochybujeme o autorství jeho. Tento druhý nápěv zní dle bratrsk. kancionálu (l. c.) takto:

1. „Stá-še mat-ka ža-lo - sti-vá ve-dle kří-že
.bo-le - sti-vá, hle-díc na své-ho sy-na.“

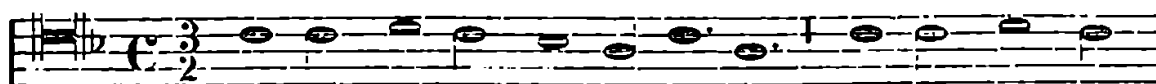
Druhá sloha rovněž tak se zpívá. Na dvě následující podává se pak tento nápěv:

3. „O ja-kou jest bo-lest mě-la, když to na kří-ži vi-dě-la,
své-ho mi-lé - ho sy-na.“

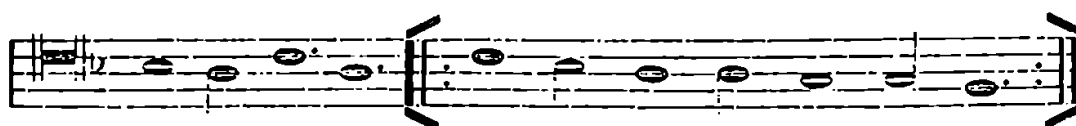
A tak střídavě se zpívají ostatní slohy po dvou dle těchto dvou motivů podobně jako v liturgickém nápěvu latinské sekvence. I jest český nápěv zde podaný témuž liturgickému nápěvu bližší všech ostatních, jež nacházíme u Šteyera, v svatojanském, trnavském a u Meistra (str. 307.—309.), jež jsou téměř veskrz jen slabikové bez neumatických ozdob, vyjma jeden (u Šteyera str. 159.). Ač ale onen český nápěv sdělán jest podle latinské sekvence, jeví přece větší jednoduchost melodickou, než tato, jež sedmerý meč bolestí nejsvět. Rodičky Boží paterým proudem dojemných melodií vyjadřuje. A kdežto obecný nápěv dorickou stupnicí jeví silný, mohutný výraz bolesti, prozrazuje náš transponovaný ton hypojonický více tichý a mírný ráz elegický bez oné hloubky citu. (Obecný nápěv viz v „Graduale romanum“ neb jinde. Jestli příliš dlouhý, než abychom zde mohli jeho pět motivů otisknouti).

Však i jiné české nápěvy zasluhují, abychom si jich zde blíže povšíkli.

Trnavský kanc.¹⁾ má týž základní motiv jako Meister pod čísl. 143: „Christi Mutter sund von jchmerzen.“ Jeví se v něm mírný bol a vyniká úsečnou však přece mile dojímavou tektonikou jonického nápěvu. Zní:

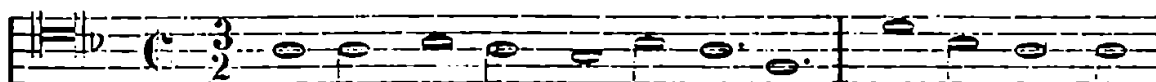

„Sta-bat ma-ter do-lo-ro-sa, jux-ta cru-cem
„Stá-la mat-ka li-tu-jí-cí u dře-va kří-

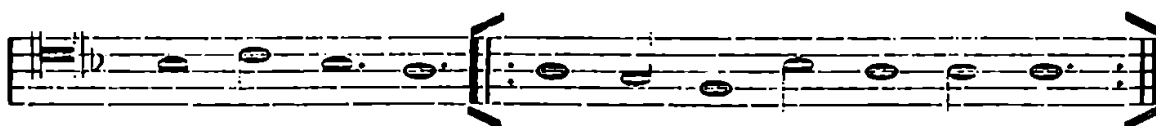

la-cry-mo-sa, dum pen-de-bat Fi-li-us.“
že pla-čí-cí, když na něm pněl Kri-stus Pán.“ (st. 94.)

Patrně jest nápěv tento sdělán původně na latinský text a český překlad jest jen podložen, jak svědčí přízvuk jedné i druhé.
Však nejtklivější jest nápěv frygický, jež podává Šteyerův kanc.²⁾, jehož závěrečný motiv s refrénem svým vniká do duše jako meč bolesti. Zní:

„Stá-la mat-ka li-tu-jí-cí u dře-va kří-

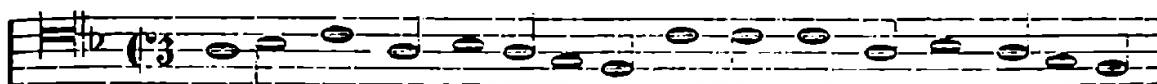
že pla-čí-cí, když na něm pněl Kri-stus Pán.“

Jestli bolest duše u výrazu svém jednoduchá; však tento výraz je z hlubin duše vážen. A tak se nám i tento nápěv obzvláště jeví. —

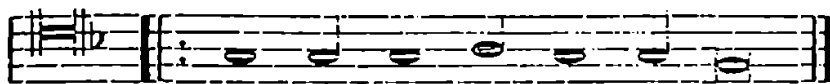
Rozenplut podává český (st. 188—9) i latinský (st. 206—7) text této písně s nápěvem opět jiným, jež cituje i při latinské. V jeho nápěvu jonickém jeví se mírný, klidný bol tímto souměrným a uhlazeným způsobem:

¹⁾ Str. 92.

²⁾ Str. 151.

„Stála mat-ka li-tu-jí-cí u dře-va kří-že pla-čí-cí,

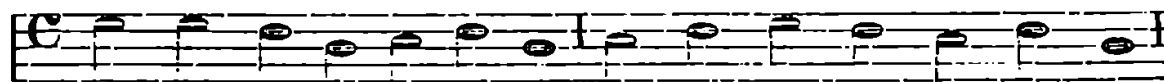
když na něm pněl Kri-stus Pán.“

Ad. Michna podává ve své „české mariánské muzyce“ (na str. 83.) z r. 1647. opět jiný nápev značně neklidnější, pro čtyři hlasy homofonně upravený. Složil vše sám, jak udává obecně ve své předmluvě.

V rukopise XVII. F. 30. jsou ještě jiné dvě prosy, jichžto melodie jsem se však nedopátral. Jedna začíná „Milý Jene počni slova, plačiz se mnú, plačvež oba“ a t. d. Jest to dlouhá píseň, jež celé umučení Páně vypisuje a přeložena je z latinského originálu, jehož počátek též udává rukopis: „Mi Johannes planctum plange mecum fili nove“ &c. Celý text podává Hanuš v Mal. výb. ze staročes. liter. st. 56. Čas. Mus. 848. II. st. 261. a jinde.¹⁾ Druhá jedná o životě sv. panny Doroty, jejíž památka byla tehdež v Čechách velmi rozšířena i oblíbena, jak svědčí tehdejší kalendaria. Vytištěna jest ve Výb. z lit. č. (II. d. st. 18.) podle jiného rukopisu XIV. věku, uchylujíc se od předešlé v některých slovech. — Přihlédněme nyní k ostatním písním staršího rukopisného kancionálu jistebnického. —

10. „Počátek toho roku.“

Na konci katolick. kancionálu jistebnického jeví se original i překlad prastaré a rozšířené vánoční písně „In hoc anni circulo,“ již dle Monea (l. c. II. S. 82.) přikládali někteří také Františkánu Jacopona de Todi. Meister o ní praví (S. 208.), že pochází aspoň ze XIV. stol. V našem kanc. následuje latinský originál po písni k sv. Michalu. U českého překladu na konci knihy neudává již celého nápevu, jenž jinak zcela souhlasí s latinským nápevem a dá se tudíž tímto snadno doplniti. Takto doplněn zní:

„In hoc an - ni cir - cu - lo vi - ta da - tur sae - cu - lo
„Po - cza - tek to - ho ro - ku dan ži - vot wfse - mu swie - tu,

¹⁾ Viz o ní také Rozbor staročeské liter. st. 132.

na - to no - bis par - vu - lo per Vir - gi - nem
na - ro - dil sie syn bo - zij skr - zie pan - nu

Ma - ri - am.¹⁾
Ma - ri - gi.²⁾

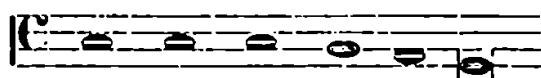
V tomto nápěvu znamenáme výpravný ráz dorické toniny, však nikoliv bez melodické rozmanitosti. Však u Meistra (l. c.) jeví se nám tato píseň s jiným nápěvem, než-li jest náš patrně starší, poněvadž prostější. Nejstarší německý překlad z r. 1421. začíná „In des jares circlifait wird leben geboren der werlte breit.“ &c.¹⁾

II. „Divná milost Boží.“

Při této písni nadepsáno jest „imber nunc celicus;“ však rukopis treboňského archivu z XV. věku A. N. 4. obsahuje naopak (na listě 401. a) tento latinský hymnus s nápisem: „Canitur sicut“ „divná milost boží.“ Bylť tedy asi český překlad záhy obecně rozšířen a oblíben. Latinského hymnu podobného není ani u Moné. ani u Meistra, ani u Wakernagla; jest tedy asi českého původu, Jistebnický kancionál podává i nápěv, avšak nedopsaný. Patrně byl tedy i nápěv písně obecně znám. Tento začátek zní (dle jist. kancionálu:)

(?)
„Di-wna mi - lost bo - zie na - de wfse-czko sbo - zie

ná hrzieslným wi - da - na od nebeskeho pana ma'ia paño czista.²⁾

Má 9. sloh. I v ml. jistebn. kancionále obsahuje se.²⁾

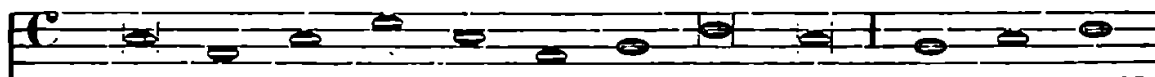
¹⁾ Meister l. c. a jiní.

²⁾ Na listě 83. bez not.

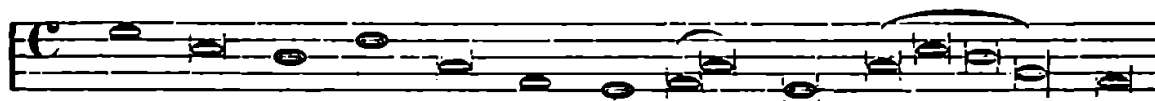
12. „Zdravas najsvět. Královno.“

I tato píseň o p. Marii sdělána jest podle latinské „Ave ss. regina.“ Latinský originál obsahuje se ve st. jistebn. kancionále a též v rukopise c. k. univers. knihovny pražské XI. E. 2. (z XV. stol.) na l. 127. b. Česká v jistebnickém jest jen do pola notována, však veskrz tak jako latinská, jejíž nápěv podává se tu celý. Tento opatřen C-klíčem, onen jest bez klíče: Ač nápěv obou rukopisů jest na pohled stejný, začíná přece ruk. XI. E. 2. o ton výše a shodují se oba až při slovech „plena es gratia.“ Však na konci od slov „verbum t.“ opět se rozcházejí tak, že v obou případech končí se jinou notou, v XI. E. 2. *e*, v jistebn. *g*. Mám za to, že v rukopise prvním nápěv správně se podává, jelikož rovněž tak počíná tento hymnus i v jiném rukopise XV. století téže knihovny pražs. X. E. 2. na l. 5. a) (na kraji).

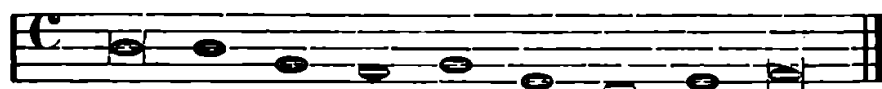
Podám proto tuto píseň dle XI. E. 2. a podložím latinskému textu i onen český, jehož prvá část (až do Ro.) obsahuje se i v jistebn. kancionále. Dle Miřinského souhlasného textu má tato česká píseň tři dlouhé slohy. Zní tedy píseň takto:

„A - ve san - cti - fsi - ma Re - gí - na, gra - ti - a
„Zdrá - vas naj - svě - těj - ší krá - lo - vno, mi - lo - stí

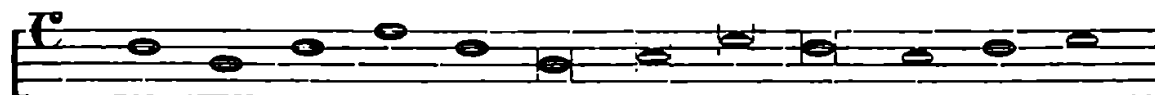

di - ví - na, quam trí - na be - á - vit an - te
Tro - ji - ce sva - té o - sví - ce - ná, Tobě rovné ne-

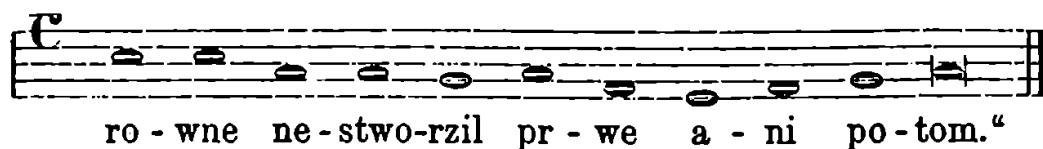
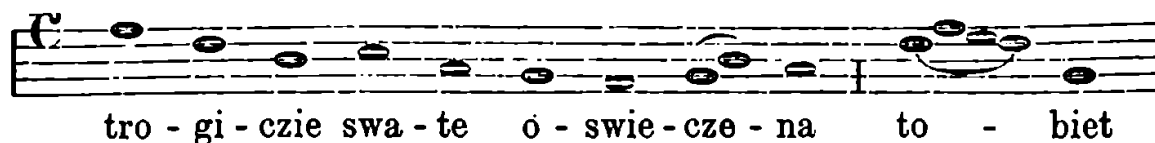

nec post cre - a - vit ma - jo - rem te.“
stvo - řil a - ni pr - ve ani po - tom.“

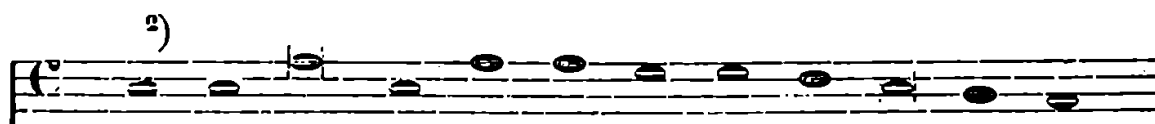
Jistebn. kanc. má tento I. díl takto:

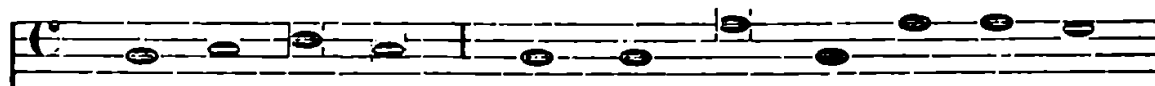
„Zdra - was nag - swie - tieg - ffie kra - lo - wno mi - lo - stí

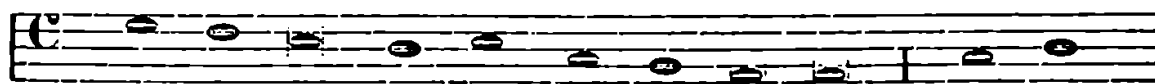
K tomuto hypofrigickému nápěvu podává tento kancionál 9 sloh. Však Miřinský klade na tento nápěv ještě tento text: „Tě Král nad králi, Bůh nad bohy, pro tvé velké šlechtnosti a ctnosti v tvé stálosti jakžto choť milú přijal k sobě“.¹) Pak teprve u něho následuje Ro. „Divněť jest,“ jež v latinském textu (XI. E. 2.) hned po hořejším následuje takto:

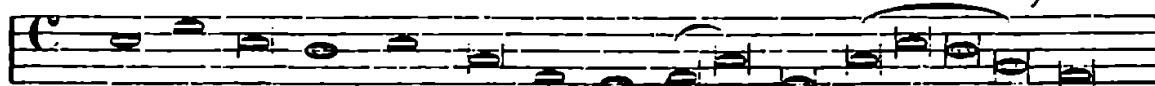
„Di - vněť jest se - slal k to - mu an - dě - la z ne - be-

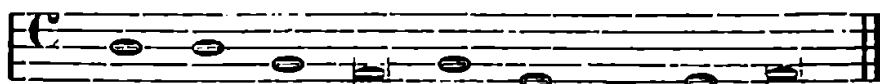
ské - ho trů - nu, jenž jest ře - kl zdrá - vas plna

mi - lo - sti, slo - vem jsi po - ča - la pan - nú

jsi zů - sta - la, když jsi u - vě - ři - la a když ře - kla

staň mi se ve - dle slo - va tvé - ho. (Český text)
(Miřinského.)

¹) Týž text podává se v c. k. rukop. pr. XI. E. 2.

²) Jistebn. rukop. tu začíná: *a a d̄* &c., vše o ton níže.

³) Tyto 3 noty *h* (*hes*) a *f* jsou v originálu černé.

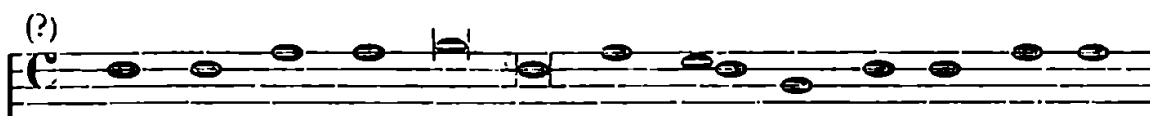
Takové trojčlenné slohy má Miřinský tři. Druhá začíná: „Zdravas světlosti otcuv svatých;“ třetí: „Zdráva buď Hester přespánilá.“ Že pak lid již dávno před Miřinským (1522.) tuto píseň rád zpíval, tomu svědčí nápis Miřinského: „Starodávná pěkná.“ Ostatně i Miřinský i utrakvist. kancionál z r. 1530., v němž obsahuje se pod čísl. H. XVI. bez not, nadepsáno mají nad písni latinský pramen její „Ave ss. regina.“ Miřinský užil nápěvu této písně též k jiným písňím, jako na l. LXX, b) a MVI. a). Latinské písně této nenalezl jsem ni u Mone, ni u Meistra; zdá se tedy, že i tato vznikla prací českou.

13. „Zdravas císařovno.“

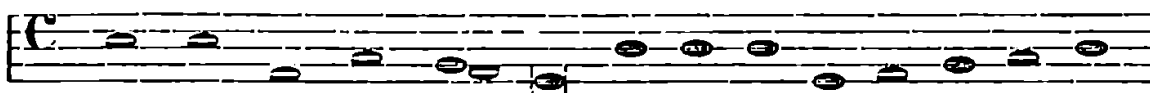
Tato mariánská píseň o 12. slobách nachází se také v rukopise třeboňského archivu A. N. 4. (na listě 398. b. sl.), však latinská, bez nápěvu s nápisem: „Canitur sicut zdrawas cziesar-zowno.“ Tento rukopis náleží do XV. věku. Že se česká píseň udává za pravidlo latinské, jež patrně jest originalem, svědčí opět o jejím obecném rozšíření a o její oblíbenosti. Latinská počíná:

„Vale imperatrix celica,
charitas te insignivit deica,
maria plena gratia,
nos virtutibus satia,
mater omnis clementiae.

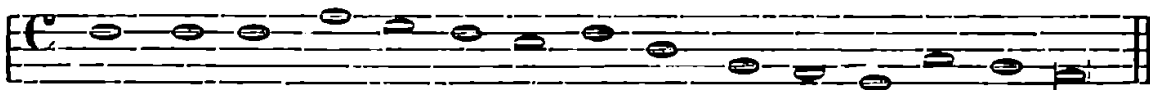
Jistebn. rukopis st. podává melodii této písně bez klíče ¹⁾ takto:

„Zdra-was czie - sa - rzo - wno wśsie czno-sti wie - ri la - ski

y wśsie ssle - chet - no - sti, ma - ri - a pl - nas mi - lo - stí

racz na nas zpo-mi - na - ti mat-ko wśsie do-bro - ti - vo - sti.“

¹⁾ Z pravidla kladli F-klíč na 2. (červenou), C-klíč na 4. (žlutou) línu.

Tento umělý nápěv frygické toniny jeví vznešené a dojemné volání k Rodičce Boží, jak dosvědčuje základní ton *e* častěji v oktávě, než v tonice se ozývající. Však projadřuje se v něm i mírný, ale též hluboký bol duše, volající ze sklíčené útroby o pomoc k „matce vší dobrotivosti,“ jakž i největší okolek toniny fryg. naznačuje. — Kromě dvou jmenovaných rukopisů nenalezl jsem ani nápěvu, ani textu této písně jinde.

V řečeném rukopise třeboňského archivu zavírá se (na l. 407. a.) též vánoční píseň česká, patrně již z doby husitské pochodící „Vizmež pacholíčka, anť v jesličkách leží“ atd. Jest o desíti slohách bez melodie.¹⁾ V šesté prosbě čteme: „Stav těžké rozdělení v svém svatém kostele“ (církví), což o čase vzniku jejího zřejmě svědčí. Nad textem psáno: „Cani potest sicut In dulci júbilo. Nápěv této latinsko-české dříve již jsme poznali. —

Z tohoto třeboňského rukopisu XV. věku dotýkám toho ještě, že i zde cituje se známá již prostonárodní píseň česká „Eliško, milá Eliško“ za pramen nápěvu latinské písně

„Gaudeamus pariter omnes & singuli
de virgine jam (?) nasciter salvator seculi.“²⁾

Podobně již dříve poznali jsme, že i rorátní píseň „Počneš z Ducha sv.“ a píseň „Ludmilo, sv. milá“ podle písně „Eliško“ se zpívají. Také Miřinský (1522) ve svém kanc. praví, že podle ní zpívá se „Zpívaj píseň zákona nového“ (na l. H. VI. b., i jiná na l. L. XI. a.) a jiné, zvláště na konci kancionálu. Však melodie této prostonárodní písně o poslední Přemyslovně Elišce nikde jsem nenalezl. Pokládalo se, že ji každý zná, z čehož souditi jest nám na všeobecnou oblíbenost a rozšířenost této písně v celém národě,³⁾ a z toho naopak i na velkou oblíbenost poslední Přemyslovny „spanilé i zdravé postavy, mysli vysoké i mravů ušlechtilých, rozumu bystrého a vůle pevné i neohrožené.“ (Palacký l. c. st. 342.)

---

¹⁾ Podáváme text přepsaný v liter. příloze pod č. 14.

²⁾ Viz ji na l. 398. b). A český překlad její „Všickni věrní křesťané, veselme se“ a t. d. viz podle Jirečk. hymnol. (st. 83.) v sv.-Václ. kancionále a j. Za původce české udává Jireček br. Michala († 1547.).

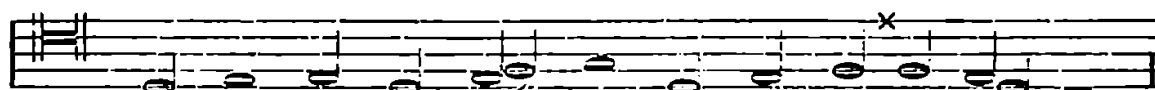
³⁾ I nebylo zajisté divu, jelikož po zavraždění Václava III. ke jmenu jejímu pojili se od r. 1310. všeliké naděje Čechů vlastimilovných. Viz Palack. Děje nár. č. k r. 1310. str. 341. a sl.

14. „Za císaře Augusta“.

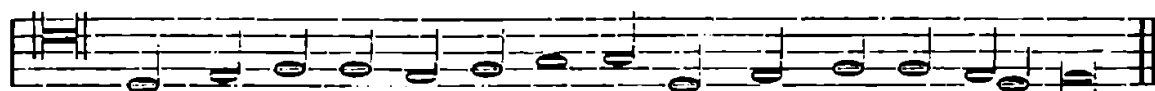
St. jistebn. kancionál má blíž konce mezi latinskými písněmi též ještě českou vánoční „Za císaře Augusta“ o 10 slohách, však bez nápěvu. Také Šteyer přijal ji do svého kanc.,¹⁾ však jen se šesti slohami. Nápěv jeho dle rázu svého patrně starý, původní, jest tento:

„Za cí - sa - ře Au - gu - sta pan - na po - ro - di - la {
Pá - na Je - zu Kri - sta, je - ho Mat - kou by - la; }

zpí - vej - mež a chval - me Ot - ce ne - be - ské - ho,

jenž z ve - li - ké mi - lo - sti se - slal nám Sy - na své - ho.“

Tato píseň vyznačuje se zvláštním rázem, jímžto se liší ode všech ostatních vánočních. Obsahem i nápěvem jeví na sobě bolné hnutí mysli autorovy. Proto zvolil frygickou stupnici, u vánočních písní neobvyklou, ješto nehodí se k výrazu radosti. V jedné sloze dokonce volá: „My k tobě voláme, uslyš naše hlasy; - vším srdcem žádáme, dej pokojné časy.“ Bezděky jsem tu zpomínal domácích nepokojů a rozbrojů, jež opakovaly se v zemi české za Václava IV. na konci XIV. století, což i ukazuje na čas vzniku této písně i kancionálu v této době, podobně jak poznali jsme čas vzniku i u písně „Vizmež pacholíka“. Že v době husitské již obecně známa i rozšířena byla, soudíme z toho, že i ml. jistebn. kanc. ji v sobě zavírá. Psánať jest v něm²⁾ a opatřena týmž nápěvem jako u Šteyera, vyjma jednu řadu not, jež pošínuje se tu sice o jeden ton výše, však povšechného rázu melodie a stupnice nemění. Že jest tento nápěv bez mála o tři sta let starší Šteyerova a vzniku jeho co nejbližší, podáváme i tento:

¹⁾ St. 74.

²⁾ Na st. 74.

„Za cie - sa - rze au - gu - sta pan - na po - ro - di - la
Pa - na *thu* cri - sta ge - ho mat - kou by - la; ¹⁾

Ro. Spye - wag - me y chwal - me ot - će ne - be - ske - ho

genz z we - li - ke my - lo - sti se - sslal nam sy - na swe - ho.“

Pozorujeme u znaménka řečenou uchylku melodie, vlastně pošinutí její o ton u porovnání s předešlou. Pro čas jeho vzniku můžeme toto čtení melodie přijíti právem za původní. — Ostatně také pozoruhodno jest, že všechny tři udané prameny mají nesterajně sloh počtem. Ml. jistebn. má nejméně sloh, jen čtyři. Právě citované slohy „My k tobě voláme“ nemá, vynechav tedy obmyslně volání „o pokojné časy“. Též Miřinský (1522.) jí nemá, ač jinak má pět sloh. Vynechal jí také utrkv. Val. Polonus (1582.), ač i on podává pět sloh.²⁾ Však utrkv. kanc. r. 1530. (na listě N. B. XVII.) jí má, podáváje celkem osm sloh; ale čtvrtá i pátá jsou přidělaný a interpolovány. Čtvrtá označujíc ráz tohoto zpěvníku, zní:

„Mnozí se protiví majíc zlú odporu,
že dítky z kalichu Krystovu krev berou,
ustavně, duostojně, majíc živou víru,
že se jim tudy vrata nebeská otevrou.“

Na důkaz jejího původu v této době nazývá jí tento kanc. zřejmě v nápisu „písní starou“, jež „má svou obzvláštní notu“. Také v bratrském kanc. z r. 1505. dí se, že „má svú notu“. Jeden královéhradecký kancionál ze XVI. stol. počíná takto:

„Za cí - sa - ře Au - gu - sta pan - na po - rodila.“

Dále melodie neudává. Holan podává tuto píseň, jako vůbec více prastarých písní této doby ve své „kaple královské“ s nápěvem skoro stejným. I nápěv této písně vzat u Miřinského za pravidlo

¹⁾ Tady o slabiku méně.

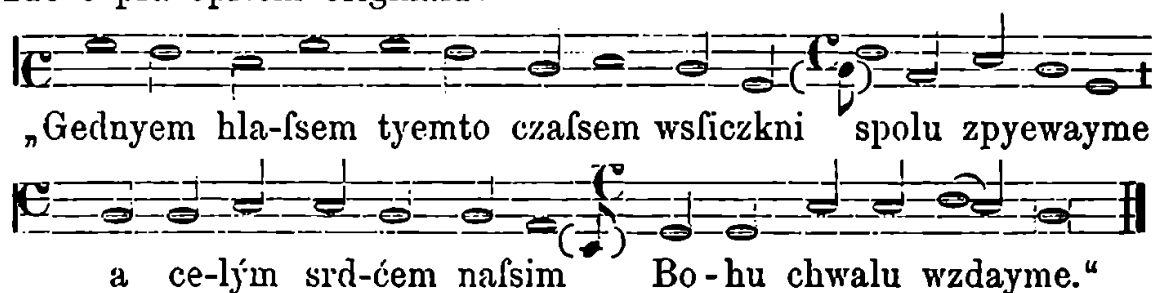
²⁾ Na listech 18. b) a 19. a).

jiných písní, ku př. „Pastýři nebeský“, „Paue náš Ježíši“ (na li. L. XVI. a). Také Šípař cituje k jejímu nápěvu jiné písně.

Z mladšího (hus.) jistěbn. kancionálu kladu do této doby vznik těchto písní:

15. „Jedním hlasem“.

Zvláštním líbezným a mile dojímajícím nápěvem vyniká tato vánoční píseň na čtyřech notových línách psaná ¹⁾, již dle smíšeného pravopisu soudě kladu vznikem do této doby. Podávám ji zde s pravopisem originálu:

„Gednyem hla-fsem tyemto czařsem wsřiczkní spolu zpyewayme
a ce-lým srd-čem našim Bo-hu chwalu wzdayme.“

Jak mile plyne tento nápěv lydické stupnice k srdci našemu! Zdá se, jako by byl se srdcem naším srostlý, jako by ze srdcí našich byl vyplynul, ze srdcí slovanských. Takové motivy znamená i v našich moravských národních písních.²⁾ Lydická stupnice byla od jakživa miláčkem holubičího národa českoslovanského, jak prastaré písně moravské a slovácké podnes nám svědčí. A praví-li Blahoslav³⁾ o ní, že „má zpěvy libé, bystré, lahodící, rozkošné“, shledáváme tento ráz v naší písni hojnou měrou. Lahodným souměrem plyne v ní hlavní motiv od začátku až do konce v krásný věnec melodií uvitý. A k označení neobyčejného jasu a plesu z narození Páně zavírá v sobě píseň netoliko plný okolek stupnice, nébrž i nadbytně přidává mu dva tony pod finalou. Však připomenouti sluší, že upomíná též na nápěv slavného „ite missa est.“

¹⁾ Na str. 72.

²⁾ Viz ku př. v Sušil. mor. písních tuto:

„Za-ku-ka - la ze-zu-len-ka se-dňa na bo - ře;
za-pla-ka - la má pa-nen-ka cho-ďa po dvo - ře.“

³⁾ V „Muzice“ st. 32. a).

Druhá sloha, jsouc bez nápěvu, bez pochyby jako první se zpívala. Třetí, jež jest vlastně responsorium či závěrek prvních dvou, opatřena jest pak tímto příbuzným nápěvem, končíc jak píseň začala:

„An - ge - lo - we gsu swyedko - we to - ho prawiecz
a rzkucz gi - sti gsucz chwa - la buď Bo - hu Ot - ci
Sy - nu Du - chu na ne - by a l - dem do - bre wo - le
bud po - koy na ze - my.“

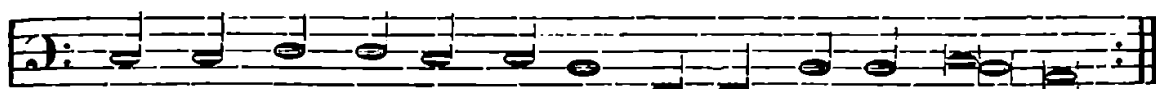
Posledních šest not závorkovaných není v rukopise dopsáno, nébrž jen první jest notovým strážcem (custos) naznačena. Doplnil jsem je dle analogie a ducha první slohy, k níž tento závěrek patrně opět se vrací.

Také utrakv. Val. Polonus má tuto píseň bez not (na l. 22. b. sl.) po „sanctus“ na den narození Páně. Z ní poznáváme, že vlastně naše tři slohy patří k sobě, tvoříce hudebný celek trojdílný a trojslohový, jakž jej u Polona znamenáme. Má tu i responsoria po dvou. Píseň nazývá „písničkou obyčejnou“. Miřinský praví, že jest „obecná, starodávni“. Také utrakv. kanc. z r. 1530. má (l. B. XIII.) nad ní nadepsáno: „Obecní, starodávni, má svou notu“. Tento a bratrský kancionál z r. 1505. (na l. B. VII.) podávají text jako u Polona srovnaný. Bratrský kancionál z r. 1581. zavírá v sobě tuto píseň i s notou,¹⁾ spojuje ji s „Andělové“ v jedno. Nápěv celkem se srovnává s naším rukopisným. Zní:

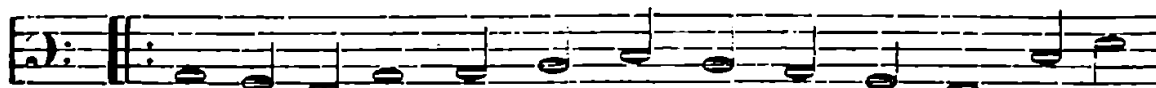
„Jedním hla - sem tím - to ča - sem všickni spo - lu zpí - vej - me“
„Žeť nám Bůh dal, to - ho po - přál do - če - ka - ti ve - se - le,

¹⁾ Na str. 91. Vydání z r. 1576. má ji též na st. 108—9.

²⁾ Rovněž tak udává se počátek melodie i v jednom král.-hradeck. kanc.

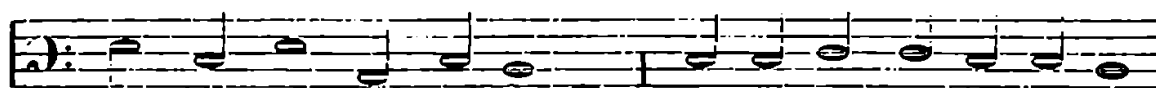
a ce - lým srd-cem na-ším Bo-hu chvá-lu vzdej-me; {
Syn se je - ho na - ro-dil, věř-mež to-mu ce - le, }

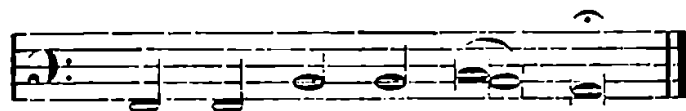
{ An-dě-lo-vé ti jsou to-ho svěd-ko - vé právíc
{ Zje-ve-no jest, dá-na pa-stý-řům ta čest: jdě-te,

a řkúc, ji - sti jsouc: Chvá-la bu - diž Bo-hu Ot-ci,
dě - tát - ko viz-te, plen-ka - mi jest ob - vi - nu - té

Sy - nu, Du - chu na ne-bi a li-dem do-brá vů - le
a v je - sli-čkách svi-nu-té, to měj-te za zna-me-ní,

i po - koj na ze - mi."
pra - vdy o - zná-me - ní."

Ze závěrku bratrského poznáváme, že jsme asi dobře doplnili konec nápěvu rukopisného. Rozdíl jeví se v obou nápěvích hlavně ten, že jej Bratři přeložili do jonické stupnice, jakž i při jiných nápěvech dělali. Proto objevuje se při dvojím znamení celý ton *g—f* místo rukop. půltonu *c—h*.

I nápěv této písně oblíbili sobě předkové, užívajíce ho i k jiným písním. Tak svědčí týž ml. jistebn. kancionál, jehož píseň o utrpení „Posluchajte, znamenajte, co se bude zpívati“, znamenána jest týmž nápěvem, jakž udává i bratr. kanc. z r. 1505.

Latinské písně podobné jsem nenalezl, ani nápěvu. Pouze Meister otiskuje dvě německé písně z XVI. věku (str. 222. a 223. l. c.), jež mají podobný nápěv. Jedna z nich jest překladem staré vánoční písně „Haec est dies“, jež cituje se i v našich rorátech, však s jiným nápěvem. Dle nápisu kanc. z r. 1530. zdá se býti i s nápěvem českým originálem.

16. „Stalaf se jest věc divná“.

K této vánoční písni našel jsem v ml. jistebn. kancionále (na str. 222.) starý rukop. nápěv, jenž v ohledu nejednom jest velezajímavý. Starší jistebn. kanc. podává též tuto píseň na posledním listě, však bez nápěvu. Má zde čtyři slohy s ohlasem (refrenem). Tolikéž jich má i mladší. Však v třeboňském rukopise archivním XV. věku (sign. A. N. 4.)¹⁾ má ještě pátou slohu, všecky bez ohlasu, a Miřinský jich má sedm. Podle ml. jistebn. kanc. zní první sloha takto:

„Sta- Sta-lat fse gt wiecz dywna pan-na si - na
po-ro-dy-la be - ze wfsie
stra - sty tye - le - sne tot gest ^{pueri} dy - wné a no -
we dy - wne a no - we.“

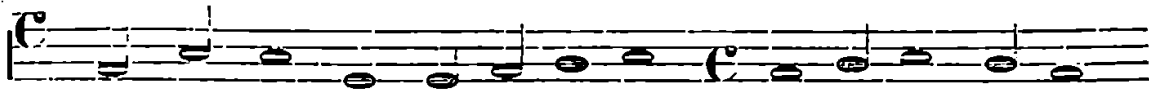
Tato píseň vyniká nade všechny vánoční písně oné doby překypujícím plesem srdce, jenž nespokojiv se s vysokou jonickou stupnicí, až o terc ji překročil a přidal i neumatické ozdoby způsobem graduálních „alleluja“, z nichž později sekvence vznikaly.²⁾ Takové ozdoby jeví se na počátku a při slovech „porodila“ a „nové“. Patrně jest i „cantus jubilus“ v naší písni dle vzoru „alleluja“ sdělán.

Jiná zvláštnost této písně zračí se nám ve slově „pueri“, jež vepsáno mezi liny notové. Svědčí, že tento závěrek zpívali hoši, přední část tedy odrostlí věřící. Snad se to dělo též u jesliček, jako o písni „In dulci jubilo, nû fînget u. fêib fîrô“ jest dokázáno. Tomu nasvědčuje i zvláštní ohlas, jenž následuje v ruko-

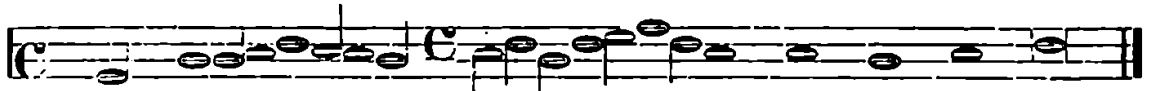
¹⁾ St. 407.

²⁾ Viz dra. Bartsche „d. lat. Seq. d. M.“ S. 1.—2.

pisném kancionále hned po písni a v němž opět vepsáno „pueri“. Čte se takto (v ml. jisteb. kanc.):

Ra - dug - me sse we - sel - me sse w be - tle - mye ma - lem

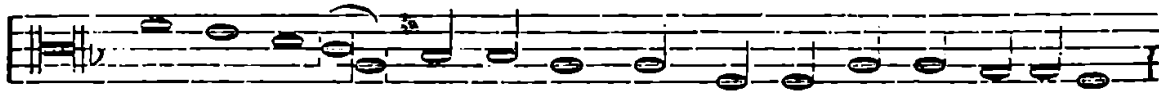
mye - stie ma - ě mye - stie.
(Bůh na - ro - dil se.)

Že tento verš náleží závěrkem k předešlé písni, zjevně z týchž motivů nápěvu a dosvědčuje i starší jistebn. kancionál, jenž kromě toho i doplňuje tento verš a učí, že čísti se má na konci: „Bůh narodil se“, jelikož se tím teprve smysl doplňuje a uzavírá. — Konečně poznamenati sluší, že vyznačuje se tato píseň i druhým hlasem, zde tenor zvaným, jenž ale nepořádně vepsán jest červeně mezi noty prvního hlasu, proto nebylo nám lze, řádně jej sestaviti. Také Komenský podává ve svém amsterdámském kancionálku tuto píseň ¹⁾ a zajímavě jest, porovnatí její nápěv s naším rukopisným. Poznámeť z něho, jak Kom. užil dlouhých neumatických „jubílů“ volně k interpolovanému rozšíření textu písně, tak, jak se skládaly sekvence v středověku. Text a jonický transponovaný nápěv Komenského jest:

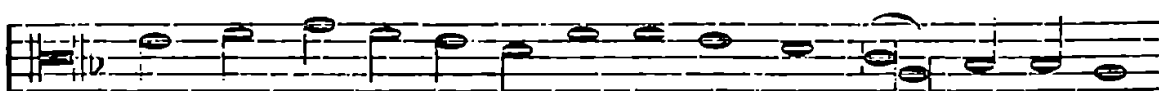
„E. IV. O zjevení Krysta Pána mudrcům.“

Sta - la se věc pře - di - vná, Panna Sy - na po - ro - di - la,
Duch Pá - ně pro - ro - ko - val, anděl Ga - bri - el zvě - sto - val,

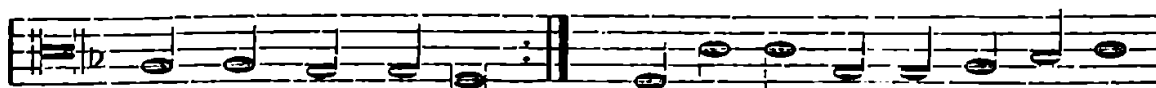

a - však pannou zů - sta - la v či - sto - tě ne - po - ru - še - né,
od Bo - ha vy - pra - vo - val řka: Zdráva do - šla mi - lo - sti,

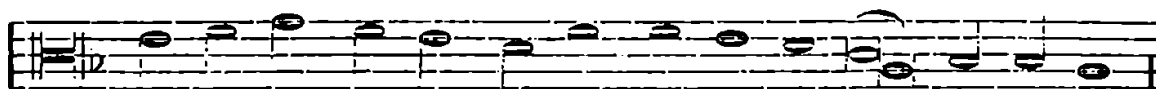

toť jest di - vné a no - vé, a ni - kdy ne - slý - cha - né,
neb po - čneš a po - ro - díš Sy - na, jenž slo - ve Je - žíš

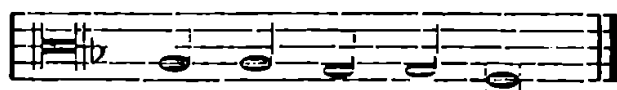
¹⁾ Na st. 327.

však Bo - hu mo - žné, { Ro. Ra-duj-me se, ve - sel-me se:
Bož-skou mo - cno-stí. }

v Be-tlé-mě ma-lém mě-stě, to věz-me vel - mi ji-stě,

Bůh na - ro - dil se.

Patrně tu užito starého původního nápěvu, však neumatických „jubilů“ užil autor (bratři) k volné interpolaci textu na melodické motivy, duchem spřízněné. Tato píseň Kom. má tři slohy. (Ostatně vzal Kom. celou tuto píseň i s nápěvem z bratrského kancionálu, kdež všecka právě tak se zavírá, ku př. u vydání z r. 1581. na str. 80., kdež také vřaděna mezi písně o „zjevení Páně“.)¹⁾ Týmže způsobem, však ve slovech poněkud jinak podává ji také utrkv. kanc. z r. 1530. (pod čísl. CVI.). Nadepsáno tady, že zpívá se „notou svou“. A tak dí též Miřinský (1522.): „Má svú notu“. Od něho tuším pochází tento rozšířený text. Jest tedy nápěv této písně její original, nikoli od jinud vzatý. V jednom královéhrad. kancionále ze XVI. stol. obsahuje se tato píseň dvouhlasně pro „diskant a bas.“ Diskant počíná jako u „bratří“ a bas provází jej po pause kanonicky v oktávě. Konečně v mladoboleslavském kancionále, na papíře psaném, podává skladatel Jan Kantor tuto píseň dokonce i čtyřhlasně pro soprán, alt, tenor a bas fugovaným slohem, v němžto z neumatických jubilů hojně kořistil.

Co do původu této písně, jest mi dodati, že nalezl jsem u Mone (d. lat. hym. v. M. II. str. 78.) latinskou píseň vánoční

¹⁾ Text bratří poněkud se liší, maje v první sloze: „Stala se jest věc divná, panna Syna porodila a v jeslech položila beze vši strasti bolestné: toť jest divné a nové a nikdy neslýchané, však Bohu možné. Duch Páně proro-koval, anděl Gabriel zvěstoval od Boha, vypravoval řka: „Zdráva plna milosti, porodíš bez bolesti, také beze vši strasti Božskou mocností.“ Ro. je stejné. (Tak jest u vydání z r. 1576. na st. 95.)

téhož obsahu. Začíná: „Res est admirabilis: - virgo venerabilis - parit, sed intacta.“ Mone udává za pramen její rukopis XIV. věku. Však nápěvu jsem k ní nenašel. Meister ho nemá. Jen jeho vánoční „O Wunder groß, - außs Waters Schoß - ißt Gott von Gott herkommen“ jest nápěvem podobná (St. 259.).

17. „V řečeném městě“.

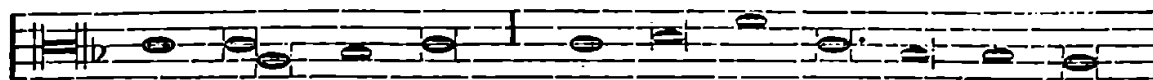
Prastarou původem zdá se mi býti tato vánoční píseň ml. jistebn. kancionálu na str. 73.:

„W rze v rzečenem myestie be - tlemye, na-rodil sse ge-su crist
v nyem, tot zwie-stu - gem li - dem wssem.“

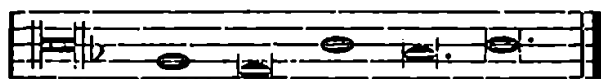
Tvoření této melodie dorické jeví na sobě ráz ještě velmi nesmělý a nesamostatný, sotva od žalmové recitace se vyzuvší; postup její jest proto jednoduchý a prostý, tak jak i obsah písně. Nemá také více sloh, než dvě. Druhá jest: „Anděl Gabriel zvěstoval a Josef jeho pěstoval, Simeon obětoval.“ Připsáno jest: „Sequitur repetitio“. I tato druhá sloha rovná se jednoduchostí první. Tak neskládali předkové naši leda v nejstarší době. Miřinský také vsutku nazývá ji ve svém kanc. „starou, jež má svú notu“, a v ml. jist. kanc. připsáno jest na kraji, že zpívati se může též jako „wyerny sye w bohu radugte“, jež jest o list dále (str. 75.). Možno a pravdě podobno jest tedy, že náleží vznikem svým ještě do doby předešlé. — Také Komenského amsterod. kancionálek obsahuje tuto píseň ¹⁾ však poněkud změněnou. Z původního nápěvu znamenáme v ní toliko první motiv. Celá zní:

„V mě-stě Be - tle - mě ře - če - ném na - ro - dil se

¹⁾ Na str. 329.

Kry-stus Pán v něm, Hal - le - lu - jah, zvě - stu - je

se li - dem všechněm.“

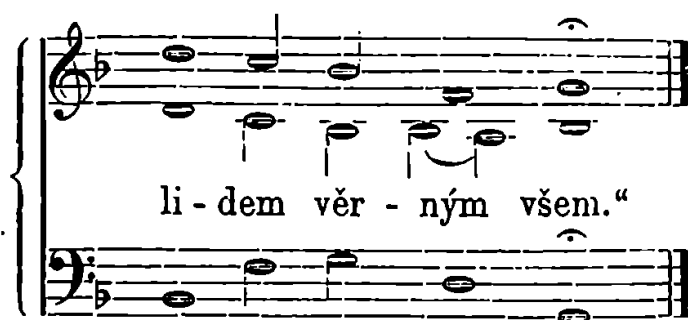
I tento hypomixolydický nářev (transponovaný), sevřený v nepřirozený rytmus, jeví na sobě prostý ráz pouhé recitace v duchu původního nářevu. Však sloh má Kom. jedenáct, z nichž třetí jest naše druhá „Anděl pastýřům zvěstoval“ a t. d. — Týmž nářevem a v téže stupnici, však netransponované, podává ji také Šípařův (katl.) kancionál (1642.) ¹⁾ v F klíči s textem: „V městě Betl. řečeném | narod. se Jezu Kryst v něm | Alleluja, | to se zvěstuje | lidem všem.“ Sloh má 12. — Holan (1693.) podává ji ²⁾ trojhlasně (se sopránovým, altovým a basovým klíčem) na podobný, však v melodii bohatější nářev. Ano má ji dokonce na str. 154. dvakrát, přidávaje po druhé k první stejné sloze: „na touž notu“. První má též 12, druhá 5 sloh. Prvá zní:

„V městě Be - tlé - mě ře - če - ným, al - le - al - le - lú - ja,

na - ro - dil se Pán Kri - stus v něm, toť se zvě - stu - je

¹⁾ Na str. 62.

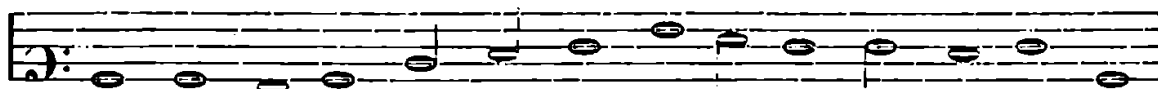
²⁾ Na str. 154.

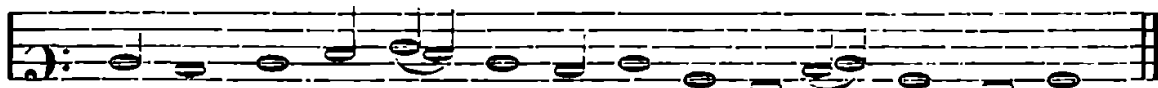
Na tomto trojhlasném zpracování znamenáme nejprimitivnější počátky trojhlasné skladby, z čehož soudím, že tento trojhlas nepochází od Hollana, vzdělaného hudebníka oné doby, alebrž že jej Hollan ze staršího rukopisu opsál.

18. „Vstalť jest Kristus z mrtvých.“

K písním této době náležejícím řadím také velikonoční píseň „Vstalť jest Kr.“, již našel jsem v četných kancionálech. Nejstarší známé vydání její s textem i nápěvem uzavírá se ve dvou rukopisech XV. věku, t. v ml. jistebnick. kancionále ¹⁾ a v rukopise c. k. knih. pražské XI. E. 2. ²⁾ Ano na konci tohoto rukopisu ještě jednou psána jest. V obou rukopisech jeví se píseň textem i nápěvem stejně (dle XI. E. 2.) takto:

„Wstal gest Kristus z mrtwich kral swi-tie-zil gest mo-czni pan

mo-cnie ne-przie-te - le swa-zal y o-dyal mocz ge-ho.“ ³⁾

Tak psána jest, bez předznačeného F-klíče. Složena jest v dorické stupnici slohem více recitativním, povznášeje se toliko při slovech „kral svítězil“ významně do vyšší polohy stupnice. Podobá se více prosaické antifoně, postrádajíc básnické míry

¹⁾ Na str. 91.

²⁾ Na li. 120. bez klíče.

³⁾ Jistebn. končí slovem „jest“.

v textu a rytmu v nápěvu. V XVI. věku byl tento prostý nápěv od Bratří pozmiěněn tím způsobem, že mu přidali několik průchodných not a o kvartu jej transponovali. I spatřujeme jej u vydání z r. 1598.¹⁾, z r. 1615. a jiných takto ustrojený.

„Vstalť jest Kri - stus z mrtvých, král sví - tě - zil jest
mo - cný Pán mo - cný ne - pří - te - le svá - zal i
od - jal moc je - ho.“

V Královéhrad. kanc. menším ze XVI. stol. počíná dle Bratří takto :

„Vstalť jest Kri - stus z mr-tvých král zví - tě - zil“.

Dále melodie neudává se.

Evančické vydání (bratrsk. kanc.) podává nápěv věrněji dle našeho rukopisného originálu, majíc toliko tři průchodné noty na slabiky (Kri)stus, král, pán. — Však tento nápěv není český originál, nébrž náleží původně latinské sekvenci „Mortis en cum gloria,“ jakž i udávají kancionály: utrakv. z l. 1505. („má svú notu“), 1530., Miřinský a Šípař. Miřinský podává 9 sloh s nápisem: „Obecná, pěkná a veselá.“ (?) — Také v XI. E. 2. jest 9 sloh. Vzhledem obsahu doložití jest nám, že v rukop. c. k. knih. praž. XI. C. 8. dí sice písař její O. Kříž z Telče: „Cantio haereticalis & prorsus ecclesiae haereticalis.“ Však to pravil, myslím, toliko o textu husitském; máť ji také Šípař ve svém katolickém kancionále²⁾ a zmíněný rukopis XI. E. 2. psán jsa rukou mnicha Mikuláše Mrvy, též není obsahu haeretického. —

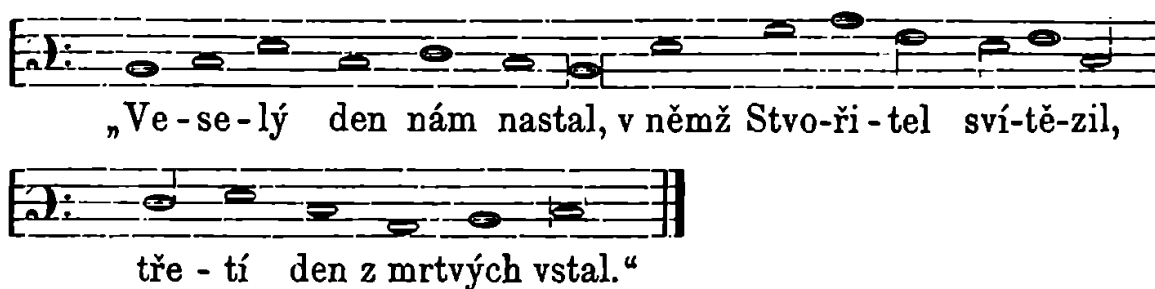
Z této doby pochází též jiná podobná píseň ml. jistebn. kanc. „Vstalť jest Buoh z mrtvých svú mocí,“ jež byla r. 1409. církevně zakázána s jinými, jak v postile Husově (Sebr. spisy II. st. 132.) se udává. (Viz Jirečk. hymnol. st. 3. a 82.)

¹⁾ Na st. 179. beze jména skladatele, jež u bratrských udává.

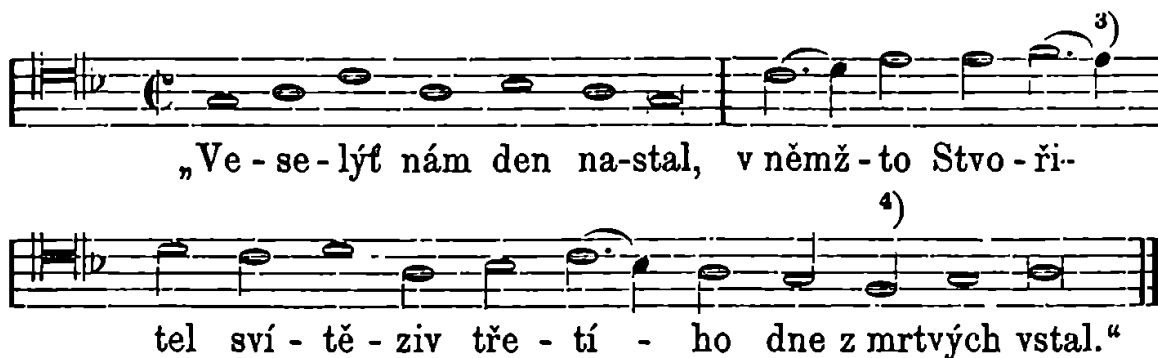
²⁾ St. 175.

19. „Veselýf nám den nastal.“

Stará i obecně rozšířená a tudíž i oblíbená byla též tato velikonoční píseň, ješto ji často a v nejrůznějších zpěvnících shledáváme, ovšem též rozličně pozměněnou. Nejstarší text a nápěv skytá nám ml. jist. kanc.¹⁾. Jeví se na něm nejprostější tvar melodie takto:

Tento nápěv věrně jest utkán v duchu a způsobu frygické toniny. A praví-li Haberl²⁾ o této stupnici: „*Starke Gemüthsbewegung wird treffend durch den frygischen modus ausgedrückt*,“ zračí se tento frygický ráz zjevně i v této písni, jež málo slovy a intervally vyjadřuje nemalé, však radostné pohnutí mysli. Proto zajisté volil skladatel její také širší intervally, jichž při této stupnici obyčejně se užívá. — To-li podržíme na mysli, snadno poznáme, co souditi sluší o změnách, jichž na této melodii v sobě dokonalé pozdější skladatelé dovolili si učiniti. Rozenplut (st. 233.) Šteyer (st. 246—7.) a Komenský (v amsterod. kanc. na l. G. X.) ponechavše starý nápěv přidělali k 2. a 3. verši průchodné noty, setřevše s ní tím způsobem zvláštní půvab ráznosti, jenž v širších intervalech původní frygické melodie se kryje. Podle Šteyera zní o kvartu transponovaná takto:

¹⁾ Na str. 159.

²⁾ V „Magist. choral.“ S. 40.

³⁾ Odtud má Kom.: *f d c d*. — Bratrský kanc. z r. 1598. má tu bez transposice: *c h a*.

⁴⁾ Komen. zavírá sextou: *f d̄ a*, bratrský kanc. bez transposice: *c f e*

Latinské podobné písně neznám. Snad jest tedy duchem českým vytvořena. V česk. kanc. mladobolesl. zavírá se tato píseň čtyřhlasně pro smíšené hlasy. Skladatel, bezpochyby Jan Kantor, jenž tento kanc. sestavil, proplétá v ní naši melodii, však figurovanější umělou imitací ve všech hlasech. Přiděluje počátek altu a končí c-dur akordem, změniv původní toninu.

20. „Ježíš náš Spasitel.“

Zvláštní zajímavosti nabývá vánoční píseň této doby, „Ježíš, n. Sp.“, jež obsahuje se také v ml. jistebn. kancion.¹⁾ Tato, i více jiných písní, jako „Stala se jest věc divná,“ „In hoc anni circulo,“ „Buoh všemohúcí,“ a jiné opatřeny jsou tu druhým hlasem, „tenor“ zvaným, jenž melodii vrchního hlasu provádí. I nabýváme těmito písněmi poznání, jakým způsobem předkové naši v XIV. století a později prospívali v tehdejší tak zvané „ars discantandi“ (t. j. umění nalézati a přidati k jisté melodii druhý hlas.²⁾) I pozorujme v této písni, kterak kontrapunktické pravidlo protihybu druhého hlasu již se v ní jako v zárodku klíčí. Zníf:

„Je-žíš náš Spa-si-tel a hří-šných Vy-ku-pi-tel

naro-dil se jest nám dnes, a-by nás po-jal do ne-bes.“

Kdožby si vida tento dvojhlas nezpomněl bezděky na dvojhlasné vánoční písně našich dratařů, jež podobně zní, ač dvojhlas jejich neznaje protihybu jen v terciích se všecek otáčí. Motivy této lydické melodie, příbuzné naší „Narodil se Kr. P.“ objevují se také v některých slováckých prastarých písních, zvláště v obecné

¹⁾ Na st. 223.

²⁾ Ars disc. začla ve Francii již ve XII. stol.

známé „Já som báča.“ ¹⁾ Také vánoční píseň „Kristus Syn Boží“ (u Šteyera na st. 53.) sdělána jest podle této melodie, však přeložena do jonické stupnice. — Co do vzniku písně dokládám, že jest tuším sdělána dle latinského hymnu vánočn. „Jesu redemptor omnium,“ jehož doslovný překlad s melodií dle naší strakatě figurovanou viz v Rozenpl. kanc. st. 57.

Na st. 67. stojí v ml. jistebn. kancionále psána také píseň „Jezu Kriste, Králi Pane z milelý,“ ²⁾ s Bohem Otcem slavným i s Duchem svatým“ v lydické stupnici s kvintovým okolkem motivu, podruhé o ton stupňovaného. Začíná: *f f g a h(es) h h h a g a.* (2. verš:) *g g a h c g h(es) a a g g f.*

21. „Kriste, andělský králi.“

Pozoruhodna jest i tato píseň ml. jisteb. kancionálu, ³⁾ jež věrně dle rukopisu podána zní:

„Cri-ste an-gel-ski kra-li at tye tway lid wzdi
chwa-li; zpo-me - na na swe kr-wa-we ra-ni,
fmy-lug fse nad na-my hrzie-sní-my.“

I v této písni zdá se z pravopisných zbytků XIV. věku, že ji písař opisoval z rukopisu tohoto věku. Celá píseň jest velmi dlouhá. Frygická stupnice, v níž jest složena, dodává jí z počátku vysokou polohou mohutného důrazu, pak ale výrazu hlubokého

¹⁾

„Ja som bá-ča velmi sta-rý, ne-do-ži-jem do ja-ri.“ a t. d.

a t. d. „Slov. spevy“ T. sv. Martin 1880. I. st. 25. Srovnej k tomu též píseň „Bola to mladucha“ tamtéž st. 28.

²⁾ Rukopis má psáno: *šmyeli*.

³⁾ Na st. 69.

bolu duše. Jireček jí v hymnol. necituje. Také mně nic více o ní známo není.

Kromě těchto písní jest v ml. jistebn. kanc. i četně jiných, jednak z breviáře vzatých a přeložených, jednak původem i husitských, z nichž dvě od M. Jana Husi, jedna od hus. kněze Čapka složena jest.¹⁾ Od M. Jana Husi původně složené písně zavírají se tu dvě písně: „Ježíš Kristus, božská múdrost“ a „Živý chlebe.“

22. „Ježíš Kristus, božská múdrost.“

Třeba jest, abychom i o této písni Husově zvláště promluvili a nejednu správu o ní na pravou míru uvedli. — Jisto jest, že tato píseň od M. Jana Husi byla složena, však nikoli s tím ná-
pěvem a textem, jež podávají bratrské kancionály.²⁾ Není tato píseň nic jiného, než české spracování latinské Husovy písně „Jesus Christus nostra salus,“ již Husovi přisuzují všechny kancionály, v nichž jest. Tak dokládá o ní také Dr. Václ. Šturm ve svém spise „Rozsouzení“, řka³⁾: „*Tato píseň („Jež. Kr. b. m.“) jest jednotejná s touto latinskou, kteráž v písních od J. Kantora vytisknutých v listu 75. Jesus Christus nostra salus &c. . . . A tato od samého M. Jana Husi složená jest.*“ Však právě na tomto místě dokazuje také Šturm Bratřím, že tuto píseň Husovu „podle vůle své přeformovali a hned v odporný smysl přelili a z písně dobré a křesťanské zlou a kacířskou učinili.“⁴⁾ I podává pak důkazy na to z více sloh této písně

¹⁾ Viz o nich v pojednání prof. M. Koláře v „Pam. archeol.“ sv. IX. st. 825. sl.

²⁾ Z Králického kancionálu jejich (z r. 1576. st. 472) otiskl text její také Erben v „Sebr. spis. česk. M. J. Husi“ d. III. st. 264.

³⁾ V II. důvodu na st. 76. Celý nápis jest: „Rozsouzení a bedlivé uvážení velik. kancionálu od Bratří Valdenských, jinak Boleslavských sepsaného a l. P. 1576. vytisknutého. R. 1588. v Starém Městě Pražském u Buriana Valdy a J. Jičínského.“

⁴⁾ Také Leisentritt dí ve svém německém zpěvníku (II. Th. S. 196. b.) o lat. písni „Jesus Chr. n. salus“: „*J. Husens Lied; ungeachtet dass er nun ketzerisch war, hat er doch sein Meinung von dem hochwürrd. Sakrament des Altars katholischer Weis gehalten: welches kann und mag in katholisch Kirchen und Versammlungen sicher gesungen werden.*“ K tomu srovnajme také důkaz dra. Lenze, že M. J. Hus v učení o vel. Svátosti „zúplna jest pravověrný“; ano jeho důkaz o této Velesvátosti svědčí též o tom, že tehdaž nauka o této Svátosti na theolog. fakultě pražské skorem týmiž slovy přednášena

řka: „*Nebo v té písni M. Jan Hus latině má takto*“ a t. d. Také Jan Kantor podává text této písně ve svých „Písních vejročních“, (r. 1564. v Praze latině i česky vydaných) jinak nežli psána stojí „in operibus Husii“ (z let 1558. a 1715.), čímž Bratři proti Šturmovi se omlouvali.¹⁾ Jelikož st. jistebn. kancionál podává jiný nápěv lat. písně této, než všickni ostatní, od nichž více nebo méně se liší, však době Husově nejbližší jest, z ní pocházeje, právem domnívati se můžeme, že skytá nám originál Husův. I Šturm dokládá: „*U mne se soudí, že daleko o tom lépeji staří učedníci Husovi vědí, nežli mladí Bratři, kteří po několika mnoho letech po smrti M. Jana Husi se počali*“²⁾

A to platí netoliko o textu, nébrž i o nápěvu této písně. Mám před sebou tři rozličné nápěvy, z nichž jistebnický a bratrský jsou si velmi podobny, však třetí, jež podává Meister³⁾ a něm. překlad Bratří z r. 1606., jest jiný, jen duchem podobaje se předešlým. Jelikož Bratři text Husův porušili, domnívám se, že i s nápěvem tak učinili a tudíž nikoli jejich, nýbrž nápěv jistebn. rukop. kancionálu podává původní nápěv Husův (na latin. text⁴⁾). Bohužel necelý podává se v něm a tudíž nuceni jsme pokusiti se o rekonstrukci posledního verše podle bratrského, však dle analogie jistebn. nápěvu, k čemuž srovnati sluší také následující píseň.

byla, jakými teprv o sto let později sněm tridentský články víry sem hledící . . . vyslovil. („Učení M. J. Husi.“ V Praze 1875. st. 135.) Také Meister dokládá o německ. překladu té písně: „*Das deutsche Lied („Jesus Chr. unser Heiland, den uns der Vater hat gesandt, hat uns armen Sündern zu gut vergossen sein hl. Blut“)* war mit seiner Singweise auf kathol. Seite im Laufe des 16. Jahrh. allgemein bekannt.“ (D. d. kat. Kchl. S. 482.) Německý překlad bratrských písní „Kirchengesänge“ z r. 1606. má tuto píseň s nápěvem jako Meister dle Leisentritta, však s pozměněným textem. Viz exempl. v Arch. kapitoly pražské sign. D. b) β 45.

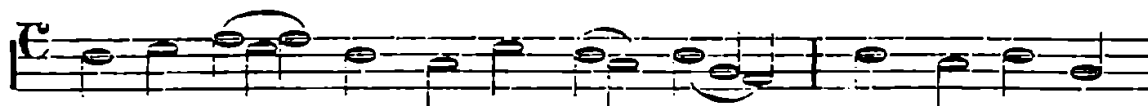
¹⁾ Viz Jirečk. hymnol. na str. 47. — Ostatně dotýkám, že také „jeden učitel jednoty bratrské“ vytýkal v předmluvě známého „dialogu dvou formanů“ (rukop. c. k. knih. praž. LIV. B. 94.) „jednotě Rokycanově“, „*jak se za jedno ve víře snášejí, ano jak při ní neustavičně a vrtčí jsou, téměř jak měsíc ve svém běhu; neb v nich beze vši opravy loňská křivda* (ve smyslu jejich) *jest letošní pravda, tak aby jim Bratři vždycky vinni byli a oni právi jsouce před Bohem křiví.*“ (To psáno kolem r. 1532.)

²⁾ „Rozsouzení“ st. 80.

³⁾ L. c. st. 481. na lat. text „Jes. Ch. nostra salus“.

⁴⁾ Latinský text viz také v c. k. rukop. pr. X. E. 2. na lis. 24. a).

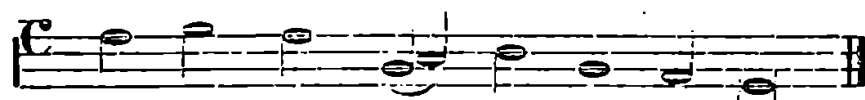
I čteme tuto píseň v st. jist. kanc. s rekonstruovaným koncem,
lat. textem a českým textem Bratří takto:

„Je - sus Chri - stus no - stra sa - lus, quod re - cla - mat
„Je - žíš Kri - stus bož - ská mú - drost, vy - dal cír - kvi

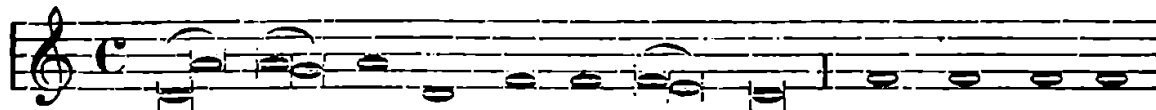

om - nis ma - lus, no - bis su - i me - mo - ri - am,
tu - to svá - tost, chléb a ví - no při - ro - ze - né,

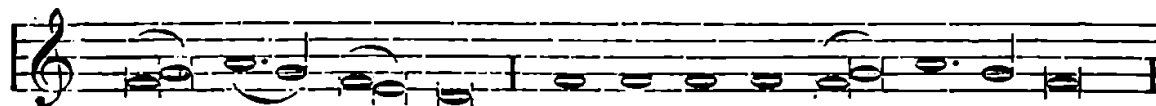

de - dit in pa - nis ho - sti - am.“
k slu - žbě svých mi - lých po - tře - bné.“ ¹⁾

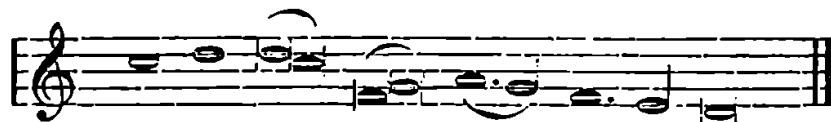
¹⁾ O posledním verši viz také píseň následující. Meister dle Leisentritta
(II. Th. 1584) udává tento nápěv:

„Je - sus Christus no - stra sa - lus, quod re - cla - mat
„Je - sus Christus un - ser Hei - land, den uns der Ba -

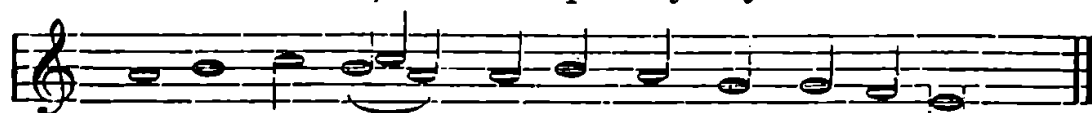

om - nis ma - lus, no - bis su - i me - mo - ri - am
ter hat ge - fandt“ u. f. w.

de - dit in pa - nis ho - sti - am.“

(Meister D. d. kat. Kchl. I. S. 481.) O této melodii dokládá Winterfeld (u Meistra
I. c.), že nepochází od Husi, nýbrž pozdější jest, že vznikla teprve „mit dem
Beginn der Reformation“. Však německý překlad Bratří z r. 1544. („Gesang -
buch der böhm. Brüder“) začíná s nápěvem jako jisteb.:

„Je - sus Chri - stus Got - tes Sohn von E - wig - keit“ u. f. w.

Český text této prvé slohy stejně udává Šturm (l. c.) s Bratřími. Podložil jsem český text též pod latinský na též nápěv, ač nikde tak není podán, poněvadž Šturm výslovně dokládá (l. c.), že „tato píseň (česká) jest jednotejná s latinskou „Jes. Chr. n. salus“. A skutečně začíná tato píseň v bratrském kancionále z r. 1615. (st. 317.) týmž nápěvem citovaným a na st. 316. vytištěným, ač i tento začátek o kvintu jest tu snížen. Však jen prvních deset not souhlasí, ostatek volně předělán v duchu jistebn. originálu takto:

„Je - žíš Kri - stus bož-ská mou - drost vy - dal cír-kvi
tu - to svá - tost, chleb a ví - no při-ro - ze - né,
k slu-žbě svých mi - lých po - tře - bné.“

Také bratrský kancionál z r. 1576. cituje k této písni též nápěv, na str. 184. tištěný, touže, však černou notou mensurovanou. Nad písni psáno: „Jesus Chr. n. salus“. Však bratrský kanc. z r. 1598. cituje k ní (na str. 389.) zcela jiný nápěv. Nade-psáno má jméno autora: „Mistr Jan Hus“. Z melodie bratrské, zde otištěné, souditi můžeme, že složil Hus tuto píseň původně v dorické tonině, v níž jsem ji také doplnil. Toho právem domnívám se i podle analogie následující písně „Otče Bože vš.“

Šteyer této písně nemá, ani kanc. svatojanský. Však zavírá ji v sobě ještě amsterod. kancionálek Komenského (na str. 591.), ale s nápěvem cizím, pouze citovaným, t. „notou“ písně „Kriste, kterýž's smrt podstoupil. Čtvrtý verš u něho zní: „však v tajemství obrácené“. Také ostatní verše udává ve smyslu Bratří.

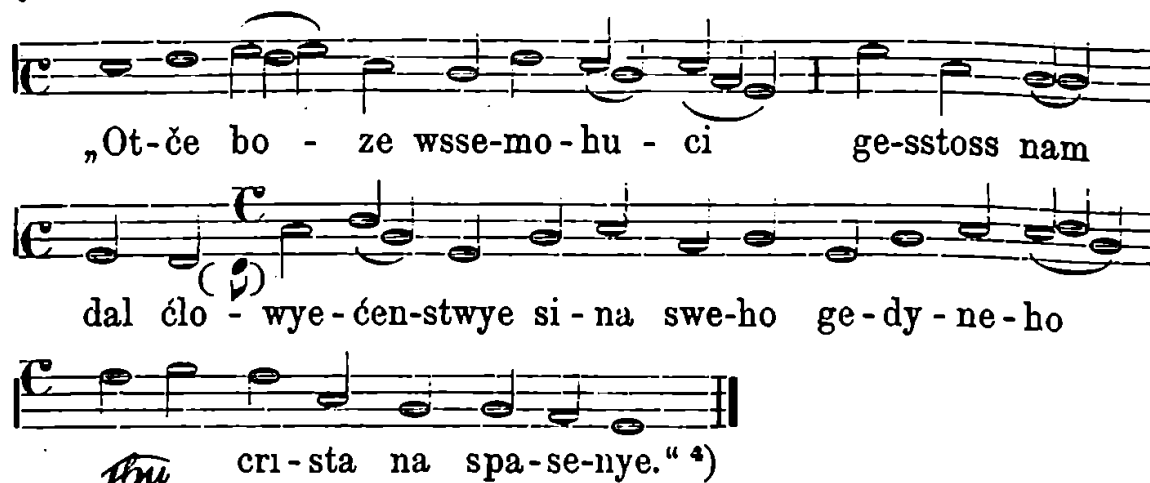
(u Meistra l. c. st. 481.). Však pokračují tady Bratři v nápěvu jinak, duchem i toninou hypoaolickou uchylující se od jistebnického, v jehož duchu patrně Meistrův nápěv pokračuje. Z toho lze nám usouditi, že pozdější nápěv Meistrem podaný sdělán byl dle Husova nápěvu dorického.

Hlohovský podává ve svém kancionálu (z r. 1622.) str. 265. jiný překlad lat. písně Husovy, jenž počíná: „Ježíš Kristus náš Spasitel, což zapírá zlý nepřítel, zanechal nám svou památku v době chleba svého sňatku“. Nadepsáno má: „Utěšená a velmi stará píseň, v níž se děje vyznání o pravé přítomnosti Páně v této velebné svátosti“. Však nápěv cituje k ní jiný, cizí. V páté sloze tučnými literami počíná s Husem a drem. Šturmem proti Bratřím takto: „Nejsi chlebem, ale jsi Bůh, člověk a Vykupitel“. (Srov. „Rozsouzení“ st. 77.)

23. „Otče Bože všemohúcí“.

Podle nápěvu předešlé písně zpívali Čechové od XIV. stol. též píseň o Božím těle „Otče Bože všemohúcí“. Celý text její podává P. Šafařík v Čas. Mus. r. 1848.¹⁾ podle rukop. c. k. univ. knih. pražské sig. I. F. 13. (na l. 171.), z konce XIV. stol. pocházejícího;²⁾ též Výbor z liter. čes.³⁾ podle rukopisu třeboňsk. archivu sign. A. 16., v němž nadepsáno nad písní: „De corpore Christi. Canitur sicut Jesus Chr. nostra salus“. A skutečně obsahuje se píseň s tímto nápěvem, poněkud jen pozměněným, v ml. jistebn. kancionále na str. 58. s tím toliko rozdílem, že položil zde autor prvé dva verše o kvintu výše, snad aby se vyhnul tritonu na slovo „všemohúcí“. Zní takto:

¹⁾ II. st. 270.

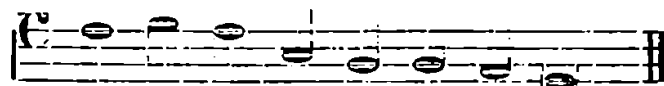
²⁾ Z toho souditi jest nám, že i M. Jan Hus složil svou píseň „Jes. Chr. n. salus“ buď již ve XIV. stol., nebo vzal k ní nápěv od písně „Otče Bože vš.“ První mám za pravé, jelikož jeho píseň již se zavírá i v starš. jistebn. kanc., jenž asi z té doby pochází.

³⁾ II. sl. 23.

⁴⁾ „Na spasenye“ tu schází.

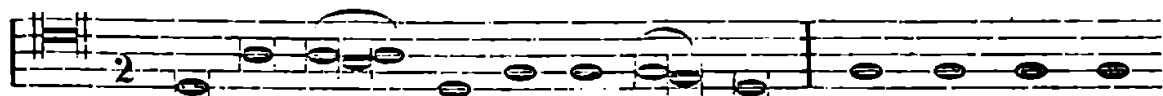
I v menším královéhrad. kanc. udává se počátek melodie takto: *a h c h c a g h a g*. Tu přestává.

Srovnáme-li tento nápěv k předešlému (č. 22.), snadno poznáme, že se oba shodují, že skutečně tato dle oné se zpívá a písař jistěbn. kancionálu že tento nápěv při č. 23. libovolně pozměnil, však nikoli ku prospěchu melodie a zpěváka. Jestliť píseň patrně složena v dorické stupnici, jejíž dominanta jest *a*, jež také skutečně v nápěvu č. 22. převládá. Kromě toho jest okolek (ambitus) nápěvu č. 23. v dorické stupnici nezvyklý, však v č. 22. pravidelný. — Poněvadž verše 3. a 4. v nápěvu č. 23. jsou již pravidelné a s č. 22. se srovnávají, lze domnívati se nám také, že snad konec nápěvu č. 22. zněl dle č. 23.:

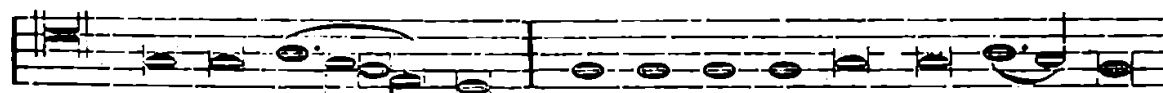

„de - dit in pa - nis ho - sti-am.“

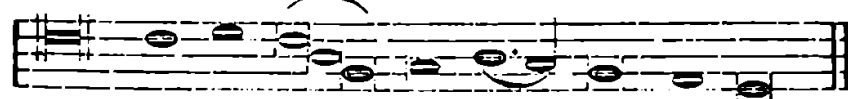
Píseň „Otče B. všem.“ obsahuje se i dosti hojně v jiných zpěvnících, jež udává Jireček ve své hymnol. (str. 64.). Ml. jistěbn. kancionál změnil 8. verš, klada místo původního „i své tělo nám ostavil“ takto: „tělo krev nám's ostavil“. Tak má i utrakvist. kanc. z r. 1530., však i katol. kanc. Rozenplutův (1601.),¹⁾ jenž ostatně tento nápěv také pozměnil. Také Šteyer podává tuto píseň,²⁾ však příkládá jí s Rozenplutem a Šipařem³⁾ nápěv, jež Meister dle Leisentritta přisuzuje písni „Jesus Chr. n. salus“. (Viz jej pod čís. 22.) Liší se od ní jen maličko a zní takto:

„Ot - če Bo - že vše-mo-hou - cí, jenž jsi nám dal

člo - vě - čen - ství Sy - na své-ho je - di - né - ho

Je - zu Kri - sta na spa - se - ní.“

¹⁾ Na st. 285.

²⁾ Na st. 382.

³⁾ Na st. 267.—8.

Šipar začíná: $f f \bar{c} \bar{c} \bar{f} \bar{d} \bar{e} \bar{c} \bar{d} \bar{c}$;
„Otče Bože vše - mo-houcí“

Rozenplut podobně: $f f \bar{c} \bar{c} \bar{d} \bar{f} \bar{e} \bar{c} \bar{d} \bar{c}$
„Otče Bože vše - mohoucí“.

S nápěvem jako u Šteyera obsahuje se i v bratrských kancionálech z r. 1576. (str. 476.) a z r. 1615, (str. 313.), však s textem opět poněkud odchylným. O této pozdější melodii dorické platí vzhledem k téže melodii v čísle předešlém (22.), co jsme při této v poznámce byli poznamenali. Však Miřinský klade ve svém kancionále ¹⁾ nad tuto píseň (bez not) výslovně: „Obecní, **svú notú**“. Tím nasvědčuje, že nebyla původně složena na nápěv jiné písně, že tedy nápěv jistěbn. kancionálu jest asi originál této písně.²⁾ Text Miřinského srovnává se se Šteyerovým.

24. „Živý chlebe“.

Druhá píseň, jejížto složení M. Janu Husovi se přikládá,³⁾ jest „Živý chlebe“. Však kterak bychom v textu pokračovati měli, aby to v pravdě byl originál Husův, nevím. Bratří sice kladou ve svých kancionálech: „Živý chlebe, který z sebe - život způsobil zvoleným, - tělem na kříži mučeným“ etc.

Avšak Dr. V. Šturm zřejmě dí ve svém rozsouzení: „*Ta píseň „Živý chlebe, kterýž's z sebe“ v l. 474. zda-li jest M. Jana Husi, nevím. Nebo v těch písních ročních, latinsky i česky vytisknutých,*⁴⁾ *nacházíme tuto píseň: „Živý chlebe, ctný andělský - Ježíši Pane nebeský, - ty's spasení duší lidských“ &c.*

I dokládá Šturm: „*Kterak hned od té, kterou Bratří kladou, velmi rozdílná jest; protož já se o to s nimi vaditi nechci*“. Uvá-

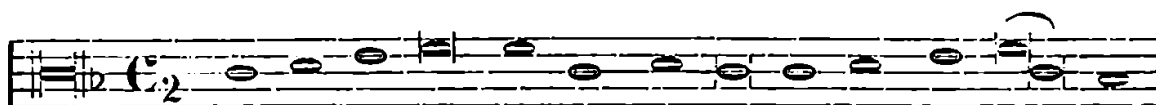
¹⁾ Na lis. K. XI. b).

²⁾ Srovnej k tomu předešlou poznámku.

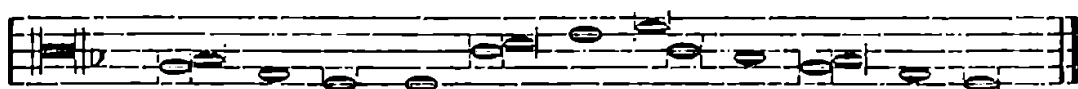
³⁾ Blahoslav ve svém rejstříku písní bratrských (dle udání Jirečk. v hymn. st. 86.) dí: „*Praví tak, že Mr. Jan Hus latinskou i českou složil*.“ I on cituje ovšem text bratrský.

⁴⁾ Na myslí má „Písně vejroční, latině i česky vytištěné l. 1564. v Praze u Jana Kantora“, kancionál to utrakvistický, jenž jest nyní neznám, jak dí Jir. v hymn. st. 18. — Ostatně i v menším rukopisném kancionále královéhrad. ze XVI. stol. počíná tato píseň také: „Živý chlebe i andělský, Ježíši Pane nejmilejší“. Nápěv jeví se tu týž, jako u Bratří.

žíme-li, jak často měnili Bratří obsah i vlastních písní, a více ještě jiných, dáme tím spíše za pravdu tomu, že druhý text pochází od M. J. Husi. Tomu nasvědčuje i utrakvist. kanc. Polonův,¹⁾ v němž nad touto písní psáno: „Má svou notu. Jako: Vivis panis“. Pak udává text prvé slohy doslovně tak jako Šturm dle J. Kantora. Vzhledem k nápěvu sluší dodat, že i v bratrských kancionálech cituje se obecně nápěv písně „Vivis panis“. U vydání z r. 1598. shledáváme týž nápěv s nápisem souvěkým: „Mistr Jan Hus“.²⁾ Bratrský kanc. z r. 1576. podává píseň takto:³⁾

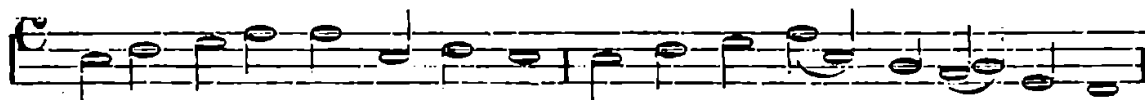

„Ži - vý chlebe, kte - rý z se - be ži - vot způ - so - bil

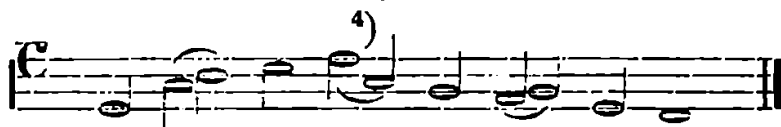

zvo - le - ným, tě - lem na kří - ži mu - če - ným.“

A toť jest vskutku i nápěv originálu „Vivis panis“, jenž jeví se v st. jistebn. kanc. takto:

„Vivis panis An - ge - lo - rum, vi - tam prae - bens de - le - ctorum,

tu es spes de - spe - ra - to - rum.“⁴⁾

Tento vzletný a důstojný nápěv jonické toniny má také Šteyer, však při jiné písni o nejsvětější Svátosti oltářní: „Vítej Kriste z Panny čisté pro nás na svět narozený, abychom došli spasení“.⁶⁾ Ovšem je zde nápěv již vtěsnán opět v rytmické roucho,

¹⁾ Na l. LXVI. b).

²⁾ Na st. 391.

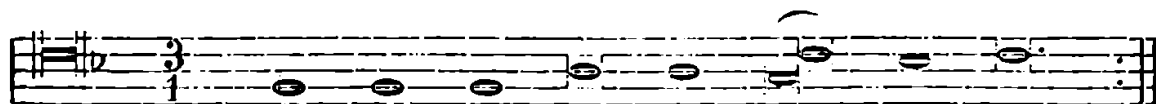
³⁾ Na st. 474.

⁴⁾ Odtud je v rukop. vše o ton níž udáno, ovšem chybně, ježto tu končí se patrně opakováním prvního motivu.

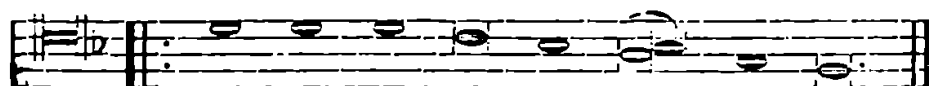
⁵⁾ Týž text viz také v c. k. rukop. pr. X. E. 2. na lis. 24. b).

⁶⁾ Na st. 383.

jež nepřirozeně svírá slovný přízvuk. Však na píseň „Živý chlebe“ podává tento již značně oslabený nápěv jonické toniny: ¹⁾)

„Ži - vý chle - be ctný an - děl - ský,

{ Je - ží - ši Pa - ne ne - be - ský,
{ ty's spa - se - ní lid-ských du - ší.“

Snadno poznáme na tomto nápěvu, že druhý díl jeho sdělán jest podle motivu slova „desperatorum“ v lat. hymnu. — Komenský cituje ve svém amsterod. kanc.²⁾) k této písni nápěv Bratří, podává ovšem i text bratrský. Praví, že se zpívá podle písně: „Kristus, zrno to obilné“, ³⁾) a k této písni právě podává bratrský nápěv písně „Živý chlebe“, stejně mensurovaný.

25. „Kriste, jenž jsi den i světlost“.

Do této doby sluší položití také vznik této prastaré písně večerní, ⁴⁾) již předkové naši nemálo si vážili, již vezdy zpívali, již proto snad ve všech zpěvnících nacházíme a jež proto i mnoho proměn doznala. Jest překladem latinského hymnu, jež přisuzuje Sušil sv. Ambroži, ⁵⁾) a jenž se zachoval v rukopise až VIII. století. ⁶⁾) Však 3. a 4. verš zní v tomto latinském nejstarším rukopise jinak, než v pozdějších rukopisech XV. věku a sl. V onom rukopise ji čteme takto:

„Christe qui lux es et dies,
noctis tenebras detegens,
Lucifer lucem proferens,
vitam beatam tribue“.

¹⁾) Na str. 376.

²⁾) Na st. 590. píseň, na st. 365. nápěv.

³⁾) I. sloha jest: „Kristus zrno to obilné,
k plození života silné,
s nebe na zem k nám seslané.“

Viz ji také v menším královéhradeckém kancionále.

⁴⁾) Některé kancionály české i německé kladou ji mezi postní písně, jako Šipařův. Miřinský počíná ji „písně na noc“ (na listě H. 1.).

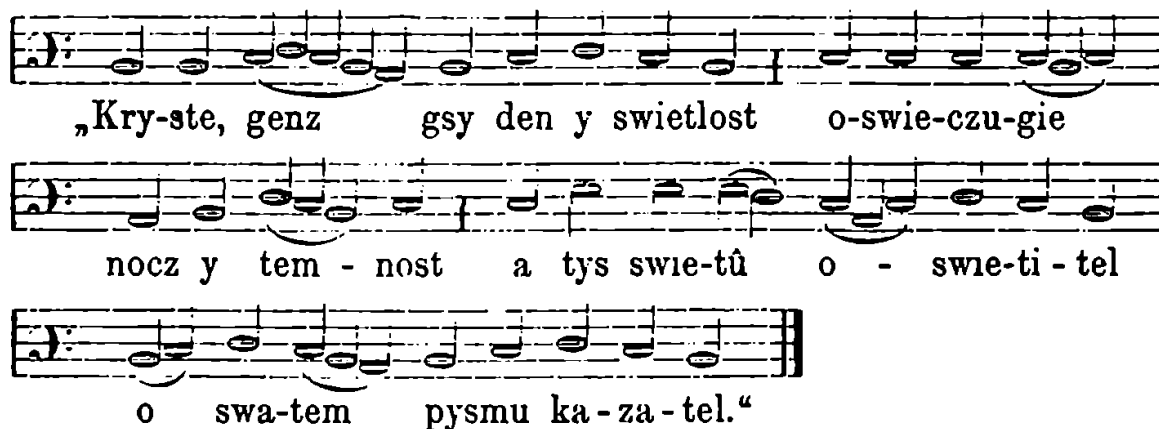
⁵⁾) „Hymny církevní“ I. vyd. st. 43. — Tak i bratrský kanc. z r. 1598.

⁶⁾) Viz Mone l. c. I. st. 92., kdež o ní praví, že asi není starší nad VII. stol.

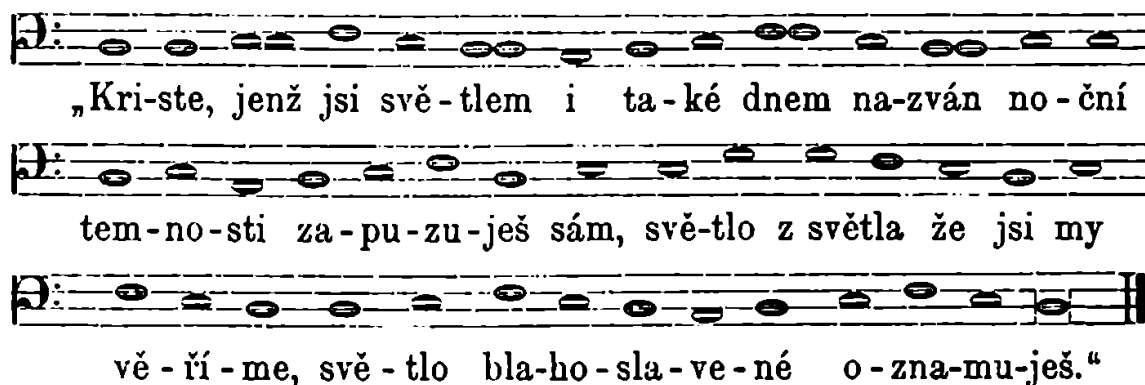
Však později předělán 3. a 4. verš takto:

„lucisque lumen crederis
lumen beatum praedicans.“ ¹⁾

A dle tohoto mladšího textu sdělány jsou i všechny texty české. Mám před sebou dva české nestejné texty této písně, oba velmi staré, jeden z rukop. c. k. univers. knih. praž. (sign. XI. E. 2. na l. 148.) ²⁾, druhý z ml. jistebn. kanc. (na str. 99.). První volnější a sličnější svědčí, že náleží tato píseň již do XIV. věku; druhý překládá rozvláčně, vše do slova. Nápěv mají oba stejný, liší se však tím, že jistebn. kanc. neumatické ozdoby chorálu roztrhuje, přisuzuje každé notě jejich po jedné slabice, jak se činívalo tehdaž při tvoření sekvencí. Patrně se tedy drží prvý text původní melodie chorální, máje i stejně slabik a veršů s originálem. Tentž zde proto položíme s původním pravopisem:

Však v jistebn. kanc. přeloženo takto (l. c.):

¹⁾ O této změně lat. textu dokládá Mone (l. c.): „*Man nahm vielleicht Anstoss an dem Namen Lucifer für Christus. Christus heisst in den alten Hymnen Lucifer; erst in den späteren hat man diese Benennung weggelassen.*“ Pamatujme, že i sv. Jan v evangeliu nazývá Pána Ježíše πρῆν ὁ φωσφόρος (pramen světla).

²⁾ Celý text otištěn v Hanušově Mal. výb. st. 68.

Porovnejme tento nápěv s předešlým a poznáme v něm rozvlácnost textu i melodie. Však pozorujme také, že původní nápěv plynňý i pozdější varianty jeho zůstávají veskrz veleklidnými, přizpůsobující se obsahu. Nevykračují proto ani z okolku pouhé kvarty dorické toniny, jednou toliko vystupující na kvintu. Také v Rozenplutově kanc.¹⁾ jeví se podobný variant jako v jistebn. o kvartu zvýšený. Začíná: *g g hes g f g a hes a g &c.* — Hlohovský (na st. 372.) počíná volnějším překladem takto:

„Kriste, jenž jsi světlo i den,
zažeh od nás zlý noční sen.
Věříme, že's světlo světél,
světla věčného kazatel“.

Nápěv jeho začíná: *g g hes g f g a hes a g.*

Avšak ani Šteyerův, ani svatojanský kanc. původní melodie nemají, podkládající písní cizí nápěvy. Dokládám, že i v Německu objevila se již v této době v německém překladu, pod záhlavím „Der hymnus in der fasten“.²⁾ Meister jí nemá, ježto dílo jeho nedospělo k vydání písní tohoto druhu.

Zbývá promluvit ještě o písních rukopisu c. k. knih. pražské XI. E. 2., jichž jest osm. Jednu z nich „Vítaj milý Jezu Kr. vítaj“ poznali jsme již prve.³⁾ Jinou „Vstalt jest Kristus z mrtvých“ viz na str. 155. a třetí „Kriste, jenž jsi den“ podal jsem právě pod číslem 25. Z ostatních náleží, mním, ještě dvě do XIV., ostatní do XV. věku, soudíme-li dle pravopisu. Tento rukopis vůbec zavírá v sobě rozličné traktáty bohoslovné, psané rukou mnicha, jenž na konci jich jmenuje se „Frater Nicolaus Mrva“. Po nich pak následuje ono osmero písní nestejného prapopisu a notování. Do XIV. věku sluší řaditi vznikem tyto dvě:

26. „Kristův život znamenajme“.

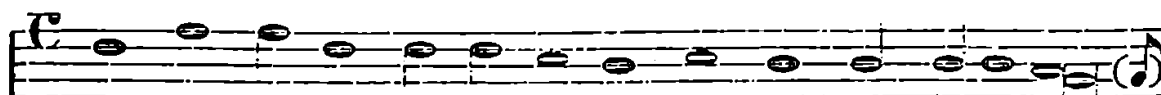
Tato vánoční píseň zdá se mi býti původní prací českou; alespoň jsem posavad nenalezl nikdež jinde stejné. Svědčí také

¹⁾ Na st. 159.

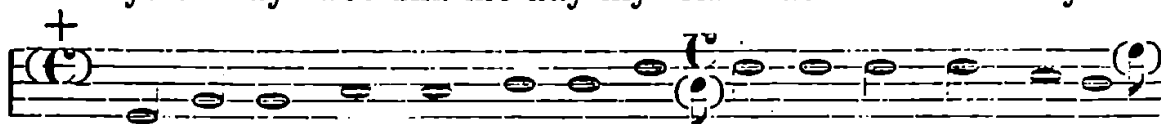
²⁾ Viz ji u Wakernagla l. c. II. st. 430. Začíná: „Christe, Du bist licht und der tag.“

³⁾ Viz ji na str. 63.

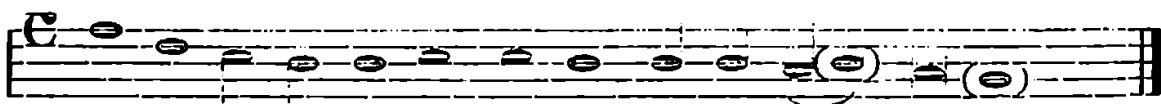
prostým a krátkým obsahem svým, jenž toliko ve dvou slohách se zavírá, že složena byla pro lid obecný. Dle rukopisu XI. E. 2. zní s pravopisem rukop. takto:

Krystow zy-wot zna-me-nay-my nezt nas smrt zachwaty

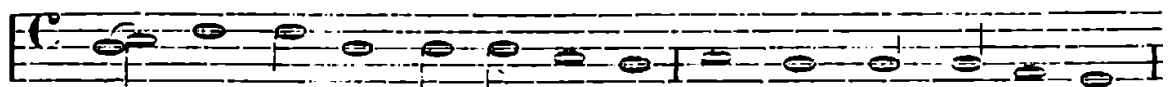

yakz muozem s nym sie sge-dnaymy nebt on nam chce da-ty

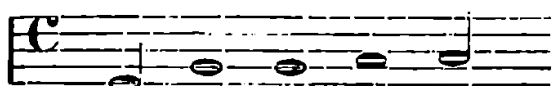

za na-sle-do-va-nye wie-czne kra-lo-wa - nye.“

Rovněž tak zavírá v sobě tato píseň i ml. jistebn. kancionál.¹⁾ Pouze při znamení † má klíč o řádek snížen a na konci má: *e f d*. Finála jest tedy *d*, nikoli *e*, jež má rukop. XI. E. 2., a píseň není tudíž hypofrygická,²⁾ nébrž dorická, čemuž nasvědčuje i dominanta té toniny *a*,³⁾ jež často se opakuje. Proto v jistebn. kanc. správně položen jest při † *c* klíč o řádek níž. Takto upravena jeví tato píseň na sobě výpravný ráz klidné, vážné radosti. Nahlédnuv do menšího královéhrad. kanc. shledal jsem tady skutečně při znamení † *d* notu. Udává se zde také počátek melodie takto:

„Krystův ži-vot zna-me-naj-me, než nás smrt za-chvá-tí;

jakž mů-žem s ním se srovnajme“ a t. d.

Dále neznaménáno nápěvu.

¹⁾ Na st. 78.

²⁾ Tak řečeno v Cecílii 1879. st. 34.

³⁾ Pamatujme, že „dominanta“ v církevních toninách značí ton ve skladbě panující, tedy jiný má význam nežli dominant v moderní hudbě a z většiny pátým tonem ani není. (Viz Haberl Mag. chor. 3. Aufl. S. 36.)

Prvé dvě slohy jsou v rukop. XI. E. 2. psány starším pravopisem XIV. věku, druhá takto: „W chudobyet sie ye narodyl nycz sweho nemagye, w obecnyczy s matku bydle od nye przýgymaje pokrm powýgenye geslý pozýwanye“, Utrakvist. kanc. z r. 1530. zavírá v sobě též tuto píseň,¹⁾ však spojuje s ní v jedno i následující píseň „Pastuškám najprv zjeveno“, jež jest s ní spřízněna stupnicí a nápěvem. Obě slohy její (č. 27.) mají tu předznačeno Ro. (= Responsorium).²⁾ Nadepsáno má: „O životu Pána Krista“. Rovněž tak (Ro.) znamenáme i v královéhrad. menším kanc. a vůbec již jsme poznali, že tak bylo tehdež obyčejem skládati písně dle latin. liturgických zpěvů církve. Také Miřinský cituje píseň č. 26. ve svém kanc. na li. E 8. udává, že se podle ní má zpívati píseň: „O neděli desáté po Trojici svaté“ (na li. J. VIII.). Onou písní (č. 26.) počíná nové oddělení písní „o protivenství a pokušení“. Nadepsáno jest tu nad ní: „Má svú notu“. K slovu „srovnajme“, připsáno v dole pozdější rukou: „sjednejme“.

27. „Pastuškám najprv zjeveno.“

Také tuto vánoční píseň zavírá v sobě nejen rukopis XI. E. 2., alebrž i ml. jistebn. kanc.²⁾ Tato okolnost, že i husitský kancionálu skladatel uznal za dobré přijíti tuto píseň katolickou, svědčí o její, ale též předešlé písně obecné rozšířenosti a oblíbenosti. Však že nevznikla s rukopisem teprve v XV., nébrž již ve XIV. stol., dosvědčují první dvě slohy této dlouhé písně, jež psány jsou starším pravopisem XIV. věku, kdežto ostatní slohy jeví se nám již v rouše pozdějšího pravopisu. Otiskneme ji zde dle formy patrně původní, jak se nám jeví v rukop. XI. E. 2. Uchylky jistebn. kancionálu dáme do závorky.

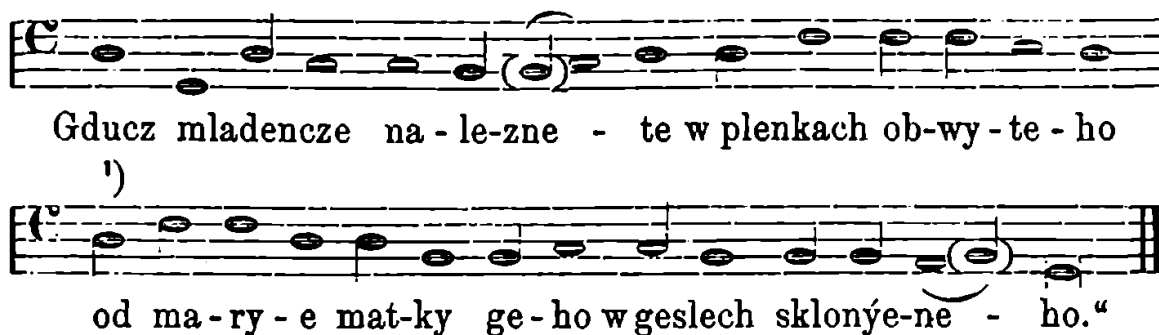
(b)

„Pa - stu-skam naý-prv ze - we - no bo-zye na - ro - ze - nye

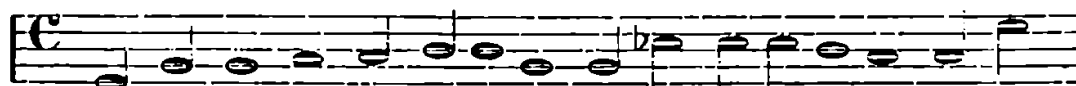
od an-dýe - la po-wýe-dýe - no a da-no zna-me - nýe

¹⁾ Na li. IX.

²⁾ Na st. 78.

Jistebn. kanc. má C-klíč hned s počátku, ruk. XI. E. 2. až při slově „zeveno“ na téže líně. Jistebn. znamenáno má při *h* notě ve slově „bozye“ *b*. Tak i v královéhradeckém kancionále menším psáno, kdež počátek písně takto se znamená:

Ro. „Pastuškám nejprv zjeve-no Bo-ží na-ro-ze-ní od anděla atd.

Dále nejde nápěv. Druhá stará sloha zní: „pobýchnýmýz s pastuskamý k gezyssi chudemu hledagicze w cýerkwý swate chudých wdow gehu (trophus) dom²⁾ obeczny odyew sprostny pokrm napog skrowny zde magycze ku potrebye³⁾ w tom ho nasledugmy.“⁴⁾ Oba rukopisy mají za notu závěrečnou *d*⁵⁾ Máme tedy i zde před sebou dorický nápěv důstojného a umělého rázu. S počátku znamenáme dvoje stupňování motivu na slova „boží narození“ a „od anděla,“ čímž případně vyznačuje se povznesení mysli pro narození Páně. Neméně případně klade autor dějpravné věty do hlubší polohy klidnější, dává jí ráz více recitativný. Celý nápěv vyznamenává se milou prostotou a nehledanou umělostí, svědčíc o nelíčené a přece i umělé dovednosti skladatelově. Latinské písně neznám ani k této, ani k předešlé písni. Nápěv 27. upomíná na nápěv latinského hymnu Seduliova (ze IV. stol.) „A solis ortus cardine.“⁶⁾ — Ostatně sluší o obou posledních písních dodat, že byli lidu známy a milé. Dosvědčují toho písně ml. jistebn. kanc., z nichž

¹⁾ Tyto dvě noty *a* *c* nejsou v jistebn. kanc., jenž za to vynechává slovo „jeho“. K tomu svědčí také sklad nápěvu, dominantu *a* i okolek stupnice.

²⁾ Jistebn. má *duom*.

³⁾ *ye* má jistebn. kanc.

⁴⁾ Na listě 123.

⁵⁾ Nikoliv *e*, jak udáno o ruk. XI. E. 2. v Cecílii.

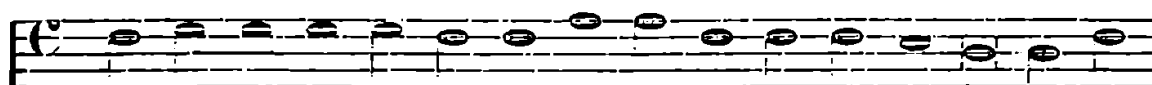
⁶⁾ Viz jej u Meistra l. c. st. 216.

nejedna sdělána byla podle nich. Tak nápěv písně „Kriste všemohúcí Pane, ty své znáš vyvolené“ věrně sdělán jest podle písně „Kristův život znamenajmy,“ a nápěv písně „Dávnoť jest prorokováno nynějšíe búření“ věrně zosnován podle druhé „Pastuškám najprv zjeveno.“ Také válečná píseň husitův „Kdo jste Boží bojovníci“ jest podle nápěvu písně „Kristův život“ utkána, zejména ode slov „prostež od Boha pomoci“ a t. d. Však jest tato píseň celkem tvrdší a ráznější.¹⁾

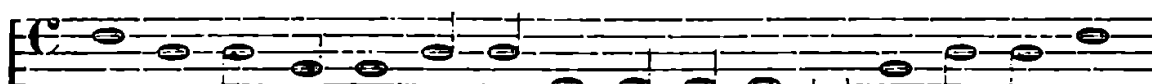
28. „Buď Bohu chvála, čest.“

Z první polovice XV. věku pochází píseň „o Svátosti Božího těla,“ začínající „Buď Bohu chvála, čest.“ Mám dva staré, ruko-

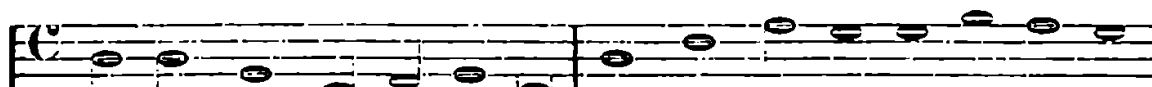
¹⁾ Obsahuje se také v ml. jistebn. kanc., odkudž otištěna i v Památk. archaeol. r. 1873., však pochybenou transskripcí, tak že v posledním verši zvrácena jest i dorická, jinak patrná stupnice této písně. Správně přepsána zní takto (na str. 87. jistebn. kanc.):

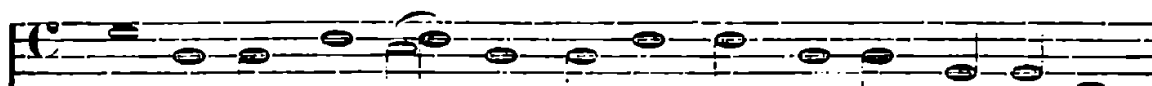
„Kto jste bo - ží bo - jo - vní - ci a zá - ko - na je - ho, prostež

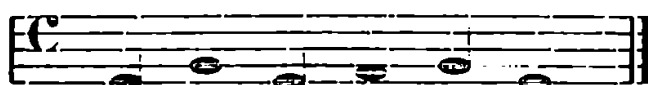
ot Bo - ha po - mo - ci a u - faj - te v ně - ho, že ko - ne - čně

vždycky s ním zví - tě - zí - te. Tenť Pán ve - lí se ne - bá - ti

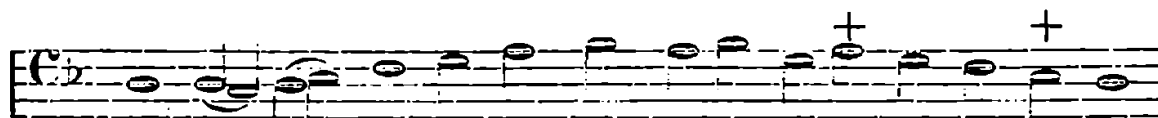
zá - hub - ci tě - le - sných, ve - líť i ži - vot slo - ži - ti

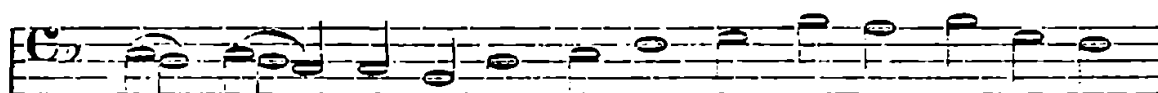
pro lá - sku svých bližních.“

S tímto nápěvem srovnává se až na některé nepodstatné uchylky bratrský nápěv Výb. z lit. čes. II. st. 283., kdež první polovice se podává. Melodickou frázu slov „vždycky s ním svítězíte“ a „život složití &c.“ postihujeme také

pisné texty její před sebou, oba bez mála z téže doby XV. věku pochodící. Jeden zavírá se v rukop. c. k. univ. knih. pražské sign. XI. E. 2.¹⁾, kdež k celému textu připsáno melodie. Obsah jest rozdělen na verše a responsoria (odpovědi), což i v jiných písniích jsme již uznamenali. Nápěvy střídají se v písni dva, jeden přidělen vždy veršům, druhý z obratu prvního utvořený responsoriím podobně jako u předešlých dvou písni č. 26. a 27. Závěrek obou jest vezdy stejný. Melodie v rukopise XI. E. 2. jest jasně a zřetelně psána a veskrz C-klíčem opatřena, dle něhož měla by náležeti hypolydické tonině. Však druhý rukopis ml. jistebn. kanc. podává týž nápěv, ač notu za notou stejný, přece v tonině hypofrygické o kvartu transponované, čímž nabývá jiné tvářnosti. Ve které tonině původně byla píseň složena, nelze nám z rukopisů na jisto udati. Však uvážíme-li, že v bratrském kancionále jmenuje se autorem jejím kališník Martin Lupáč z Újezdce a jistebn. kancionál že původu jest husitského, dáme tomu, že skladatel jisteb. kancionálu blíže stál M. Lupáče, než autor prvního rukopisu, jistebnický že zdá se tedy býti původní. Čteme jej takto:

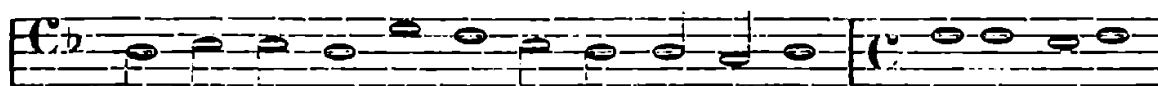
V. Buď Bo - hu chvá-la čest buď je-ho jméno po-že-hná-no

pro tak ne-smírnú mi-lost miev sy-na mi-lé - ho

je-dno-ro-ze - né - ho dal na smrt kří-že be-rán-ka

ne-vin-né-ho pro člo-vě-ka hří-šné-ho. Ro. A-by bo-ží

v staročeské světské písni té doby „Andělíku rozkochaný“. (Viz ji s nápěvem ve Fejfalíkově pojednání: „Ueber einige altböhmische Leiche“ v „Abhandlg. d. kais. Akad. d. Wis. Wien, 39. Bd. Jahrg. 1862. S. 742.)

¹⁾ Na li. 157. b). Viz facsimile z něho v hudebné příl. č. VI.

mi-lost za ny smrti zku-si-la, neb kdež jest mi-lost ce-lá,
toť se smr-ti ro-vná. O mi-lo - sti tvá k nám pře-di-vná.“ ¹⁾

Ostatně o druhém hypojon. nápěvu sluší udati, že čistě a pečlivě psán jest, a což obzvláště váží, má tento rukopis nápěv připsaný čistě ke všem slohám a vždy stejně, což vše o jistebnickém rukop. říci nelze. Proto nesnadno nám zavrhnouti tento hypojon. nápěv, jenž v notách zní takto:

(b)

(b)

Majíť sice i Bratří tuto píseň v hypofryg. stupnici ²⁾ bez transposice. Však poznali jsme již, jak snadno měnili Bratří nápěvy a jejich toniny; nejsou tedy v té věci věrohodnými soudci. Více zdají se svědčiti proti hypojon. stupnici tritony, jichž několik sestupmo, však nikdy skočmo se v ní jeví. Avšak byť i tento triton dvakrát na kvartě *h-f* ³⁾ stál, ani proto ještě nelze toho nápěvu zavrhnouti, jelikož takové tritony byly tehdáž a jsou na Moravě

¹⁾ Také P. Pachta uveřejnil tuto píseň dle bratrsk. kanc. z r. 1598. v téže hypofryg. stupnici netransponované. Viz ji v čas. „Cyrill“ 1880. st. 26.

²⁾ Viz bratr. kanc. z r. 1581. st. 395. a j.

³⁾ Při znamení [ ]

a Slovensku podnes obyčejné, zhusta se objevující intervally, jak svědčí naše staré národní písně.¹⁾ Ostatně jeví se P. Pachtou vytčené tritony hypojon. stupnice i v nápěvu hypofryg. na místech, †† označených (*e—hes*, u vydání Pachtově *h—f*). Proto zůstávají tuto věc o své míře a dokládám, že snad autor nápěvu sám při utvoření této melodie neobratně si počínal. O autoru dí Jireček²⁾, že náležel záhy k největším horlivcům husitským hned s počátku bouří husitských, a že zemřel r. 1468. u vysokém věku.

29. „Od císaře nebeského.“

Zbývá promluvit o jedné z nejstarších písní této doby, na niž upozornil mne mus. kustos p. Patera a jež obsahuje se v rukopise kapitolské knihovny praž. sign. AL XXXIX. Jest to postilla na nový zákon, již latině sepsal „Blažko, kněz z Dobřan a farář z Chvalenic“ l. P. 1421. jak v rukop. čteme. Na konci latinského výkladu „super Apocalypsin“ připsal Blažko českou píseň o narození a navštívení panny Marie. Český litoměřický kancionál z roku 1542.³⁾ klade ji na listě e XIV. b) mezi písně adventní. Podle charakteristiky jazyka⁴⁾ náleží tato píseň ještě do XIV. století. Opsal ji tedy Blažko ze staršího spisu a připsal ji na konci své postilly, snad puzen a pohnut jsa k tomu zvláštní uctivostí k nej-svět. Rodičce Boží, an postillu svou skončil právě „v pátek před narozením panny Marie,“ jak latinsky připsal v rukopise. — Píseň dělí se také na verše a odpovědi (responsoria), jako u jiných předěšlých písní. Notována jest ještě na (3) systémech o čtyřech línách notami, jež mají tvar hrubších muších nožiček, jimiž vlastně tehdejší již se nepsalo, nébrž čtvercovými neb kosočtvercovými, jakž notováno jest i v litoměřickém kanc. I z toho viděti, že ji opsal ze starší. Dle rukopisu jeví se takto:

¹⁾ Zvláště hojně jeví se v mor. nár. písn. náš triton $\bar{d} \bar{c} \bar{i} s \ h \ a \ g$, jako v číslech 17., 18., 28., 30. c) a j. Sušilovy sbírky. A víme jak svědomitě Sušil osobně nápěvy opisoval z úst lidu. Rovněž tak se má se slováckými písněmi. V „Sloven. spevích“ (T. sv. Martin 1880.) I. seš. mají čísla 16., 18., 19., 20. sestupující triton $\bar{d} \bar{c} \bar{i} s \ h \ a \ g$, číslo 17. vstupující $g \ a \ h \ \bar{c} \bar{i} s \ \bar{d}$, ano celé číslo 22. neskládá se z ničehož jiného, než z těchto dvou tritonů. Rovněž tak prvá část písně, již celá Slovač zpívá „Já som bača“. Při tom pamatovati také sluší, že lid nebral těchto církevních tonin ze sebe, nýbrž přiučil se jim od církve.

²⁾ Rukov. k děj. lit. č. st. 477., kdež více o něm.

³⁾ Chová se na radnici litoměřické.

⁴⁾ Viz text v příl. lit. č. 13.

W. „Od czie - sa-rze ne-be - ske - ho we - li - ka mylost dana, (zzet nám z ro-du kra-lo - we - ho cztna pan-na na-ro-ze-na.)

Ro. Kte - raz giest na - zwa - na gme-nem ma-ri - a ye-stot

yest po - ro - di - la *Monogram* *xpa* ¹⁾ p a - na

z gy-dow - ske - ho za - ko - na.“

Vypisuje se v ní pozdravení panny Marie andělem a sv. Alžbětou věrně dle písma, protož i bez básnické volnosti a pružnosti tvůrčí. Tento primitivní tvar svědčí o původu značně starém.

Nápěv uměle složen jest ve frygické stupnici a jeví na sobě ráz bolného recitativu. Skladatel rozdělil si okolek toniny důmyslně na dva díly, jako text na v. a R. se dělí. Veršům dává hlubší tony (od *d*—*a*), rozšířiv toninu o ton pod finálu, což při této tonině není neobyčejné. Responsoriím přisuzuje prve vyšší tony na rozdíl od veršů, však sestupuje opět do předešlého dumavého motivu hlubšího, jímž i končí. Neobyčejný to ráz při vánočních písních! Jeví se v ní ráz dumavého, z hlubokého polnutí mysli plynoucího recitování vznešené zvěsti evangelické o narození panny Marie a Syna Božího. I jest nám zpívajícím tuto píseň jakoby skladatel byl ustrnul nad tak nepostižitelnými divy Božími (vyšší poloha tonů) a proto pokorně se mu v duchu klaní (hlubší okolek toniny). — Kromě řečeného rukopisu nenalezl jsem této písně nikdež více, než v utrakvist. kancionále z r. 1542., jenž se chová při obecném úřadě v Litoměřicích. Text i nápěv jeví se tu všecek jako zde udáno. Však má tu ještě nadepsáno: „Jiná: Imperatrix gloriosa.“ Tímto citatem co naznačeno, nevím. V rukop. c. k. univ. knih. praž. X. E. 2. začíná tato latinská ²⁾:

„Imperatrix gloriosa,
plena laudum titulis,

¹⁾ Monogram, který znamená: Jezu Krista.

²⁾ Na listě S. a).

Ro. Jure comendaris
mater, mater & regina
nato non gravaris,
tuo nos consigna
virgo mater Deo digna.“

Nesrovnávají se tedy obsahem. Však ani nápěvem; neb nápěvu začátek udává se v X. E. 2. zcela jiný: *d d a a d c a*. V tomto kanc. řadí se k písním adventním, čímž také frygickou stupnicí její snáze pochopíme. — V Jirečk. hymn. není ani této písně, ani litoměř. ruk. citováno.

30. „Buď pozdraveno sv. Boží tělo.“

Jungmann zmiňuje se ve své historii liter. čes.¹⁾ (ad. 24. e.) také o této písni, nejsvět. Svátost oltářní opěvující, dokládaje, že ji Boček zachoval v opise XIV. století. Začíná: „Buď pozdraveno svaté Boží tělo, jenž sie z čisté dievky narodilo a pro ny hřišnie na kříži pnělo“ a t. d. Hanuš podává celý text v Mal. výboru ze staročes. liter.²⁾ vyňav jej ze zadní desky lat. rukop. c. k. kn. pr. I. F. 37. (z XV. stol.) Jest to patrně překlad starého známého hymnu lat.:

„Ave verum corpus
natum ex Maria Virgine,
vere passum, immolatum
in cruce pro homine.“ &c.³⁾

Srovnává se tedy obsahem svým se starším překladem „Vítej milý Jezu Kriste, narozený z panny čisté;“ však jest rozvláčný a tudíž původem zajisté mladší nad tento prostý a sličný překlad. Nápěvu k němu neznám. Snad se zpíval jako jiné na „cantus firmus,“ lat. orig.

c) Zpěvy a hry velikonoční.

Závěrkem jest nám promluvit i pojednat ještě o zvláštním druhu staročeského zpěvu posvátného, jenž tytýž vybíhal i v zpěvy neposvátné, ano i satyricko-komické. Vzrostly v této době také z liturgie církevní, a netoliko u nás, nébrž téměř po celé křesťanské Evropě rozšířily se a velmi oblíbenými se staly. Jsou to velikonoční a pašiové hry a pláče Mariiny („mysteria,“ „planctus Mariae“) ⁴⁾

¹⁾ II. vyd. I. d. st. 28.

²⁾ Na str. 62.

³⁾ Viz jej v Grad. roman. Mohr „Cantiones ss.“ a j.

⁴⁾ Viz o nich hojnou literaturu, zejména: F. J. Mone, Schauspiele des Mittelalters; Karlsruhe 1848. A. Nebeského pojednání v Čas. česk. Mus. 1847. I. st. 325. Hlavně však: G. Milchsack: „Die Oster- und Passionsspiele“, I. Th. „Die lateinischen Osterfeiern“; Wolfenbüttel 1880. a jiné.

melodramaticky sdělané, s počátku vážné, později též komickými výstupy protkané. Původní vážné hry prováděly se v kostele, bez pochyby od kleriků či kůrních žáků, hned po službách Božích na bílou sobotu a „ve svaté noci“ na Boží hod velikonoční. Tak čteme v jedné anglické hře takové, že tři žáci přestrojení za tři Marie smutně si počínajíce, dávali se do zpěvu, obráceni jsouce k lidu v kostele.¹⁾

Že také předkové naši ve hrách těchto nemálo si libovali, dosvědčuje nám nejeden domácí rukopis těchto her, z oné doby pocházející. Jsou to zejména rukopisy c. k. knih. praž. I. B. 12. z r. 1377.²⁾, však bez pochyby ze staršího opsaný. Obsahuje se v něm „pláč tří Marií“ latinsko-český, z části (latinské) také notami opatřený. Text jeho otiskl Hanuš (l. c.). O jeho zpěvích pojednal Dr. Ambros v „Sitzgsber. d. kön. böhm. Gesell. in Prag.“ 1861. S. 40. sl.³⁾ — Podobný pláč jeví se také v rukop. c. k. knih. pr. VIII. G. 29., XIV. G. 17. (z konce XIV. stol. od li. 126. a.) a v rukop. VI. G. 3 b.), jenž náležel kdysi panenskému klášteru sv. Jiří na hradě pražském a pochází asi z počátku XIV. stol. Z tohoto rukopisu dovídáme se, že tři Marie u hrobu Páně zastávaly samy jeptišky a že tyto hry konaly se i po klášterích a sice ve svaté noci „in vigilia paschae“. Konaly se tedy u nás tehdaž asi všeobecně. Z rubrik tohoto rukopisu poznáváme, že po litaniích ke všem svatým a po zpívané mši „ve svaté noci“⁴⁾ započato responsorium „Dum transiisset,“ načež abatyše pokročila, Maria Magdalská jí následovala a za nimi šly pak tři Marie se sestrami. Po skončeném respons. a verši: „Et valde mane una Sabbatorum“⁵⁾ tři Marie zapěvše „A rromata“⁶⁾ šly k mastičkáři nakoupit von-

¹⁾ „Tres fratres praeparati & vestiti in similitudinem trium Mariarum.“ Viz: Malý výb. Hanušův st. 41., kdež i text jejich zpěvu otištěn.

²⁾ Na str. 136. a).

³⁾ Viz facsimile z něho v hud. příl. čís. IV.

⁴⁾ Ze soboty na neděli, jak dělo se v staré církvi všeobecně a jak podobně podnes o vánocích „jitřním“ se děje.

⁵⁾ Viz jej v hudebn. příloh. č. IV.: „Et valde . . . veniunt ad monumentum orto jam sole. Omnipotens pater altissime, angelorum rector mitissime, quid faciemus nos miserrimae? Heu quantus est noster dolor.“ V přidaném překladu znamenejme, kterak tyto překlady vznikaly. Zní: „Hospodyne všemohúcí, andělský králi žádúcí, co je nám nebohám zděti, když tebe nemuožem viděti.“ Tyto verše doslovně tak čteme i v Hankově „Mastičkáři“, kde však vokativ „kráľu“ ještě nepřehlasovaný se jeví podle XIII. století.

⁶⁾ Viz tuto antif. v hudebn. příl. č. III.

ných mastí.“ Pak odešly ke hrobu Páně, co zatím konvent zpíval. Došedše před hrob Páně zpívají 3 Marie „Quis revolvēt,“ anděl z hrobu jim odpovídá „Quem quaeritis?“ a t. d. Patrně děla se tedy tato hra u hrobu Páně, tedy v kostele. Po tomto dramatickém výstupu říkal se verš: „In resurrectione tua“, hned na to evangelium „Maria Magdalena“. Vracejíce se pak od hrobu Páně říkaly Ro. „Christe resurgens.“ Na důkaz, že se to vše dělo v noci ze soboty na neděli, předpisuje se rubrikou hned na to následující, co dítí se má „in die sancto ad aspersionem.“ I libovali si také předkové naši v těchto hrách obecně tou měrou, že i husité je proto konali a to řádem obecně obvyklým, jak viděti lze z husitského rukopisu takových her, jenž chová se v c. k. knih. praž. sub sign. XVII. E. 1.

Vznik jejich odvozuje sice Schlecht ¹⁾ až ze XIV. stol. a Wackernagel z XIII., říká: „*Die Kreuzzüge mögen wohl die Hauptveranlassung der Marienklagen und Oster- und Passionsspiele gewesen sein, weil sie hauptsächlich dem Grabe Jesu galten.*“ Avšak G. Milchsack prozkoumav co nejdůkladněji nejstarší francouzské a německé rukopisy her velikonočních, dokázal v jmenovaném díle svém, že původ a vznik jejich sluší hledati již v XI. stol. Pravíť ²⁾ závěrkem: „*Diese vergleichung ergab, dass in der tat vier sätze gemeingut aller mysterien sind, die zusammen einen kurzen dialog, eine dramatische szene ausmachen und bei den älteren und einfacheren stücken das ganze drama repräsentieren. Sie beruhen auf dem evangelium des ersten ostertages Mark 16, 1.—7. mit benutzung von ev. Math. 28, 6. . . . . Als koraler schlussgesang gesellte sich noch das Te Deum.*“ ³⁾ Diese feier war schon im 11. Jahrh. in Deutschland und Frankreich, im 12. auch in Holland verbreitet. Dass sie wirklich einem dramatischen zwecke diene, bewiesen die auf die agierenden personen, ihre kostüme, die büne und die akzion bezüglichen Spielanweisungen.“ Ano Milchsack vystopoval prvopočátečné verše těchto her, nejprimitivnější počátky jejich již i v IX. století. V Čechách konala se tato sdramatisovaná slavnost vzkříšení Páně jistě již v XIII. století, jak souditi lze z rukopisů českých. Tomu svědčí obzvláště řečený rukop. VI. g. 3. b.) z počátku XIV.

¹⁾ Gesch. d. Kehm. S. 49. sq.

²⁾ L. c. st. 116. „Ergebnisse.“

³⁾ Také sekvencí „Victimae paschali“ zavíraly se.

stol. Zajisté nebyly klášterní panny u sv. Jiří první, jež konaly tuto hru v Čechách; neb se v tomto rukopise jejich pokládá již za obvyklou a líčí se v něm pouze obvyklý řád, jímžto konati se má.¹⁾ Také Hankův známý zlomek, od něho „Mastičkář“ nazvaný svědčí XIII. století.

O vývinu těchto her dokládá Schlecht²⁾ dobře, že počali nejprve děj vzkrísení Páně dramaticky líčiti, později přidávali pláč tří Marií u hrobu Páně; však brzy přidávali i celý děj umučení Páně a konečně i některé pouličné výjevy, jako prodej vonných mastí Mariím ku pomazání těla Páně,³⁾ a jiné, při nichž nebylo tytýž šetříno ani hrubých narázek a vtipů, pro něž asi pak vyloučeny byly celé hry z kostela.

Rukopis XV. věku XVII. E. 1. (hus. původu) zavírá v sobě celou sbírku her velikonočních. Nejprve podává se v něm (od lis. 122.) cesta tří Marií ke hrobu Páně, pak dvojí slavnost velikonoční. Na počátku prve psáno (na li. 179.): „Ludus pasce feliciter incipit;“ při druhé (na l. 191.): „Incipit ludus de resurrectione Dni.“ V této vyličeeno jest i celé umučení Páně, vše velmi obšírně, se zpěvy (notami) i bez nich. Hry končí až listem 233.⁴⁾ — Tyto dramatické výstupy děly se s počátku sice latině; však z řečených rukopisů I. B. 12. VIII. G. 29.⁵⁾ a z „Mastičkáře“ znamenáme, že již na počátku XIV. stol. bohatě jsouce rozvedeny, promíchány byly i českými zpěvy vedle latinských. Tak dělo se i ve Francii a Německu již v XIII. století. (Viz Wakernagel l. c. II. S. 341. — 364. a j.)

O melodiích, jež v těchto hrách se jeví, dokládám s Dr. Ambrosem:⁶⁾ „*Hry velikonoční*“ mají na sobě hlavně ráz slav-

---

¹⁾ Tento rukop. breviář, všecek hřebíčkovými notami psaný, jest vůbec důležit pro poznání veškerého bohoslužebného řádu, jež jeptišky u sv. Jiří na hradě pražském po celý rok církevní zachovávaly. Vnější úpravou rovná se rukop. knihám abatýše Kunhuty, z čehož soudil jsem na dobu rukopisu.

²⁾ Gesch. d. Kchm. I. c.

³⁾ Toť právě líčí náš „Mastičkář“, odkudž i jeho název. — Zdaž Hanka byl by schopen býval, padělati též jeho noty „pedes muscarum“, o nichž tehdaž sotva kdo věděl, kdy se jimi v Čechách psalo? —

⁴⁾ Viz o nich obšírnější vypsání Hanušovo: „Die latein. böhmisch. Oster-spiele des 14.—15. Jhhd.“ &c. Prag 1863.

⁵⁾ Viz otisky v Hanušově Mal. výb. ze staročes. liter. st. 41. sl.

⁶⁾ Gesch. d. Mus. II. Bd. S. 304. sq.

nostního, liturgického zpěvu té doby, však „pláč Mariin“ nese se po výteč duchem elegickým, vyznačuje se tytýž až i tragickým pathosem, jenž bolně dojíhá a bezděky připomíná podobné monology antických tragedií“; Mone posuzuje takovou hru („pláč“) dí sice: „*Schon das Versmass der Strophen beweist, dass sie keine kirchliche, sondern die Melodie eines Meistergesanges hatten und dass die Singweise der Meistersinger wohl etwa die Mitte hielt zwischen der Leichtigkeit des Volksliedes und dem Ernste des Chorals.*“ Však jen povrchní znalost liturgického chorálního zpěvu dosvědčuje, že i tyto zpěvy her velikonočních i pláče Mariina vzrostly z něho, nikoli z melodií „mistrných pěvců“, již proto ne, že tyto zpěvy jsou starší původem, než „mistrní pěvci“. A jelikož melodie těchto zpěvů u nás i ve francouzských a jiných rukopisech podstatou stejné jsou, tomu přisvědčíme s Dr. Ambrosem,¹⁾ že to byly zvláštní ustálené, více recitativné melodie, výhradně pro tyto hry sdělané v duchu chorálu církevního, jež někdy zní slavně a vážně, a opět bolně a žalostivě. I vřaditi je sluší dle slohu mezi sekvenci a píseň lidu.²⁾ Nelze nám zde podati úplný přehled těchto her, ani jejich melodií; toť samo naplnilo by knihu ne nepatrnou, toť ani účelem našim není a zůstaveno budiž proto zvláštní monografii. Však vizme aspoň několik ukázek hlavních motivů, jimiž potvrzuje se náš soud o nich.

Ukázka elegické melodie (aeolické):

¹⁾ Abhandl. der kön. böhm. Ges. d. Wiss. 1861. S. 44.—46.

²⁾ Dr. Ambros (v Abhandlg. I. c.) pronáší se takto: „*Höchst merkwürdig ist die beigegebene Musik Sie stimmt in beiden Osterspielen (c. k. univ. knih. praž.), einzelne Noten und Wendungen ausgenommen, überein, was um so bemerkenswerther heissen muss, da es in jedem mit einem anderen Schlüssel geschrieben ist. Es scheint also diess die herkömmliche Weise des Gesanges dafür gewesen zu sein. Die Klagelieder der drei Frauen sind eine noch völlig steife, unbelebte Psalmodie; wo sie einen mehr melodischen Zug annehmen, mahnen sie auffallend an die Weise der Sequenzmelodie.*

³⁾ U dr. Ambrosa „Gesch. d. M.“ II. B. S. 298. Tam viz i více o těchto zpěvích.

Jiná elegická melodie z rukop. XVII. E. 1.

„Vše - mo - hú - cí Ot - če pře - naj - vyš - ší, ej an - děl - ský
krá - li pře - žá - dú - cí, co u - či - ní - me my smu - tné
že - ny au - vech! ja - ká jest na - še bo - lest!“ 1)

Kdož by zpívaje tyto verše nezpomněl si bezděky hned na melodii VI. žalmového tonu! Protož ovšem dobře doložil Dr. Ambros: 2) „*Die Klagelieder der drei Frauen sind eine noch völlig steife, unbelebte Psalmodie.*“ Však živější a rozmanitější jsou přece, než-li VI. žalm. ton.

Jiná ukázka: radostné zvolání (z ruk. VI. G. 3. b).

„Ma - - - ri - a.“ „Ra - - - bo - ni.“

V těchto slovech znamenáme stopu první frázy chorálního „Ite missa est“ in festis duplicibus.

Příklad slavnostné melodie: 3)

„As - cen - do ad pa - trem me - um & pa - trem ve - strum,
De - um me - um & De - um ve - strum Al - le - lu - ja.“

V tomž patrně jeví se první motiv slavnostného „Kyrie“.

1) Srovnej k tomu starší text podobný v poznámce 5. na str. 180. a v hud. příl. č. IV.

2) Abhandl. I. c.

3) Dr. Ambros Gesch. d. M. I. c. S. 303.

K tomu srovnajme také melodii z „Mastičkáře“, správně tištěnou ve Výb. z liter. čes.¹⁾ Celé čtyři řádky její neobsahují v sobě nic jiného, než opakování motivu, jež poznali jsme z ukázky slov „Maria Rabboni“. (Viz fascimile posledních dvou řádků v hud. příl. č. I. b.).

Vzhledem k původu těchto dramatických her jde z řečeného na jevo, že ve všech národech byl stejný; ano ani řád, jímžto při nich se řídili, podstatou a hlavní věcí nelišil se. Tak dí Ambros,²⁾ že taková též hra velikon. („pláč Mar.“) jako v pražských rukopisech zavírá se i v rukop. francouzské bibliotéky v S. Quentin ze XIV. stol., s níž textem i melodiemi (tří Marií) se srovnává. A podobně svědčí R. Schlecht:³⁾ *„Eine sehr ausgedehnte, mit Neumen notirte Auferstehungsceremonie fand ich in einem auf Pergament geschriebenen Antiphonar aus dem 13. Jahrh., . . . welche grossentheils den von Ambros in s. Geschichte der Musik (B. II. pg. 302.) aus einem Manuskripte des 14. Jahrh. in der Universitätsbibliothek zu Prag mitgetheilten gleicht.“* Hojnost textových rukopisných dokladů k tomu spatřiti lze v jmenovaném spise G. Milchsacka.

I nedivme se, že mysl křesťanská vzkřísením Páně tak neobyčejnou měrou se roznítila, že jí k vyjádření radosti nestačilo více pouhé slovo, ba ani zpívané slovo. Jestliž děj vzkřísení Páně základem a utvrzením víry křesťanské. Což divu tedy, že živá víra předků našich a planoucí láska jejich ke vzkříšenému Pánu toužila i spatřiti jej živě zobrazeného a takto déle při něm a s ním se pokochati. — Však jsou kromě toho „křesťanské obřady, jak dobře dokládá Nebeský,⁴⁾ samy sebou plny hlubokého básnictví, a jich formy zvláště při svátcích velikonočních mohou snadno proměnit se v dílo dramatické.“

Tím si také vysvětlíme, proč činné osoby těchto her, obyčejně „clerici scholares“ i jiné k těmto hrám také zvláště se strojili a proto „personae“ (= maskary) sluly a hra jejich „ordo“ neb „ludus personarum“ se nazývala.

Konečně dotknouti sluší ještě, že právě tento druh posvátných zpěvů překlenul most jednak ku světské písni, jednak bezděky upravil i cestu k pozdějším dramatickým hrám.

¹⁾ I. d. st. 69.

²⁾ Gesch. d. M. I. c. S. 298.

³⁾ L. c.

⁴⁾ Čas. čes. Mus. 1848. I. st. 331.

d) Sbírky posvátných zpěvů českých.

Však předkové naši v středověku nejen skládali jednotlivé písně a jiné zpěvy posvátné, původní a přeložené, alebrž již tehdyž pomýšleli také na celé souborné snůšky jich, žalmů, hodinek církevních a zvláště hymnů. Činili tak též po způsobu jiných národů křesťanských. O těchto sbírkách českých, že zpořizovány byly již ve XIV. stol. i později, svědčí nám několik rukopisů oné doby.

1. Tak zavírá v sobě rukopis c. k. univ. knih. pražské sign. XVII. A. 18. hned s počátku český překlad latinských hodinek mariánských. Dle písma, pravopisu a forem gramatických náleží XIV. stol.¹⁾ Znamenáme v něm především (na lis. 2. a) „ympnu“ (= hymnus) na nocturnum: „Gehoz zemye morze y powyetrzye cztye²⁾ modle fye kazi“³⁾ a t. d. Jestliž to doslovný překlad latinsk. hymnu: „Quem terra, pontus, aethera colunt, adorant, praedicant“ &c. „Ad laudes“ (hodinky „k chvalám“) jeví se překlad hymnu: „O gloriosa virginum sublimis inter sidera“ &c. Začíná: O przeŝlawna pany powyeffena nad hwyezdy, genz tye ŝtworzyl rozŝlafnye krmyla gfy swatymy prfy“. A t. d. — Tam kde „počíná se svatě Máři prima“,⁴⁾ položen hymnus: „Pomny ŝpaŝenye poczatu | ze z naŝeho nyekdy tyela | z ŝlawne dyewky narodyw fye | twarz gfy naŝsy przyyal na se“ a t. d. Toť překlad hymnu:

„Memento rerum Conditor
nostri quod olim corporis
sacrata ab alvo virginis
nascendo formam sumpseris.“ &c.

Tento hymnus opakuje se při „svatě Máři terci, sextě a noně“.⁵⁾

Při nešporách podává se nejstarší překlad hymnu „Ave maris stella“: „Zdrawa morzka hwyezdo, bozye matka“ a t. d.⁶⁾ — Po hodinkách mariánských následují v rukopise „hodiny“ o svat. Duchu, v nichžto zavírá se také překlad hymnu „Veni Creator

---

¹⁾ Viz o něm také v Jungman. histor. liter. čes. II. st. 28.

²⁾ = ctí.

³⁾ = kází. Viz celý v liter. příl. č. 11.

⁴⁾ = první hodinka (po „Laudes“).

⁵⁾ Po primě následující hodinky.

⁶⁾ Viz jej v liter. příl. č. 9. a srovnej, co na st. 100. sl. o něm řečeno.

Spiritus“: „Wytay stworzytely dufze, myfly twych wyernych nawftyw“ a t. d. a jiné.

Na listě 28. a) počíná se pak „kursus ot božího umučení“, v němž také čteme hymnus:

„Hospodina umuczenye
dano (za?) nafse fpasenye,
bud nafse vtye fsenye
y ferdeczne wfse zadanye“.

A tuť „počíná se pašije sv. Jana evgl.“, v němž obsahuje se právě nejstarší překlad sekvence „Stabat mater“ o „žalosti matky Boží“: „Stafse matka bozye zaloftyeczy“ a t. d. (Jednáno bylo o něm na str. 136. sl.)

Však notovaná melodie nikde se v tomto rukopise neudává; nepochybněť zpívali tyto hymny vedle nápěvů latinských originálů, jest-li vůbec také česky se zpívaly. Nelze nám najisto udati, zdaž proto byly překlady tyto spořízeny, či raději pro mládež, by naučila se rozuměti latinskému textu. Soudíme-li dle předmluvy dvou jiných rukopisných sbírek přeložených žalmů z I. polovice XV. stol., přisvědčiti jest nám druhému účelu; neb v rukop. c. k. knih. praž. XVII. F. 20., r. 1429. psaném, čteme výslovně, že v něm glossoval a vykládal Jan z Domašina hymny za tím účelem, „aby se z něho jinoši (juvenes, parvuli, pueri) přiučili rozuměti hymnům.“ Zda-li snad někdy v ženských klášteřích hodinky také česky se říkaly a zpívaly, nevím, však nezdá se mi pro tehdejší téměř výlučné panství latiny, již proto učili se znáti ve školách hned od počátku.¹⁾

2. Jinou sbírku posvátných písní zavírá v sobě často citovaný rukopis XVII. F. 30. Však zde nikoliv pořádkem hodiněk církevních, alebrž docela volně seřaděno šestnáctero písní rozličných, o nichž beztoho obšírněji jsme pojednali.²⁾ — Malou snůšku rozličných písní poznali jsme také v rukop. XV. věku XI. E. 2. Jireček udává v hymnol. boh.³⁾ také sbírku šesti písní, jež obsahuje se v rukop. univ. knih. lvovské XLI. E. 21. — Důležitá byla

¹⁾ Však jisto jest také, že překlady takové pořizeny bývaly též pro ženské kláštery, jako rukop. kapitoly mikulovské z polov. XV. věku. (Popsán v Čas. čes. Mus. 1873.) Český to breviář.

²⁾ Viz o nich také v „Rozboru staročeské liter.“ I. c. na str. 131. a sl.

³⁾ Na st. 3. — Viz také Č. č. Mus. 1859. st. 21. sl.

by pro náš účel obzvláštně sbírka, již cituje Balbín ¹⁾ a jmenuje „Liber prosarum & cantuum ecclesiae Pragensis“; však jest ztracena. — K poznání, kterak počali Čechové své překlady sdělovati, zvláště důležité jsou

3. zmíněné dva rukopisy c. k. knih. pražské XVII. F. 20. a XVII. H. 12., k nimž náleží také XI. D. 1. Všecky tři rukopisy učí nás zjevně a očividně, že české překlady latinských hymnů vznikly z glos, položených původně mezi jednotlivá slova latinského hymnu. Čteme ku př. v rukop. Jana z Domašína hned na I. listě b) lat. hymnus „Veni redemptor gentium“ takto glossovaný: „Veni przygd, redemptor wykupyteli, gencyum lydyg, ostende vkaż, partum porod, v̄ḡis (= virginis) dyewky, miretur dyw sie, ōe sclm (= omne saeculum) wefsken fwiet, talis partus taky porod, decet fluffye, de u Boha.“ Teď následuje parenetický výklad této první slohy, načež i ostatní slohy rovněž tak glossované a vyložené se podávají. I glossuje a vykládá takto Jan z Dom. hymny církevní dle roku církevního spořádané až do listu 140. a), kdež končí hymnem sv. Ambrože: ²⁾ „Aurora jam spargit“, zarze (to mylost boží) gyz obsypa nebe“ a t. d. — Jest to tedy vzácná sbírka hymnů kostelních na celý rok církevní, jež proto také slove v rukop. „ymnarius Johannis de domasfin“ (monast. Trebon.). ³⁾

Nahlédneme-li nyní do druhého rukopisu Mikuláše z Polny z r. 1473. sign. XVII. H. 12., ⁴⁾ čteme tam skutečně první slohu onoho adventního hymnu sv. Ambrože „Veni redemp. gentium“ do slova dle onoho glossovaného překladu takto vypsanou: „Přiď Vykupiteli lidský a okaž porod panny, div se všecken svět, taký porod sluší Bohu.“ A tak i ostatní slohy a jiné hymny následují, jež tu až na nepatrné změny slovo za slovem čítané souvisle přeložené tak, jak v předešlém rukopise interlineární glossy udávají.

¹⁾ Vita ven. Arnesti p. 199. a Bohemia docta III. (1780.) p. 158. — Viz také, co o ní jsme poznali na str. 98.

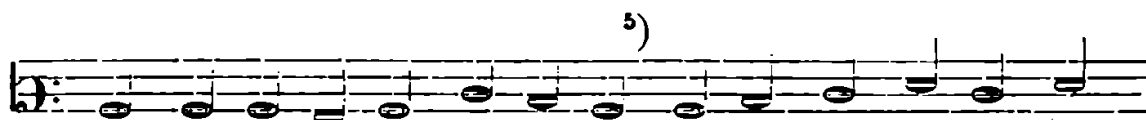
²⁾ Jenž „ad laudes“ („ku chvalám“) v sobotu se říká.

³⁾ Připsáno: „Finitus feria IV. in die ciruli & metudi“ — na důkaz, že světla se již tehdy památka sv. slovanských apoštolů i u nás.

⁴⁾ Zavírá v sobě: a) překlad žalmů, b) hymnů na všechny svátky. Po seznámení na konci udává, kdy který žalm se má říkati.

Rovněž tak glossované překlady a výklady žalmů obsahuje v sobě i rukopis c. k. knih. praž. XI. D. 1., jenž dle udání Hanušova jest o něco starší nad rukop. XVII. F. 20., tedy asi ze samého počátku XV. věku pochází.¹⁾

4. Však nejdůležitějším pramenem k poznání české hymnologie oné doby jest nám ml. jistěbn. (hus.) kancionál, z něhož nejednu píseň již jsme poznali.²⁾ Zavíráť v sobě kromě písní také překlad hodinek církevních, v nichž ovšem i hojně hymnů církevních se obsahuje. I jest tato sbírka pro nás důležitější nad ostatní proto, že poskytuje nám i nápěvy, kdežto ostatní toliko české texty hymnů. Z těchto nápěvů poznáváme, že nejen slovem, ale i nápěvem srovnávají se naše překlady s latinskými originály. Nelze nám zde ovšem otisknouti všechny tyto hymny, aniž jeden každý zvláště oceniti. I to jest mimo účel náš a úlohou zvláštní monografie. Proto podáme zde toliko jeden hymnus na svědectví, jak upraveny jsou české hymny v tomto rukopise. Pro porovnání vezme adventní hymnus sv. Ambrože, jež ad c) jsme poznali, „Veni redemptor“.³⁾ A ješto nápěv shoduje se s nápěvem latinsk. originálu, jak se jeví u Meistra dle rukopisu XIV. stol.,⁴⁾ klademe latinský text pod český.

„Přiď lid-ský Vy-ku - pi - te - li, o-znam po - ro - ze - nie
„Ve - ni re-demptor gen-ti-um, o - sten - de partum Vir-

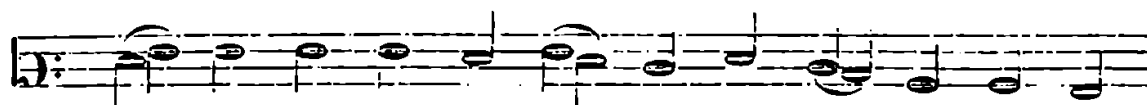
¹⁾ O těchto rukopisech viz místnější popis v Hanušově pojednání v „Sitzgsber. d. kön. böhm. Gesell. d. Wiss. in Prag“ 1865. II. S. 78., kdež také dí: „Daraus folgt ad 3., dass jedoch beide Codices (XI. D. 1. a XVII. F. 20.) zur Geschichte des böhmischen Kirchengesanges des XV. Jahrh. wichtige Beiträge zu leisten im Stande sein werden, worauf hier eben aufmerksam gemacht wird, da die Epoche des böhmisch. Kirchengesanges, die der eigentlichen Herrschaft des Brudergesanges vorangeht, eine der dunkelsten ist.“ — Tuším, že počíná již svitati.

²⁾ Viz o něm na st. 15. a 100. a v Pam. archaeol. IX. sv. st. 825. a sl.

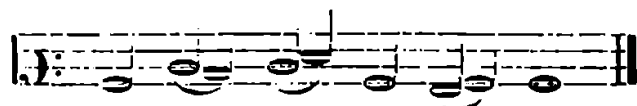
³⁾ Psán jest na st. 109.

⁴⁾ D. d. kath. Kchl. I. S. 148.

⁵⁾ Jen tady se maličko uchyluje lat. nápěv začínaje: *d d d c d d f e d &c.* A noty klade Meister místo našich „longam“ a „maximam“.

Pan - ny a diw se vše - cken svět to - mu; ta - ký
gi - nis, mi - re - tur o - mne sae - cu - lum; ta - lis

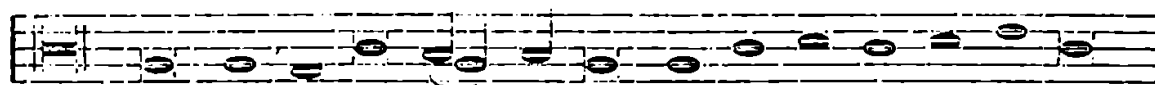
po - rod slu - ší k Bo - hu.“
par - tus de - cet De - um.“

Tento nápěv má pro naše dějiny zvláštní důležitost, o níž praví Meister ¹⁾: „*Die einfache und dabei würdevolle Weise des Hymnus „Veni red. gent.“ ist allgemein als ein ehrwürdiges Denkmal Ambrosianischer Singweise anerkannt*“ Jest tedy vzácnou památkou zpěvu ambrožského až ze IV. stol. pocházející, v jejímž prostém a přece důmyslném znění jeví se nám ještě obraz antického rázu hudby. Proto nedivím se, že Meister o něm ještě dokládá: „*Nach Koch* ²⁾ *will man sogar behaupten, sie gehöre noch der vorschriftlichen, griechischen Musik an.*“ (I. c.) Meister i o tom se zmiňuje, že také Bratři čeští položili tuto melodii do svého kancionálu dle původní formy k písni: „*Von Adam her so lange Zeit*“. — Zajímavo jest také stopovati, kterak Komenský upravil tento hymnus ve svém amsterod. kancionálu. ³⁾ Píseň o něm:

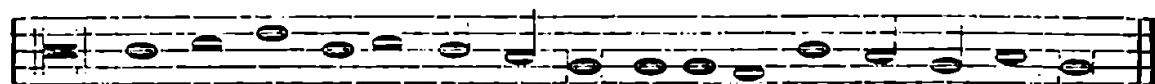
„Veni Redemptor gentium.“

C. II.

Svatého Ambrože.

„Přiď spa - se - ní ná - ro - dů z panen - ské - ho po - ro - du!

Svět všecken podiv se to - mu divnému skutku Bo - ží - mu.“

I znamenáme na tomto překladě, jak upravoval Kom. staré písně podle vlastních pravidel metrických a rytmičných, jež v před-

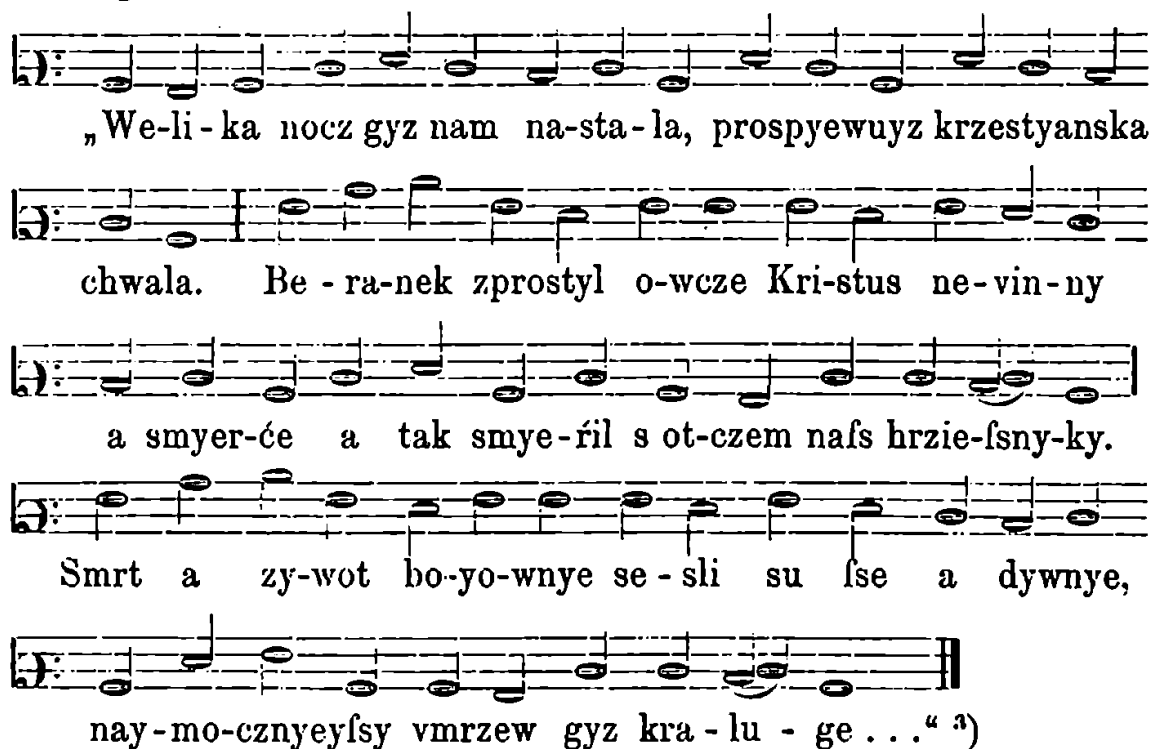
¹⁾ I. c. S. 147.

²⁾ Ed. Fm. Koch „Geschichte des Kirchenliedes u. Kirchengesanges, insbes. der deutsch-evangel. Kirche“. Stuttgart 1852. 3—4 Bde.

³⁾ Na st. 285.

mluvě kanc. sám si vytkl.¹⁾ Vyměnil v tomto hymnu i toninu dorickou za aeolickou, jíž ovšem sv. Ambrož neznal, anť ustavil toliko čtyři autentické mody či toniny. — Rozenplut podává text první slohy k obecné melodii takto: „Přiď náš Vykupiteli, ukaž porod slavné Panny, div buď všem lidem z divného porodu neslýchaného.“ (Na str. 1. 2.) — O původní formě nápěvu vzhledem k jich úpravě na německé texty dokládá Meister: „*Unstreitig verdient diese ursprüngliche Fassung . . . den Vorzug vor ihren Varianten zu den deutschen Texten und wir sehen daraus, dass manche spätere Vereinfachung oder sogenannte „Besserung“ kirchlicher Melodien eher „Verunstaltung“ heissen dürfte.*“ (S 148.)²⁾ —

Nelze nám nepodati ještě zvláště pozoruhodný překlad velikonoční sekvence „Victimae paschali,“ nad jiné oblíbené. Napsán a notován jest na st. 167. Melodie ponechána věrně dle lat. originálu, však pravopis tu promíchán ještě starším XIV. věku, v němž tento překlad zajisté vznikl. Bohužel není v našem rukopise text celý, anť právě na tomto místě opět nějaký list jest vytržen. Co tu psáno, zní:

„We-li - ka nocz gyz nam na-sta-la, prospyewuyz krzestyanska
chwala. Be - ra-nek zprostyl o-wcze Kri-stus ne-vin-ny
a smyer-ce a tak smye-řil s ot-czem nafs hrzie-fsny-ky.
Smrt a zy-wot bo-yo-wnye se - sli su Ise a dywnye,
nay-mo-cznyeyfsy vmrzew gyz kra - lu - ge . . .“³⁾

¹⁾ Viz o nich na st. 15.—16.

²⁾ Poznali jsme již s dostatek, že sice předkové naši neměnili původní latinské melodie, avšak že právě proto slovní přízvuk s hudebním často zle se potýkal. Při sekvencích octli se pak dokonce v nezáživné rozvlácnosti.

³⁾ Srovnejme latinský text s melodií na str. 72.—73.

V jiném rukop. c. k. knih. pr. XI. E. 2. čteme starší překlad takto: „My chwalu wzdayme krzestiane wespolek gezu Kryštu. Beranek owcze wykupil cristus newinny hrzieszne k sobie miłosťiwie nas obratil. Díwnie sie sesfla klopotem, smrt sedala s ziwotem, wodcze genz byl vmrzal, žziw kraluge“ a t. d. Podává se tu celý překlad. — Tomuto patrně staršímu překladu připojen v témž rukop. ještě jiný překlad, později shotovený. Že onen sluší vznikem do XIV. stol. řaditi, zjevno zvláště ze rčení: „smrt **sedala** s žiwotem“¹⁾, kdežto v II. ruk. již psáno: „bojovně se sešly“ (smrt a život). Toť poukazuje zřejmě na dobu vzniku prvního překladu za času Jana Lucenb. nebo Karla, kdy sedání rytířská kvetla i v Čechách. Také Bratří mají tuto sekvenci ve svých kancionálech (1598. a j.).

Tato sekvence náležela v církvi vždy k nejslavnějším a nejrozšířenějším, a z těch sekvencí, jen po nové úpravě mešního officia po sněmu tridentském (XVI. stol.) u veřejné bohoslužbě se zachovaly, jest „Victimae paschali“ nejstarší. O původci jejím dí Schubiger:²⁾ „*Der Autor dieses unsterblichen Ostergesanges ist Wipo, ein Burgunder, Priester und Hofkaplan unter den deutschen Kaisern Konrad II. und Heinrich III., blühend zw. 1024.—1050.*“ O výbornosti skladby pronáší tento soud: „*Hätte Wipo auch einzig sein „Vict. pasch.“ geschrieben, so liesse sich schon aus diesem Stücke der Meister der Töne erkennen, der jedem zu seiner Zeit an die Seite gesetzt werden darf; denn eine so populäre und zugleich würdevoll gehaltene Melodie setzt nicht geringe Kenntnisse der damaligen Tonsetzkunst voraus.* — Pro náležitě poznání a posouzení jiných sekvencí a písní oné doby důležitě jest také, co dokládá Schubiger o způsobu, jímž Wipo složil tuto sekvenci. Praví: „*Dass ihm bei ihrer Abfassung die Vorbilder der altsanktgallischen Schule vorschwebten, zeigt ihr melodischer Bau. Wie bei den Notkerischen (t. Sequenzen), erscheint da der erste Satz mit einer selbstständigen Melodie, auch die übrigen entsprechen je zwei und zwei einander vollkommen; nur am Ende erscheint Wipo als der*

¹⁾ = mors & vita confluxere duello“ . . .

²⁾ Ve svém výborném spise „Die Sängerschule St. Gallens.“ Cituje též Meister l. c. S. 349.

erste, der den Gesang ohne einen selbstständigen Satz schliesst, eine Neuerung, welche bei den folgenden Sequenzen fast ohne Ausnahme vorkommt. Auch in der Behandlung des Textes ging Wipo einen Schritt weiter, indem er sich nicht bloss, wie diess in einigen älteren der Fall war, der Assonanzen, sondern in der Mitte und am Schlusse jedes Satzes des förmlichen Reimes bedient.¹⁾

A o přesnosti melodie dodává: „Diese Sequenz ist weitaus die älteste, die bei der Feier der hl. Messe noch in Uebung ist und hat die ursprüngliche ehrwürdige Form dieser Gesänge, wie sie aus ihrer Wiege, der sanktgallischen Sängerschule einst hervorgegangen, am reinsten bewahrt. Keine von allen hat, wie diese, über 8 Jahrhunderte in den Kirchen erklungen, und so werden auch ihre Klänge wahrscheinlich fortönen, so lange die Kirche auf Erden besteht.“²⁾

Ač nápěv našeho rukopisu není celý, zavírá v sobě předce oba motivy celé sekvence, stále se střídající. I nelze nám leč přisvědčiti slovům Schubigerovým o něm. Vyřinulť se tento zpěv z duše, radostí velikonoční zbožně roznícené a dětinnou vírou naplněné; takovýť jest i ráz nápěvu. — Dodávám, že tato „prosa“ zpívala se tehdaž v Čechách již na bílou sobotu při mši sv. po gradualném alleluja, jak svědčí rubrika v česk. kancion. na str. 165.³⁾

V témž rukopisném kancionále shledáváme také⁴⁾ překlad velikonočního chvalozpěvu sv. Augustina „Exultet jam angelica“ s melodií, jak podnes na bílou sobotu se zpívá. A na st. 209. jeví se i překlad symbola sv. Athanáše, veskrz notovaný. Zpívá se způsobem žalmovým „in tono peregrino,“ jenž tu však začíná tony: $\overline{a\ h\ c}$.

Z těchto několika výňatků a příkladů znamenati lze již s dostatek, že tento kancionál má nemalou cenu a důležitost pro budoucí úplnou sbírku českých hymnů a písní.

e) Průvod nástrojný. — Zlořády. — Závěrek.

Za Karlova zlatého věku rychle vzkvétala vedle všelikého řádu podivuhodně i zbožnost a víra, jak s dostatek z řečeného již vysvítá. Však proto přece neuchovala se bohoslužba tehdejší

¹⁾ Srovnej k tomu naše písně s dvojitým takovýmtéž rýmem na str. —.

²⁾ U Meistra l. c. S. 351.

³⁾ „Statim cantor incipiat graduale cum alleluja, sed in missa cum prosa „Victimae pasch.“

⁴⁾ Na str. 188.

pro přepych a nedbalost mnohých duchovních a jiné příčiny rozličných zlořádů. Vlivem francouzským, jenž tehdáž a již za Jana Lucemburka v Čechách mocně se jevil, rozmáhala se u nás i nástrojná hudba ovšem velmi primitivná, však nicméně velmi rozmanitá a proto i dosti hlučná. Dosvědčuje toho již zpráva francouzského sekretáře Jana Lucemburského, Machauda, jenž následoval příznivce a pána svého do Prahy. Ve své rýmované kronice o dějinách království Cyperského (trvalo od 1192.—1489.) píše též o cestě cypersk. krále Petra I. ke dvoru císaře Karla IV. v Praze r. 1364. a dokládá o dvoru císařském: „*I byly tu všechny hudebné nástroje a aby mi nikdo neřekl: „lžeš“, povím vám všechny jejich vlastní jména, aspoň těch, jež znám.*“ I jmenuje teď osm nástrojů smyčcových, čtyry, na něž drnkalo se prsty, dva druhy dud, dva druhy bubnů, pět druhů trub, rohů a „orgues“ (asi varhany) a tři jiné nástroje . . . . . „*A všechny zvony zvonily (na uvítanou Petra) a tak veliký souzvuk působily, že to byl div veliký. Král velice se tomu divil a prál že nikdy za svého života neslyšel tak velké melodie,*“ dokládá Machaud. A Petr právě tehdáž cestoval téměř po všech dvorech evropských.¹⁾

I stalo se, že tak zmohutnělá hudba nástrojná počala již tehdáž vtírati se i do chrámů, ovšem nikoliv k roznícení a povznesení pobožnosti, alebrž na velikou ujmu její. Neboť pamatujme, že tehdáž o harmonickém průvodu zpěvů dle našeho způsobu nebylo ještě stopy a že na všelike nástroje neuměli hráti k melodiím zpěvu leč diafonicky kvintové, kvartové a sextové paralely s přidanou někdy tercií bez notace toliko dle sluchu a z paměti. — Aj jaké to průvody k diatonickým melodiím gregoriánským, plným svěžesti a bohaté rozmanitosti! Ký div, že proto zakázal papež Jan XXII. r. 1322. již i pouhý „discantus“ (t. j. druhý hlas provázející melodii) při kostelním zpěvu, „poněvadž duchu a účelu jeho odporuje!“²⁾ —

A což teprve onen hřmotný průvod nástrojný! A že u nás tehdáž bylo ho v kostele a jak asi tam na mysli působil, o tom svědectví a zprávu nejspolehlivější poskytují nám sám

¹⁾ Viz o Machaudu a jeho kronice zvláštní pojednání dr. K. Jirečka v Musejn. 1878. I. sv. st. 79. sq.

²⁾ Extravag. com. lib. III. de vita & honest. cleric. titul. I. (Viz více u Ambrosa l. c. II. S. 348.)

veliký Arnošt z Pardubic ve své „kancellarii“ a v „statutech synodálních“ z r. 1366. První, jež obsahuje se v rukopise c. k. univers. knihovny pražské (sub sign. XVII. C. 17.), zavírá mezi různými mandáty a pastýřskými listy arcibiskupa Arnošta z let většinou po vydání statut synodálních také zákaz s nápisem: „Inhibicio, ne misse fiant intermixtis musicis instrumentis.“ Želá v něm především toho, že ve městech pražských Starém a Menším přimíchává se k bohoslužebnému zpěvu po kostelích i klášterích často i průvod nástrojů na „húsle, citary, žaltáře“ a jiné nástroje. I vytýká, že z toho „vzniká nepobožnost v lidu, pučí tělesná či nedovolená žádost, bují marnivost a přemnohá pohoršení povstávají.“ Proti takovým následkům z povinnosti úřadu svého povznášel Arnošt důrazně hlas svůj a přísně přikázal všem správcům kostelů, aby již nikdo z nich ani nečinil, ani netrpěl žádného zpěvu ať při mši nebo při nešporách nebo při jakýchkoli jiných službách Božích průvodem jakýchkoli nástrojů promíchaný, vyjma toliko souhru varhan („organorum dumtaxat symfonia excepta).“ A zákaz tento pokládal Arnošt za tak důležitý, že zavazoval k jeho bedlivému šetření pod trestem čtyř kop grošů a neposlušnost v té věci rovnal heresii. Při tom nezapomněl ani klášterů z jeho pravomoci vyjmutých. I tyto zapřísahal, pro lásku Ježíše Krista („per viscera Jesu Christi), aby takové hudby v klášterích svých ani nekonali, ani netrpěli.

Podobně zakázal bystrozraký a horlivý Arnošt i v statutech synodálních r. 1366.¹⁾ by nezpívaly se při mši sv. rondoely (světské to písně obsahu po nejvíce zamilovaného!) neb rozpustilé písně („cantilenae dissolutae“), aniž trophi (interpolace liturgického textu) při gradualném alleluja²⁾ ani při varhanách, aniž při jiných nástrojích hudebních. — Aj jaké to divoké úponky nasadily se tedy již tehdaž na svěžím vinném kmeni liturgického zpěvu! Na vyřezání jich třeba bylo věru energie a vytrvalosti Arnoštovy. —

Ostatně i arcibiskup Konrád uznal za dobré zakázati je znovu r. 1412. zvláštním synod. statutem. Ano i z rozkazu sa-

¹⁾ Viz: Hoeffler, „Concilia Pragensia“ (a. 1353.—1413.) Prag 1862. S. 13.

²⁾ Proč asi „trophy“ zakázány byly; snadno poznáme z pojednání P. Pachty o „trophech“ v „Cyrillu“ r. 1880. st. 83. sl. Pro rozvlácnost nápěvu i textu nepřiznivý soud o nich vyřkli kardinal Bona a j. A v Římě vůbec ani oblíbeny nebyly.

mého krále se tak stalo. Byly tedy asi již obecně a hluboko se zakořenily.

V týchže statutách konečně čteme (l. c.) ještě přísnější rozkaz Arnoštův, aby děkanové, faráři klerikové i laikové nikterak nedopustili a netrpěli, by o svátku Těla Páně účastnili se v procesí také pištcí a žertovní zpěváci („fistulatores & joculariores“), aniž aby konaly se o něm divadelní hry. Za důvod zákazu toho výslovně udává, že „Bůh neraduje se z modulace zpěvu instrumentálního, nýbrž raději z pobožnosti srdce.“

Jmenování joculariores (francouzsky „jongleurs“) byli původně sluhové tak zvaných troubadourů, v jižní Francii vzniklých. Úlohou jejich bylo, aby lidu zpívali písně, jež páni jejich skládali, při čemž bylo jim také o šprýmy se starati. Poněvadž v Německu tohoto způsobu a nezpůsobu zpěvu nebylo, poznáváme, že zavlečen byl do Čech z Francie patrně vzájemností francouzsko-českou, jež tehdejší vlivem králů lucemburských byla značná. Francouz Machaud, o němž byla již řeč, byl sám také troubadourem a skladatelem rondelů a písní¹⁾. Tak dovedeme si též vyložití vznik zakázaných rondelů a kantilen, ve Francii vzešlých a v Německu neznámých, také u nás, jakož i nápadnou podobnost francouzských a českých her velikonočních, o níž bylo již mluveno.²⁾

Vedle toho však bylo tehdejší také často zanedbáno služeb Božích. Tak osadníci kollegiálního kostela u sv. Jiljí stěžovali si, „že ranní mše málokdy se zpívá, ježto jindy každého dne byla

¹⁾ Viz o něm také: Ambros Gesch. d. Mus. II. B. S. 210. sq.

²⁾ Viz takový rondel v rukop. c. k. knih. praž. V. F. 6. Dr. Ambros dí (Gesch. d. M. II. Bd. S. 482.—3.): „Die Prager Universitätsbibliothek besitzt in einem Kodex einen zu Anfang des 15. Jahrh. geschriebenen Rondellus mit schwarzen, spitziyen Noten im Diskant und derben Ligaturen im Tenor, welche Notirung in der B-ischrift ausdrücklich die französische, sowie dieses Stück ein sehr schöner Rondellus oder Rondellinus genannt wird. Nach französischer Weise sind zwei einander fremde Gesänge . . . zusammengekoppelt: Der Diskant enthält einen lateinischen Lobgesang, der, wie es scheint, die hl. Agnes angeht. im 2. Theil aber plötzlich die hl. Maria apostrophirt (Es ist vermutlich s. Agnes gemeint, die Patronin der in Böhmen hochverehrten Aebtissin Agnes) Der Tenor hat den deutschen Text: „Ach du getruis blut von alden soln.“ . . . Die Melodieführung im Diskant hat eine leichte, wiegende „*Bewegung*“ völlig im französischen Rondellustil. Der Tenor schreitet durchaus nur in gehaltenen Noten einher.“

zpívána“.¹⁾ „Jindy opět stěžováno, že mnozí faráři z lakoty a z pohodlí zpívali černé mše v neděli neb ve svátek místo velkých služeb Božích, neb začínali více mší zároveň nedokonávající jich. Obojí zakázáno nařízením synodálním r. 1366.“²⁾

Avšak i vzhledem k samému zpěvu bohoslužebnému „káraly se rozličné nezpůsoby mnohých duchovních, jako kroucený, divadelný způsob při zpívání evangelií a jiných částí mše sv., hra rozpustilých písní na varhany neb na jiné nástroje hudebné se záměrem, aby polechtaly uši posluchačů,“ nikoli však by povznesla se srdce jejich k Bohu.³⁾ — Proto zakázal Arnošt již ve pravidlech kostela pražského r. 1350. všeliké zavádění novot ve zpěvích a čteních beze zvláštního povolení svého. A ještě důrazněji zakročil proti tomu na synodě r. 1366., jak jsme již pověděli.

Z toho, co o nástrojném průvodu zpěvu řečeno bylo, znaménáme, že již tehdáž platily jen varhany za nástroj kostelní. Však tehdejší varhany nebyly ovšem nic více, nežli netvor s klávesy na půl střevíce širokými, na něž nemohl hráč dokázati více, nežli zpěvákům ton melodie udati a při něm je udržeti. O tom poučuje nás miniaturní obrázek v breviáři křižovnického velmistra Lva z r. 1356.⁴⁾ V tomto převzácném umělém díle zlaté doby Karlovy začíná „matutinum („jitřní“) feriae VI.“ (pátku) krásnou iniciálkou E, v níž jest vymalován křižovník oděný v habit s kuklí, an hraje na varhany. Varhany mají pouze jednu řadu devět cínových píšťal, za nimiž jest viděti spodek jiných. Klávesy jsou tak široké, že se na jeden vejde celá ruka. A skutečně hrající mnich klade na tomto obrázku jednu ruku na jeden kláves, jež právě chce smáčknouti, druhou zdvihaje jako k taktu.

Tuším, že pro počátek, drahotu a tento primitivní tvar svůj byly varhany tehdáž asi málo rozšířeny, jakož také řídká děje se zmínka o nich v té době. Nejstarší zprávu mi známou podává o nich pokračovatel dějepisce Kosmy k r. 1255.⁵⁾ Praví, že „téhož roku shotoveny jsou byly nové varhany v kostele pražském (u sv.

¹⁾ Tomek: Dějep. Prahy III. d. st. 207.

²⁾ Tomek l. c. st. 206.

³⁾ Tomek l. c. st. 207. Aj jak starý to tedy nešvár! „Nil novi sub sole“, a povaha lidská kolísá stále mezi dobrem a zlem, mezi úpadem a povznesením.

⁴⁾ V křižovn. knihovně v Praze sub signat. XVIII. F. 6.

⁵⁾ Script. rer. boh. t. II. p. 387.

Víta) (snahou a nákladem horlivého kanovníka Víta). Stály 26 hřiven stříbra a dokonány byly až příštího roku v postě.“ Dle udání „nové varhany“ souditi lze, že „kostel pražský“ měl již ve XII. snad již i v XI. století varhany. Škoda, že kronikář nezmiňuje se ni slovem o tvaru oněch nových drahých varhan. Po Praze byly asi ve XIV. století již obecně rozšířeny, jak znamenati lze ze zmíněných statut synodálních a dosvědčují také některé zmínky historické.¹⁾ Však že i mimo Prahu jich bylo, svědčí k. p. nadační zápis Pavla Jencenštejna v „Libri erectionum“ na rok 1408., v němž vykazuje se správci škol v Staré výslovně jedna kopa grošů za hru na varhany („pro tangendis organis“). Za Karla byly varhany již i v Staré Boleslavi a nepochybuji, že i jinde po větších neb důležitějších městech.

Ohlavení a závěrek.

Dospěli jsme k závěrečnému soudu o původu a vzniku staročeské písně posvátné. Snadno nyní uvěříme a dáme za pravdu tomu, čeho z obecných poměrů vzdělanosti národů křesťanských té doby v Evropě snadno i domyslití se můžeme: Staročeský zpěv posvátný vznikl z liturgického zpěvu církve katolické ne bez vlivu i slovanské liturgie cyrillo-methodějské. Ano právě tomuto vlivu děkovati máme za nejvzácnější a nejstarší památku jeho „Hospodine pomiluj ny“. Vedle ní znamenáme začátek posvátného zpěvu lidu českého, že byl takovýtéž jako u Němců a Francouzů. Jako tito počali volati „Kyrielle“ a onino „Kyrie eleis“:²⁾ tak i předkové naši počali volati: „Krluš“, jež pak později po delší dobu stalo se v neskrácené formě jako „Kyrie elejson“ závěrkem a znakem nejedné nejstarší písně české, podobně jako Němcům platí tato skrácená forma Kyrie eleis za důkaz nejstarších jejich písní.³⁾ Když pak výpravy křižácké roznítily mysl křesťanstva mocným plápoem víry a lásky k Spasiteli a panenské Matce jeho, vznikaly také v Čechách hry velikonoční s rannými překlady a interpolovanými texty již od XIII. stol., jichž nám ale původními ruko-

¹⁾ Viz Tomka Děj. Pr. III. d. st. 206.—7. (varhany u sv. Jiljí), breviář praž. křižovn. r. 1356. a j.

²⁾ Dr. H. Hoffmann „G. d. d. Kchl.“ 1832. S. 15.

³⁾ Dr. Hoffmann l. c. Odtud i tyto písně slovou jim „Leisen“.

pisí, vyjma zbytek „Mastičkáře“, doložiti nelze. Však hojnější rozkvět posvátné písně české nastal teprve XIV. stoletím, kdy v sousedním Německu počala naopak hynouti a mřít. A praví-li J. Neumaier ¹⁾ o hodnotě německých písní oné doby: „*Dabei haben ihre Lieder ein ganz eigenthümliches Gepräge, sehr verschieden von den später hervorgetretenen: es spricht sich darin das kindlich fromme, einfältig gläubige und zugleich kernhaft kräftige Wesen des germanischen Charakters*“: shledali jsme do slova tytéž vlastnosti také při českých písních oné doby. I sluší proto tuto milou prostotu a jádrnost písní té doby odvozovati nikoli z „germánského charakteru“, alebrž z obecného ducha živé, roznícené, dětinné víry, jež té doby jako kvas pronikala všeliké poměry křesťanských národů, a zvláště péči zbožného Karla, otce vlasti, a Arnošta i u nás mocně byla buzena a chována.

A o melodické či hudebné ceně jejich můžeme nyní doložiti, že nikoliv na licho jde o mnohých z nich mezi znalci jeden hlas, že „hlubokým lyrickým pojmutím obsahu, mistrnou formou a krásou nápěvu vynikají nad jiné práce toho druhu“, tak že dokonale znatel přesného zpěvu kostelního Dr. Witt, ač Němec jsa, nemohl dosti vynadiviti se kráse jejich, když podán mu byl svatojanský kancionál k posouzení. Nazvalť, jak již bylo řečeno, píseň „Vstalť jest této chvíle“ „*das herrliche Auferstehungslied*“, a jiné překrásnými. Tamť proto i doložil, že „*stoji za to, nejdůkladnějším bádáním, autentický nápěv starých písní nalézti a zjistiti*“.²⁾ I tento znalecký úsudek cizince ovšem nemálo nás pobádal k vytrvalosti u vykonání této nesnadné a zdlouhavé práce, jejíž jediný řádek stál někdy více přičinění, než-li jiného spisu celá kapitola. — Také ze všelikých úsudků našich o nápěvích jednotlivých písní zavříti můžeme nyní souhrnem, že skladatelé jejich byli hudebně vzdělaní, důmyslní a zbožní mužové, již uměli písněmi svými mluvit od srdce k srdci, však přece i šetřili a užívali zvláštního rázu starých tonin církevních také v písních, pro lid skládaných. A byť

---

¹⁾ U Kehrein: „Das deutsche kathol. Kirchenlied“ &c. S. 14.

²⁾ Fliegende Blät. f. kathol. Kirchenmus. 1870. S. 10. sq. Soudilť, že mnohé nápěvy, zvláště v starých toninách složené, jsou porušeny. I můžeme již nyní důvodně v tom dáti mu za pravdu, ježto poznali jsme, že později netoliko některá ta věta hudební porušena, nébrž tytéž i celé nápěvy a toniny změněny byly.

i pozdější doba literátských bratrstev vykazovala mnohem větší počet písní posvátných, písně této doby přece nad ně vynikají úsečnou jadrností obsahu a nevyrovnatelnou velebností a jednodušeстью, avšak také milou, srdečnou líbezností a vroucností ná-
pěvů. Obrážel se v nich duch tehdejší doby jako v zrcadle, duch vroucí, dětinné víry a zbožnosti, jenž mile pronikal celou útrobu duše skladatelů. Z toho soudím, že byli původci těchto písní po nejvíce, ne-li výhradně osoby stavu duchovního,¹⁾ jichžto jména jsou nám téměř úplně neznáma. Nejednalo se jim patrně o jejich osobní čest a slávu, nýbrž o čest jména Páně a duchovní blaho bližních.

I napájeli a rozněcovali se proto potomci a dědicové těchto písní, katolíci i nekatolíci, nebeským duchem těchto písní ke skládání nových, jak ne jeden skladatel pozdějších kancionálů se přiznal, a rádi byli, jestliže ho dostihli. Sami „Bratří“ napsali tou příčinou o „potomech Husových: „*Sie haben aber die alten Kirchenmelodien, weis und noten behalten, weil sie köstlich sind und der Christenheit in brauch kommen, auch viel dieselben gern hören und singen*“.²⁾

Však z tohoto nástinu dějin jde také jasně na jevo, že předkové naši nepočali chváliti Pána Boha „jazykem svým“ snad teprve od časů M. Jana Husi, že tedy proti pravdě nepsali Bratří ve zmíněném kanc. „Kirchengesänge“ &c.: „*Nun hat Joh. Hus in der christlichen Reformation unter anderem auch den Kirchengesang in böhmischer Sprache angefangen*“.³⁾ Ve svém kanc. z r. 1581.⁴⁾ pouze pravili, že „to činili hned za času M. Jana Husa i po něm mnozí učenníci jeho a předkové naši“. Vynechali snad proto naše nejstarší prostonárodní chorály „Hospod. pomyluj ny“, „Svatý Václave“, pak všechny tři písně začínající „Vítej milý Jezu Kryste“ a j., ač v ústech a srdci celého národa žily?

---

¹⁾ Tak skutečně svědčí Balbín (V. v. Arn. p. 199.), jak již na st. 98. řečeno.

²⁾ Ve „Vorrede“ německého zpěvníku jejich „Kirchengesänge, darinnen die Hauptartikel des christlichen Glaubens kurz verfasst und ausgelegt sind“ &c. Jest to německý překlad písní bratrsk. kancionálu již r. 1566. do-
dělaný (rok ten psán pod dedikací něm. kancion.), a r. 1606. po druhé vydaný. Viz exemplář v kapitol. knih. na Hradčanech (sign. D. b. β.).

³⁾ Vorrede l. c.

⁴⁾ V předmluvě.

Za to Komenský svědectví dal pravdě řka v III. části předmluvy svého amsterodamského kancionálu, že „*staří Čechové přijavše víru křesťanskou, také zpěvy svaté přijali.*“ Však, že asi pro udanou příčinu nejstarší písně u Bratří v zapomenutí vešly za jeho času, dokládá i on: „*Co pak za zpěvy s počátku měli, ne tak víme, kromě co Hájek o Bogorodicy Maryji kdesi připomíná.*“ (O „*Hospod. pomiluj ny*“ a jiných nic?) — I dáme tedy za pravdu Šteyerovi řkoucímu: ¹⁾ „*A proč medle než proto (aby totiž utvrdili se ve sv. víře a lásce Boží) první v Čechách křesťané, dokud ještě katolíci byli, tak pěkné, příkladné a pronikavé písně o vtělení, narození, umučení a vzkříšení Páně složili?*“

A odkud čerpali naši předkové tak „pěkné a příkladné“ písně? — V dějinách veškerého umění lidského nedějí se žádné skoky, aniž objevuje se jakýkoli pokrok náhle jako meteor, s nebe spadlý; alebrž veškeren pokrok připraven a podmíněn bývá svým věkem, z něhož jako Pallas Athene s hlavy Jovišovy vzrůstá.

Ze všelikého zevrubného vyličení nejstarších písní našich posvátných zřejmě jde na jevo, že odnožemi jsou známého po celém křesťanstvu štěpu, **chorálu svatořehořského**, jakž i Bratří výslovně dosvědčují, dokládajíce ve svém kanc. z r. 1598. u četných písní, že vzaty jsou „z Řehořova gradualu“. — Sladké-li ovoce, zajisté i štěp dobrý. Kdož by tedy i z toho nepoznával velebnou krásu a bohatost a rozmanitost téhož chorálu, jenž vyřinul se z nejhlubších útrob duší nejzbožnějších a nejsvětějších (sv. Řehoře, sv. Augustina a j.), jenž nadchnul a naplnil i ducha zbožných předků našich tak vznešenými, vzornými nápěvy? Vzdejme tedy také štěpu náležitou čest a nenazývejme více zastaralou hudební formou chorál, jenž jest jediný vlastním a vyvoleným zpěvem církve a zůstane jím i tenkrát, až dávno po staletích moderní hudba bude opět jiným duchem a jinými formami se bráti.²⁾ Pamatujme, že z našich písní nejkrásnější jsou právě

¹⁾ V předmluvě k I. vydání jeho kancionálu.

²⁾ V ten smysl sluší tudíž i napraviti křivé úsudky o něm, „že sloh à la Palaestrina vykonal již úlohu svou, jako svého času gregoriánský zpěv“ a podobné. Vždyť přece obecně známo, že svatořehořský zpěv úlohu svou ještě stále koná po širém oboru církve. Z řečeného naopak znamenáme, že pravdu měl dr. Ambros řka (Gesch. d. M. II. Bd. S. 117.): „*Die Länder, welche ihn (d. gregor. Choral) annahmen, waren alle berufen, Pflegstätten der Musik zu werden, wo sie wie im Wetteifer gefördert wurde und gedieh.*“

ty, jež vyrostly z úrodné půdy chorálu svatořehořského. Proto přiznejme raději vedle pravdy, že nikoli chorál, ale srdce naše jsou sestárlá, vypráhlá, vroucí zbožnosti odvyklá, a proto že i hlubokému duchu nebeskému, jenž z chorálu vane, nerozumíme. Mějme tuto podmínku jeho a hned mu porozumíme. Proto „sursum corda“, vzbůru srdce!

Na čase jest, abychom i štěp i ovoce naučili se již dle pravdy ceniti a vážiti si; na čase jest, abychom z prachu netečnosti a z rumu zapomenutí snažně na denní světlo vynášeli drahocenné perly staročeských chorálů, věkem nejctihodnějších a ústy a srdcem milionů předků posvěcených, nového a mohutného ohlasu jim zjednávané v srdcích a chrámech svých. Takovými skutky čiňme se hodnými potomky velikého otce vlasti své Karla a pravými ctiteli výtečného rádce jeho Arnošta.

Doplňky.

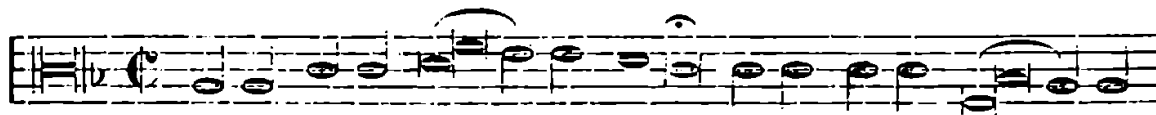
Na str. 15. na řádku 16. shora přidej k slovu zachované: notované.

Na str. 15. na řádku 21. shora přidej: z roku 1501. (nejstarší bez not).

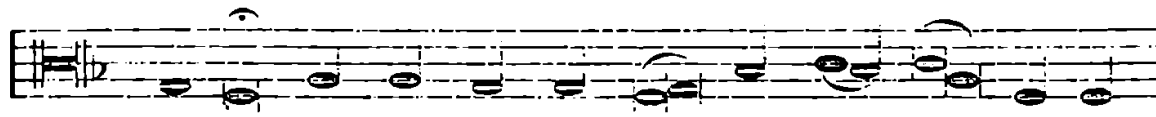
Na str. 16. na řádku 8. shora přidej: Hlohovského z r. 1622.

Na str. 17. na řádku 16. shora přidej: V letech šedesátých znova vydán tento spis.

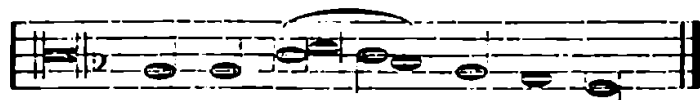
Na str. 64. na řádku 9. sdola přidej k slovům „Adoro te devote“: a Hlohovský (str. 269.) k téže písni české „Ctím tebe pobožně pravdo zakrytá.“ K naší písni „Vítej milý Jezu Kr.“ udává Hlohovský tento sličný a živý nápěv (na str. 263.):

„Vítej mi-lý Je - zu Kriste, ví-tej sy-nu pan - ny

či - sté; že tě ny - ní skry - tě vi - dím, sil-nou

ví-rou to - mu vě-řím.“

Nadepsáno má nad písni: „Radost a plesání duše rozjímající přítomnost Páně ve svátosti oltářní. Notou jak následuje, neb jinou obecnou.“

Na str. 69. přidej k 1. poznámce: Královéhrad. menší kancionál začíná jako Roz.: *g g h c̄ d̄ d̄ c̄*.

Na str. 102. přidej k 2. poznámce: Také Hlohovský podává tuto píseň na str. 319. a cituje k 3. dílu „Veselte se všickni slovanští národové“ tři rozličné nápěvy.

Na str. 104. přidej k 1. poznámce toto: Šimon Lomnický udává k ní ve svém kanc. (z r. 1595.) jiný nápěv, jenž počíná: $g \bar{c} \bar{c} \bar{d} \bar{c} h h a$.

Na str. 107. přidej se k písni „Jako slunce“ poznámka: V královéhrad. velkém kancionále (v I. díle v officium adventním, jež „Rorate“ nazýváme) počíná se tímto nápěvem gradual na středu „Od svrchu nebe jest vyjítí jeho“ (A summo coelo egressio ejus“ v žalmu 18, 7.) takto: $e g a \bar{c} a h \bar{c} a g \bar{c} g$. (Všecky gradualy mají v tomto kanc. stejnou melodii vyjma sobotní.)

Na str. 113. k písni „Dnes počátek našeho spasení“ přidej: Tak jest notována i v královéhr. kancionále.

Na str. 114. k písni: „Tentoť jest den“ dodej: Rovněž tak jeví se také ve dvou královéhr. kancionálech, však kosočvercovou notou veskrze stejnou. — Tato vánoční píseň liší se nápěvem od stejné velikonoční, jak viděti lze v královéhr. velkém kancionále.

Na str. 115. přidáno buď za poznámku k písni: „Zdráva buď P. Maria“ (na řádku 17. shora): Také v královéhr. kancionále jest toto „Zdravas“ na konci rorát až pozdější rukou připsáno s taktovou mensurou a již kulatou bílou notou, kdežto ostatní zpěvy rorátní psány jsou zde jen černou notou kosočvercovou. — I v druhém královéhrad. kanc. z r. 1585/6. jest až v zadu rukou a notou mnohem pozdější připsáno, bez pochyby asi teprve v té době (XVII. věku), kde Jesuité šířili mariánský kult po Čechách.

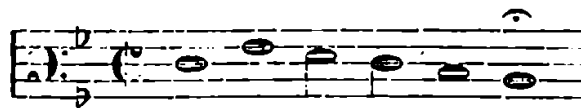
Na str. 121. k písni „Nastal nám den veselý“ přidati sluší: Na tento nápěv klade se v královéhrad. velkém kanc. též jedna píseň, jež se zpívá „mezi Et in terra.“ Začíná: „Dnešní den se raduj lidské pokolení.“

Na str. 123. k 6. řádku shora přidej: a královéhrad. menší kancionál.

Na str. 131. k 1. poznámce přidej se: „Salve parvule“ má také Hlohovský (na str. 72.).

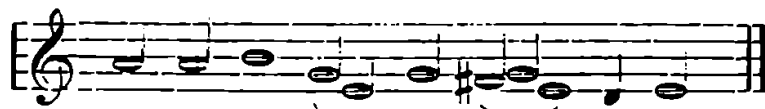
Na str. 132. k písni „In dulci jubilo“ přidej: Také Hlohovský pojal ji do svého kanc. (na str. 70.) se stejným textem i nápěvem, vyjma malé uchylky. Počínáť 3/2 taktem a na slova „jenž se ráčil vtělit“ počíná melodii bez a hned: $\bar{c} \bar{d} \bar{c} b a a f \blacksquare$

Na str. 133. k písni: „Ave rubens rosa“ přidej: Celá obsahuje se u Hlohovského (na str. 281.), jenž po každé latinské sloze přidává hned český překlad její. Počíná zde takto

„A - ve rubens ro - sa.“

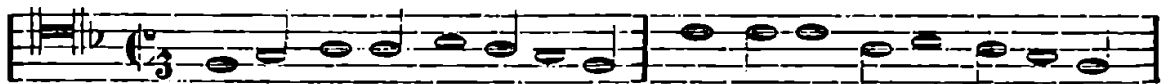
Na str. 135. dolož na 12. řádku sdola k slovům „obecní nota“ ještě toto: „Také Miřinský (1531.) má tuto píseň (na li. B. X.) mezi postními a za pramen nápěvu rovněž udává „Vexilla reg. prod.“ — Na témže řádku následující věta změněna buď takto: „A skutečně závírá v sobě tento latinský hymnus o umučení Páně, jak se jeví ve Vesperale roman. z r. 1875. základní myšlenku našeho nápěvu na slova:

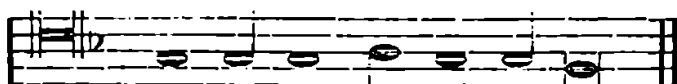
„Ful-get cru - cis my - ste - ri - um“

a jiná. Však i znamenáme na této písni, kterak český duch volně tento motiv si vzdělal. U Miř. má píseň deset sloh.

Na str. 139. k nápěvu písně „Stála matka litující“ přidáno buď: Však i Hlohovský podává jiný nápěv k ní (na str. 160.):

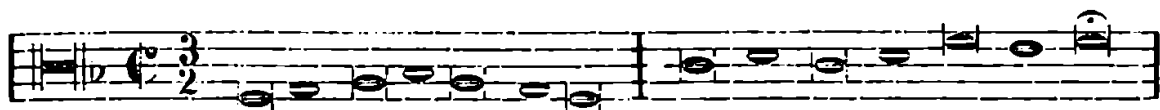
„Stála matka li - tu - jí - cí u dře - va kří - že pla - čí - cí,

když na něm pněl Kristus Pán.“

Nadepsáno má: „Lítostivé želení panny Marie pod křížem.“ Vzato ze sv. Bernarda. (?)

Na str. 140. k písni „In hoc anni circulo“ přidej: Hlohovský má na tuto latinskou píseň jiný překlad s nápěvem pozměněným:

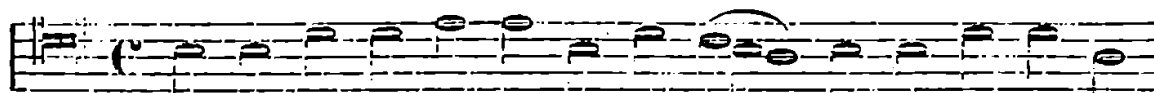

„V běhu to - ho - to ro - ku ži - vot dán jest člo - vě - ku;

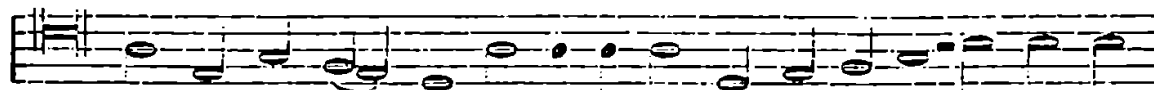

na - ro - dil se Syn Bo - ží z či - sté pan - ny Ma - ri - je.“

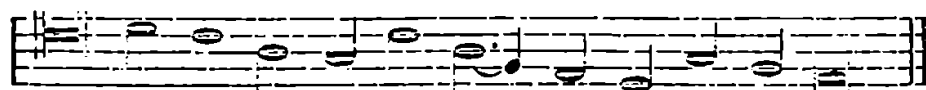
Na str. 144. dolož: leč u Hlohovského, jenž ve svém kanc. podává tuto píseň poněkud pozměněnou (na str. 293.) takto:

„Zdrávas cí - sa - řo - vno vší ctno - sti ví - ry lá - sky i

vší šle - chet - no - sti Ma - ri - a pl - na mi - lo - sti rač na nás

spo - mí - na - ti Mat - ko vší do - bro - ti - vo - sti.“

Na str. 149. dolož na konci 7. řádku s dola: a Miřinský, jenž u této písně (Posluchajte) zjevně dí (na l. E. 12.), že se zpívá „jako Jedním hlasem“.

Na str. 156. k písni „Vstalt jest Buoh svú mocí“ přidej: Obsahuje se také v kanc. Miřinského (na l. C. 4.), jenž dí: „Má svú notu.“

Na str. 157. buď na konec písně „Veselýf nám den na - stal“ přidáno: Miřinský má při této písni (na l. B. 19.) zřejmě připsáno: „Má svú notu.“

Další doplňky

(po vytištění knihy došlé).

~~~~~

1. Na str. 23. k 5. ř. sh. přidáno buď o ritu slovan. apoštolů: „Myslím, že kdo přečetl důkladné pojednání prof. Procházky v Čas. katol. duchov. 1881. (od st. 589.): „Jakou liturgii přeložili sv. Cyrill a Methoděj pro Slované?“ — nebude více pochybovati o tom, že ř e c k o u“.

2. Na str. 64. k 8. ř. sh. přidej čtenář: „Však že zpívala se tato skladba, z nápěvů je zřejmo a sluší tudíž opravit Fejfalíkovo výroky o ní: „ist wohl kein eigentliches Lied, sondern blosses gereimtes Gebet.“ (V Sitzgsbr. d. k. Ak. d. W. in W. 1862. Ig. 39. S. 296.)

3. Na str. 76. na ř. 15. sh. přidej: „A skutečně v rukopise kláštera Vyšebrodského č. 42. jenž datován jest na r. 1410.,*) praví se fol. e) 2. o ní: „Stara pyesn a dobra od nyezto gfu odpusttczy Gezu Krysfte ftyedry knyeze“.

4. Na str. 93. k ř. 17. sh. přidej do závorky: (Viz na doklad též „Prosae de s. Wenceslao“, jež obsahují se v rukop. kláštera Vyšebrodsk. č. 42. fol. 69. a) *) Též ve st. jistebnickém kancionále a j.

5. Na str. 104. na 2. ř. sh. přidej: „Fejfalík uveřejnil jinou píseň o tomto světcu v Sitzgsber. d. k. Ak. d. W. 1862. st. 722. dle rukop. c. k. un. knih. praž. z XV. stol. sig. VIII. f. 13. Začíná:

„Svatého Martina

všeliká dědina

štědrost zpomíná“. Atd.

Viz ji také u Tomka ve sp. „Děje univers. praž. 1849. st. 80. sl.

*) Obsahují se v něm „Diversus cantus secundum morem saeculare.“ „Psán byl tento zpěvník ve Vyšším Brodě od bratra Přibíka, bez pochyby téhož, jenž potom od r. 1444. ve Vyšším Brodě opatoval.“ Viz o něm p. Truhlářovo pojednání v Čas. čes. Mus. r. 1832. 1. sv.

6. Na str. 125. k ř. 11. sh. přidáno buď: „A Fejfalík skutečně sděluje podle Hoffmana (v *Monatsschrift von u. f. Schlesien* 1829. Bd. 2. S. 758. ff.) tuto píseň ve skladu a překladu docela jiném, upraveném podle těchto obou latinských písní, v jednu spojených, jak ji podává též Ph. Wakernagel ve sp. „D. d. Kl.“ na st. 27. N. 47. Hoffman vzal ji ze starého rukop. univ. knih. vratislavské. Počíná: „Narodil se Emanuel,
jehož zvěstoval Gabriel
svědek jest Ezechiel.“ Atd.

(Viz Sitzgsber. d. k. Ak. d. W. l. c. 310.)

7. Na str. 131. v poznámce buď na 3. ř. sh. přidáno: „Fejfalík dotýká ve svém pojednání „*Untersuchg. über altböhm. Vers- u. Reimkunst II.*“ také pozdějšího sdělení této písně dle vídeňsk. rukop. XVII. stol. jež otištěno bylo v čas. čes. Mus. 1850. st. 224.

„In dulci jubilo
nu pějme ctně až milo!
choť našeho srdce
leží v praesepio“ &c.

Viz Sitzgsber. d. k. Ak. l. c. st. 302.)

8. Na st. 133. přidej k 9. ř. sh.: „Vítaj milý Jezu Kr., králi všemohúcí“ a „Vítaj milý Jezu Kr., narozený z panny čisté.“

9. Na str. 134. škrtnuta buď 1. poznámka.

10. Na str. 135. přidej ke konci: „Viz o ní též ve Fejfalíkově ad 7. citovaném pojednání st. 302. a j.

11. Na str. 140. přidej na posledním notovém systému nad notu *h* do závorky *b*, a na konec o té písni dodej: „Viz o ní též v řečeném pojednání Fejfalíkově (ad 7.) na st. 315. sl.

12. Na str. 143. na 3. ř. sh. přidej: „Také Fejfalík otiskuje tuto píseň českou i s latin. originálem trojslohovým rozdělením dle rukop. c. k. dvorní knih. vídeň. čís. 4550. v Sitzgsber. l. c. str. 319.

13. Na str. 144. přidej k 7. ř. sh.: „Fejfalík podává jinou píseň českou XV. věku; zpívá se nápěvem písně „Zdrávas císařovno.“ Začíná: „Kriste nejmilostivější králi,
zaslíbený nám z nebeské slávy“ a t. d.

Má zde pět sloh. Však naší písně neznal. (Sitzgsber. l. c. S. 290.)

14. Na str. 144. v 1. poznámce dej číslo 12. místo 14. a přidej: „Celý text otiskl odtud Fejfalík v Sitzgsber. l. c. st. 303.“

15. Na str. 152. na 15. ř. s dola přidej: „Také Fejfalík podává tento text bratrský a zmiňuje se i o textu třeboňském a vratislavském (rukop.). Viz Sitzgsber. l. c. na st. 319. a 325. Ostatně sluší k tomu srovnati také text rukopisu Vyšebrodského (viz o něm ad 3.) č. 42. fol. 161.

16. Na str. 156. na 3. ř. s dola přidej: „Zpívala se též v kapli betlemské dle svědectví Husova (v „Postille“ r. 1564. vyd. na l. 74.) Viz Fejfalíkovo pojedn. l. c. st. 308. ad *31.) Obsahuje se také v rukopise klášt. Vyšebrodského č. 42. fol. e) 1.

17. Na str. 164. před prvý řádek dej: „Fejfalík uveřejňuje podle třeboňsk. rukopisu A. 6. (XV. stol.) jiný starý překlad Husovy latinské písně, jenž věrně a těsně přiléhá k tomuto originálu. Prvá sloha zní tu:

„Jesus Christus, naše spása,
toť každý zlý die ot hlasy, (!)
nám věrným všem svú památku
dal jest v chlebě i v oplatku.“

(Viz Sitzgsber. l. c. st. 300.)

18. Na str. 164. přidej k pojednání o písni „Otče Bože“: „Pojednal o ní též Fejfalík v Sitzgsber. d. k. Ak. Bd. 29. st. 320. a Bd. 39. S. 298.

Konečně dokládám, co v každém díle dějezpytném se jeví, že totiž ani těmito doplňky není obsah těchto dějin vyčerpán, alebrž zbude ještě stále čím jej doplňovati. I poukazuji v té příčině k tomu, co řečeno již v Úvodu na str. 11. v 2. odstavci.

~~~~~~

Abecední seznam písní.

	Strana		Strana
A solis ortus cardine	173	Bože Abrahamův	73
A summo coelo	107 sl.	Buď Bohu chvála čest	74 sl.
Ab arce siderum	114	Buď pozdraveno sv. Boží tělo 67	179
Ad honorem conditoris	134	Budiž chvála Bohu Otci	66
Ad honorem & decorem	134	Budiž pochválen Pane Jezu Kriste	103
Adoro te devote	64 sl.	Bůh věčný co uložil	109
Advenisti desiderabilis	40	Buoh všemohúci	71 74 158
Ach nastojte na mé hříechy	133	Byla krásna Dorota	73
Aj, anděl Páně	115		
Alleluja, chvalmež všickni Pána		Co tu stojíte	130 sl.
Boha	112	Collaudemus Christum regem	123
Anděl k Marii panně poslán bieše	111	Corde natus ex parentis	114
Andělíku rozkochaný	175	Otím tebe Božství zakryté	65
Andělové andělové jsú zpívali	122		
Angelus ad Virginem Christi desti-		Da Christ geboren war	129
natur	111	Dávnoť jest prorokováno	174
Anima Brečislai	40	Dej Bůh štěstí domu tomu	67
Area virga primae matris	110	Den svatého Martina	104
Aurora jam spargit polum	188	Deus omnipotens	74 sl.
Bluž hertem meš flagt	135	Dies est laetitiae	120
Ave caro Christi regis	103	Dies venit victoriae	50
Ave gloriosa	110	Divná milost Boží	140
Ave hierarchia	108. 113	Dnes počátek našeho spasení 113 a	117
Ave maris stella, Dei mater alma	134 186	Doroto panno čistá	100
Ave maris stella, lucens miseris	134		
Ave praeclara maris stella	112	Ej co se dívíte	130
Ave rubens rosa	133	Ej já vece dívka pokorná	109
Ave sanctissima Regina	141	Ein Kindelein so löbelich	120
Ave verum corpus	67 179	Elško milá Eliško srdečná	103 114
Ave virgo virginum praeclara	109	En virgo parit filium	69
		Ennitten in des lebens zeit	55
Bogarodzica	36 41	En trinitatis speculum	128
Bola to mladucha	159	Exultet jam angelica	50 193

	Strana		Strana
Gabriela archanděla svého	117	Když let osm set bylo	102
Gaudeamus pariter omnes	144	Kyrie elejson 33 34 38	113
Haec est dies	114	Kyrie Angelorum Domina	114
Hned k jejímu svolení	111	Královno nebeská raduj se	134
Hořela lípa, hořela	126	Křist ist erstanden	75
Hospodine pomiluj ny . . . . . 29 sl.		Kriste andělský králi	159
Hospodina umučenie	187	Kriste, jenž jsi den i světlost	168 sl.
		Kriste všemohoucí Pane	174
Cherubinům jesti dáno	77	Kristův život znamenajme	170 sl.
Chodil Pán Bůh po poli	73	Kristus Syn Boží	159
Chřište du pišt liecht	169	Kristus zrno to obilné	167
Chřišti Mutter stund vor schmerken	138	Krleš 35	198
Christe, qui lux es & dies	168		
Christi tui praeclari militis	102	Lauda Sion Salvatorem . . . . . 109 sl.	112
Christus surrexit	74	Liber generationis Jesu Christi	48
		Lidmilo, milá Lidmilo	103
Imber nunc coelicus	140	Lietala gagala	133
Imperatrix gloriosa	178		
In des jareš circlifeit	140	Magnum nomen Domini	124
In dulci jubilo	132	Mastičkář	185
In dulci jubilo, nů singet 131	150	Matura	45
In dulci jubilo všickni 126	132	Media vita in morte	55
In hoc anni circulo 74	138 sl.	Memento rerum conditor	186
In natali Domini	129	Mi Joannes planctum move	139
		Milý Jene počni slova 100	139
Já som bača	159	Milosti tak hojné	109
Jako slunce, kteréž vidíme	107	Mittit ad Virginem 106	113 117
Jakž o tom proroci	109	Mortis en cum gloria	156
Jedním hlasem tímto časem	147	My chválu vzdajme	192
Jehož země moře	186		
Jezu Kriste, Králi Pane	159	Na Boží narození . . . . . 128 sl.	
Jesu Kriste, štědrý kněze . 76 sl.	113	Na čest Panně ktož se klaní (což	
Jesu redemptor omnium	159	zpíváme) 100	134
Jesu Salvator optime	77	Na kolena klekněte	103
Jesús Christus Gottes Sohn von		Na mšu sv. zvonili	73
Emigfalt	162	Narodil se Kristus Pán, hříšným .	120
Jesús Christus unser Heiland 161/2		Narodil se Kristus Pán, veselme	
Jesus Christus nostra salus . . . . . 160 sl.		se . . . . . 69 a sl.	
Ježíš Kristus, božská múdrost	160	Nastal nám čas veselý	122
Ježíš náš Spasitel 74	158	Nastal nám den veselý	120
Jméno Boží veliké Emanuel . . . . . 123 sl.		Navštiv nás Kriste žádúci	135
		Neb Duch sv. sstoupí v tě	111
Kdo jste Boží bojovníci	174	Nehesa vypravují slávu Boží	117
Kdo se v pátek roznemůže	123	Nů bitten mir den hl. Geist	77
		Nunc angelorum gloria	126

Strana	Strana
● byt byl první otec náš 118	Quem terra, pontus, aethera . . . 186
O co tebou hnulo 110	Quid admiramini, quid opinamini 130
O gloriosa Virginum 186	
O Maria róže stkvící 133	Regina coeli laetare 134
O milý sv. Václave 60	Res est admirabilis 153
O přeslavná matko Boží 133	Rorate . . . . . 105 sl.
O přeslavná paní 186	Rondellus 196
O Spasiteli Ježíši 77	
O ty zdobo země české 60	Sacerdotem Xsti Martinum . . . 104
○ Wunder groß 153	Salve parvule, děťátko skvostné . 131
Occidentana 77	Sancte Deus 55
Od císaře nebeského . . . . . 177 sl.	Sancte Wenceslae 54
Od nejvyššího trůnu 112	Sanctus Adonay 47
Okolo Braniska 65	Syn Boží s nejvyššího nebe . 108 112
Omnis mundus jucundetur . . . 126	Sladké ovoce vydal jest 109
Osiřelo dítě 102	Sláva Bohu Otci i Synu 113
Otče Bože všemohúcí . . . . . 164 sl.	Sláva buď Bohu na nebi 122
Otče všemohoucí 109	Sláva, jasnost, moudrost 116
Otče náš milý Pane 104	Slovo do světa stvoření 51
	Slušnou chválu vzdejme 109
Pán Bůh všemohoucí 107	Spiritus s. gratia 77
Pán Ježíš narozený 126/7	Stabat mater dolorosa 138
Pane mocný, Bože věčný 50	Stála matka litující . . . . . 138 a 139
Pane Ježíši Kriste 113	Stala se jest věc divná 150 158
Pane náš Ježíši 147	Stáše matka boží žalostěci . 136 187
Pange lingua gloriosae lauceae . 80	Stojí tyčička prostřed dvorečka . 126
Pastuškám najprv zjeveno 172	Stvořiteli všemohoucí, Otče Bože . 114
Pastýři nebeský, Pane náš 147	Surgit in hac die 63
Pláč tří Marií . . . . . 180 a sl.	Svátek se dnes připomíná 104
Počátek toho rodu . . . . . 139 sl.	Svatý Prokope, zástupce 60
Počneš z Ducha sv. . . . . 114 a 117	Svatý silný Pane Kriste 57
Pomni spasení 186	Svatý Václave, kníže náš 102
Poslal Bůh s nebe 109	Svatý Václave, vévodo české země 54 sl.
Posluchajte, znamenajte 149	Světlo nejtajnější 110
Prorokovali proroci 60	
Protož se připravme 109	Tentof jest den 114
Prozpěvujice vesele 127	
Prozpěvujmež chvály lidé 60	V řečeném městě Betlémě . . . 153
Přijď lidský Vykupiteli 188/9	Vale imperatrix coelica 143
Přijď spasení národů 190	Veliká noc již nám nastala . . . 191
Přišel jest nám den veselý 122	Veni Creator Spiritus 100 186/7
Puer natus in Betlehem, z čehož	Veni redemptor gentium . . . 188 190
vesel se 131	Vesel se nebe 127
Půjdu, půjdu tu uličku ke dvoru . 126	Veselýť nám den nastal 157
	Věčnému Tvorci děkujíc . . . 127 sl.
	Věčný Syn jednorozený . . . 128 130

Strana	Strana
Věkové když přeběhly jsou . . . 117	Za císaře Augusta 145
Věrní se v Bohu radujte 153	Zavítaj Duše svatý 100
Vexilla regis 135	Zakukala zezulenska 147
Victimae paschali . . . 72 sl. a 191	Záře již obsypá nebe 188
Virginí Mariae laudes 63	Zdráva Božie matka 133
Vítaj milý Jezu Kriste, jenž se 67 115 a 118	Zdráva buď Panno Maria . . 115 118
Vítaj milý Jezu Kriste, králi vše- mohúci 100	Zdráva dívka šťastná 66
Vítaj milý Jezu Kriste, narozený . 100	Zdráva hvězdo mořská, všem hříšným 134
Vítaj Stvořiteli duše 187	Zdráva matka přezádúci 101
Vítaný den se dnes světí 60	Zdrava mořská hvězdo, Božie matko 100 186
Vítej Jezu Kriste s nebeské výsosti 110	Zdráva naděje všeho světa . . . 133
Vítej k nám Tělo Páně 103	Zdravas císařovno 143
Vítej Kriste z Panny čisté 167	Zdravas najsvět. královno 141
Vítej milý Jezu Kriste, vítej . . 63 sl.	Zdravas růže stkvúci 134
Vivis panis angelorum 167	Zpěvy velikonoční 179
Vizmež pacholíčka . . . . . 133 a 144	Zpievaj píseň zákona nového . . 144
Vstalt jest Bóh z mrtvých svú mocí 156	Sur Geburt dš Herren Christ . . . 129
Vstalt jest Kristus z mrtvých . . 155	Zvěstujem vám radost 122
Vstalt jest této chvíle 62	Z vysokosti nebeské vyšlo světlo . 114
Všem věc divná 68	Z výsosti nebeské zaslíbení . . . 116
Všemohúci Otče 117	Živý chlebe 166
Všickni věrní křesťané 117	
Všickni zvúčnými hlasy 132	
Vtělení Krista památku 109	
Vzhůru, vzhůru pastuškové . . . 133	

S k r a t k y

citovaných pramenů, abecedně seřaděné.

Amst. kanc. = Amsterodamský kancionálek Komenského z r. 1659. vyd. c. k. knih. pr. sign. LIV. F. 242.

Bož. sl. = Božanův „Slavíček rájský“, r. 1719. vyd. — Tábořský expl.

Bratr. kanc. = Bratrský kancionál: a) z r. 1501. (v musej. knih. sign. 58. G. 1.); b) z r. 1505. (v c. k. knih. pr. sign. LIV. E. 430.); c) z r. 1530. (v c. k. knih. pr. sig. LIV. F. 169). Toť vlastně jest utrakvistický, nikoli bratrský kancionálek. A j.

D. d. Kl. = „Das deutsch. Kirchenlied“ v. Th. Wakernagel.

D. d. pr. = „Dějiny diecese pražské“ od Dra. Borového.

D. M. = „Dějiny Moravy“ od B. Dudíka.

D. n. č. = „Dějiny národa českého“ od Palackého.

F. K. B. = Frind „Kirchengeschichte Böhmens“.

F. r. b. = Fontes rerum bohemicarum.

G. d. bö. Sp. u. Lit. = „Geschichte der böhm. Sprache und Literatur“ od Dobrovského.

G. d. d. Kl. = „Geschichte des deutsch. Kirchenliedes“ od Dra. Hoffmanna, I. vyd.

G. d. M. = „Geschichte der Musik“ od Dra. Ambrosa.

Hom. op. = „Homiliář opatovický“ (v c. k. knih. sig. III. F. 6.)

Hus. kanc. jist. = „Husitský kancionál jistebnický (= mladší) v mus. knih. bez sign.

Hymn. boh. = „Hymnologia bohemica“ od J. Jirečka.

J. hist. l. č. = „Jungmannova historie literatury české“ 1849.

Kais. Ges. nebo K. G. = „Kaiserliche Gesellschaft der Wissenschaften“ ve Vídni.

Kat. kanc. jist. = „Katolický kancionál jistebnický“ (= starší) v mus. knih. bez sign. (či IV. H. 6.?)

K. Hloh. = „Kancionál Hlohovského“ (v c. k. knih. pr.)

K. Miř. = „Kancionál Miřinského“ z r. 1522 (v mus. knih. sig. 58. G. 2.)
II. vyd. z r. 1531. (v mus. knih. sig. 58. G. 3.)

Kön. Ges. = „Königl. Gesellschaft der Wissenschaften“ in Prag.

K. Val. Pol. = „Kancionál Valentina Polona“ z r. 1582. (v c. k. knih. pr. LIV. C. 45.)

- L. S. d. M.** = „Die lateinischen Sequenzen des Mittelalters“ vyd. Dr. K. Bartsch.
M. kath. Kchl. = Meistra „Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen“. *)
Ml. kanc. jist. = „Hus. kanc. jist. (Viz tento).
Mo. hym. = Mone, „Die lateinisch. Hymnen des Mittelalters“.
M. výb. = „Malý výbor ze staročeské literatury“, vyd. Hanuš.
Roz. = „Kancionál Rozenplutův“ z r. 1601. (v c. k. knih. pr. sig. LIV. C. 36).
Rs. boh. = „Rosa bohémica“ od Boleluckého složená. (Expl. v c. k. knih. pr. sig. E. 41.—13).
R. stč. l. = „Rozbor staročeské literatury“ od Jungm. a Šafaříka vyd.
Sc. r. b. = „Scriptores rerum bohemicarum“.
Sl. st. = Šafaříkovy „Slovanské starožitnosti“, 1862.
St. kanc. jist. = „Kat. kanc. jisteb. (Viz tento).
Šíp. dek. = „Šípařův dekachord“ z r. 1642. (Expl. v c. k. kn. pr. LIV. E. 31.)
Št. kanc. = Šteyerův kancionál I. vyd. z r. 1683., též IV. vyd. z r. 1712.
Trn. kanc. = Trnavský kancionál „Cantus catholici“ z r. 1700. (Expl. v Mus. knih. sign. 58. H. 23.)
Voigts Abh. = Pojednání Voigtovo v „Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen“. 1775.
V. v. Ar. = „Vita venerab. Arnesti“, od Balbína seps. r. 1664.
Výb. = Výbor z české literat. 1845.

---

*) Vydal pouze I. díl. Dalších dílů slíbených bohužel již nevydá, jelikož mezi tiskem této práce naší zemřel, sbíraje material pro II. díl. Tím doplně se, co o něm na str. 18 řečeno.

O b s a h.

	Strana
Předmluva	5
Dějiny posvátného zpěvu staročeského.	
Úvod	9
Přehled pramenů	13
I. Doba. Od počátku křesťanství až do Karla, otce vlasti.	
A. Počátky posvátného zpěvu v zemích českých	21
Píseň sv. Vojtěcha	26
B. Jak pečovali staří Čechové o posvátný zpěv?	
a) Kdy zpívali?	39
b) Kdo zpíval?	41
c) Kdo pečoval o zpěv?	43.
C) Jaký byl posvátný zpěv té doby?	
a) Liturgický	46
b) Obecný zpěv lidu	50
1. Píseň svatováclavská	51
2. „Vstalť jest této chvíle“	61
3. „Vítej milý Jezu Kriste, vítej“	63
4. „Vítej milý Jezu Kriste, jenž se vtělil“	66
5. „Narodil se Kristus Pán“	68
6. „Buoh všemohúcí vstal z mrtvých“	71
7. „Jezu Kriste, štědrý kněze“	76
D. Ohlavení	78
Dodatek (o písmě notovém)	80
Závěrek	82
II. Doba Karlova.	
A. Jak byl posvátný zpěv zveleben Karlem a Arnoštem? . .	84
B. Jak ostatní národ o posvátný zpěv pečoval?	89
C. Kdo posvátný zpěv obstarával?	94

	Strana
D. Jaký byl posvátný zpěv té doby?	96
a) Které písně pocházejí z té doby? — Prameny jejich	97
b) Vznik a cena těchto písní	101
α) Rorate	105
β) Ostatní písně	119
1. „Nastal nám den veselý“	120
2. „Andělové jsú zpívali“	122
3. „Jmeno Boží veliké Emanuel“	123
4. „Věčnému Tvorci děkujíc“	127
5. „Na Boží narození“	128
6. „Co tu stojíte“	130
7. „In dulci júbilo“	131
8. „Navštěv nás Kriste žádúci“	134
9. „Stáše matka Boží žalostěci“	136
10. „Počátek toho rodu“	139
11. „Divná milost Boží“	140
12. „Zdrávas nejsvět. královno“	141
13. „Zdrávas císařovno“	143
14. „Za císaře Augusta“	145
15. „Jedním hlasem tímto časem“	147
16. „Stalť se jest věc divná“	150
17. „V řečeném městě Betlémě“	153
18. „Vstalť jest Kristus z mrtvých“	155
19. „Veselýť nám den nastal“	156
20. „Ježíš náš Spasitel“	157
21. „Kriste andělský králi“	159
22. „Ježíš Kristus, božská múdrost“	159
23. „Otče Bože všemohúci“	163
24. „Živý chlebe“	166
25. „Kriste, jenž jsi den i světlost“	168
26. „Kristův život znamenajme“	170
27. „Pastuškám najprv zjeveno“	171
28. „Buď Bohu chvála čest“	173
29. „Od císaře nebeského“	177
30. „Buď pozdraveno sv. Boží tělo“	179
c) Zpěvy a hry velikonoční	179
d) Sbírky posvátných zpěvů českých	186
e) Průvod nástrojny. Zlořády	193
Ohlavení a závěrek	198
Doplňky	203
Abecední seznam písní	207
Skratky	211

Přílohy literární.

Číslo	Strana
1. „Zavítaj duše svatý“	5
2. „Ach nastojte“	5
3. „Navštěv nás Kriste žáduci“	10
4. „Vítaj milý Jezu Kriste, narozený“	11
5. „O přeslavná matko Boží“	11
6. „Zdráva Božie matko“	15
7. „Zdravas hvězdo mořská“ a) — b)	17
8. „Stáše matka božie žalostěci“	18
9. „Jehož země, moře i povětří“	19
10. „Buď Bohu chvála čest“	20
11. „Od ciesaře nebeského“	21
12. „Vizmež pacholíčka“	23

Snímky hudebné.

I ^a . „Sanctus“ z rukop. kapit. knih. hradčan. sign. X. 1. (z roku 1235.)
I ^b . Snímek z t. zv. „Mastičkáře“ z ruk. musejn. (asi z konce XIII. stol.)
II. „Media vita in morte“ z ruk. kap. kn. hradč. sign. P. 3. st. 309. z r. 1294.
III. „Arromata“ z rukop. c. k. knih. praž. sig. VI. G. 3. b. z I. polovice XIV. stol.
IV. „Dum transiisset“ . . . „Hospodine“ z ruk. c. k. kn. pr. sign. I. B. 12. na li. 136. b) (ok. r. 1377.).
V. „Hospodine pomiluj ny“ z ruk. c. k. knih. pr. sig. III. D. 17. na l. 15. b) (z r. 1397.).
VI. „Buď Bohu chvála“ z ruk. c. k. kn. pr. sig. XI. E. 2. na listě 157. b) (z I. pol. XV. věku).
VII. „Vítaj milý Jezu Kriste, vítaj“ z ruk. c. k. kn. pr. sig. XI. E. 2. (XV. v.

Oprava značnějších omylů.

~ ~ ~

- Na str. 27. na řád. 18. místo chorálným dej čtvercovým.
- " " 31. pod I. notovým systemem línovým místo *thu* položeno buď *TV* (dle rukop.).
- " " 59. 4. ř. čti zobecněla místo zobecnila.
- " " 69. v I. pozn. čti: $\bar{d} \bar{d} \bar{d}$, *cis* místo $\bar{d} \bar{a} \bar{d}$ *c cis*.
- " " 70. na 6. řádku s dola k slovu „filium“ přidej: však má 15 sloh.
- " " 73. na 8. řádku s hora čti závěrku místo závěrka.
- " " 77. v 2. poznámce čti: (r. 1598. a j.) místo (r. 1598.).
- " " 80. na 16. řádku s dola čti: *lingua gloriosae* místo *linguae gloriosa*.
- " " 101. na 6. řádku s hora čti: jinou marianskou místo jiné marianské.
- " " 101. na 7. řádku s hora čti: Abaelardovy místo Abalardovy.
- " " 102. na řádku 6. a 7. čti: písňě prosté, jádrné, úsečné.....
úpěnlivé místo píseň prostá, jádrná a t. d.
- " " 102. na ř. 8. čti: životopisné písňě místo životopisná píseň.
- " " 102. ve dvou notových línových systémech polož *b* na 4. línu.
- " " 116. ve 4. notovém systému línovém čti za poslední notu *f* místo *g*.
- " " 119. na řádku 15. s hora vyškrtni *s*.
- " " 132. v notových línách předznamenané *b* polož do 3. spatia místo na 3. línu.
- " " 136. na 20. ř. s hora čti: interpolací místo interpelací.
- " " 143. v posledním notovém systému línovém čti za 7. notu *g* místo *h* (na slabiku *ti*).
- " " 144. na 19. řádku shora čti: *nascitur* místo *nasciter*.
- " " 144. na 2. řádku s dola čti: pojily místo pojili.
- " " 149. na 7. ř. s dola přidej (k „r. 1505.“) a Miřinský.
- " " 152. na 9. ř. s dola čti místo jíbilů-jubilů.
- " " 164. na 3. ř. s hora polož po slově chleba čárku , .
- " " 171. na 7. ř. s hora čti: tuto místo tato.

I.

Literární přílohy.

Podávám na veřejnost texty jen takových staročeských písní, jež nebyly ještě nikdy, pokud mi známo, tiskem českým vydány. Nechal jsem v nich, vyjma poslední, zúmysla starý, původní pravopis rukopisů, maje za to, že tím způsobem přispěje se též maličko k zevrubnějšímu poznání staré materštiny naší a k povysvětlení sporů o naše staročeské památky písemné. Pocházejí vyjma dvě ze XIV. století. Texty čerpané z rukopisů c. k. univers. knihovny pražské jsou diplomaticky správné, srovnané při korektuře s rukopisy laskavou péčí dvou pp. skriptorů c. k. knihovny pražské, jimžto vzdávám za to vřelý dík. Text domnělé písně „Zdráva naděje všeho světa“ vynechal jsem při korektuře, jelikož při bedlivějším ohledání zdálo se mi, že to píseň ani není. Také text písně „Na česť panně kdož se klanie“ vynechán, jelikož mezi korekturou shledal jsem, že lépe jej uveřejnil a rytmičky rozdělil Fejfalík v Sitzgsber. d. k. Ak. d. W. 1862. st. 314. 30. Dle této buďtež opraveny citáty těchto staročeských textů, jichž původně obmýšlel jsem 14 čísel uveřejniti. Vzhledem k rytmiickému rozdělení a správnosti jeho poukazují na to, co jsem pověděl o tom na str. 10. Rozdělení textu na verše a slohy, interpukci a poznámky opatřil jsem sám.

Spisovatel.

1. „Zavítaj Duše svatý.“

Rukop. c. k. univ. knih. praž. XVII. F. 30. č. 3.

(Jest to veršovaný překlad latinské sekvence „Veni s. Spiritus“, v němžto slabik toliko počítáno. Rýmu nedbáno. V rukop. jeví se verše psány bez rozdělení.

Zawytay duffe swaty,
wyfly otcze darowny
poprflek fwe swyetofty.

Wytay otcze wflyech chudych,
vytay darcze darowny,
wytay sluncze swyetofty.

Vtyeffytely flechetny,
drahy hosty duffyem myly,
srdecznychos rozwlazeny.

Posylny ku pokogy
v wedrzye yafny wyetrze
wdyecznchos rozplozeny.

Ach swyetofty wlazena
napln wflye srdczye tycha
swych wyernych swateho ducha.

Neb tu, kdez tebe neny,
czlowyek wzdy hrzyechem wony,
tway lyd bez wyny neny.

Oplacz, czost gest smrduteho,
rozwlaz, czoz bylo przyfchle,
na wflye czyesty zbludyle.

Przyklon k soby wflye chude
vzdrow wflyeczny nemoczne,
poprzyey nam radofty wyeczne.

Day nam boze wyernym swym,
abychom byly tyem vczafny
sedmy darow twych.

Day otplatu wlazenu
duflyczy przychodu bezpecznu,
day nam wyecznu radoft slobu.

Amen.

2. „Ach nastojte na mé hřichy.“

Rukop. c. k. knih. praž. XVII. F. 30. číslo 31.

(Jednotlivé verše v rukopise nejsou odděleny. Vše psáno in continuo. Zname- nejme v ní rýmy a a, b b. Od jinud této písně, o umučení Páně obšírně jednající, neznám. Má veskrz dlouhé f a za i y.)

Ach nastoyte na me hrzyechy
patrzy wfleho swyeta vtyechy
Gezu crysta nebeskeho
nasleho tworczye myleho.

Gestot ma wef swyet w swu ruku, 5
kterakut pro mye trpyel muku
Dal soby necznye laty
a na swu swatu twarz plwaty,

Kdyz gfu gym zawrth trhaly
10 a polyczky gemu dawaly,
yako z blazna czyniecz smyechy
wffecho pro me tyezke hrzyechy.
Na tye myly yezu cryste
spadly iu me wyny
15 racz my otpuftyty
me nelfyczne czyny.
A zbaw mye horzye pekelneho
podle mylofrdenftwy tneho.
Trpyel fy vkrutnu muku
20 pro mye ot zydwfku ruku,
Kdyzsto byl k foflye przywazan
a metlamy byty kazan.
Tu fu tye blatem plyfkaly,
hlozym draly y byczowaly,
25 Ano plowu krwawe ftruchy,
a na chrzbety modre duhy,
Yakoby zkladl na wflye ftrany,
a kdez fye neprofyledy rany,
w ty fye hlube rzyeze hlozye
30 pro me hrzyechy w tyelo bozye,
Azs byl przy tom trudnem czaffu
potratyl fwu fwatu krasu.
A to wflechno pro mu vynu
byl fy tryznen bozy fynu.
35 Tve fwate przydrahe tyelo,
genz nykdy hrzyecha nezdyelo,
tak nelytoftywy zedrano
obnazeno y zeplwano.
Ot wrchu az do podnozye
40 nebylo czyelofty kozye
Na twem przyefwatem zywoytye;
w kakes pro mye ftal truchlotye!
Kdez tye oftrym fypczym rzyezy
ano przedraha krew byezy
45 Po wflem zywoytye ftruhamy,
toz pak kazachu metlamy

Tve przeczyste tyelo byty
chtyecz muk wyecze przyczynyty
Aby fye trnye hlube vbylo,
genz fye byeffe przytupylo, 50
Wtoczylo fye oftrzye pod kozy.
Ach zaduczy fynu bozy,
Zet fye ya toho nestydym,
kdyz tye tak bolestnye wydym.
W twych mukach, genz fu ne- 55
fkryty,
Awech ze my fu newryty!
Proftrzyed frdczye kazde chwyte
abych ya hrzyefny myte
Wzdychny stonal na fwe hrzyechy
w zadofty wyeczne vtyechy 60
Na twu fmrt wzdy pomnye plakal,
yacz bych bezpiecznye doczakał.
Duffye f tyelem rozdyelenye,
pomnye na tve vmuczenye.
Kdyz to na twu fwatu hlauu 65
wtyfkly korunu derlywu,
Skrzypiecz zuby bez lytosty,
ano fwate tyeme plno bolesty;
Kdyz fye trn fkrzye leb toczy,
dyw ze duffye newyfkoczy: 70
O kterak bolestywe tuhy,
ano czrczye krwawe ftruchy,
Kdez fye hlozye w hlauu nady,
dyw ze fye leb nerozfady.
Tahna fye bolefty 'rozno, 75
az my zpomanuty hrozno
Geft tak na vkrutne czaffy,
any krwy fhorzaly wlafy.
Pod nymy fye wzduła kozye,
wyezyecz plna trnye y hlozye; 80
Kdez nemohlo lba progyty,
mufylo fye przytupyty
W tey przyezadney drahe hlauy,

w nyez iye wfleho fwyeta zdrowye
85 Schowalo czasy dawny
w nytrz mezy smyfly bozomy,
Z nyezto gest posla wflecza
mudrost,
prawda, wyera y wflye swatost,
Awflak iye w nye hlozye kruty,
90 gyez swaty yan iye dotknuty
Nefmyegyefle, az byl strachy
zbledyel,
na nyez swaty duch sedyel
Leczye w holubyczyey pokorzye,
wflak pro mye nezbyla horzye.
95 Patrz, kterakt gest vkrwawena
wflemu swyetu na odywu
a zyde myfly hnyewywu
Tepu w hlauu yako wztekly,
a vdy iye sfwatu krwy fpekly
100 Swlafy, po nychzto krew teczyefle
Kdyzto gyz na krzyzy pnyefle.
Swyefyw hanbu dolow hlauu
pro tak odywnu poprawu,
Gesto gfu gey pohany
105 tehdy kdyz gey powyeflyly
Mezy morderzy zloftnymy,
patrz kakot wyfly mezy nymy,
K nymzto on neprzyfluflye
awech ze ma hrzyefna duflye,
110 Gflucz w rozkofly wflyech zlych
fkutkow,
netba tak odywnych finutkow
Pozyelety w trudnem placzy
zdat iye smylowaty raczy
Nade mnu z fwe flechetnofly
115 pro me tyelefne krzehkofly.
Zapomana fweho trudu,
abych ya bezpiecznye fudu
Doczakai mey hrzyefney dufly,

Kdyz fwe bratrstwo ftyelem rufly,
By zbyla wyeczne nemoczy. 120
ach kterak nefkrowny potoczy
Z twe przyefwate hlawy chrzye
a frcze iye w tyele pruczye!
Kdez iye boleft w prfech toczy,
krwy iye zalewata oczy, 125
Gesto iye tak fwyetla ftkwyeta
a wfle z tainofly wydyta,
wflak fla pro mye byle krwy za-
lytye.
a czo pak tye fwyetye lyczy,
Gesto wzdy kwetle w fwyey krafye 130
przy tomto neblahem czafye,
Horkofly we krwy przyfwadle,
a rohutu tak otpadle,
Trpye negednu tuhu
pro mye nedoftoynu fluhu, 135
genz bych toho fotnye vzyl,
bych we dne y w noczy fluzyl,
Ny iye w nyczemz nerozpaczye,
fkruffenym srdczem gyezye,
Swyedomye wzdy w teyz vtrobye 140
twe wflye rany nefl na foby,
Swyetfke chwały nezadagye
wyernye iye fwych hrzyechow
kagye,
Vtrpenym zywot fuflyl
a tobye robotnye fluzyl 145
Oflawye iye wfleho zleho
z otplaty bydla wyieczneho,
K nemuz my pyfmo ponuczye.
awech kterakt ge rozkrzydyl
ruczye,
Yako by mye chtyel obgyety, 150
a k foby wyernye przygyety
Yako mylofirdny przyetel
y gla meho fpafenye zrzyetel,

Hlavy ponyzyw f pokoru,
155 fwogy oczy wzwodye wzhoru.
Chtye bych fye k nemu przyblyzyl.
blyz ke mnye fwych vft ponyzyl,
Yako mye chtye polybyty
a wzdy fye fe mnu smyrzyty.
160 Tak my fye ochotnye stawye,
ano gehu rany krwawye
Dluzye fye rozfyedle w ruku,
kdez w nye tupe hrzyeby tluku
Nafylnye tyezky kladywy,
165 wflemu fwyetu na odywy,
Az fye ruka rozladyla
a kozye fye oplazyla.
Tak fy byl roztazen rozno
az gest wzpomanuty hrozno
170 Na twe muky pro me zlofty,
ano twe fwate kofty
Wytahffe fye z boku owffem
az bylo tina fwyetu po wflem
Przy tak newydane hrozye.
175 ach kterak f twu ruku kozye
Przyefe wflechny czlanky fye
smekla,
a krew fye za pyesty fpekla!
Kdez hrzyeb fkrzye dlan toczy,
tehdy pak krwawy potoczy
180 Po hrzyebych fye wzhoru wzduły,
yakoby z ftudnyczye pluly
W ftruhach zydowfkeho nafrogye
az gest zydowfke podwogye
Swu przyeflechennu krwy zkropyl,
185 Kdez fwa zraký we flzach topyl
Pomdlewagye pro tu muku.
awe ch ze tak drahu ruku
Zloftny lyd nelytowal,
w nychzto fye gest weff fwyet
fchowal,

Gymaz gest nebe fkowano
a hwyezdamy znamenano,
W nychzto gsu planetny byezy
nebe, zemye, morffczy brzyezy
Tyema rukama zdyelana,
y przyepewnýe fpogyewana,
Ot te myloftywe ruky
pro zbawenýe wyeczne muky,
W nyez gest fchowal nafse
zdrawye.
awe ch kterak nefkrownýe krwa-
wye
Gyezwy proftrzyed twogy ruku
pro mye wyezyta na fuku!
Kterak fta weffken fwyet ftwo-
rzyle!
wfak fta pro mye w ftrafty byle.
Powznesse febe wyfloczye,
tyem fye fy rz w prawem boczye
Rozdrzyela hluboka rana,
gesto mu ge kopym dana
W fame frdcze pro me zlofty,
w nemz gest poklad wflye fwa-
tofty,
Po nemz fye longynus tazal.
awe ch kterak mu gest rozrzyezal
Geho bok fyroko rozno,
az gest wzpomanuty hrozno!
Kdyz z gehu frdczye po kopy
krew mu f wodu zrak zatopy
Na tyelefne ofwyeczenye
a na wyeczne vtyeffenye.
Tohot on gest zrzyeymye pozyl,
gemuzto gest krwe vtoczyl
Z frdczye polledny oftatek,
gehoz byl bled zywo tek
Pro mye hrzyeffneho nebozczyka,
plna zlobyweho skutka,

Geſto v mem ſrdczy tlaſczy
a wždy pokanye otwlaſczy
We wſſyech hrzyeſſyech a we
zloſty,
w nychz ſem ſye kochał z mla-
doſty,
Sylnu zadoſt k ſwyetu magye,
o ſpaſenye nyc netbagye,
Na bozye muky nezpomnye,
wždy ſye gedne chwyle domnye,
Czynye ſoby z chudych ſmyechny,
netbagye na ſwe hrzyechny
W nabożeſtwy ſye oſtrzyeczy
a ſmrt my wždy jako przyety.
Kdez ſwyedomye krzyczy k bohu,
ach z tu przyedrahu nohu
Swata krew ſtrzyele daleko,
gymaz geſt take nelehko
Pro me wykupenye bylo,
kdyz ſye wſſe tyelo ſwyeſyło.
Na ſpodny hrzyeb hroznu tyezy,
gymz ſye ſkrzye nohy rzezy.
Z nych ſye prudczye krew wyſywa,
az w ny hrzyeb oplywa,
Przyed nymyz ſye rozſyedla kozye.
a ty zadne nohy bozye
Noſyły ſwyety andyely,
aby ſebe neodrzyely
We dne w noczy kaſzde chwyle,
by ſye o kaſmę nezbyle,
Pyeſtugycz gye na ſwu ruku.
wſſak ſta pro mye take k ſuku
Oſtrym hrzyebykem probytye,
yakz ſam wyzy znamenytye,
Kdez z nych krew wyſoko ſtrzyele
przy tak vkrutnem rozdyele
Y przy tak vkrutney chwyly,

kdezto geho matka kwyely,
W nyezto frdcze gyeczy, 260
horzem wzrzyewšly ze gešt vmo-
rzen,
Po nemz ſye w nye frdcze rzyeze.
tut gye truchłoſt z załoſty doſyeze
Taku ranena załoſty,
yako meczyewu oſtroſty. 265
Tak ſye w gegyem frdczy toczy
dyw ze duſſye newyſkoczy!
Taku ſye załoſty krog
a rzkucz: kto mye wyecz vkogy
Po tobye moy myły ſynu? 270
k komu ſye ya wyecz przywynu
Po nem, gehoz ſem ztratyla y
zbawena?
ach ze neygſem vmorzena,
S tebu moy zmylytky ſynu
nez tak w załoſty zahynu! 275
Zrzyeczy na tye w take nuzy.
awech ze ya neprobuzy
Swe duſſye z hrzyeſſne drzyemoty,
bych wzdychagyc załoſtne noty,
Wſſyech bozych muk na oſtatczye 280
krzyknucz k myłoſtywey matczye
A rzkucz: tys pła myłoſty,
vtyeſſ mye z ſwe ſlechetnoſty,
Nedaducz byty tak błudnye
vczyn ke mnye myłoſrdnye. 285
Popros za mye ſweho ſyna,
nebt gešt przy mnye tyezka [wyna]
By mye pro ſwe vmuczenye
przygał [v wye]czne vtyeſſenye.
A ma duſſye byla wzata 290
tam, kdez gešt wyernym otplata
Dana z myłoſrdne dyeky
w rayſkem przyebytku na wyeky.

Amen.

3. „Navštěv nás Kriste žádúci.“

Ruk. XVII. F. 30. num. 46.

(Ml. jistebn. kanc. má ji na str. 54. však již přechodným, pomíchaným pravopisem. Uchylky obou textů rukopisu jsou nepatrné. Jistebnický má na konci o slohu více. Viz o ní též v Jirečk. hymnol. str. 59. Rukp. XVII. F. 30. má veskrz y za i. Fejfalík v „Untersuchg.“ &c.)

Nawfczyew nas cryfte zaduczy, wŕŕeho ſwyeta wŕŕemohuczy. Day nam w ſrdczy ſye ¹⁾ po- znaty, bez hrzyechu ²⁾ sebe czakaty. ³⁾	Rzad prawda wyera potuchla, walem gdu lyde do pekla. 20
w) Protos wŕŕtupyl w zywot panny, 5 gŕa bohem byl ſy vtrobný, chud, bled, byt pro ny ⁴⁾ ohawny, po twarzy zedran, zplwany.	w) Boze, genzs trogyczye ſwata, y marya pano czyŕta, a wŕŕyechna rzyŕŕye ¹¹⁾ nebeŕka pomozte zwlaŕŕe ¹²⁾ ot ſwyeta.
w) Potyw ⁵⁾ ſye potem krwawym, wyŕŕelfy ⁶⁾ ſ lotrem ruhawym, 10 ruh, ⁷⁾ placz krzyk ſmrt ſmyeles podŕtupyl, ot ⁸⁾ ſmrtys nas tak wykupyl.	w) Ktoz tu modlytwu rzyekagy ¹³⁾ , 25 a gyezyŕŕye w ſrdczy magy, ſczedrzyet ¹⁴⁾ gehu pozywagy, wydyety gehu zadagy.
w) Dayz nam zyty, wykupenye, zywot wyeczny, oŕlawenye; Wyeczny genz ſy v wyecznoŕty, 15 zbaw byedy ⁹⁾ , day ſwe radoŕty;	w) Chwala bohu otczy, ſynu, mylemu ſwatemu duchu, 30 wŕŕe gednomu hoſpodynu, genz ſwym dawa zadost czyŕtu, Amen, amen.
w) Nebt chlypnoŕt, ſwyet czrt ¹⁰⁾ wytyezy, welken ſwyet hrzyechy gyz horzy,	Jist. kanc. jeŕtē dodává: w) Jakoz byla ot wyecznoŕty bude na wyeki w radosty mezi nami bez zalosty 35 a to wsse z bozie myloŕty. Amen.

¹⁾ Jist. kanc. má: sse w ſrdczy. ²⁾ Jist. má hruozi. ³⁾ J. czekaty.
⁴⁾ J. pro nass. ⁵⁾ J. má poty (poti). ⁶⁾ J. wysfal sy. ⁷⁾ rouhání. ⁸⁾ J. má
od. ⁹⁾ J. má nuze. ¹⁰⁾ J. ſwiet, czert. ¹¹⁾ J. y wssecka rzyŕŕe. ¹²⁾ J.
w laŕŕe. ¹³⁾ J. „pyeŕŕŕnyczku zpyewagi“. ¹⁴⁾ Jist. ſtyedrzet.

4. „Vítaj milý Jezu Kriste.“

Rukop. XVII. F. 30. číslo 68.

(Verše nejsou v rukop. odděleny, nýbrž jen velkou počáteční literou označeny.)

Wytay myly yesu cryfte,	Prošly tebe ya hrzyešny za to,
Narozeny z panny czyfte.	Bych nevpadl w pekelne blato.
Wytay myly hošpodyne:	By mne nezehl wyeczny plamen,
Pro tye mye wšle zle myne.	Vslyšl mye myly yezu cryfte.
Wytay myly špašytely,	Amen.
Me dušlye wyerny przyetely.	

5. „O přeslavná matko božie.“

R. XVII. F. 30. Num. 166.

(Jireček ve své Anthologii¹⁾ uveřejnil z ní část od v. 25.—118., však z jiného rukopisu, poněvadž sem tam některé slovo je změněno. Viz o ní též v jeho hymnologii st. 93. — Byla záhy i do polštiny přeložena. Dle Jir. hymn. zavírá se také v rukop. lvovském XLI. E. 21, st. 62. a jinde. Má veskrz y za i.)

1. O przyeławna matko bozye,
nebefka czty rayške fbozye,
O doštoyna wšlyech šwatyech chwalo,
tobye šye dywnye doštalo
5. Nošyty w twem šwateni tyele
Wšleho šwyeta štworzytele.
Gemuz wešl šwyet neygmyel šchrany,
tomus ty pokoy proštrany
Dala proštryed šweho brzycha
10. z mylošty šwateho ducha;
Nebs ty gedna zašluzyla,
Bywšly dyewku, matka byla,
Poczala krale nebefkeho
Bez doštupenye muzškeho.
15. Nezbywšly dyewczyeho gmene
porodylas z šwateho kmene
Syna, š nymzštoš wezdy byla,
Gemus ke wšlemu radyla
Drzywe, nez šwyet gmyel zgednanye.

¹⁾ 1876. I. str. 69.

20. Tys drzyewe wfleho ftworzenye,
S nym hragycz wzdys byla fpolu
Swate trogyczye koru
Drzyewe, nez fwyet fye poczenffy,
Wfle dyelo f nym fpolu fnemffy ¹⁾,
25. zkwetlas ²⁾ na vtyechu rozye
wflemu fwyetu matko bozye
Z gefe ³⁾ fwateho korzene
Marya slawna zegmene,
Naffye nadyegye przyemyła.
30. Tys nebeska wflyeczka fyla,
Tys rozkoft bydla raylikeho
Tys chram krale nebeskeho,
Tys fwateho ducha fchrana,
Tys f poczátka przyeczyfczona,
35. Syen fwate trogyczye flawna.
Tys kralowna ⁴⁾ fwych fluh fprawna,
Tys kwyet czyftoty panenske,
Tys wesele wfle nebeske,
Tys radoft andyelfkych korow,
40. Tys fwatoft nebeskych fborow,
Tys vtyecha wfleho ftworzenye,
Tys wflyech fmutnych vtyeffenye,
Tys praczných z nuzye wyprawczye,
Tys wflyech chudych fliczedra darczye,
45. Tys nematna czyefta bludnych,
Tys zdrowye wflyech lydy trudnych,
Tys vftalých mocz y fyla,
Tys zuffalých myloft myła,
Tys fwych fluh myloftna matka,
50. Ty zplozygeff ⁵⁾ nebozatka,
Tys hrzyeffnych nadyegye prawa,
Tys fklep czyftoty, czneho nrawa ⁶⁾,
Tysy czty ⁷⁾ prwny korzen.
Tebu ⁸⁾ nam wflyem ray otworzen,

---

¹⁾ Viz k tomu kn. přísloví Šal. 8, 22. sl. ²⁾ Jireč. má Vzniklas.
³⁾ Jesse, otec Davidův. ⁴⁾ Jireč. králová. ⁵⁾ Jir. má: zploziuješ. ⁶⁾ Jir. má
čistý čstného nrawa. ⁷⁾ Jir.: ty jsi vše čsti. ⁸⁾ Jir.: tobů.

55. Tebu ¹⁾ nam wyeczna smrt snata,
Tebu ¹⁾ dyablu mocz otyata.
Tys wesken swyet obzywyla,
Genz byesse ewa vmorzyla.
Tys hrzyesnych orudownycze
60. A nelenye spomocznycze
Tyem wssyem, ktoz sluzye tobye.
K tyem wolass zowucz gye k sobye.
W swu rozkoll a w swe bydlo,
Pod swu pazy ²⁾, pod swe krzydlo;
65. Nebo sy ty mylofty plna.
O Marya mylofrdna
O bozyeho syna matko
Wzpomyen na mye na nebozatko!
Ma nadyegye przyezaduczye
70. wzezrzy na mye slzy horuczye.
Wyz smutneho srdczye lkanye,
Vslyss prosbu, day zadanye,
Pro twych swatych sedm radofty
A pro slawnych pyet zalofty
75. Genz sy obe na sem swyetye
Gmyela pro swe swate dyetye.
Vslyss mye przyelyss hrzyesneho
prosbu neprosyessneho. ³⁾
Wzdwyhnucz ruczye k swemu synu,
80. Popros, at my spufty wynu
a vtyessy dobrotywye.
Pro swu myloft myloftywye
Day my sye hrzyechow vchowaty ⁴⁾
A dopusczenych sye katy, ⁵⁾
85. przydaducz srdczy skruszenye,
Bych tak zyelegye shrzeshzenye,
Wyfluzyl na twe mylofty,
Bych tye w nebeskey radofty
V skonczenie wydal sweho

---

¹⁾ Jir.: tobú. ²⁾ Jir. páziu. ³⁾ Jir. má: „pomoz zbýti hřiecha mého.“ ⁴⁾ Jir. chovati. ⁵⁾ Jir. dopuštěných sie kajati.

90. W kraſye oblyczyegye tweho
w nemzto kochaſſ ſweho ſyna.
W twut geſt ruku ma wſſye wyna
Tobyet w nywczemz twe dyetatko
Neotpowye ſczaſtna matko
95. Pro twu zaloſt, gyzs ¹⁾ gſy pron gmyela,
Kdyzſſ gey na krzyzy wydyela,
An krwy broczen ²⁾ a ma rany
W ruku, w nohu, bok proclany,
An nelyczen a weſſ ſyny,
100. An byczowan a bez wyny,
An roztyezen trudnye rozno.
Awech az mye za to hrozno,
Ze ³⁾ tye tak napomynagy,
Snad twu myloſt rozhnyewagy
105. Obnowugye taku zaloſt.
Ale pro twu ſwatu radoſt
Genzs na ſwem ſkonczyeny gmyela,
Kdyzs ſweho ſyna wydyela ⁴⁾
Przy ſobye w nebeſkey mocy,
110. Racz my z mych hrzyechow pomocy,
Ze wſſye nuzye yz zzaloſty,
Pro twych ſwatych ſedm radoſty.
Przy mych potrzebach racz byty
A k mey ſmrty racz przygyty
115. Myloſtywa matko bozye,
Ma vtyecho, me wſſe ſbozye,
Ma vtyecho ⁵⁾ ma radoſty,
Meho frdczye wyeczna ⁶⁾ zadoſty.
Wypros my v ſyna ſweho
120. Przy czaſſu ſkonczenie meho,
By to gehu ſwate tyelo,
Genz z twych prſy krmy myelo,
Doſtoynye na mem ſkonczyeny
Przyſſlo mnye w tom pozehnany,

---

¹⁾ Jir. má juž. ²⁾ Jir. má: krwiú brocěň ajmá rány. ³⁾ Jir. ež.
⁴⁾ Jir. uzřela. ⁵⁾ Jir. veselie. ⁶⁾ Jir. věč.

125. Genz swym vczedlnykom dawal,
Kdyz geft na muky ot nych vzdawan
A te krwe, genz gym dal pyty,
A gyey dal z boku wynyty,
Pnye na krzyzy pro me hrzyechy,
130. Napogyz mye dle vtyechy.
A potom wyecznego spaſenye,
Bych wezma ſczaſtne ſkonczenie.
Przyſfel k tobye pod twe krzydło,
k twemu ſynu w rayſke bydło.
135. Panno myla proſſy toho,
Kdyz potrzeben budu mnoho,
W ten czas y w tu hodynu,
Kdyz prawyty budu wynu,
Na mye mogy neprzyetele,
140. Ty nemeſkagyczy dele,
Racz my byty ſpomoczny(czy)¹⁾
A mu przyeſnaznu rzyecznyczy,
Tak yakz bych byl pekła zbawen
A ſboznymy pyel wyecznye amen.

---

¹⁾ (czy) není v rukopisu.

6. „Zdráva božie matko.“

Rukop. XVII. F. 30. Num. 175.

(Jest to vlastně zpívaná modlitba, jak i v textu se naznačuje (v. 12). Do verše 12. jde úvod, pak začíná vlastní zpívaná modlitba k panně Marii. A v této znamenejme dvojité plný rým, prostřed a na konci. Či sluší dělit každý řádek na dva verše? Jiného rukopisného pramene neznám. Veskrz y za i. Jelikož mají verše nestejně stop, zpívaly se snad toliko žalmovým tonem.)

1. Zdrawa bózye matko,
tys plna wſſye ſwatoſty
Boh geft twe dyetatko
dyewko nebeſke radoſty.
5. Tys dczy y matka bozye
wſſemu ſwyetu na vtyechu
dana z nebeſkeho ſbozye
na przyklad przyeſczatnye hrzyechu.
Racz mye hrzyeſſnyka znaty

10. y wzdy w fwey mylofty gmyety,
Genz chcey tobye chwalu daty
y na czest tuto modlytwu pyety:
Marya, tyś skonczyenye wsleho fwyeta z nuzye,
Pomocz dawa y poczyenye wyernemu fwemu fluzye,
15. Twu prosbu syn bozy wezdy fwoy hnyew sklada
Y da byty w wyecznem sbozy, ktoz gehu wyernye zada.
Tys fwyetloft prołtrzyed noczy plawagyczym v morzy,
Kazdemu chceś spomocy, kdz kto bude w horzy.
Myloft tye ge dyewko fwata uczynyla myloftywu;
20. Komuz przygde twa otplata, gest gemu wezdy fylnu.
W tey wony, gyz tye odyewa lylyum i wlye kwyetye,
Kdez sam boh ś tobu przyebywa, andyele przyed tobu fwyetye,
A ta fwyetloft y ta wonye se wlyech stran okolo tebe
Wzdy fwyety w nebelkem tronye, naplnywly wleczko nebe
25. Plna gfy lekarstwy czneho y rozlyczne masty,
Slyś placz y prosbu mogy, wzezryz na me truchle lycze,
Mych fye hrzyechow welmy bogy, utyessyl mye lekarzyczne,
Genz tyessyl kazdeho, gemuz chceś mylofty przyety,
Polytuy mne fluby fweho, day zbyty hrzyechow fkrzye vkrzy-
zowaneho.
30. Hospodyn kral willemohuczy dal tye lydem na utyechu,
Neb gelcze na fwyetye gluczy bylas beze wsleho hryechu.
S tebu fwata trogycze bytedlne przyebywa,
Nebo fwata dyewycze, tve fye gmyeczko wzywa.
Sobye tye wywolyła wlye nebelka fyla
35. Skrzye tye ny syn bozy wydawyl z ofydla,
Zbawyw hroznych podnozy y pekelneho bydla.
Ty gfy blahoslawena fkrzye fyna tweho,
Naywyse oflawena z naroda zenfkeho.
Swaty yan prorokowal gyfye gla na fwyetye,
40. Ez tye boh matku wzchował, y gest gyz tve dyetye.
Nedyw gest, ze to hospodyn uczynyty moze,
Ze byw otecz y gest syn z tebe, fwata roze.
I gest blahoslawene tve fwate owocze,
Swatym duchem poznane a sbozny gemu wzchocze.
45. Owocze spafenye wslemu lydu dawa
Y fkrzye to znamenye boh wyerne poznawa.

- To zywota z tweho owocze poczatek,
Ze by nas ot zleho chował nebozatek.
A kdyz sye ge porodyl z tebe swata marzy
50. Pro ny na swyetye chodyl, gfa w czlowyeczyey twarzy,
Aby za ny profyla hrzyesne syna tweho,
Nasly proebu nosyla, ze by zbawyla wieczneho
horzye y wslye zalofty a poprzala wieczne radofty. Amen.

7. „Zdráva hvězdo mořská.“

(„Ave maris stella“).

- a) Ruk. XVII. F. 30. N. 187.
(Ave m. st. lucens miseris.)
1. Zdrawa hwyezdo morzška,
wslyem hrzyesnym swyetyeczy,
Ty sy schrana bozška,
knyezye brana.
5. Zgyewna studnycze rayška,
wslyem sy hrzyesnym spo-
moczná.
Otczem bohem zazzena
swatym duchem poczala,
synas porodyla.
10. Matko myloftywa
boha gly zgyewyla.
Podobenstwym samfona,
prak krale dawyla.
Nezufay zadny smutny,
15. maryat gest twrz bludnych
panyt gest wslyech swatych.
Ty sy ten kerz plamenny,
otczem bohem zazzeny,
z tebet gest boh prawy.
20. Smyluy sye nad namy,
profyz syna za ny.
Raczyz nam spomahaty
y nas tyeslyty.
Profymy twe mylofty,
25. racyz nas obweselyty
y f namy bydlyty.
Tu kdez twa swata myloft,
y twa swata gest mocznost,
y wslyech swatych cznoft.
Amen.
- b) Rukop. c. k. knih. pr. XVII. A. 18.
list. 18/b.
(XIV. století. Doslovný překlad latinsk.
hymnu „Ave m. st. Dei mater alma“.
Sem tam jest proti originálu o slabiku
víc neb méně.)
1. Zdrawa morzška hwyezdo,
bozye matko swata,
y wezdy dyewko,
zczaftna brano nebesška.
5. Przymy to pozdrawenye
ot gabryelowych uft,
vftaw ny u pokogy,
promyenyecz gmye ewyno.

Rozwyez okowy wynnych,
10. wnes ťwyetlo ťlepym,
zle naťe zapud,
wťeczko dobre vpros.
Ukaz ťye byty matku,
przygmy ťkrze tye proťbu,
15. genz pro nas ťye narodyw
chtyel geťt byty twoy.
Dyewko gedyneczka, ¹⁾
mezy wťemy tycha,

nas ot wyn zproťtyene
20. tycha vczyn y czyťte.
Zywot day czyťty,
czyťtu vczyn bezpecznu,
abychom wyducz gezyťťye,
byly wzdy weťely.
25. Bud chwala bohu otczy,
ťwrchnyemu Kryťtu cztnoťt,
duchu ťwatemu czeťt
trogye y geden. Amen.

¹⁾ „singularis“.

8. „Stáše matka boží žalostieci.“

C. k. knih. pr. sig. XVII. A. 18. list 56. a) Num. III.

(Text této sekvence obsahuje se také v c. k. pr. rukopisu XVII. F. 30., však onen je starší; proto jej otiskujeme. — Výb. l. č. I. str. 322. — Jir. hymnol. str. 75., kdež udává i jiný ještě rukopisný pramen Lv. XLI. E. 21. — V našem rukop. začíná po dlouhých paších na l. 53. b) nejprve „pláč p. Marie“ („planctus M.“), mající nápis: „Žalost matky božye poczela ťye gest v welylyky (velký) cztwrtek w noczy a trwala gest az do wzkrzyesťyeny božyeho.“ A po tomto pláči nastupuje na l. 56. a) naše píseň takto:)

1. Staťe matka božye zaloťtyeczy Podle krzyze a ťlzeczy, Kdyzto ťyn gegy wyťeťe. Gehozto duťe lkagyczy, 5. zamuczeny a bolegyczy mecz oťtry proťel byeťe. O kterak ťmutna y zaloťtywa byla geťt ta przeťmutna*) matka pozehnana! 10. Kterak geťt gednorozeneho tu lkáťe y zeťeťe blahoťlawena matka,	Kdyz wydyeťe muky ťyna gedyneho. 15. Ktery by byl czlowyek, by neplakal, matku božye kdyz by wydyl tak v welyky truchloťty. Ktoz by mohl bez ťmutka byty, by chtyel prawye opatrzyty 20. matku s ťynem w boleťty. Pro hrzyechy lyda sweho wydyela críťta vmuczeneho, an ťye byczowaty przepuťtyl.

*) Od verše 8. má snad překlad takto býti spořádan (dle latinsk. originálu):
„byla gest ta pozehnana
matka gednorozeneho!
Kterak geťt tu lkáťse y zeťeťe
blahoslawena matka, kdyz wydyeťe
muky ťyna gedyneho.“

Wydyela fweho myleho syna
25. mrucze gyz opufftyena
kdyz duffy wypuffty.

Eya matko fudnycze my-
losty,
muky fyna tweho y bolefty
day nam abychme plakaly.

30. Day nam, at horzy frcze
naffe
v mylofty yezyflowy,
at bychme gemu doftoynye
fluzyly.

Slawna matko racz to zdyety,
bychme mohly wzdy myety
35. rany fyna tweho w pamyety.

Yezu crifta ranyeneho
pro naffe hrzyechy vkrzyzo-
waneho
racz f namy rozdyelyty.

Uczyn to, at bychom mohly
f tebu plakaty
40. vkrzyzowaneho lytowaty
az do naffeho fkonczenye.

At bychom mohly podle krzyze
f tebu fty, y lytowaty fmrti fyna tweho
yezu crifta nebeskeho.

45. Racz nam towarzyftwe daty,
bychom mohly toho poznaty,
wyernye toho wfym frczem
zadame.

Mylofrdna panno day nam
fmrti criftowu nefty,
geho rany y bolefty
50. day nam pamatowaty wykup-
penye ot wyczne fmrti.

Abych ranamy ranyena¹⁾ byla
a krzyzem blahoflawena
krwy fyna tweho.

Matko bozycze racz oftrzyeczy
55. by mne plamen nemohl zeczy
v den fudu pollednyeho.

Crifte kdyz gyz ot fudu poydu,
day at fkrze matku weydu
do radofty nebeske.

60. Kdyz tyelo gyz mrtwo bude,
kaz, at duffe bude wzata
do flawnofty rayfke. Amen.

¹⁾ Byl tedy tento nejstarší známý překlad učiněn pro jeptišku, myslím že kláštera svatojirského.

9. „Jehož země, moře.“

(„Quem terra, pontus aethera.“)

(Tento překlad latinsk. hymnu církevní ze XIV. stol. viz v rukop. c. k. knih. pr. XVII. A. 18. na listě 2. V tomto překladu velmi hrubém ani nepočítáno stejně slabik na stejné verše v slohách.)

„Gehoz zemye, morze y powye-
trzye
cztye, modle fye, kazy,

gehozto trogym wladuczym ftwo-
rzyenyem
zywot marye snosyl gefť.

Gemuze myefiecz y fluncze y	zadany narodom,
wsse	skrze kteryz to brych ³⁾ prolyt gest.
fwym czaſom sluzy, ¹⁾	
fwlazena nebesku mylosty nosye	Marya matko myloſty,
dyewcze flawna trzewa ²⁾ .	matko myloſrdenſtwye,
	ty naſ ot wraha obran
Slawna matko toho daru,	a w hodynu ſmrty przygmy. ⁴⁾
gehoz to swrchny rzemeſlnyk	
ſwyet w hrſty drze, brzycha	Chwala tobye Hospodyne,
w taynyczzy zawrzen gye.	genz gsy sye narodyl z dyewky,
Pozehnana nebeſkym poſlem,	ſuotczem y ſwatym duchem
obtyezena ſwatym duchem,	na wyeky wyekoma. Amen.

¹⁾ slouží, přidej: toho. ²⁾ střeva t. j. život („brzych“). ³⁾ t. j. brzych. ⁴⁾ této slohy v latinsk. originálu není.

10. „Bud' Bohu chwála.“

Rakop. c. k. knih. pr. XI. E. 2. na dvou posledních listech.

(Počet stop ve verších jest velmi nestejný a čítáno v nich namnoze jen slabik; však ve *ŮŮ*. a *ŘŘ*. vzájemně se vždy srovnává tak jako i noty. Pravopis jest v ní pomíchaný. V originálu ovšem není rozdělení textu a řádek podle veršů.)

1.

Ů. Bud bohu chwala czeſt,
bud geho gmeno pozehnano
pro tak neſmiernu miłoſt,
myew ſyna míleho
gednorozeneho
dal na ſmrt kržiže beranka
newynneho
pro czlowieka hrzieſneho,
Ř. aby bozie miłoſt za ný ſmrty zkufila;
neb kdez geſt miłoſt ciela,
tat ſie ſmrty rowna.
O myloſty twa k nam przedywna!

2.

Ů. Aby nam zde geho
wierne pracie pamyet zoſtala,
ſwatoſt bozieho tiela

a geho draha krew
krzieftianom wydana,
w nyez Kriřtus a tak buoh zywy,
czlowiek ciely,
prawda w prawdie przebywa.

B. Od wiekow geřt toho zywy czlowiek neflichal,
byt buoh řlidy na zemy
tak wlařtne przebywal,
yakož nař buoh řnamy przebywa.

3.

V. Angele wefe
tu řwemu panu prziluhugi;
wřliczkny wyerny mylugi,
naboznye, pokornye,
myle przigymagi
řwoy chleb wezdayřly, naylepřly,
naydywnyeyřly,
geducz wtom řie kochagi.

B. Myly boze dayz nam řwu prawdu mylowati,
Kterus nam dal nehodnym
wtento czař poznaty.
O milosti twa knam nefmyerna!

11. „Od ciesaře nebeského.“

Rukop. knih. metropol. kapit. pr. A. 89. (LXXXIX).

(Rukop. dokončen byl sice r. 1421., jak v něm udáno; však jazyk a pravopis písně svědčí, že opsal ji autor oné knihy, farář Blažko z Chvalenic, ze staršího spisu XIV. věku. O tom svědčí text této písně v ml. jistěbn. kancionále, kdež na str. 81. vyskytuje se také, však s pravopisem již mladším. V rukop. psán text bez rozdělení na verše.)

1.

Od cziefarzcie nebeskeho
welika mylořt dana,
V. zzeř nam z rodu kraloweho
cztna panna narozena,
B. Kteraz gieřt nazwana gmenem maria
yeřtot yeřt porodila *ihu řpa* pana
z gydowřkeho zakona.

B. Do myešta nazareth k ny gabriel wšlyel,
ot boha motzneho f pofelstwym przyšfel,
ze potzne synym, k ny rzekl.

2.

W. Zdrawa bud myloštu plna,
tyšf w zenach pozešnana,

W. neb šwateho ducha moczy
ty budešf nawštyewena.

B. W tu dobu myšlywšy k angelu rzekla:
kterak šlie to stane, bych ya to byla
a ya muzie neznala.

B. Inhed k angelfke rzieczy powolila
ia ššem šweho pana dyewka pošlušna,
štan šlie uedle tweho šlowa.

3.

W. Powštawš k horam maria
yššla do myešta iuda.

W. S rychlošty k alšbietie przyššla
do domu zacharzowa.

B. Tomu šlie elzbieta uradowala
ze gieho pana k ny matka przyšla,
tak panny pozdrawyla.

B. Pozešnana ty šly mezy zenamy
a plod brzicha tweho nad lidšške šyny
emanuel nazwany.

4.

W. Tak šlie špolu pozdrawyšla
dyewka štaralu zenu ¹⁾,

W. Inhed swaty ian w lethnym brzysie ²⁾
wštal proty panu swemu

B. S weliku pokoru chwalu vzdawacie,
na šwe nohi proty nyemu klekacie
a šwe ruczie špynacie.

B. We wšiech šynech zenškich šwyetyešy nebiš
nez ten yešto boha w yordanye pokrztšl,
neb ot boha poššlan biš.

---

¹⁾ = pozdravily divka se starou ženou. ²⁾ Ml. jistebn. kanc. má „w let-
nyem brzisse“ t. j. v letitém životě.

12. „Vizmež pacholička.“

(Stará vánoční píseň, přepsaná z rukopisu třeboňského kníž. archivu sign. A. N. 4. XV. věku, na listě 407. a) Pozorujeme v ní také první nesmělé pokusy o rým. Celou otiskl též Fejfalík v Sitzgsber. d. k. Ak. d. W. 1862. st. 303.

1.
Vizmež pacholička,
anť v jesličkách leží,
jeho milost tak weliká,
[:ktož sie jemu těší:]

2.
Tobě věčné spasenie
jeho narozenie
wšem hříchom odpuštenie,
kolikrát provinil koli.

3.
Radujme se křestane,
buoh sie nám narodil,
jež Adam byl provinil,
Ježíš vysvobodil.

4.
Veselme sie s anděly,
děkujmež milosti
zpievající: Buď Bohu
chvála na výsosti.

4.
Modlime*) sie hříšní
prosmež smilování,
Pane náš Ježiši
daj nám to zjednanie.

6.
Stav těžké rozdělenie
v swém svatém kostele,
pro twé svaté narozenie
nenyti (?) již déle.

7.
Rač Ježiši staviti
všecky búře škodné,
od zleho ny zdáliti,
daj časy pokojné.

8.
O Maria matko,
ty panno přecistá,
ukaž nám své děfátko
Buoha Jezu Krista.

9.
Bychom sie zdálili
my ode všiech zlostí
Buoha vždycky chválili,
děkujíc milosti.

10.
Přijmi nás Ježiši,
když před súdem stanem,
buď to všecko jisté,
rcemež všickni Amen.

---

*) Fejfalík chybně má modlíme.

II.

Hudebné přílohy.

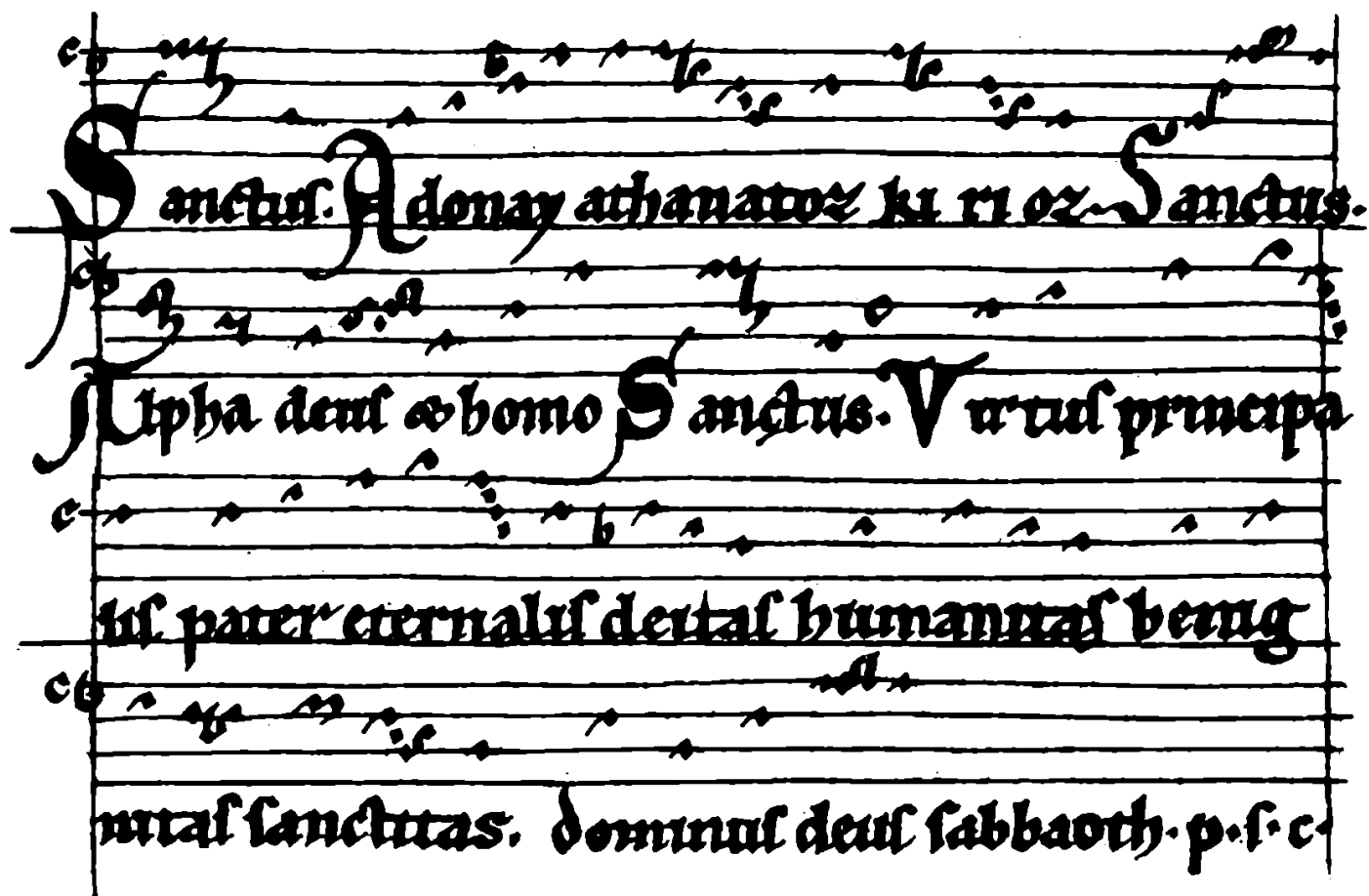

Hudebná facsimilia, věrně dle rukopisných originálův citovaných sdělená a fototypicky reprodukováná, seřaděna jsou dle času, kdy psána byla, aby podán byl přehledný obraz, kdy jakými notami v Čechách se psalo. Do XV. věku vřaditi sluší ještě jiný druh, „podkovové“ písmo notové, jež bohdá k II. dílu bude připojeno. Číslo I. a II. mohou býti též bezpečným měřítkem toho, kdy asi „Mastičkář“ Hankův vznikl. Vřadil jsem proto ukázkou z něho mezi tato čísla.

V nejstarších číslech I. II. a III. jsou v čtyrlínových systémech rukopisů dle tehdejšího způsobu druhá lina F-klíč vždy červená čtvrtá (C-klíč) žlutá. Též iniciálky jsou buď zcela červené neb červeným stínem ozdobeny.

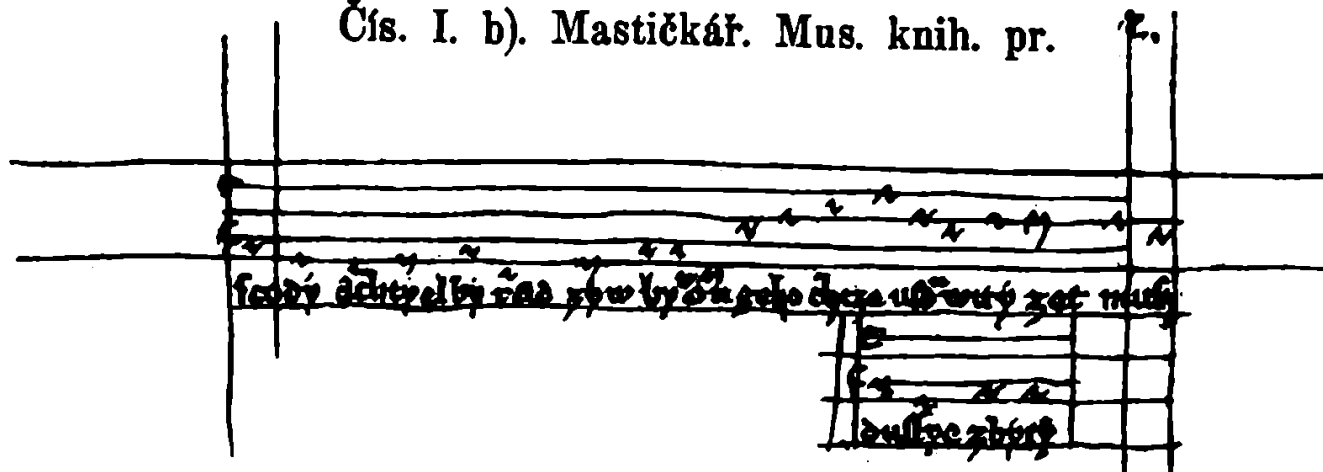
Spisovatel.

Číslo I. a) Ruk. hradč. kap. knih. praž. sign. X. 1. z r. 1235.

Sanctus. Adonay athanator ki ri oz. Sanctus.
 Alpha deus & homo Sanctus. Virtus principa
 lis pater eternalis deitas humanitas benigni
 tas sanctitas. Dominus deus sabaoth. p. f. c.

Čís. I. b). Masticár. Mus. knih. pr. 7.

scilicet adit vel bi raa p w by o h g e h d e r a u d w y z e t m u s i
 d u l t e z b e r t

Čís. II. Ruk. kap. knih. hradč. sign. P. 3. na str. 309.
z r. 1294.

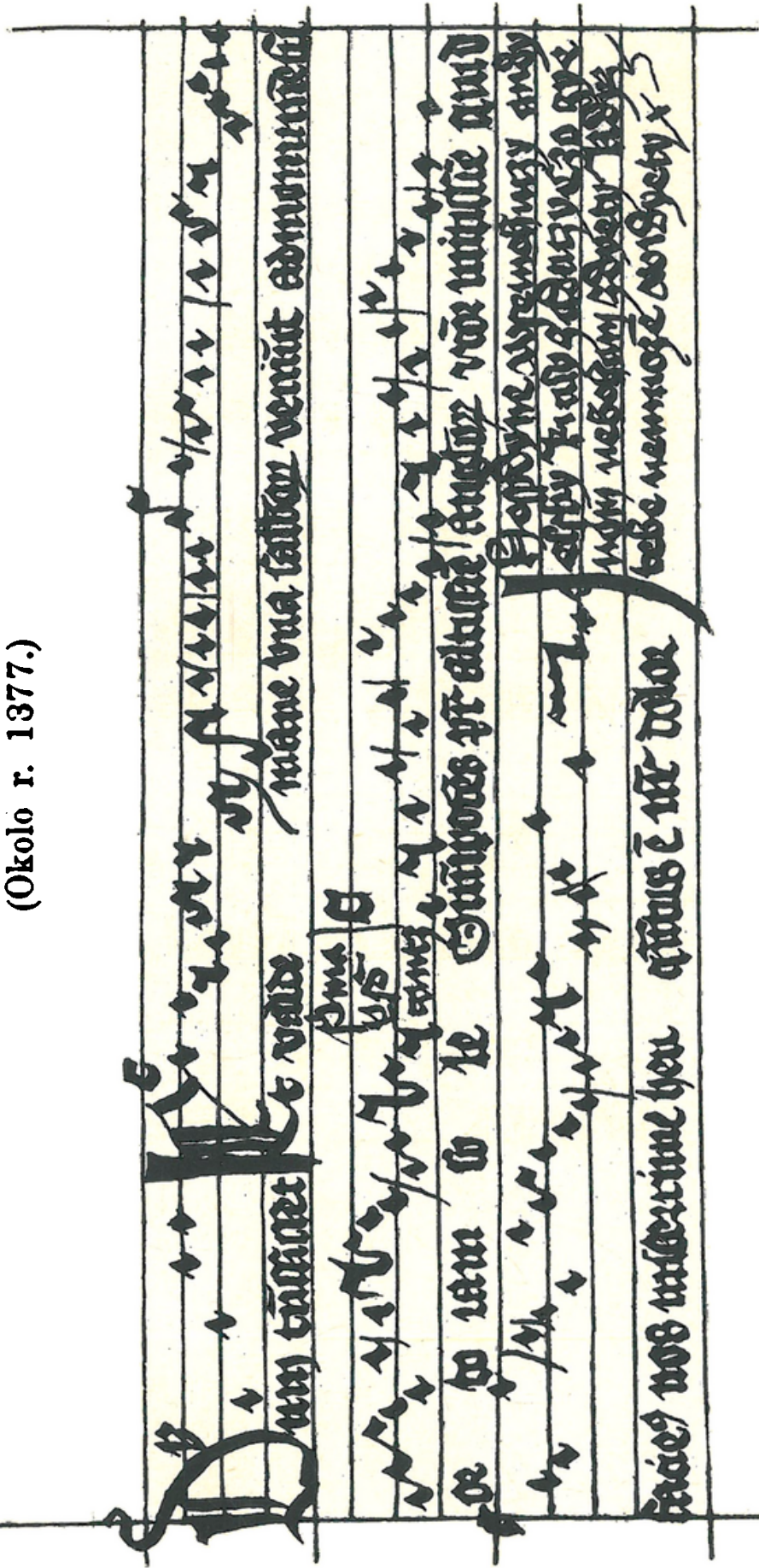
Qcedia uita mmore huius quem qua
mus adiutorum nati te domine qui propitius
notris uite nascera.

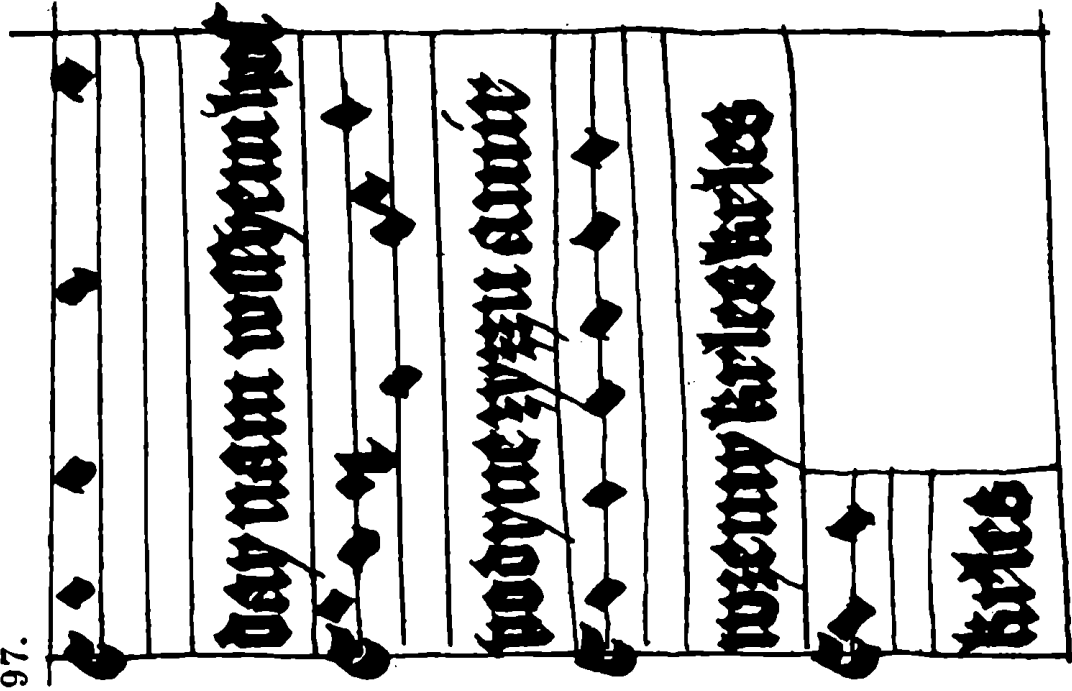
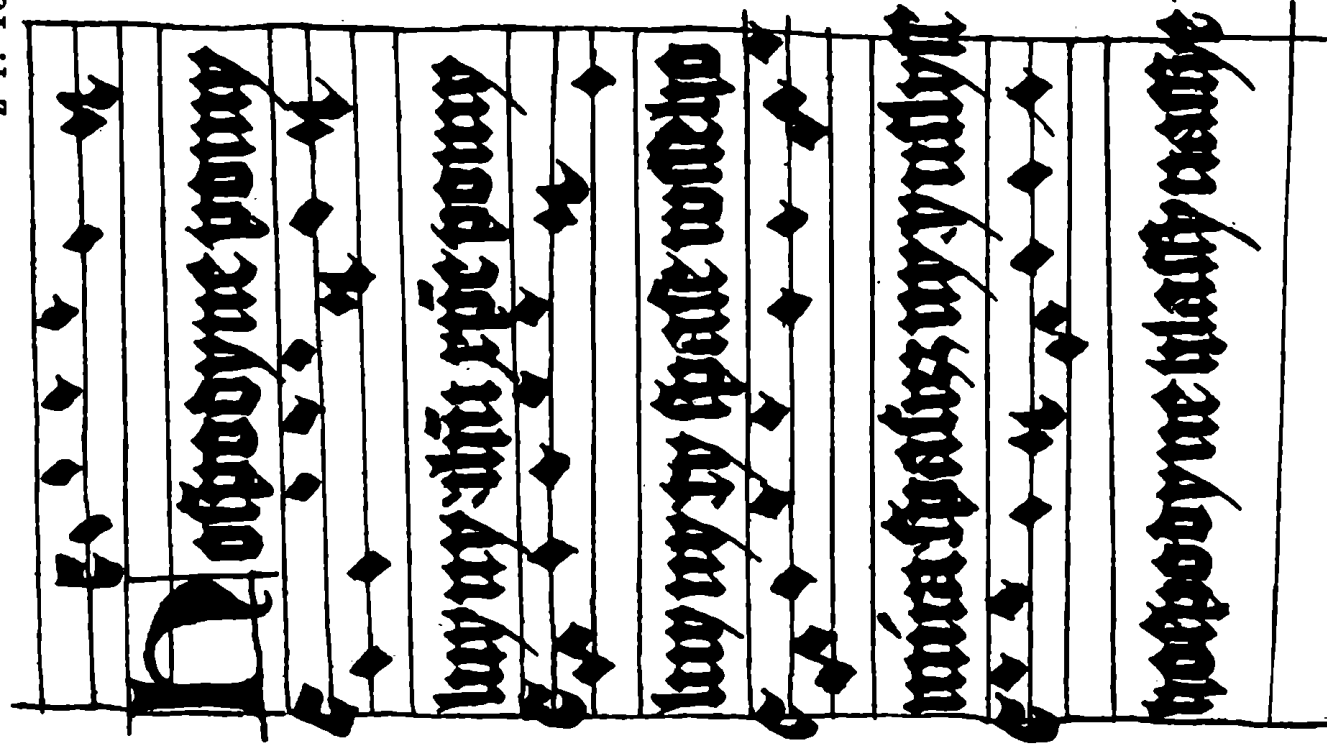
Čís. III. Ruk. c. k. knih. pr. VI. G. 3. b)
z počátku XIV. stol.

flauto & tres Maie cantantes an
mata procedant ad ungenta
rum pro accipiendis ungentis.

Ano mata piceo quoniam
eximii omnes piceo ungere volumus
holocausta sunt odorifera sepu
ture cruce memori am.

(Okolo r. 1377.)

Číslo VI. Rukop. c. k. knih. praž. sign. XI. E. 2. li. 157. b
z I. polov. XV. stol.

Bud Bohu chvala zest bud geho ymeno po
zchnano protak nesmyernu milost myen syna
mileho gednorozeneho dal nasmt krize baranka,
newymeho proglometa krizepneho/ Alby boze

Číslo VII. Ruk. c. k. knih. praž. sign. XI. E. 2.

A handwritten musical score on five-line staves. The notation consists of diamond-shaped notes with stems, some pointing up and some down. A large, ornate initial 'D' is written in the left margin, with a long horizontal line extending from its top right. The text is written in a Gothic script below the staves.

ytay mltý gezu kyste wctay synu panny
kyste ya tye nynye wteru widim filnye pil
nye tomu wierim Jez ty moy mltý spa